

ΙΟΝΙΟΣ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

ΜΗΝΙΑΙΟ

ΙΣΤΟΡΙΚΟ, ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟ, ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΡΙΑ : ΜΑΡΙΕΤΤΑ ΜΙΝΩΤΟΥ-ΖΑΚΥΝΘΟΣ

ΕΤΟΣ Δ' ΑΡ. 36

ΜΑΡΤΙΟΣ 1930

ΤΕΥΧΟΣ ΑΦΙΕΡΩΜΕΝΟ

ΣΤΟΝ ΠΟΙΗΤΗ

ΓΕΡΑΣΙΜΟ ΜΑΡΚΟΡΑ

ΒΙΒΛΙΑΚΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ

ΓΕΩΡ. Η. ΚΑΛΕΡΓΗ

ΑΘΗΝΑΙ-ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ 22 Β

ΒΙΒΛΙΑΚΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ
ΓΕΩΡΓ. Η. ΚΑΛΕΡΓΗ
ΑΘΗΝΑΙ—ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ 22 Β

ΠΛΟΥΣΙΑ ΣΥΛΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ κ.λ.π.
Όλαι αἱ νεώτεραι Ἐκδόσεις

Εἰς τὸ βιβλιοπωλεῖον μας λειτουργεῖ καὶ τμήμα παλαιῶν
καὶ σπανίων ἐκδόσεων, ἀναλαμβάνον τὴν προμήθειαν παντὸς
σπανίου βιβλίου.

ΝΕΩΤΕΡΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΜΑΣ

“ΜΕΛΕΤΕΣ,”

Ἐξεδόθησαν :

1. ΕΛΛΗΣ ΛΑΜΠΡΙΔΗ : Ο ΜΠΕΡΞΟΝ ΚΑΙ Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ
2. ΕΡ. ΜΠΕΡΞΟΝ : Η ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ
3. Η ΝΕΩΤΕΡΗ ΦΥΣΙΚΗ—Τρεῖς μελέται ξένων ἐπιστημόνων
4. ΜΠΙΕΡΝΑΡ ΣΩ : Ο ΟΔΗΓΟΣ ΤΗΣ ΕΞΥΓΗΝΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ
ΠΡΟΣ ΤΟ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΕΦΑΛΑΙΟΚΡΑΤΙΑ
5. Ρ. ΕΣΤΕΒΕ : ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΟΝ ΒΑΛΕΡΥ
6. J. LAFORGUE : ΘΥΓΑΙΚΕΣ ΗΘΙΚΟΛΟΓΙΕΣ—ΑΜΑΕΤΟΣ
7. Μ. ΟΥΝΑΜΟΥΝΟ : Η ΑΓΩΝΙΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ
8. F. SCHILLER : ΠΡΑΓΜΑΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΥΜΑΝΙΣΜΟΣ
9. ΚΑΡΟΛΟΥ ΣΛΑΪΧ : Η ΑΘΑΝΑΣΙΑ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ

Ἐκαστον βιβλίον σελίδες 48.

Τιμὴ δρχ 5. —

Διὰ τῶν «ΜΕΛΕΤΩΝ» τούτων θὰ παρουσιά-
σωμεν ὁλόκληρον τὴν παγκοσμίαν σύγχρονον πνευμα-
τικὴν κίνησιν εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις της, καὶ θὰ
δώσωμεν τὴν εὐκαιρίαν εἰς τὸν Ἕλληνα ἀναγνώ-
στην νὰ παρακολουθήσῃ τὰ μεγάλα ἐκεῖνα προβλή-
ματα τὰ ἀπασχολοῦντα τὸν σημερινὸν ἄνθρωπον.

Αρ. 38
βιβλ. Κατ. Χαλφ

ΙΟΝΙΟΣ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

ΜΗΝΙΑΙΟ

ΙΣΤΟΡΙΚΟ, ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟ, ΚΑΛΙΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΡΙΑ : ΜΑΡΙΕΤΤΑ ΜΙΝΩΤΟΥ—ΖΑΚΥΝΘΟΣ

ΕΤΟΣ Δ' ΑΡ. 36

ΜΑΡΤΙΟΣ 1930

ΤΕΥΧΟΣ ΑΦΙΕΡΩΜΕΝΟ

ΣΤΟΝ ΠΟΙΗΤΗ

ΓΕΡΑΣΙΜΟ ΜΑΡΚΟΡΑ .

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ
ΚΟΣΜΗΤΕΙΑ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΑΡΧΕΙΟΥ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
ΔΩΡΕΑ Κατ. Χαλφ
ΗΜΕΡΟΜ. 20.8.85
ΑΡΙΘ. 38816

ΒΙΒΛΙΑΚΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ
ΓΕΩΡΓ. Η. ΚΑΛΕΡΓΗ
ΑΘΗΝΑΙ—ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ 22 Β

Γ. Μαρκοράς

Στὸν κήπο του, νοσταλγικὴ ψυχὴ μου, ὅποτε μπαίνει,
Μέσ' σὲ δρομάκια ἀχνόφωτα, ὅπου εἰσάγει τὴ νωπὰ,
Σὲ πέρνει τὸ Παράπονο τῆς γῆς του πεθαμένης,
Κι' ὁ κόσμος τῶν ὀνείρων του, ποῦ πάσχει καὶ ἀγαπᾷ...

3 Μαΐου 1929

Μ. Μαλακάσης

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Μιά ἀπὸ τὶς ἐξαιρετικὰς φυσιογνωμίες, ποὺ στολίζουν τὸ ἑφτανησιώτικο Πάνθεο, εἶν' ἀναντίρρητα καὶ τοῦ Γεράσιμου Μαρκοῦ. Τὸ τωρινὸ τοῦτο πνευματικὸ ἀφιέρωμα, ποὺ μᾶς φέρνει νοερὰ κοντὰ στὸν ποιητὴ καὶ στὴν ἐποχὴ του—ἐποχὴ ποὺ πέρασε πιά γιὰ τὴν Ἑφτάνησο—δὲ γίνεται μονάχα σὰ διαμαρτυρία γιὰ τὴν ἀσύγνωστη ἀδιαφορία τῆς ἐπίσημης καὶ ἀνεπίσημης Ἑλλάδας, ἀλλὰ σὰν ἀπαρχὴ μιᾶς σειρᾶς παρόμοιων ἀφιερώσεων στοὺς ἑφτανήσιους, ποὺ σὲ σκοτεινοὺς χρόνους ἀμάθειας καὶ σχολαστικότητος, στάθηκαν οἱ δημιουργοὶ τῆς νέας πνευματικῆς ζωῆς τοῦ ἔθνους καὶ οἱ στηλωτὲς μιᾶς ὁμορφῆς καὶ ζωντανῆς ποιητικῆς παράδοσης.

Καὶ στὴν παράδοση αὐτὴ, γιὰ μᾶς τοὺς ἑφτανήσιους, λαμπρὴ θέση κατέχει ὁ καθαντὸ ἀντιπροσωπευτικὸς τύπος τῆς παλιᾶς, φιλόσπουδης καὶ φιλότεχνης ἀρχοντιᾶς τῶν νησιῶν μας, ἡ πιστὴ ἀπεικόνιση τῆς ἑφτανησιώτικης ψυχῆς, — ψυχῆς ἀβρῆς, ρωμαντικῆς, φιλόμουσης, μελαγχολικῆς, μυστικόπαθης, γενναίας—ὁ Γεράσιμος Μαρκοῦ.

Πατριώτης μὲ πίστη καὶ ἔρωτα στὰ ὥραϊα ἰδανικὰ μιᾶς ὀνειρευτῆς καὶ πολιτισμένης πατρίδας, καλόκαρδος καὶ καταδεχτικὸς μὲς στὴν ἄμεμπτην ἀσθηρότητα τῆς τυπικότητος ἑφτανήσιου ἀρχοντα, εἶναι ὁ γλυκὸς, ὁ εὐγενικὸς, ὁ ἀπαλὸς καὶ μελωδικὸς, ὁ αἰσθηματίας ποιητὴς, ποὺ ἡ ψυχικὴ του διάθεσις καὶ ἡ ἐμπνευσις ἑναρμονίζονταν μὲ τὴ γαλήνια φύση τῆς πατρίδας του, ποὺ εἶναι :

βουνὰ μὲ δίκως χιόνι,
λιβάδια εὐτυχισμένα,
ποὺ θρέφουν τὸ λεμόνι
τὸ κλῆμα, τὴν ἐλιά...

παραδείγματα. Ὁ περασμένος αἰώνας εἶναι γὰρ τὰ νησιά μας ὅ,τι στῇ Γαλλία ὁ 16ος. Ἀνθισσὴ καταπληχτικὴ σ' ὅλα τὰ στάδια.

Σ' ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τὰ πατριωτικά, φιλελεύθερα καὶ φιλότεχνα ρεύματα τῆς μεσημβρινῆς Εὐρώπης, τῆς Ἰταλίας ἰδιαίτερα, στὰ μεγάλα πνευματικὰ κέντρα τῶν περιφημῶν ἐκείνων πανεπιστημίων τῆς Πάδοβας, τῆς Παρίας, τῆς Φλωρεντίας, τοῦ Μιλάνου, τῆς Νάπολης, ὅπου καὶ σήμερον ἀκόμη βλέπουμε στὶς Aule Magne τὰ οἰκόσημά τους, οἱ ἑφτανήσιοι φοιτητὲς, γυρίζοντας, μετὰδιναν στὴ ρωμανικὴ καὶ λεπτὴ ψυχὴ τοῦ λαοῦ τὸ αἶσθημα τοῦ ὁραίου, τῆς μουσικῆς, τῆς τέχνης, τῆς ποίησης, τῆς ἐλευθερίας. Ἐπιφανεῖς ἱταλοὶ πρόσφυγες, ἀπὸ τὴν ἄλλῃ μεριά, ἔφεραν μαζί τους στὴν Ἐφτάνησον τὸ παράδειγμα τοῦ Ντάντε, καὶ ἔχοντας γερὲς τίς βάσεις τῆς ἀρχαίας μας γλώσσας, ἀκολουθοῦσαν τ' ἀχνάρια τῆς δημοτικῆς. Ἡκμαζε τὸν 19ο αἰῶνα ἡ πνευματικὴ μεγαλοφυΐα στὴν Ἰταλία—Φώσκολος, Ἀλφιέρι, Μόντι, Μαντιόνι, Λεοπάρντι, Καρτουττοι. Ἡ ἐπίδραση τῶν φορέων ἦταν μεγάλη. Ἐπίδραση ποὺ καρποφόρησε στὴν εὐαίσθητη ψυχὴ τοῦ ἑφτανήσιου, τὴν ἐπηρεασμένη καὶ θρεμμένη ἀπὸ τὴν ἀνεξάντλητην ὁμορφίαν τῆς πιδ γελαστῆς καὶ ὀνειρευτῆς φύσης, καὶ ἐκλεπτυσμένη ἀπὸ τὸ πέρασμα τοῦ Βενετσιάνικου πολιτισμοῦ καὶ τῆς κορητικοβυζαντινῆς τέχνης τῶν πρώτων προσφύγων τῆς Κρήτης.

Μὲ τέτοια ἐφόδια ἡ Ἐφτάνησσος, ἂν καὶ χωρισμένη ἀκόμη ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, τίθεται στὴν πρωτοπορίαν τῆς πνευματικῆς ἀναγέννησης τῆς χώρας. Ἐνας ὁργασμὸς πνευματικῆς δράσης: Πανεπιστήμιο, σοφοί, καλλιτέχνες, συγγραφεῖς, ιστορικοί, ποιητὲς, πολιτικοί. Εἶναι σὺν κορύφωμα τῆς αἴγλης τῆς Σολωμοῦ, Καποδίστριας, Κάλβος, Μουστοξύδης, Κοντούζης, Καντουνῆς, Προσαλέντης, Μάντζαρος, Βαλαωρίτης, Πολυλάς, Μαρκοῦρας, Λασκαράτος, Τυπάλδος, Μάτεσις, Τερτσέτης, Μαριζώκης, Μαβίλης, Λομβάρδος, Θεοτόκης, Ρώμας. Στὸς σκοτεινοὺς χρόνους ποὺ ἀκολούθησαν τὴ φτωχυνότερη ἀπόδειξη τῆς δυνάμεως καὶ πίστεως τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, τὴν ἀνάστασιν τοῦ Γένους, ἡ Ἐφτάνησσος, ποὺ ἐνεργὰ καὶ μ' ἐνθουσιασμό συμμερίσθηκε ἀγῶνες ἡρωϊκοὺς, αὐτοθυσίες, ἐλπίδες, πένθη καὶ τὴν τρολλὴ χαρὰ τῆς νίκης, κράτησε μὲ τὴ σχολὴ τῆς τῆς λαμπάδα τοῦ πνευματικοῦ φωτὸς στὴν κατασπαργμένη Ἑλλάδα. Κράτησε καὶ παράδωσε τὴν ὠραιότερη καὶ ποιητικώτερη γλῶσσα ἀμόλυντη ἀπὸ κάθε σχέσιν πρὸς τὴ μακαρονικὴ τῆς ψευτοπνευματικῆς, σχολαστικοφαναριώτικης ἀνθισσῆς τῆς νέας Ἑλλάδας. Ἡ ἑφτανησιώτικη ψυχὴ, πιδ προηγμένη, εἶχε, διαιστανθεῖ τὴν ὁμορφίαν

τῆς ζωντανῆς γλώσσας, τὴ μουσικότητα καὶ ποιητικὴ δύναμιν τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν—τρανὴ ἀπόδειξη τῆς αἰσθητικῆς τῆς. Ἡ περὶ φανη ἑφτανησιώτικη ἀρχοντιά, ἀντίθετα μὲ τὴ φαναριώτικη, δὲν περιφρονοῦσε τὰ λαϊκὰ ἀριστουργήματα. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνη, μὲ τίς βιβλιοθῆκες τῆς καὶ πινακοθῆκες, ἔπαιξε τὸ ρόλο τῶν οὐμανιστῶν Μεδίκων, παρέχοντας σὺν αὐτοῖς τὴν ὑποστήριξιν τῆς σὲ κάθε ἐξαιρετικὸ Μ' ὅλο ποὺ ἡ κοινωνικὴ ζωὴ τὴν κρατοῦσε μακρὰ ἀπὸ τίς λαϊκὰς μᾶζες, τίς πλησίαζε καὶ συγχροτιζόταν σὲ λαϊκὰς διασκεδάσεις, πανηγύρια, ἀποκριές, σενεράδες. Καὶ στὴν ἐπαφὴ αὕτη ἔπερνε κάθε ὁμορφὸ ποὺ τοὺς ἔβρισκε. Καὶ πρώτα, πρώτα τὴ γλῶσσα του. Τὰ δημοτικὰ τραγούδια του.

Τὸ ξενοσπονδασμένο ἀρχοντόπουλο, ὁ Σολωμός, ἀνακάλυψε σ' αὐτὰ ἀληθινὰ μαργαριτάρια μὲ ἀστείρευτη πηγὴ ἔμπνευσης. Ἡ ποιητικὴ του μεγαλοφυΐα εἶχε βρεῖ γὰρ πάντα τὸ δρόμο τῆς. Μὲ ριζωμένες τίς ἰδέες του γὰρ τὴν ποίησιν, φεύγει γὰρ τὴν Κέρκυρα. Ἀρχίζει τότε ἡ χρυσὴ ἐποχὴ τῆς. Σὰ μαγνήτης συγκεντρώνει γύρω του κάθε ποιητικὴ φλέβα. Κι' ἰδρύεται ἡ ἑφτανησιώτικη σχολὴ, καθάρια Ἑλληνικὴ, ἀπὸ τὴν ἀγνότερη ποιητικὴ πηγὴ τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, ποὺ ζυμωμένα μὲ τὸ ἑλληνικὸ αἷμα καὶ τὸν παλμὸ τῆς φυλῆς, γύριζαν πίσω σὺν λαὸ γὰρ νὰ τὸν συγκλονίσουν. Δὲν τοῦ ἦταν ξένα. Οἱ ἑφτανήσιοι γίνονται οἱ μαθητὲς τῶν ἀγνωστων ραψωδῶν τῆς φυλῆς—καθὼς πολὺ σωστὰ, παρατηρεῖ ὁ Βλαντῆς. Ὁ Σολωμός, ἕνας νέος Ὀμηρος.

Ἀπὸ τίς περιφημῆς φιλολογικῆς βραδυῆς τῆς Κέρκυρας, βγαίνουν καὶ ὁ γλυκύτατος Μαρκοῦρας καὶ ὁ φιλόσοφος Πολυλάς, ποὺ, ὅπως πολὺ ὀρθὰ εἰπώθηκε, μοιράστηκαν τὸ δάσκαλό τους, ὁ ἕνας πέρανοντας τὴ μελωδικὴν ἁρμονίαν του, ὁ ἄλλος τὴ βαρύτητα τῆς σκέψης.

*
**

Εἶπα πιδ πάντων πῶς ὁ Μαρκοῦρας ἀπεικονίζει στὴν ποίησίν του τὴ γαλήνια ὁμορφίαν τῆς Ἐφτάνησσος. Πράγματι πῆρεν ἀπὸ τὴν ἑφτανησιώτικη ζωὴ τὸμορφὸ μέρος τὸ ποιητικὸ καὶ ἄλλο—καίριες, ἔχτρες, ἔριδες, πολιτικὰ πάθη, ζήλειες—εἶναι ξένο στὸν ποιητὴ. Καὶ σὺν πατριωτικὰ του ἀκόμη, βλέπομε τὴν ποιητικὴν του καλῶσόν. Δὲ διψᾷ αἷμα.

Le style c'est l'homme, δὲ μπορεῖ νὰ ἐφαρμοστεῖ καλύτερα ἀπὸ τὸ Μαρκοῦρα. Ποῦ νὰ βρεῖ μὲς σὺν πέλαο τῆς πλούσιας λυρικῆς γαλήνης, ποὺ νανουρίζεται, τὸ δραματικὸ στοιχεῖο τῆς ἐποποιίας! Τὴν ποίησίν

του τῇ μεταχειρίζεται γὰρ νὰ ἐκφράσει ἀπλά, ἀβίαστα, ἓνα του αἵσθημα.
Ἡ φιλία, ἡ καλωσύνη, ἡ θρησκεία, ἡ πατρὶς, ὁ ἔρωτας, ἡ φνύση, ἡ
μελαγχολία, ἡ χαρά, ὁ πόνος, ἐκφράζονται ἀρμονικὰ σὲ μουσικοὺς τό-
νους. Κι' ἡ τέχνη; Λάτρευε τὴν τέχνη.

Ψυχὴ, ποὺ τὴν τέχνη
τῆς Μούσας λατρεύει,
ἔσῃς δὲ ζηλεύει,
πουλάκια γλυκά.

Πετάει, καὶ τῆς φτάνει
τὸ λάλημα μόνο
γὰ κάθε τῆς πόνο,
γὰ κάθε χαρά.

Νὰ ὁ αἰώνιος ἑφτανησιώτης ποιητής!

Περίεργο ὅμως, ποὺ στὰ ἐρωτικά του δὲ συναντιᾶμε οὐτ' ἓνα προ-
σωπικό! "Ολα εἰδύλλια τριῶν. Ἀλλὰ τὸ «Παράπονο τῆς πεθαμένης»
εἶν' ἓνας ὕμνος στὴν ὡραία ζωὴ τῆς ἀγάπης, ποὺ τὸ μικρὸ κορίτσι δὲν
πρόφθασε νὰ χαρεῖ.

Τάλλα, τ' ἀγροτικά του, φέρουν μακρυνὴν πνοὴ ἀπὸ ξένα ἀριστοτε-
λήματα. Ἔτσι «στὴν Ἑλιά ἀποκάτω» :

Παρακαλῶ σε, ἀνθρώπινη πάρε φωνὴ καὶ πὲς μου
σὰν πόσοι κάθησαν ἐδῶ,
ποὺ λυπημένα τραγουδῶ,
καλοὶ προπάτορές μου;

καὶ πὶο ἔντονα στὸ «Ρημάδι τοῦ χωριοῦ» :

Ἀλλ' ἂν ἡ τύχη ἐφάνηκε μαζί σου ἀκριβοχέρα,
τάχα κ' ἐδῶ δὲν ἔζησαν τέκνα θεοῦ μιὰ μέρα;

μοῦ θυμίζει τὸν Gray στὸ «Elegy written in a country church-yard» :

Perhaps in this neglected spot is laid
some heart ones pregnant with celestial fire....

Στὴν «Ἀληθινὴ Εὐτυχία», «στὴν Ἑλιά ἀποκάτω» καὶ σὲ πολλὰ
ἄλλα, βρῖσκω πάλι καὶ φευγαλέο ἀπὸ τὸν πεσσιμισμό τοῦ Young:

Μεγάλη ἐλιά, τὸν ἴσκιο σου γὰρ ἴλιγο ἀκόμη δός μου,
ἄχ, θάρρη γρήγορα ἡ στιγμή
ποῦ θ' ἀναπάψω τὸ κορμὶ
στὸν ἴσκιο τ' ἄλλου κόσμου.

From short, as usual and disturd' d repose
I wake: how happy they who wake no more!
Yet that vain, if dreams infest the grave!

Τὸ θρησκευτικὸ τοῦ αἵσθημα εἶναι ἰσχυρό. Μιὰ ἀκράδαντη πίστη
σαλεύει τὴν ψυχὴ του. Παρατηρεῖ μὲ παράπονο πὼς ἀρχίζει νὰ χά-
νεται στὸν κόσμος :

Χαίρουντ' ὅλοι—τὸ βλέπω—ἀλλ' ἐσβύστη
ἀπὸ κρύα παγωμένη πνοὴ
σταῖς ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων ἡ Πίστη,
κ' εἶναι τώρα ἡ χαρὰ τους τυφλή.

Στὸν οὐρανὸ χρωστᾷ τις κυριώτερες ἐμπνεύσεις του. ¹⁾ Στ' ἀντί-
κρουσμά του νοιώθει νὰ τὸν κυριεύει ἡ φτερωτὴ μοῦσα. Ἐκεῖ βάζει τὶς
ὥρατες ποιητικὲς εἰκόνες τῆς Εὐδοκίας καὶ τοῦ Μάνθου, τῆς Ἑλένης
καὶ τοῦ Ἀρίωνος. Εἶναι ὁ ἄνθρωπος ποὺ, σηκώνοντας ψηλὰ τὸ κεφάλι,
ἔχει τὴν πεποίθησιν ποὺ θὰ τοῦ τύχει κατὶ καλὸ. Συγκλονίζεται στὴν
κατάνυξιν τῆς προσευχῆς, προσεγγίζοντας στὴ μυστικοπάθεια τὸ Μαν-
τόνι. Καὶ δὲν εἶναι αὐτὸ μόνο ποὺ βρῖσκω συνδετικὸ μεταξὺ τους.
Ἐξῆσαν κι οἱ δύο πέρα ἀπὸ τὴν πολιτικὴ κοινίστρα, ἀποφεύγοντας τὴν
πομπώδικη ζωὴ. Δίχως νὰ εἶναι εἰρωνες, μεταχειρίστηκαν τὴν τσου-
χερὴν σάτυρα γὰρ νὰ καυτηριάσουν ὠρισμένα κακά. Καὶ στὸ σπουδαιό-
τερο ζήτημα τῆς γλώσσας ἔδειξαν τὴν ἴδια στάση. Φρόντισαν νὰ βγά-
λουν ἀπὸ τὰ λουλούδια μόνο τὸ χυμό, κι' ἀποφεύγοντας τοὺς ρητορι-
σμούς, νὰ παρουσιάζονται στὸ λαὸ δίχως προσποίηση.

Πᾶνε δυὸ χρόνια τώρα, ποὺ μὲ μιὰ πολὺ ὁμορφὴ καὶ γεμάτη ποίηση
ἀγγελία, ὁ Φιλολογικὸς Ὀμιλὸς Νέων Κερκύρας, ἔκανε γνωστὴ τὴν
πρόθεσή του νὰ ἐκδόσῃ λεύκωμα ἀφιερωμένο στὸ «μελωδικὸ Μαρκοῦ»,
μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἑκατονταετηρίδας του. Ὁ λαμπρὸς κι' ἀξιέpai-
νος νέος Κώστας Διφνῆς ἦταν ἐπὶ κεφαλῆς ὅλης αὐτῆς τῆς κίνησης.
Ἦμουν ἀπασχολημένη τότε μὲ τὶς Φωσκολιανὲς γιορτές, μὲ τὸ Δεῦ-
κωμα τῆς Ζακύνθου καὶ τὶς μελέτες μου πάνου στὸν ποιητὴ τῶν Τά-
φων καὶ τῶν Χαρίτων. Στὴν εἰδησιν λοιπὸν αὐτῇ δοκίμασα ξεχωριστὴν
εὐχαρίστησιν μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς οἱ δυὸ αὐτὲς ἐπετηρίδες θάδιναν ἀφορ-
μὴ στὴν Ἐφτάνησιν νὰ θυμηθεῖ τὸ παρελθόν της καὶ ὑψώοντιαν Πάν-

1) Τ' ἀριστούργημά του «Ἀθῶοι φόβοι» εἶναι διαδομένο σὰ δημοτικόν.
Τῶς ἀκούσει—παρεφθαρμένο βέβαιον—κι' ἀπὸ τὴ γριουλά τοῦ χωριοῦ ποὺ
μοῦ ὑπαγορεύει λαογραφικὰ γὰρ τὴ συλλογὴ μου.

καὶ κατόπι ὁ Κάλβος, ὅτι τὰ 1849 ἐπῆγα μὲ τὸν ἀδελφὸ μου Σπύρο στὴν Ἰταλία γιὰ νὰ σπουδάξω τὰ Νομικὰ, ὅτι κατόπι ἀπὸ δυὸ χρόνια ἔξαναγύρισα στὴν πατρίδα μας ἔξαιτίας ὁποῦ ἀπέθανε ὁ πρωτότοκος ἀδελφός μου Στυλιανός, κι' ὁ πατέρας μου ἀπόμεινε μόνος του, ὅτι ἔλαβα ἐδῶ τὸ δίπλωμα, ὅτι δὲν ἄνοιξα ἀπὸ τότε κανένα νομικὸ βιβλίο, ὅτι ἔγραψα κάπου-κάπου στίχο, εἶναι ὅσα ἤμπορῶ νὰ σοῦ γράψω γιὰ τὸ αὐτό μου. Δὲν ἐπιθυμῶ ὅμως νὰ δημοσιέψετε ὅτι ἐλάβατε ἀπὸ μὲ τέτοιαις ἀσήμεναις πληροφορίαις. Μένω μὲ βαθυτάτο σέβας».

Καὶ στὸ ἄλλο γράμμα του ἔγραφε :

«Στὸν τρόπο τῆς ζωῆς μου δὲ βρίσκω κανένα ἀξιοπαρατήρητο πρᾶμα. Δὲ συχνάζω εἰς λέσχαις, χοροὺς καὶ μεγάλας συναναστροφάς. Εἶμαι μικρὸς ἰδιοκτήτης· ἀλλ' ἡ φροντίδες τῆς ἐξοχικῆς μου περιουσίας μοῦ παίρνουν σχεδὸν ὅλο μου τὸν καιρὸ καὶ ἐκεῖνο, ποῦ μοῦ μένει μοῦ τὸ παίρνει τὸ βιβλίο. Μένω μὲ ὅλο τὸ σέβας».

Ὁ ποιητὴς φειδωλεύτηκε νὰ δώσῃ ἄλλες πληροφορίες γιὰ τὸ αὐτό μου καὶ γιὰ τὸ ἔργο του. Ὅμως μποροῦμε καὶ πρέπει νὰ προστέσουμε σ' αὐτὲς καὶ κάνα-δυὸ ἄλλες τουλάχιστο, ἐπειδὴ ἴσως νὰ χρειάζονται γιὰ νὰ νιώσουμε καλύτερα τὸ χαραχτῆρα τῆς ποιήσεώς του. Ὁ Μαρκοράς νέος γνώρισε τὸ Σολωμὸ καὶ ἔγινε ἓνας ἀπὸ τοὺς πιὸ ἀφοσιωμένους στὸν ποιητὴ τῶν «Ἐλεύθερων πολιορκημένων». Ἄκουε πάντα τὰ λόγια του καὶ βέβαια καὶ τὴ διδασχὴ του, ποῦ καθὼς φαίνεται τ' ἀκολούθησε πιστὰ μὰ καὶ μὲ τρόπο, ποῦ νὰ δείχνῃ δυνατώτερα καὶ τὴ δική του δημιουργικὴ δύναμη. Ἔτσι ὁ Μαρκοράς ἔγινε ὁ πιὸ ἄγνός κι' ὁ πιὸ δυνατὸς Σολωμικὸς ποιητὴς. Σήμερα, ποῦ ἔχει δειχτῇ καθαρὰ πόση καὶ πὰ ἡ Σολωμικὴ ἐπίδραση, μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸν εἰπῇ ὅχι μονάχα τὸν πιὸ ἄξιο μαθητὴ του, ἀλλὰ καὶ διάδοχό του.

Μιὰ δευτέρη πληροφορία εἶναι, ὅτι στὰ 1867, δηλαδὴ ὅταν ἦταν σαράντα ἑνὸς χρονῶν, κι' ὅχι νέος καθὼς λένε μερικοὶ βιογράφοι του ἀπρόσεχτα, ἐπειδὴ ἴσως βαρεθῆκανε νὰ κάνουν κάποια πρόχειρη σύγ-κριση χρονολογιῶν καὶ περιστατικῶν, ἀνέβηκε καὶ στὴ σκηνὴ σὰν ἐρασιτέχνης κ' ἔπαιξε τὸ πρόσωπο τοῦ Χαρίλαου στὸ δράμα, «ἡ Ἀνατίναξίς τοῦ Ἀρκαδίου», ποῦ καθὼς λέει κάποια πληροφορία τὸ εἶχε γράψῃ ὁ Κερκυραῖος Ι. Κουαρτάνος. Θαρρῶ πὼς τὸ παίξιμό του στὸ δράμα αὐτὸ ἦταν ἴσως ἡ ἀφορμὴ νὰ γράψῃ κατόπι τὸ μεγάλο ποίημά του «Ὁ Ὅρκος».

Ἀπὸ τίς αὐτογραφικὰς πληροφορίες κι' ἀπὸ τὸν αὐτοχαραχτηρισμὸ μᾶς παρουσιάζεται ὁ κοινωνικὸς ἄνθρωπος ἴδιος μὲ τὸν ποιητὴ, ὅπως πόνε δείχνει τὸ ἔργο του. Καλλιτέχνης ἀληθινὸς καὶ σεμνὸς, ἄνθρωπος

ἀθόρυβος καὶ ἥσυχος, ποιητὴς ποῦ δὲν κυνήγησε τὴ φήμη μήτε τοῦ τάραξε τὴ γαλήνη τῆς ἀπόμεινης ζωῆς του ὁ θαυμασμὸς κι' ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν ἄλλων. Ἀπὸ τὸν καιρὸ ποῦ πρωτοφανερώθηκε ποιητὴς ἴσαμε τὸ θάνατό του ἔμεινε ὁ ἴδιος ἀθόρυβος καὶ σεμνὸς καλλιτέχνης, μολονότι ποτὲ δὲν ἔπαψε νὰ γίνεται λόγος γι' αὐτὸν, πότε λίγος καὶ πότε παρὰ πολὺς. Ποτὲ δὲν ἔπαψε νὰ γίνεται λόγος γι' αὐτόν! Θὰ φανῇ βέβαια παραξένο αὐτὸ ποῦ λέω, ἀφοῦ ὅλοι οἱ ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ βιογράφοι του καὶ κριτικοὶ του, μᾶς ἔχουν πληροφορήσει ὅτι ἔμεινε ποιητὴς παραγνωρισμένος καὶ ἄγνωστος σὲ ὅλους ἴσαμε τὸ 1890 τουλάχιστο. Αὐτὸ δὲν εἶναι καθόλου σωστό. Οἱ πληροφορίες τῶν βιογράφων εἶναι ἀντίθετες σ' ὅ,τι λένε τὰ *κειμένα*, τὰ γραφτὰ ντοκονιμένα. Τὸ ἴδιο εἰπώθηκε παραπολλὰς φορὲς καὶ γιὰ τὸ Σολωμό. Ὅτι δὲν τὸν ἤξεραν οἱ Ἕλληνες, δὲν τὸν ἤξεραν ἢ τουλάχιστο δὲν τὸν ἐνιωθάν καὶ δὲν τὸν πρόσεχαν μήτε οἱ λόγιοι καὶ ποιητὲς, καὶ χρει-στήκανε χρόνια καὶ χρόνια ὥς ποῦ νὰ πάρῃ στὴ συνείδηση καὶ στὴν κρίση τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ τὴ θέση, ποῦ τοῦ ἔπρεπε. Τὸ παραμῦθι αὐτὸ—δὲ μπορῶ νὰ τὸ χαρακτηρίσω ἄλλιῶς—τὸ πιστεύουν πολλοί, ἴσως καὶ ὅλοι, ἀκόμη καὶ σήμερα καὶ τὸ γράφουνε. Κι' ὅμως ἅμα τὰ πράματα ἔξεταστοῦνε σωστὰ καὶ μὲ προσοχὴ κι' ὅχι μὲ τὴν κριτικὴ τῆς φαντασίας, παρουσιάζονται κάπως πολὺ διαφορετικά. Ἀπὸ τὸν καιρὸ ποῦ ὁ Σπ. Τρικούπης ἔγραψε τὴν πρώτη κριτικὴ γιὰ τὸ Σολωμό ἔξαιτίας τοῦ «Ὑμνου εἰς τὴν Ἐλευθερίαν» στὰ 1824, ἴσαμε τὴν ἀρχὴ τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα—ἐπειδὴ τότε, θέλουνε νὰ εἰποῦνε, ἄρχι-σαν οἱ Ἕλληνες νὰ γνωρίζουνε, νὰ προσέχουνε καὶ νὰ νιώθουνε τὸ Σολωμό—ποτὲ δὲν ἔπαψε νὰ γίνεται λόγος γι' αὐτόνε συχνὰ καὶ νὰ τονίζεται, ὅτι εἶναι ὁ μεγαλύτερος ποιητὴς, ποῦ ἀπόχτησε ἡ νέα Ἑλ-λάδα. Ἄν πιάσῃ κανεὶς νὰ ἀραδιάσῃ μονάχα τοὺς τίτλους ὅλων τῶν ἄρθρων, τῶν μελετῶν, τῶν κριτικῶν, τῶν βιογραφιῶν, ποῦ ἔχουνε δημοσιευτῇ σὲ ἐφημερίδες, περιοδικὰ, ἡμερολόγια καὶ σὲ ξεχωριστὰ φυλλάδια μέσα στὸ δέκατο ἑνατον αἰῶνα, μπορεῖ νὰ κάμῃ ἓνα ὁλό-καιρο βιβλίο μὲ ἀρκετὲς σελίδες. Εἶναι βέβαια τιμητικὸ γιὰ τὸ νεοελ-ληνικὸ πνεῦμα, ὅτι ὅχι μονάχα δημοτικιστάδες, μὰ καὶ καθαρευου-σιάνοι λόγιοι πολλοὶ ἔγραψαν γιὰ τὸ Σολωμό, τονίζοντας πάντα τὴν ἀξία του.

Τὸ παραμῦθι αὐτὸ, ὅτι οἱ Ἕλληνες πολλὰ χρόνια δὲν ἤξεραν τὸ πιὸ μεγάλο ποιητὴ τους, εἰπώθηκε καὶ λέγεται ἀκόμη καὶ γιὰ τὸν πιὸ ἀγαπημένο μαθητὴ τοῦ Σολωμοῦ, τὸν πιὸ Σολωμικὸ ποιητὴ, ὅσο καὶ πιὸ ἄγνὸ καλλιτέχνη τοῦ στίχου καὶ ξεχωριστὸ ἰδεαλιστὴ. Τὸ Μαρκ-

κορᾷ ἀπὸ τὸν καιρὸ πὺ πρωτοφανερώθηκε γιὰ ποιητὴς πάντα τὸν πρόσεξαν, πότε λίγο πότε πολὺ, ὅχι μονάχα μέσα στὸ στενὸ σύνορο τῆς Κέρκυρας, τοῦ τόπου ὅπου ἐξοῦσε τὴν ἡσυχίαν καὶ ἀθόρυβη ζωὴ του, μὰ καὶ ἔξω ἀπ' αὐτό. Τὸν πρόσεξαν. Καὶ δὲ μπορούσε νὰ γίνῃ ἄλλιως μιὰ καὶ ἦταν ποιητὴς ἀληθινὸς καὶ τόσο ἄγνους καλλιτέχνης. Ἀξαφνα ὅταν στὰ 1864 τύπωσε τὸ ποίημά του «Ὁ Ἐρχομὸς τοῦ Γεωργίου πρώτου εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ ὁ βασιλικὸς ὕμνος», στὸ περιοδικὸ «Χρυσάλλης», πὺ τὸ ἔβγαναν οἱ καθαρευουσιάνοι Θ. Νικολαΐδης Φιλαδελφεὺς καὶ Α. Πασχαλίδης—ὅπως ἦταν καθαρευουσιάνοι καὶ ὅλοι οἱ συνεργάτες του—γραφήκανε τὰ λόγια τοῦτα: «Μεταξὺ ὅλων τῶν ἀπὸ τῆς μεταπολιτεύσεως βλαστησάντων κοινῶν καὶ ἀνουσιῶν πολιτικῶν ποιημάτων διακρίνεται βεβαίως τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Μαρκορᾷ ἐν Κερκύρᾳ δημοσιευθὲν ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «ὁ ἐρχομὸς». Φαντασία ζωηρὰ, ἰδέαι πρωτότυποι, καὶ πρὸ πάντων ἄγνους καὶ συνετὸς πατριωτισμὸς διαλάμπουσιν ἐν τῷ ἐκ πέντε καὶ τριάκοντα στροφῶν συγκειμένῳ τούτῳ ποιηματίῳ, ἐν ᾧ ὁμολογητέον ἡ ἀηδὴς καὶ τετριμμένη κολακεία ἐλλείπει παντάπασιν σχεδόν. ¹» Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι τὸ σημεῖωμα ἐξακολουθεῖ μὲ κάποιες παρατήρησεις γιὰ τὴ γλῶσσα τοῦ τραγουδιοῦ, πὺ ὁ συντάχτης δὲν τήνε βρίσκει τῆς ὀρεξῆς του· μὰ τοῦτο δὲν ἔχει καμιά σημασίαν· ἡ καθαρεύουσα ἦταν ἡ γλῶσσα τῆς ἐποχῆς· σημασία ἔχει τὸ ὅτι ἕνας καθαρευουσιάνος μιλάει τόσο ἐπαινετικὰ γιὰ τὴν οὐσία τοῦ ποιήματος.

Στὰ 1875 ὁ Μαρκορᾷς τύπωσε στὴν Κέρκυρα τὸ ποίημά του «Ὁ Ὀρκος». Τότε στὴν ἐφημερίδα «Ὁρᾶ», πὺ ἦταν τὸ πολιτικὸ ὄργανο τοῦ Χ. Τρικούπη, γραφήκανε πρῶτα λίγες γραμμὲς γιὰ νὰ ἀναγγείλουν τὴν ἐκδοσὴ τοῦ ποιήματος μὲ θαυμασμὸ καὶ ἐνθουσιασμὸ—βάλλοντας μάλιστα καὶ μερικὸς στίχους—καὶ ὕστερα δημοσιεύτηκε μιὰ ἀρκετὰ μεγάλη κριτικὴ, ὅπου ἀνάμεσα σ' ἄλλα διαβάσει κανεὶς καὶ τοῦτα: «Καὶ τὸ θέμα καὶ ἡ γλῶσσα καὶ ἡ στιχοιργία πάντα πνέουσι τὸν καθαρότερον ἐθνισμὸν καὶ ἀποδεικνύουσιν οὐχὶ πρῶτην φορὰν, ὅτι ἡ Δημώδης Μοῦσα, ἥτις ὑπὸ τὴν δουλείαν ἐγεννήθη καὶ ἐν παντοίαις κακουχίαις διεβίωσε, δύναται οὐ μόνον δι' ἀφελοῦς καὶ ἀπερίτου ἄσματος νὰ ψάλλῃ τὰ ἄθλα τῆς ἡρωϊκῆς ἐποχῆς καὶ τὰς ἀπλοῦκας περιπετείας τοῦ ἀγροτικοῦ βίου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ποίησιν τοῦ ἐντελεστερου πολιτισμοῦ νὰ ὑψωθῇ διὰ τῶν περυγῶν τῆς μεγαλοφυΐας. Τὸ ποίημα τοῦ κ. Μαρκορᾷ ἐὰν αὐτολεξεί μεταφρασθῇ εἰς οἰανδήποτε τῶν

1. «Χρυσάλλης». Τόμος Β', 30 Ἰουνίου 1864, σελ. 376.

νέων διαλέκτων, θέλουν ἀναγνωρίσει καὶ οἱ αὐστηρότεροι κριτικοὶ ὡς ἄξιον νὰ καταταχθῇ μεταξὺ τῶν ἐξόχων τῆς συγχρόνου Γραμματολογίας. Ἡ δὲ δημώδης γλῶσσα, τηροῦσα τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς καλλονήν, προσλαμβάνει ἐν αὐτῇ, ὡς ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Σολωμοῦ καὶ τοῦ Τυπάλδου, τὸν πλοῦτον τοῦ νέου πνεύματος, καὶ ἐκφράζει ζωηρῶς καὶ ἐναργῶς τὴν ἀβρότητα καὶ εὐγένειαν τῶν ἰδεῶν, αἰσθημάτων καὶ ἠθῶν τῆς ἐποχῆς μας ¹».

Ἡ κριτικὴ αὐτὴ δημοσιεύτηκε δίχως τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέα τῆς· ὁ Σπ. Δὲ Βιάσης ὅμως στὸ ἄρθρο του, πὺ τὸ θύμισα λίγο παραπάνω, λέει πὺς εἶναι τοῦ Π. Βράϊλα Ἀρμένη, τοῦ ἄλλου Κερκυραίου λόγιου καὶ φιλόσοφου.

Ὁ Ἀλ. Ρ. Ραγκαβῆς στὸ δίτομο βιβλίον του «Histoire litteraire de la Grèce Moderne», πὺ τὸ τύπωσε στὰ 1877, μιλάει ἀρκετὰ (σελ. 229—235) γιὰ τὸ Μαρκορᾷ καὶ τὸν «Ὀρκος» του. Ἀφίνοντας στὴν ἄκρη τῆς γνώμης καὶ ἰδέας τοῦ Ραγκαβῆ (ἐνὸς καθαρευουσιάνου, πὺ δὲν παραγνώριζε ὅμως ὁλότελα καὶ τὰ δικαιώματα τῆς λαϊκῆς) γιὰ τὴ γλῶσσα καὶ τὴ στιχοιργία, σταματοῦμε μονάχα ἔμπροσς στὴν κρίσιν του ἀπὸ τὴν αἰσθητικὴ μερίαν γιὰ τὴν ποίησιν τοῦ Μαρκορᾷ. Γράφει: «Μπορεῖ κανεὶς νὰ ἰδῇ ἀληθινὴν πρόοδο τῆς γλώσσας σ' ἕνα νέον Ἰόνιον ποιητὴ, πὺ παρουσιάστηκε στὸν τελευταῖον καιρὸ. Ὁ Γερράσιμος Μαρκορᾷς, Κερκυραῖος, δημοσίεψε κάποιον μεγάλο ποῖημα ἀπὸ 1800 στίχους ὁμοιοκατάλητους, πὺ ἔχει τίτλον «ὁ Ὀρκος». Ἐμεινε πιστὸς στὴν ἰονικὴ ντοπιολαλιά καὶ τὸ ὕφος του παρουσιάζει τὰ ψεγάδια: Ὁ σχηματισμὸς κάθε λέξης γίνεται συχνὰ πολὺ ἀκανόνιστα, ὥστε νὰ δείχνῃ κάποιον λυπητερὸ χάλασμα τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς, ἢ πὺ σωστὰ περιφρόνηση κάθε γραμματικῆς κτλ.... Μολοντοῦτο ὁ ποιητὴς ἔχει νὰ χρησιμοποιῇ σὰν καλλιτέχνης τὸ λεγόμενον ὄργανο, πὺ μεταχειρίζεται. Δὲ μπορεῖ κανεὶς νὰ μὴ τοῦ παυνέψῃ ἀρκετὰ τὴ δύναμιν καὶ τὴν καθαρότητα τῆς γλώσσας του, πὺ τὴν πλουτίζει μὲ συχνὰ καὶ λογικὰ δανείσματα ἀπὸ ὅλες τῆς κοινῆς ντοπιολαλιῆς, πὺ τῆς μιλάνε στὰ λογιῆς-λογιῆς μέρη τῆς Ἑλλάδας. Μὲ τὸ γνήσιο αἶσθημα πὺ ἔχει ὁ ποιητὴς γιὰ τὴ λογοτεχνικὴ μορφή καὶ μὲ τῆς φιλολογικῆς γνώσεως του, πὺ ἀφίνει νὰ μαντεύονται, ὁ Μαρκορᾷς σύνθεσε ἕνα ἀριστοῦργημα, πὺ θὰ ἔκανε πολλὰ ἀπὸ τὰ δημιουργήματα τοῦ Παρνασοῦ τῆς σημερινῆς Ἑλλάδας νὰ χλωμιάνουνε δίπλα του, ἀνίσως καὶ ἤθελε νὰ γράψῃ στὴ γλῶσσα πὺ τὴ μιλοῦνε καὶ τήνε νιώθουν ὅλοι οἱ

1. Ἐφημερίδα «Ὁρᾶ», φύλλα τῆς 27 καὶ 31 Δεκεμβρίου 1875.

Ἕλληνες. Ἐχει τὴ φαντασία ζωερὴ καὶ συγκρατημένη μαζί· δὲν εἶναι ποτὲ κοινότυπος, μήτε ὑπερβολικός, καὶ οἱ στίχοι του εἶναι ἁρμονικοὶ καὶ ὁμορφοί, μολονότι κάνει κατάχρηση τῆς συνίξεως, ὅπως ὅλοι οἱ Ἰόνιοι, κατάχρηση πού πειράζει τ' αὐτιά ὅλων ὅσοι μένουν σ' ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδας.¹ Ἡ ὑπόθεσις τοῦ ἔξοχου αὐτοῦ ποιήματος, πού ἄξιζε νὰ γραφῇ σὲ καλύτερη γλῶσσα, εἶναι τὸ ἔρανος τοῦ Ἀρκάδι, τὸ Μεσολόγγι αὐτὸ τῆς τελευταίας ἐπανάστασης τῆς Κρήτης. Κι' ἀφοῦ μιλῇ πιά γιὰ τὸ ποίημα ἀρκετὰ ὁ Ραγκαβῆς καὶ κάμη τὴν ἀνάλυσή του, τελειώνει μὲ τὰ λόγια: «Τέτοια εἶναι ἡ ἐποποιία αὐτή, πού κανεὶς δὲ θὰ μπορούσε νὰ τὴς κάμη παίνεμα μεγαλύτερο παρὰ λέγοντας, ὅτι εἶναι ἄξια τῆς ὑπόθεσης, πού πραγματεύεται».

Αὐτὰ ἔγραφε ὁ Ραγκαβῆς στὰ 1877. Ὁ Σπ. Δὲ Βιάζης στὸ ἄρθρο του κάνει πολὺ σωστὰ τὴν παρατήρησι, ὅτι στὰ 1877 ὁ Ροῦδης τὸν Ἄγγ. Βλάχο γιὰ τὴ νεοελληνικὴ ποίησι. Δὲν τὸν ἤξερε λοιπὸν καθόλου μήτε ὁ Ροῦδης τὴν ἐποχὴ ἐκείνη τὸ Μαρκοῦ; Δυσκολεύομαι νὰ τὸ πιστέψω· ἐπειδὴ ὁ Ροῦδης ἦτανε ταχτικὸς συνεργάτης τῆς μένης, κι' ὅπου ἔγραφε κι' ὁ ἴδιος κριτικὴς. Δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ θυμῆθηκε στὴ συζήτησή του μὲ τὸ Βλάχο ἐπίτηδες; Ἴσως· ἐπειδὴ ἡ τὴς γνώμης του. Ὁ Α. Ραγκαβῆς στὴν ἀντίκρουσι πολλὰς ἀπὸ Ροῦδης, πού τὴν δημοσίευσεν τὴν ἴδια χρονιά στὸ περιοδικὸ «Παρνασσός» θυμᾶται τὸ Μαρκοῦ μαζί μὲ τὸ Βαλαωρίτη, τὸν Τερτσέτη κι' ἄλλους γιὰ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴ γνώμη του, ὅτι ὑπάρχει ἀξιοπρόσεχτη νεοελληνικὴ ποίησι καὶ στίς μέρες τους. Ὅστε ὁ καθαρευουσιάνος Ραγκαβῆς ἔχει καὶ παινεύει τὴν ποίησι τοῦ Γ. Μαρκοῦ· ἐνῶ ὁ δημοτικιστὴς Ροῦδης ἢ δὲν τὴν ἔχει ἢ κάνει πὼς δὲν τὴν ἔχει. Ὅποιο ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ εἶναι σωστὸ, δὲν εἶναι βέβαια καθόλου γιὰ τιμὴ τοῦ Ροῦδης.

Στὰ 1880 ἕνας ἀφωσιωμένος ἐργάτης τῶν νεοελληνικῶν γραμμάτων, πού ἡ συγγραφικὴ ὁμως καὶ ποιητικὴ δύναμή του δὲν ἀνταποκρι-

1. Ὁ Ραγκαβῆς, ὅπως κι' ὅλοι οἱ καθαρευουσιάνοι στιχουργοί, κατηγοροῦσαν τὴ συνίξεσιν· γι' αὐτὸ καὶ οἱ στίχοι τους ἔχουνε τόσες ἀνυπόφορες χασμωδίες.

νότανε στὴν καλὴ του πρόθεσι, ὁ καθαρευουσιάνος στιχουργὸς Παν. Ματαράγκας τυπώνει μιὰ ποιητικὴ ἀνθολογία μὲ τὸν τίτλο «Παρνασσός». Ὁ καθαρευουσιάνος αὐτὸς τὸν ἔχει τὸ Μαρκοῦ καὶ τότε θυμᾶται καὶ—καθὼς φαίνεται—τόνε τιμᾶει πολὺ, ἐπειδὴ τοῦ ἀφιερώνει στὸν «Παρνασσό» του δέκα πέντε δάκρυες σελίδες, βάζοντας ἀπὸ τὸν «Ὁρκό» ἴσαμε 500 στίχους.

Τὴν ἴδια χρονιά στὴν Παρισιάνικη «Nouvelle Revue» ἡ Γαλλίδα Ἰουλιέττα Ἀδὰμ δημοσιεύει τὴν πλατιὰ μελέτη τῆς «Les poètes Grecs contemporains», πού βγαίνει στὰ 1881 καὶ σὲ βιβλίον. Τὸ ἔργο τοῦτο τῆς Ἰουλιέττας Ἀδὰμ μεταφράστηκε ἐλληνικὰ ἀπὸ τὴν Εὐφρασία Κετσέα καὶ δημοσιεύτηκε στὸ περιοδικὸ «Παρνασσός» τοῦ 1885 (τόμος Θ') καὶ κατόπι ἡ μετάφρασις τυπώθηκε καὶ σὲ βιβλίον. Ἡ Ἰ. Ἀδὰμ μιλάει ἀρκετὰ στὸ βιβλίον τῆς γιὰ τὴν ποίησι τοῦ Μαρκοῦ· κάνει ἀνάλυσιν τοῦ «Ὁρκοῦ» καὶ μεταφράζει γαλλικὰ (στὸ πεζὸ) ἀρκετοὺς στίχους. Καὶ τελειώνει τὸ κεφάλαιόν τῆς γιὰ τὸ Μαρκοῦ μὲ τὰ λόγια τοῦτα, καθὼς τὰ ἔχει μεταφράσει ἡ Εὐφρασία Κετσέα: «Εἰς τὸ ποίημα τοῦ Μαρκοῦ δὲν πρέπει νὰ ζητήσωμεν ἐντεχνον σύνθεσιν καὶ δραματικὸν ἐνδιαφέρον· ἀλλὰ τὰς τοιαύτας ἐλλείψεις λησμονεῖ τις ἐν τοῖς ποιήμασι τοῦ κ. Μαρκοῦ· ἐνεκεν τοῦ κάλλους τῶν εἰκόνων, τοῦ ὕψους τῶν αἰσθημάτων καὶ τῆς πρωτοτυπίας τῆς ἐκφράσεως». Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν ἀφιέρωσι, πού κάνει ἡ Ἰουλ. Ἀδὰμ τοῦ ἔργου τῆς στὸ Δημ. Βικέλα, κι' ὅπως ἔχουμε κι' ἀπὸ ἄλλες πληροφορίες, ὁ Ἑλληνας λόγιος βοήθησε πολὺ τὴν Ἀδὰμ γιὰ νὰ γράψῃ τὸ βιβλίον τῆς. Πού θὰ εἴπῃ, ὅτι κι' ὁ Βικέλας ἤξερε καὶ θυμότανε καὶ πρόσχε τὴν ποίησι τοῦ Μαρκοῦ.

Τέλος στὰ 1890 ὁ Μαρκοῦς τύπωσε σ' ἕνα τόμον μὲ τὸν τίτλον «Ποιητικὰ Ἔργα» τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ ποιήματά του, πού εἶχε δημοσιεύει ἴσαμε τότε ἐδῶ κ' ἐκεῖ, εἴτε σὲ κακοτυπωμένα φυλλάδια, εἴτε σὲ περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες τῆς Κέρκυρας, πού κρυφοζούσανε. Λίγον πρὶν ἀπὸ τὸ τύπωμα τοῦ τόμου ὁ κ. Θεόδ. Βελλιανίτης εἶχε κάμει μιὰ διάλεξιν στὸ φιλολογικὸν σύλλογον «Παρνασσός» γιὰ τὸ Μαρκοῦ, πού τὴν τύπωσε καὶ σὲ βιβλίον.¹ Στὴ διάλεξίν του αὐτὴ ὁ κ. Βελλιανίτης δείχνει τὴς ὁμορφίαις τοῦ «Ὁρκοῦ» καὶ τονίζει ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ἤξεραν ἕνα μεγάλο Ἕλληνα ποιητὴ. Κάπου λέει: «Ὅλγι-στοὶ βεβαίως εἰσὶν οἱ γνωρίζοντες, καὶ ἐξ ὀνόματος ἀκόμη, τὸν Γερά-

1. Γεράσιμος Μαρκοῦς. Μελέτη ἀναγνωσθεῖσα ἐν τῷ φιλολογικῷ συλλόγῳ Παρνασσῷ, ὑπὸ Θεοδ. Βελλιανίτου. Ἐν Ἀθῇναις 1890. Σχ. 160 σελ. 1-67.

σιμον Μαρκοράν». Κι' ἄλλοῦ γράφει: «Τὸν ποιητὴν τοῦτον, τὸν σχεδὸν ἄγνωστον». Τὴ διάλεξή του βέβαια ὁ κ. Βελιανίτης τὴν ἔκαμε. ἀφοῦ μαθεύτηκε ὅτι στὴν Κέρκυρα τυπώνονται τὰ ποιήματα τοῦ Μαρκορά, κ' ἦτανε σὰν μιὰ ἀναγγελία τῆς ἐκδόσεως τοῦ βιβλίου.

Μόλις κυκλοφορήσανε τὰ «Ποιητικὰ Ἔργα» ἔγραψαν κριτικὲς ὁ Κ. Παλαμᾶς στὸ περιοδικὸ «Ἑστία» τοῦ 1890,¹ ὁ Γρ. Ξενόπουλος κι' ἄλλοι κι' ὁ μακαρίτης κι' ἄτυχος Μιχ. Μητσάκης στὸ περιοδικὸ «Ἀττικὸν Μουσεῖον». ² Τὴν κριτικὴ του ὁ Μητσάκης τὴν τελείωνε μὲ τὰ λόγια τοῦτα: «Ἐν γενικαῖς γραμμαῖς διὰ μεγάλων πινελιῶν καὶ εἰς ἐντυπώσεις πεταχτάς, χωρὶς συστηματικότητα καὶ τάξιν, αὐτὸς εἶναι ὁ νεογέρων ποιητής, περίεργος τῶν σημερινῶν γραμμάτων τύπος, ἔξαιρέτως ἐνδιαφέρουσα φυσιογνωμία, μορφὴ ἡ ὁποία πρέπει νὰ ἐλκύσῃ τὰ βλέμματα, καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ βιβλίον του, μελωδικὸν κελάδημα αἰφνίδιον, ἀπρόοπτος πνευματικὸς κάλλους λαμπηδὼν, αἰσιωτέρου ἴσως μέλλοντος πρόδρομος παλμός. Ὅπως ἄλλως καὶ ἂν κριθῇ καὶ ὅ,τι ἄλλο καὶ ἂν λεχθῇ περὶ αὐτοῦ, ἀξίζει νὰ τὸ διαβάσῃ ἡ νεολαία ἡ ἑλληνική, ἡ ἀποβλακωμένη ἀπὸ καταβολῆς ἔθνους δι' ἀναγνωσμάτων ἀναξίων ἑαυτῆς, ἡ εὐρισκομένη ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ τῶν ἀληθινῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων τῆς πατρίδος της. Ἀξίζει νὰ τὸ διαβάσουν οἱ οὐλεμάδες τοῦ τύπου, οἱ ἐκδίδοντες καθ' ἑκάστην φετράδες περὶ φιλολογίας, περὶ ποιήσεως, περὶ γλώσσης, περὶ ἐπιστήμης καὶ περὶ παντὸς ἄλλου, ὥς νὰ μὴ τοὺς ἔφθανεν ἡ πολιτική. Ἀξίζει νὰ τὸ διαβάσουν πρὸ πάντων καλὰ καλὰ καὶ πολὺ-πολύ, οἱ κάτισχνοι ἀντιγραφεῖς τοῦ Κοππέ, οἱ ὠχροὶ παπαγάλλοι τοῦ Μπαμβίλ, οἱ ἀναιμικοὶ συληταὶ τοῦ Σουλλὺ-Πρυδὼμ, οἱ ἄνοστοι καὶ ἀνάλατοι πίθηκοι τοῦ Χάινε—οἱ στιχουργοὶ τῶν πλατειῶν καὶ τοῦ Φαλήρου ἢ οἱ ὀγκανίζοντες μῦμοι τῶν Ὠδείων καὶ τῶν αἰθουσῶν. Ἡ δὲ νεοελληνικὴ ποίησις ὥς ἐτοιμάσῃ πραγματικὸν ποιητὴν, θέσιν εἰς τὰς καλλίστας τάξεις της... ἂν ἤμπορῇ νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι ἀπὸ τώρα ἔχει *τάξεις*».

Τέσσερα χρόνια ὕστερ' ἀπὸ τὸ τύπωμα τοῦ βιβλίου «Ποιητικὰ Ἔργα» ὁ κ. Πέτρος Ἀποστολίδης (Παῦλος Νιρβάνας), δημοσίευσεν στὴν ἐφημερίδα «Ἄστὺ» (9 Μαρτίου 1894) ἕνα ἄρκετὰ μεγάλο ἄρ-

1. Ἡ κριτικὴ αὐτὴ τοῦ Κ. Παλαμᾶ δημοσιεύτηκε καὶ στὸ βιβλίο του: «Τὰ Πρῶτα Κριτικά». Ἐν Ἀθήναις 1913. Σχ. 80 σελ. 1-198.

2. Ἀττικὸν Μουσεῖον. Ἔτος Γ' ἀριθ. 6 καὶ 7 (τῆς 10 καὶ 20 Αὐγούστου 1890). Ἡ Φιλολογικὴ κίνησις παρ' ἡμῖν. Γεράσιμος Μαρκοράς.

θρο γιὰ τὸ Μαρκορά, πὺν ἄρχιζε ἔτσι: «Πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ἐτῶν, σχεδὸν μέχρι τοῦ 1890, ὁ μεγαλείτερος ἀπὸ τῆς ἀναγεννήσεως Ἑλλήνων ποιητῆς, μετὰ τὸν Σολωμὸν, ἦτο σχεδὸν ἄγνωστος, κατ' ὄνομα μόνον γνωστὸς καὶ εἰς αὐτὰς τὰς τάξεις τῶν λογίων. Ὁ ποιητῆς τοῦ *Ὀρκου*, ἰδιωτεύων ἐν Κερκύρᾳ πρὸ πολλοῦ, εἶχε παύσει λαμβάνων ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν σύγχρονον φιλολογικὴν κίνησιν. Τὸ ὄνομά του δὲν ἐφάνη εἰς ἐφημερίδα ἢ περιοδικόν, ἢ φωνὴ του δὲν ἠκούσθη εἰς δημοσίαν ἐορτὴν ἢ πανήγυριν, ἢ φήμη του δὲν ἐσύρθη μέχρι τῶν κοινω-νικῶν διαφόρων τῶν ἐφημερίδων».

Σ' ὅλες αὐτὲς τὶς νεώτερες κριτικὲς καὶ σ' ἄλλες πὺν γράφηκαν ἀργότερα βλέπουμε νὰ τονίζεται καὶ νὰ ξαναλέγεται, ὅτι ὁ Μαρκοράς ἴσαμε τὸ 1890 τουλάχιστο ἦτανε ἄγνωστος. Μὰ ὅπως δείχνεται ἀπὸ τὰ ἄλλα ντοκουμέντα πὺν ἔφερα δὲν ἦτανε καθόλου ἄγνωστος. Καθὼς φαίνεται τὸν ἤξεραν παρὰ πολὺ καλὰ καὶ τὸν πρόσεξαν οἱ καθα-ρενουςιάνοι, οἱ γεροντότεροι καὶ οἱ ξένοι καὶ μόνο οἱ δημοτικιστά-δες καὶ οἱ νέοι δὲν τὸν ἤξεραν. Κι' ὅμως οἱ νέοι ἔπρεπε νὰ τὸν ξέ-ρουν περισσότερο καὶ νὰ τότε διαβάζουνε μ' ὅσο κι' ἂν ἦτανε σπάνια τὰ φυλλάδια πὺν τύπωνε καὶ τὰ περιοδικὰ κ' οἱ ἐφημερίδες, ὅπου ἔβαζε ἔργα του κάθε πὺν καὶ τόσο. Αὐτοί, ἂν πραγματικὰ ἦτανε ὁ Μαρκοράς παραγνωρισμένος ἢ λησμονημένος, ἔπρεπε νὰ τότε βγάλουνε στὸ φανερὸ καὶ νὰ δείξουν ὅτι νιώθουν τὸ ἔργο ἐνὸς ἀληθινοῦ ποι-ητῆ· ἔξδν ἂν εἶχε δίκιο ὁ Μητσάκης σ' ὅσα ἔγραφε στὴν κριτικὴ του γιὰ τοὺς νέους καὶ τοὺς ποιητὲς τοῦ 1890, κ' ἂν δὲ γινότανε καὶ μὲ τοὺς νέους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὅ,τι γίνεται καὶ μὲ τοὺς σημερινούς, πὺν καταγίνονται νὰ ξέρουν καὶ τὸν πῶ ἀσήμαντο ξένο λογοτέχνη καὶ δὲν ξέρουν τοὺς παλιότερους λογοτέχνες τοῦ τόπου τους, τουλάχιστο ὅσους ἀξίζουν.

Ὁ πολὺς κόσμος ἴσως νὰ μὴν τὸν ἤξερε τὸ Μαρκορά τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Καὶ δὲν εἶναι καθόλου παράξενο πὺν δὲν τὸν ἤξερε. Ἔργα του δὲ δημοσίευσεν παρὰ πὺν καὶ πὺν ἢ σὲ λιγοσέλιδα φυλλάδια πολὺ κακό-τυπωμένα, πὺν δὲν τραβούσαν καθόλου τὴν προσοχὴ καὶ πὺν ἦταν προορισμένα μόνο γιὰ τοὺς φίλους τοῦ ποιητῆ, ἢ σὲ περιοδικὰ μὲ κα-θόλου κυκλοφορία. Ὁ Μαρκοράς δὲ μπορούσε βέβαια νὰ εἶναι γνω-στὸς στὸ λαό, ὅπως ἔξαφνα ὁ Παράσχος ἢ ὁ Βαλαωρίτης, πὺν καὶ στὸς τοὺς δημοσιεύανε καὶ στὸ λαὸ παρουσιαζόντανε ἀπαγγέλλοντες βιβλία τους—πὺν πολὺ ὁ πρῶτος—σὲ γιορτὲς καὶ μνημόσυνα καὶ πὺν δὲ ζούσανε τόσο ἀποτραβηγμένα ὅπως ὁ Κερκυραίος ποιητῆς τοῦ «Παράπονου τῆς Πεθαμένης». Κι' ὁ Βαλαωρίτης ἀκόμη εἶναι ζήτημα,

ἂν δὲν ἔγινε τόσο γνωστός ἔξαιτίας τοῦ ποιήματός του στὸν Πατριάρχη Γρηγόριο Ε', πού τὸ ἀπάγγειλε ὁ ἴδιος, καὶ ἔξαιτίας πού ἔκαμε καὶ βουλευτὴς ὄχι ἀθόρυβος. Κι' ἀκόμη δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε καὶ κάτι ἄλλο: "Ὅτι ὑπάρχουνε μεγάλοι ποιητές, πού τοὺς ξέρουν ὅλοι, πού μιλοῦνε πάντα κι' ἀδιάκοπα γι' αὐτοὺς καὶ τοὺς θυμοῦνται καὶ οἱ πολλοὶ καὶ οἱ λίγοι, οἱ διαλεχτοί· εἶναι οἱ ποιητὲς πού ζοῦνε πάντα μέσα στὸ λαὸ καὶ μαζί με τὸ λαό. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ οἱ ποιητὲς τὸ ἴδιο μεγάλοι κι' αὐτοί, μὰ πού τοὺς ξέρουν οἱ λίγοι μόνο οἱ διαλεχτοὶ καὶ πού δὲ μπορεῖ νὰ τοὺς θυμοῦνται πάντα ἢ καὶ νὰ τοὺς ξέρουνε μόνο καὶ οἱ πολλοὶ ἔξαιτίας τῆς ποιήσῃς τους. Ἐνας ἀπὸ τοὺς δευτέρους τούτους εἶναι κι' ὁ Μαρκοῤῥας. Ἡ ποίηση τοῦ Μαρκοῤῥα δὲν εἶναι τέτοια, ὥστε νὰ μπορῇ νὰ τραβήξῃ τοὺς πολλούς, ὅπως ἡ ποίηση τοῦ Παράσχου· ἢ καὶ τοῦ Βαλαωρίτη ἢ ὁποιοῦ ἄλλου παρόμοιου τους. Χρειάζεται γιὰ νὰ τήνε νιώσῃ κανεὶς κάποια ἀνώτερη αἰσθησις τῆς ὁμορφίᾳς καὶ τῆς τέχνης. Κι' ὁ Σολωμὸς ποτὲ δὲ θὰ γίνῃ ποιητὴς τῶν πολλῶν με τοὺς «Ἐλευθεροὺς πολιορκημένους» ἢ με τὸ «Λάμπρο» ἢ με τὸν «Πόρφυρα» ἢ με τὸ «εἰς Μοναχὴν» κι' ἄλλα παρόμοιας τέχνης καὶ ἀνώτερης ἔμπνοιας. Ὁ λαὸς θὰ τὸν ξέρῃ πάντα γιὰ τὸν ποιητὴ τοῦ «Ὑμνου εἰς τὴν Ἐλευθερίαν», τῆς «Ξανθοῦλας», τῆς «Ἀγνώριστης» καὶ τῶν ἄλλων τραγουδιῶν του τῆς νεανικῆς ἡλικίας του. Πάντα ὅμως καὶ τοὺς δευτέρους τούτους θὰ τοὺς θυμηθοῦν καὶ θὰ τοὺς προσέξουν κι' ἄλλοι, ἔξω ἀπὸ τοὺς λίγους, τὴν ὥρα πού πρέπει καὶ πιὸ πολὺ, ὅταν κ' οἱ ἴδιοι δείξουν ὅτι ὑπάρχουνε, δημοσιεύοντας τὸ ἔργο τους.

Καὶ νὰ πού ὁ Μαρκοῤῥας μόλις τύπωσε τὰ «Ποιητικὰ Ἔργα» ἔγινε πολὺ γνωστός. Αὐτὸς ὅμως δὲν ἔπαιψε νὰ μένῃ ὁ ἴδιος· ὁ ἀθόρυβος κι' ἀποτραβηγμένος ἀπὸ τὴ μεγάλη κίνησι ποιητῆς· ὁ πραγματικὸς καλλιτέχνης, πού φροντίζει μόνο νὰ καλλιεργῇ τὴν τέχνην του, ὅσο μπορεῖ καλύτερα καὶ νὰ μὴ τότε νοιάζῃ τί λένε ἢ τί στοχάζονται οἱ ἄλλοι γι' αὐτόνε. Σπάνιο παράδειγμα ποιητῆ πραγματικὰ ἀριστοκράτη τοῦ πνεύματος καὶ τῆς τέχνης. Κ' ἐδῶ μπορούμε νὰ θυμηθοῦμε κάποιο μικρὸ, μὰ πολὺ σημαντικὸ περιστατικόν, πού κάπου τὸ εἶπε ὁ κ. Γρ. Ξενόπουλος. ¹ Ὅταν ὁ Ξενόπουλος ἦταν διευθυντὴς τοῦ περιοδικοῦ «Ἐστία» (1895) συνήθιζε νὰ ζητᾷ ἀπὸ τοὺς καλύτερους τότε ποιητὲς ἕνα τέτοιο τετράστιχο γιὰ νὰ τὸ βάνῃ κάτω ἀπὸ τὴ ζωγραφιὰ κάθε μῆνα στὴν πρώτη του. Ἐγραψε καὶ τοῦ Μαρκοῤῥα καὶ τοῦ ζητοῦσε

1. Γρ. Ξενόπουλος: Ὁ Μαρκοῤῥας. Στὸ «Ἡμερολόγιο Πινακοθήκης» τοῦ 1912 στίς σελ. 199—207.

ἕνα τέτοιο τετράστιχο. Κι' ὁ Μαρκοῤῥας τοῦ ἀπάντησε πὼς δὲ γράφει ποιήματα **με παραγγελιά** (δηλαδὴ ἐπὶ παραγγελίᾳ). Κι' ἀλήθεια· πὼς ἕνας ἀληθινὸς ποιητὴς μπορεῖ νὰ γράψῃ ποῖημα ἂν δὲν τότε σπρώχνει σὲ τοῦτο κάποια ἀνώτερη ἔσωτερικὴ δύναμη, ἂν ἢ ἔμπνοια δὲν τοῦ ἔρχεται ἀπὸ τὴν ἀνάγκη νὰ φανερώσῃ τοὺς στοχασμούς του καὶ τὰ αἰσθήματα, πού ἀναδεύονται μέσα στὴν ψυχὴ του; Γι' αὐτὸ καὶ πολλὰ ἀπὸ τὰ ποιήματα τοῦ Μαρκοῤῥα πού ὑπάρχουνε στὸ βιβλίον του «Μικρὰ ταξείδια» (τυπωμένο στὰ 1898—1899) μ' ὅλο πού φαίνονται ὅτι γραφήκανε σὲ ὁρισμένες περιστάσεις, δημιουργημένες ἀπὸ τίς σχέσεις τοῦ ποιητῆ στὴν κοινωνικὴ ζωὴ του, εἶναι ποιήματα ἀνώτερης ἔμπνοιας καὶ τέχνης· γραφήκανε ὄχι **με παραγγελία**, ὅπως θὰ μπορούσε νὰ ὑποψιαστῇ κανεὶς, ἀλλὰ ἐπειδὴ τοῦ τὸ ζήτησεν ἡ ἀνάγκη νὰ φανερώσῃ τὰ αἰσθήματά του. Αὐτὸ τὸ βλέπουμε καθαρότερο καὶ στὸ ποίημα «Ἐκατὸ χρόνια ὀπίσω», πού τὸ ἔγραψε, ὅταν γιορταστήκανε στὴ Ζάκυνθο τὰ ἐκατόχρονα τοῦ Σολωμοῦ, (ἡ γιορτὴ ἔγινε στὰ 1902) καὶ πού ὁ ποιητὴς, θυμούμενος ἀκόμη τὸν ἄτυχο πόλεμό μας τοῦ 1897 κι' ὅτι ἕνα μέρος τῆς Θεσσαλίας τὸ εἶχε πάρει πάλι πίσω ἡ Τουρκία, τὸ τελειώνει με τοὺς στίχους τούτους:

Πᾶψε, τραγοῦδι ἀθάνατο,
Νὰ ἡχολογήσῃς τώρα
Ποῦ ὁ βάρβαρος ἐπάτησε
Τοῦ Ρήγα, ὦϊμέ, τὴ χώρα·
Μὴ τὰ κλεισμένα μάτια του
Ὁ ποιητὴς ἀνοίξῃ
Καὶ, ἀναστημένος, φρίξῃ
Στὸ θρόμβο τῆς Τουρκίας.

Ἄχ! με σκυμμένο μέτωπο,
Γυμνὸ ἀπὸ περηφάνεια,
Ἐνῶ κρεμᾶμε σήμερον
Στ' ἅγιο μνημεῖο στεφάνια,
Ἄς ποῦμε ὡς πρέπει σ' ἄτυχους
Ἀνθρώπους νικημένους·
—Χαρὰ στοὺς πεθαμένους!
Ἀλλοίμονο ἔς ἡμᾶς!

Τὰ «Μικρὰ Ταξείδια» ἔγιναν ἀφορμὴ νὰ ξαναγίνῃ πλατύτερος λόγος γιὰ τὸν ποιητὴ, μολονότι τώρα κανεὶς πιά δὲν τότε λείει «ἄγνωστο».

Μὰ τὸ Μαρκοῦ λίγο τότε μέλει γι' αὐτό. Μῆτε λιγώτερο ἀθόρυβος ἔγινε, μήτε ζήτησε νὰ κυνηγήσῃ μεγαλύτερη φήμη. Τὸν ἴδιο ἐκεῖνο-
χρόνο ἔγινε καὶ κάποιο φιλολογικὸ περιστατικὸ, ποῦ ἔδωκε ἀφορμὴ
στὸ Μαρκοῦ νὰ δείξῃ κάπως καθαρότερα ποιά σημασία ἔδινε στὶς
φιλολογικὰς μὸδες. Στὴ Γαλλία εἶχε πεθάνει ὁ Μαλλαρμέ, ποῦ ἦτανε
ὁ πρίγκηπας τῶν ποιητῶν, καὶ κάποιο φιλολογικὸ περιοδικὸ, θέλησε
νὰ βρεθῇ ὁ διάδοχός του στὸ πριγκηπάτο τῆς Γαλλικῆς ποίησης. Κ'
ἔτσι ζήτησε τίς γνώμες τῶν καλύτερων τότε ποιητῶν καὶ ἄλλων λόγιων.
Οἱ περισσότερες γνώμες δοθήκανε γιὰ τὸ Λέοντι Dierx, ποῦ ἔτσι
ἔγινε ὁ καινούργιος «πρίγκηπας τῶν ποιητῶν». Ἕνα τέτοιο δημοψή-
φισμα—ἃς τὸ εἰποῦμε ἔτσι—θέλησε νὰ κάμῃ καὶ ἡ ἑφημερίδα «Ἄστρ»
γιὰ νὰ βρεθῇ ὁ Ἕλληνας «πρίγκηπας τῶν ποιητῶν». Ζητηθήκανε οἱ
γνώμες ἀρχετῶν ποιητῶν καὶ ἄλλων λόγιων. Ἀπαντήσανε ὅλοι. Μὰ οἱ
περισσότεροι δὲν ἀποκριθῆκανε καθαρὰ καὶ σωστὰ στὴν ἐρώτηση τῆς
ἐφημερίδας: «Ποῖος εἶναι ὁ καλλίτερος τῶν ζώντων Ἑλλήνων ποιητῶν;»
Εἶναι ἀλήθεια θλιβερὸ νὰ βλέπῃ κανεὶς, ὅταν διαβάξῃ τίς ἀπάντησες
αὐτὲς, πόσο μερικοὶ δὲν ἔχουνε καθόλου τὸ θάρρος τῆς γνώμης τους.
Ἄλλοι μὲ μασημένα λόγια ἀποκριθῆκανε καὶ τοῦτος εἶναι καλὸς καὶ
ἐκεῖνος. Ἄλλοι ἀραδιάσανε τὰ ὀνόματα ὅλων τῶν ζωντανῶν ποιητῶν.
Ἄλλοι κάμανε σωστὲς φιλολογικὰς μελέτες—ἄβαθες βέβαια—καὶ θυμη-
θήκανε τοὺς περισσότερους ποιητὰς ἀπὸ τὸ Χριστόπουλο ἴσαμε τίς μέ-
ρες τους. Κι' ἄλλοι εἶπανε πολλὰ, χωρὶς νὰ ὀνομάσουνε κανένα ποιη-
τὴ. Ἴσως αὐτοὶ νὰ δώσανε τὴν καλύτερη ἀπάντηση. Οἱ περισσότεροι
ἀπὸ ὅσους ἀπαντήσανε καθαρὰ στὴν ἐρώτηση εἶπανε, ὅτι καλύτερος
ποιητὴς ἦταν ὁ Παλαμάς. Τέσσερες θελήσανε τὸ Σουοῖ καὶ ἄλλοι τόσοι
τὸ Μαρκοῦ. Ὁ Ροῖδης ἔδωκε τὸν πῆφρό του γιὰ τὸ Σουοῖ, μὲ μιὰ
κωμικὴ δικαιολογία. Τότε ἀπαντώντας καὶ ὁ Μαβίλης στὴν ἐρώτηση
ἔγραψε τὸ σονέττο του «περὶ Στεφάνου», ποῦ ἀξίζει, θαρρῶ, νὰ τὸ
ἐναβάλω ἔδῳ :

Τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ μονάχου πρόπει
Βασιλικὸ τοῦ τραγουδιοῦ στεφάνι·
Μὲ τὴ λαλιά του, ἰδέε, τὰ ξαναῦφάνη
Στέρχει ἡ ἀρχαία Μοῦσα τὰ χουσά της ἔπη.
Βάσκαμα ἀχρεῖτο τὴ δάρνη του δὲ σέπει·
Προαιώνιες Μοῖρες ἔχουν τὴν μοιρανὴ·
Χολὴ δασκάλων δὲ θὰ τὴ μαρᾶνη·
Ἀπ' τὰ εἰδωλά τους δὲ θὰ μείνη θέπι.

Κι' ἂν ἁλλωνῶν τῆς Τέχνης τὸ παράσημο
Δόσῃ ὁ Λαός, μὰ ὥς ρήγα θὰ φιλέῃ
Τὸ Μαρκοῤῥᾶ, λογιάζω, τὸ Γεράσιμο,
Ποὺ δὲ γεράζει. Ἡ ποίησις αὖ βασιλέῃ !
Μὲ γενικὲς ἀπόλυτες καὶ ἰσόκυλα
Ἄντις γὰ πᾶμε ἐμπρός, πᾶμε πισόκυλα.

Εἶχε ζητηθῇ καὶ ἡ γνώμη τοῦ Μαρκοῦ. Καὶ ὁ ποιητὴς ἀπάντησε
μὲν τὰ λόγια τοῦτα :

«Κύριε Συνάδελφε. Μὲ τὸν καιρὸ, γέροι καὶ νέοι, γυναῖκες καὶ παιδιὰ, γραμματισμένοι καὶ ἀγράμματοι, ἡμποροῦν νὰ δώσουν σὴν ἐρώτησή σας μίαν σωστήν ἀπάντησι. Ἄς μιμηθοῦμε ὡς τόσο τοὺς Γάλλους σὲ τόσα ποὺ ἔχουν ἀξιομίμητα, χωρὶς νὰ προτείνωμε, ὡς ἔκαμαν αὐτοὶ ζητήματα παράκαιρα καὶ περιττά. Μὲ ὅλο τὸ σέβας. Γ. Μαρκοροῦς» (Ἄστυ 21 Δεκεμβρίου 1898).

Ἡ μόνη, ὑποθέτω, λογικὴ καὶ χρειάζουμένη ἀπάντηση στὴν ἐρώ-
τηση. Ἐξω ἀπὸ τὴν περίστασι αὐτὴ ποτὲς ἄλλοτε ο Ἐμμανουὴλ δὲν
ἀνακατεύτηκε σὲ φιλολογικὰ συζητήσεις. Καὶ τὶς ιδέες τοῦ ἀκόμη γιὰ
τὴ γλῶσσα τὶς διατύπωσε σ' ἓνα τοῦ ποίημα, ποὺ τὸ ἔγραψε βέβαια
μόνο γιὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ κάποια ψυχικὴ τοῦ ἀπαιτήσιμ κα' ἀνάγκη.
Ἐξακολούθησε νὰ καλλιεργῇ τὴν ποίησίν του καὶ νὰ ζῇ ἡσυχὰ κα' ἀπό-
ρρηκτα μέσα στὸν κύκλον τῶν θαυμαστῶν του καὶ τῶν λατρευτῶν τοῦ
στὴν πατρίδα του. Μόνο ποὺ ἀπὸ τὰ 1898 κα' ὕστερα ἄρχισε νὰ δη-
μοσιεύῃ συχνότερα ποιήματά του σὲ περιοδικὰ καὶ ἡμερολόγια, ἐπειδὴ
ἡ εὐγένειά του τὸν ἔκανε νὰ μὴ μπορῇ ν' ἀρνηθῇ. Ἔτσι διαβαζότανε
περισσότερο καὶ μποροῦσαν ὅλοι ὅσοι δίνουν προσοχὴ καὶ στὴν
ποίησιν νὰ χαίρουν τὴν ἁρμονικότητα τῶν στίχων του καὶ τὴν ἀρι-
στοκρατικότητα τῶν αἰσθημάτων του καὶ τοῦ στοχασμοῦ του, τὴν
ὁμορφιὰ τῆς ποίησίν του, ποὺ τὴν γεννοῦσαν καὶ τὴν κυβερνοῦσαν
πάντα τὰ τρία μεγάλα ιδανικά του: ἡ πατρίδα, ἡ ἀγάπη καὶ ἡ φύσις.
Ἰσαμε τὸ θάνατό του (1911) ἔμεινε ὁ ἴδιος καὶ σὰν ποιητὴς καὶ σὰν
ἄνθρωπος. Τὴ φήμη δὲν τὴν κυνήγησε καθόλου. Αὐτὴ τὸν ἀκολου-
θεῖ σταθερὰ ἀπὸ τὸ πρῶτό του ποιητικὸ φανέρωμα ἴσαμε τὸ τέλος
τοῦ, γιὰ νὰ συνοδεύῃ βέβαια τ' ὄνομά του πάντα.

Ἡλ. Π. Βουτιερίδης

ΚΑΙ Η ΚΕΡΚΥΡΑΪΚΗ ΣΧΟΛΗ

παρὰ νᾶναι τοῦ αλλοῦ ἢ τοῦ ἑαυτοῦ.
Αἰσθανόμαστε τὴν ἀπειρὴν δυσκολίαν τῆς δουλειᾶς ποὺ καταπιαστή-
καμε, ἀναλύοντας τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Κερκυραίου Γερ. Μαρκορά,
μὰ τραβοῦμε μπρὸς μὲ τὸ θάρος ποὺ δίνει ἡ ἀγνὴ συνείδησις, ὅταν
ἐλατήρια αὐτῆς μας τῆς προσπάθειας εἶναι ὁ σεβασμὸς πρὸς τὸν ἄν-
θρωπο κ' ἡ ἀγάπη στὴν τέχνη του.

*

Ὁ Γεράσιμος Μαρκοῦς γεννήθηκε στὴν Κεφαλληνία τὸ 1826. Ἡ ἀρχοντικὴ οἰκογένειά του, μία ἀπὸ τὶς παλαιότερες στὸν τόπο μας, φαίνονταν, πῶς ἦταν Ἰταλικῆς καταγωγῆς. Κατὰ τὴν παράδοση ὁ πρῶτος ποῦ κατέβηκε στὴν Ἑλλάδα καὶ ἦλθε ἀπὸ τὸ Ναύπλιο στὴν Κέρκυρα, ἦταν ὁ ἱππότης Μαρκοῦς. Οἱ ἀπόγονοί του κατόπιν δὲν ἄργησαν ν' ἀλλάξουν τὸ θρήσκευμά τους καὶ νὰ γίνουν Χριστιανοὶ Ὁρθόδοξοι.

Μὲ τὸ γυρισμὸ τοῦ Μαρκοῦ ἀπὸ τὴν Κέρκυρα ἀρχίζει στὴν Ἑφτά-
νησο κι' ὁ ἀγὼνας γιὰ τὴν Ἑνωσὴ τῆς μὲ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ λαὸς δὲν
ἤθελε πειὰ τὴν Ἀγγλικὴ προστασία καὶ δὲν ἄφινε καμμιά περιστάση
δίχως ὀλοφάνερα νὰ δείξει τὸ αἰσθημὰ του καὶ τὸν πόθο του. Σ' αὐ-
τὸν τὸν ἀγῶνα δὲν μποροῦσε νὰ μείνει ξένος ὁ Μαρκοῦ καὶ δίχως
νὰ κατέβει στοὺς πρόστυχους πολιτικούς ἀνταγωνισμοὺς—γιατὶ καὶ
νὰ κίνημα εἶχε τοὺς ἀνταγωνιστὲς τοῦ ἀνάμεσα στοὺς Ἑφτανη-
σιῶτες—μένοντας πάντα στὴν ἡσυχὴ ἀτμοσφαῖρα τῆς ποιητικῆς του
δημιουργίας, ἐβοήθησε τὸν ἀγῶνα γράφοντας ποιήματα, σὰν τὸ πε-
ρίφημο «Τὰ Κάστρα μας», ποῦ τυπώθηκαν στὴν «Ἀναγέννηση», ὅρ-
γανο πολιτικὸ τοῦ Ἰ Πολυλά. Μετὰ τὴν Ἑνωσὴ τῶν Ἑφτανησιῶν

Τρανότερο σημάδι τῆς φιλίας κι' ἀγάπης τοῦ Σολωμοῦ πρὸς τὴν οἰκογένεια τοῦ Μαρκοῤᾤ εἶναι καὶ τὸ Ἰταλικὸ σονέττο τοῦ ποιητῆ τῶν Ἑλεούθερων πολιορκημένων γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Στέλιου Μαρκοῤᾤ, ἀδερφοῦ τοῦ ποιητῆ. Πρώϊμα ὁ Στέλιος Μαρκοῤᾤ εἶχε δεῖξει ποιητικὰ χαρίσματα καὶ εἶχε συνθέσει στίχους Ἑλληνικοὺς, ποῦ ἔλαβαν τὴν τύχη νὰ ἐπαινεθοῦν ἀπὸ τὸ Σολωμό. Τὸ σονέττο ἐκεῖνο τεχνικὰ μεταφρασμένο ἀπὸ τὸν Γ. Καλοσγοῦρο, ἕναν ἀπὸ τοὺς θεμελιωτὲς τῆς Κερκυραϊκῆς σχολῆς, ὁπαδὸ τοῦ Σολωμοῦ καὶ φίλο τοῦ Πολυᾤ, τοῦ Μαρκοῤᾤ, τοῦ Χρυσομάλλη, λόγιό σεμνὸ καὶ ἀθόρυβο καὶ καλοσυνείδητο τεχνίτη τοῦ λόγου καὶ τοῦ στίχου, κρίνομε, πῶς θᾶταν παραλείψη νὰ μὴν τὸ ἀναφέρομε ὀλάκαιρο :

εἶναι ἡ ἀπλή μας».

Αὐτὰ ἔγραψε στὰ περίφημα Προλεγόμενα τῶν ἔργων τοῦ Σολωμοῦ, στὴν ἔκδοσιν τοῦ 1859 ὁ Ἰάκωβος Πολυλάς. Καὶ αὐτὸ ἐδογματιζε ὁλάκαιρη ἡ Κερκυραϊκὴ Σχολή, ποῦ στάθηκε—αὐτὸ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ἀρνηθῇ—ἓνα ἀπὸ τὰ δυνατώτερα θεμέλια τοῦ δημοτικισμοῦ στὴν Ἑλλάδα. Μονάχα ποῦ ὁ Μαρκοῦας μᾶς δείχνονταν ριζο-

σπαστικώτερος τοῦ Πολυλά κι' ἡ γλῶσσα του συγγένευε περισσότερο στοὺς ἀπλοὺς τύπους μετὰ τὴν γλῶσσα τοῦ δασκάλου του Σολωμοῦ.

Ὁ Γεράσιμος Μαρχοῦς ἔκαμε τὴν πρώτη του ἐπίσημη ποιητικὴ ἐμφάνιση στὸν ἑλληνικὸ φιλολογικὸ κόσμον μετὰ τὰ «Ποιητικὰ ἔργα» του, βιβλίον, ποῦ τυπώθηκε στὴν Κέρκυρα στὰ 1890. Καὶ λέω τὴν πρώτη του ἐπίσημη ποιητικὴ ἐμφάνιση, γιατί ὁ Ὅρκος του εἶχε τυπωθῇ καὶ σὲ ἰδιαίτερον τεύχος τὸ 1875 στὸ Κερκυραϊκὸ τυπογραφεῖο «ἡ Κέρκυρα». Τὸ τεύχος ἐκείνο τότε δὲν ἐκυκλοφόρησε παρὰ μονάχα σὲ λίγα ἀντίτυπα στοὺς φιλικοὺς κύκλους τοῦ ποιητῆ.

Ὁ Ὅρκος τοῦ Μαρχοῦ εἶναι ἓνα ὥραϊον Ἑλληνικὸ ἐπικὸ τραγουδι. Ὁ ἀγνὸς καὶ ἄδολος πατριωτισμὸς τοῦ ποιητῆ, ἡ πλούσια περιγραφή, τὸ αἶσθημα πρὸς τὸ ὥραϊον, ἡ κομψότητα καὶ ἀπλότητα μᾶς παρουσιάζουν πλούσια. Ἡ θυσία τῶν λίγων ἡρώων τοῦ Κρητικοῦ Ἀρκαδιοῦ δίνει στὸν ποιητὴ τὴν κεντρικὴν ἰδέαν τοῦ ποιήματός του. Ἡ Εὐδοκία, διπλόρφανον κοράσιον, ἔχασε τὸν πατέρα της στὴ μάχην ἐναντίον τοῦ Τούρκου καὶ τὴ μάνα της, ποὺ πέθανε ἀπὸ τοῦ χωρισμοῦ τὸν καὶ μὲν ἓνα μῆνα κατόπι. Τῆς μένει μονάχα ὁ ἀγαπημένος της ἀρραβωνιαστικὸς, ὁ Μάνθος. Αὐτὸν συλλογίζεται, ἐνῶ τὸ πλοῖον μετὰ τοὺς πρόσφυγας Κρητικοὺς γυρίζει ἔπειτα ἀπὸ τρία χρόνια θεληματικὴ ἐξορία, στὸ ἡρωϊκὸ νησί. Τὸ πρῶτον αὐτὸ μέρος τοῦ ποιήματος θὰ μπορούσε νὰ ὀνομασθῇ Γυρισμὸς, γιατί ἐκεῖ περιγράφεται ὁ γυρισμὸς τῶν ἀτυχῶν γυναικῶν καὶ παιδιῶν, ποὺ τοὺς φυγάδεψε γιὰ τρία χρόνια ἡ Τούρκικη θηριωδία.

— Φοβᾷτ' ὁ ναύκληρος νὰ πῇ, πῶς αὖριο τὸ καράβι

Θ' ἀράξῃ στὴν πατρίδα τους. Κ' ἔχουν πατρίδα οἱ σκλάβοι ; »

Ὁ νοῦς τῆς Εὐδοκίας εἶναι ἀδιάκοπα προσηλωμένος στὸ Μάνθον. Μ' ὅλον ποῦ δὲν ἔλαβε τὴ χάριν νὰ μάθει καμμὴν εἴδησιν γι' αὐτὸν καὶ ρωτιέται μονάχη της ἂν :

« Ἐβγήκε τάχα ζωντανὸς ἀπὸ τὴν ἄγρια πάλιν ; »

δὲ θέλει νὰ πιστέψῃ, πῶς κι' ἄλλη σκληρότερη δυστυχία τὴν περιμένει.

Ἐπειτα ἔχει κάθε πεποίθησιν στὸν ὅρκον ποῦ τῆς ἔδωκε τὴ στιγμή τοῦ χωρισμοῦ τους καὶ τὰ λόγια του ἀντιλαλοῦν ἀδιάκοπα στὴ μνήμη της :

« Θλιμμένα, ἰδὲς, τὰ βλέμματα στὸ φῶς τοῦ ἡλίου γυρνοῦνε,

Ἐνῶ ἡ στεροαὶς ἀχτίναις του τὸν κόσμον χαιρετοῦνε,

Δίχως ἀνθρώπου λογισμὸς τρόμον ὑποψία νὰ βάλῃ

Πῶς αὖριο τ' ἄστρο τῆς ζωῆς δὲ θὰ νὰ φέξῃ πάλιν.

Ἔχε καὶ σὺ τὸ θάρρος μου ! Μὴν, Εὐδοκίᾳ, θελήσῃς

Μὲ τέτοια μαῦρη ἀπελπισία νὰ φύγῃς νὰ μ' ἀφήσῃς !

Τὸ Πνεῦμα, ποῦ κατάκαρδα προφητικὰ μοῦ κρίνει,

Σοῦ τάξει, πῶς θὰ μείνωμε γιὰ λίγο χωρισμένοι.

Θὲ νὰ γυρίσῃς· θὰ σὲ ἰδῶ· τὸ λέω καὶ θ' ἀληθύνῃ·

Ναί· σοῦ τ' ὀρκίζομαι στὸ φῶς, ποῦ πάει νὰ βασιλέψῃ ! »

Ὁ Ὅρκος τοῦ Μάνθου τῆς στάθηκε στήριγμα στὴ σκληρὴ τῆς ἐξορία. Κι' ὅταν ἀκόμα ἔμαθε τὴ σπαράχτρα εἴδησιν, ποῦ ἡ Κρήτη ἔπεσε καὶ ποῦ ἐκεῖθε σκλάβον ἐμίσησε καὶ σκλάβον θὰ γυρίσει, εἴδησιν ποῦ τὴν ἔρριξε σὲ στῶμα πόνου καὶ πάλεψε μετὰ τὸ χάριον, ὡς καὶ τότες ὁ Ὅρκος τοῦ Μάνθου στάθηκε ἡ παρηγορήτρα σκέψις τῆς Μ' ἀκαρεστή, θὰ ζήσω !

Καὶ τώρα περὶ γυρίζει στὸ νησί της, τὸ καράβι σχίζει τὰ κύματα καὶ ζυγώνουν ὁλοένα στὸ λιμάνι τοῦ πόθου των. Ξανοίγει ἡ Εὐδοκία ἀπὸ μακρὰ τὸ βουνὸν τοῦ νησιοῦ της, καί :

« ..ὡς ἡ φλόγα ποῦ συχνὰ κουφοδρομαίει, καὶ πέρα

Μὲ ὁρμὴν πετιέται ἀκρόατη, σὰν ἔβγῃ στὸν ἄερα,

Τρανή, γιομάτη, ξάστερη, στὰ ἐμπόδια πυρωμένη,

Μὲ τῆς πατρίδας τ' ὄνομα ξάφνου ἡ λαλιά της βγαίνει.

Παρόμοιος ἦχος μία φορὰ τὸν Ἄδην θὰ ταράξῃ,

Ὡς τ' Ἀρχαγγέλου ἡ σάλπιγγα τοὺς πεθαμένους κρᾶξῃ. »

Μὲ τὴ φωνὴν τῆς Εὐδοκίας ξυπνοῦν οἱ κοιμισμένοι πρόσφυγες, πετιοῦνται ὄρθοι καὶ χουμᾶνε, γιὰ νὰ ἰδοῦν τ' ἀγαπημένα τους μέρη, ξανοίγουν μακρὰ τὸν Ψηλορείτη καὶ χαιρετοῦνε τὴν πατρίδα τους μετὰ δάκρυα χαρᾶς. « Ἀχ! γιὰ τὴν ἔρημνόν τους χαρὰ κ' οἱ ἀγγέλοι θὰ δακρύνουν ! » λέει ὁ ποιητής. Καὶ κατόπι ψυχολογῶντας τὴν ἀνυπομονήν, ποῦ γεννιέται ἀνίκητη στὸν ἄνθρωπον ἴσα-ἴσα τὴν ὥραν ποῦ σημύει ἡ στιγμή, ποῦ ὁ πόθος του θὰ πραγματοποιηθῇ, λέει στὰ γυναικόπαιδα :

« Μὴν ἓνας ξένος λογισμὸς αὐτοῦθε σᾶς ἀρπάξῃ

Πρὶν σ' ἀπορρίψει τοῦ νησιοῦ τὸ ξύλον πάῃ καὶ ἀράξῃ,

Γιατὶ, ἀγκαλὰ τραβήξετε πολυκαιροὺς ἀγῶνας,

Ὀλίγαις ὥραις καὶ στιγμαῖς θὰ σᾶς φανοῦν αἰῶνες ! ».

Τὸ καράβι ἔχει φτάσει, οἱ βάρκες ἔχουν σημόσει, πετιοῦνται οἱ ἐξόριστοι μέσα, λάμνουν οἱ κωπηλάται, πατοῦν ἐπὶ τέλους τὸ λιμάνι.

τῆς ποθητῆς Πατρίδας καὶ συγκινημένοι σκύπτουν νὰ φιλήσουν τὸ χῶμα:

«Φιλήσατε, ναί, χίλιαις φοραῖς φιλήσατε τὸ χῶμα,
Ποῦ ὁλοῦθε ἀπὸ τὸ αἶμα τους εἶναι βυμμένο ἀκόμα!
Μὴ σὰς πικράνη ὀλότελα, πῶς κάθε παλληγάρι
Δὲν ἔχει χώρια ἓνα σταυρὸ κι' ἓνα στενὸ λιθάρι!
Γιὰ τέτοια ἐλεύθερα κορμιά, ποῦ ἐσώριασε τὸ βόλι,
Εἴν' ἄξιο μνήμα μεταβιᾶς ἢ γῆ τῆς Κρήτης δλη,
Κι' ὅσο αὐτοῦ μέσα δὲ θ' ἀκοῦν παρ' ἄλυσσας καὶ θρήνους,
"Αἶ! τῆς πατρίδας ὁ σταυρὸς θᾶναι σταυρὸς γιὰ ἐκείνους!»

Μὲ τὸ γυρισμὸ στὴν Κρήτη τελειώνει τὸ πρῶτο μέρος τοῦ Ὁρκου.
Στὸ δεύτερο μᾶς περιγράφει μὲ ἄδρῆς καὶ ζωντανῆς γραμμῆς τὴ σκλη-
ρὴ τύχη τῆς Εὐδοκίας, ποῦ ἔμαθε φτάνοντας στὸ πολυπόθητο νησί
τῆς, πῶς στὸ μοναστήρι τῆς Ἀρκαδιᾶς ἔπεσε νεκρὸς ὁ Μάνθος, ὑπε-
ρασπίζοντάς το μὲ τὴ ζωὴ του:

«Νεκρὸς ὁ Μάνθος! — ὦ Χριστέ! καὶ πῶς, καὶ πῶς ἐκείνη
Στ' ἄκουσμα τοῦτο ζωντανὴ δυνήθηκε νὰ μείνῃ;
Σωρὸ τὴν ἡῶραν κατὰ γῆ: καὶ σὰν ἀπεθαμένη
Ἀπ' τ' ἀκρογιάλι σπίτι τῆς ἐπῆν τὴ μαυρισμένη».

Ἀλλὰ ἡ Εὐδοκία δὲν μπορεῖ νὰ μείνῃ μέσα στὸ πατρικὸ τῆς τὸ
σπίτι. Νοιώθει τὴ γύρω τῆς ἀπειρὴ ἐρημιᾶ, ποῦ τῆς θυμίζει τὸν πα-
τέρα τῆς, ὅταν τῆς τὸν πῆγαν ἐκεῖ δίχως πνοὴ καὶ τὴ μάνα τῆς νὰ
ξεψυχάει. Εἶναι νύχτα. Ἡ Εὐδοκία ἀφήνει τὸ σπίτι τῆς καὶ παίρνει
τὸ δρόμο, ποῦ τραβάει πρὸς τὸ μοναστήρι τῆς Ἀρκαδιᾶς, στὸν τόπο
ποῦ ἔπεσε νεκρὸς ὁ ἀγαπημένος τῆς:

«Ὁ κόσμος ὅλος εἶν' ἐκεῖ, μόνον ἐκεῖ γι' αὐτὴν.
Στοὺς ἄλλους τόπους ἐρημιὶ καὶ μαῦρος Ἄδης εἶναι.

Καὶ βιάζεται νὰ φτάσει καὶ τίποτα δὲν μπορεῖ ν' ἀντισκόψει τὸ
δρόμο τῆς, ἀλλὰ μολονότι:

.... «στὸ μακρινὸ τῆς δρόμο
Ποτὲ δὲν ἐσταμάτησε μὲ διαταγμὸ καὶ τρόμο,
Σὰν εἰς τὰ μάτια τῆς ὀμπρὸς τὸ μοναστήρι ἐφάνη,
"Εμεινε ξάφνου ἀκίνητη»

Δὲν εἶναι μικρότερη ἢ συγκίνησή τῆς, ὅταν φτάνει στὴν αὐλὴ τοῦ
μοναστηριοῦ καὶ βλέπει τ' ἀποκαΐδια τοῦ ἀθάνατον τόπου. Ἀνεβαίνει
στὰ ρεποθέμελα ψηλὰ καὶ πέφτει λιπόθυμη:

«Λὲς καὶ 'ς αὐτὸ τὸ χάλασμα, ποῦ ἡ πέτρα καὶ τὸ χῶμα
Σὰ ροῦχο ξυλοκορέββατον μαυρολογοῦσε ἀκόμα,
Νὰ ρίξῃ λούλουδο λευκὸ μὴν ἔχοντας κἀνένα,
Τὸ δειλιασμένο ἐπρόσφερε κορμί τῆς ἢ παρθένα».

Θαρρεῖς, πῶς ὁ θάνατος τὴν ἔχει σιμόσει μὰ:

«Τὸ κοῦο τῆς αἵμα, ποῦ μὲ μιᾶς εἶχε ἡ καρδιὰ συμμάση,
Ξεπαγωμένο ἀρχίνας σταῖς φλέβαις νὰ περάσῃ».

Καὶ τότε νομίζει, πῶς ἀρμενίζει μ' ἓνα ὀλόλαμπρο σύγνεφο, πῶς
ἀναπαύεται μέσα σὲ κεῖνο, καὶ πῶς τῆς λέει, «ξύπνα, Εὐδοκιά», μιὰ
λαλιά γλυκίφωνη. Συνέρχεται, ἀνασηκόνεται καὶ βλέπει, πῶς ἓνα φύ-
σημα εἶχε πάρει τὰ μαυράδια ποῦ κρύβανε τὸ φεγγάρι. Σὲ λίγο «ἀπὸ
τὴν ἀπειρὴ θεοχτισμένη σκέπη» βλέπει κοντὰ τῆς καθισμένο τὸ Μάνθο,
ὅχι σὰ λείψανο ποῦ βγαίνει ἀπὸ τὸ μνήμα, μὰ ζωντανὸ, ὅπως τὸν
γνώρισε πάντα. Βλέπει τὴ ζωὴ καὶ τὸν ἔρωτα νὰ γελοῦν στὴν ὄψη
του καὶ νὰ λάμπει τὸ θάρρος τῆς λεβεντιάς του, καὶ τῆς φαίνεται, πῶς
ἡ μορφὴ τοῦ Μάνθου εἶναι ἀπὸ σάρκα κ' αἷμα. Μὰ, λέει ὁ ποιητής:

«Πρόσκαιρη ἀπάτη! Ὀδρανικαὶς ἀχτίνας κατεβαίνουν
Ὡς πλούσια βροῦση ἀπάνου του, καὶ χάμου ἀκέρηχαις μένουν
Ἐνῶ ἡ πνοή, ποῦ ξέβγαλε τοῦ φεγγαριοῦ τ' ἀμάξι,
Περνάε. στὰ μαῦρα του μαλλιά, χωρὶς νὰ τὰ πειράξῃ».

Βλέποντας αὐτὸ ἡ Εὐδοκία, προτοῦ πέσει στὴν ἀγκαλιά του μὲ
κίνημα χαρᾶς, βαστάει ἀπλωτὰ τὰ χέρια τῆς καὶ τρέμοντας μὴν τῆς
ξεφύγει τὸ ἀγαπημένο τῆς φάντασμα, τοῦ λέει θλιβερά:

— «Γιὰ τὸ Θεὸ, ποῦ σ' ἔστειλε, μὴ μ' ἀπαρηγάξης ἄλλο!»

Καὶ τότε ἀκούει τὸ στόμα, ποῦ ὁ θάνατος εἶχε κλεισμένο τόσους
μῆνες νὰ τῆς μιλεῖ μὲ ἑσπερὴ λαλιά. Τὰ λόγια τοῦ Μάνθου εἶναι
γεμάτα τρυφεράδα. Ξέρει πόσο πόνεσε ἡ Εὐδοκία καὶ πῶς βγήκε νι-
κήτρα ἀπὸ κάθε ἀπελπισία μὲ τὴν πίστη, ποῦ τῆς στάλαξε μέσα τὴν
ψυχὴ τῆς ὁ Ὁρκος του. Θὰ ξαναγταμωθοῦνε. Αὐτὸ τὸ πιστεύει κι' ὁ
Μάνθος, τὸ πιστεύει κι' ὁ ποιητής. Τί σημαίνει ἂν ἡ συνάντησή τους

δὲ θὰ γίνῃ σ' αὐτὴ τῇ ζωῇ καὶ σ' αὐτὸν τὸν κόσμον. μὰ σὲ μιὰ ζωὴ καὶ σ' ἓνα κόσμον ἀνώτερο ; Εἶναι κι' αὐτὸ ἓνα ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικά τοῦ ποιητῆ : ἡ Χριστιανικὴ πίστις. Πιστεύει, καὶ πιστεύει δίχως ἔρευνα. Ὁλὴ του ἡ ποίησις τὸ δείχνει ὀλοφάνερα καὶ περισσότερο ὁ Ὅρκος, ποῦ μᾶς παρασταίνει τοῦ Μάνθου τὴ ψυχὴ νὰ μιλεῖ στὰ ρεπο-θέμελα τοῦ Ἀρκαδιοῦ γυρομένη ἀπάνου στὴ δειλιασμένη κ' ἐτοιμοθά-νατη Εὐδοκίᾳ καὶ νὰ τῆς διηγείται τὴ γιγαντένια ἀντίστασις καὶ τὸ ἥρωϊκὸ τὸ κάψιμο τοῦ Ἀρκαδιοῦ, νὰ τῆς λέει, πῶς ἦρθε νὰ τὴν πάρει μαζί του, σύμφωνα μὲ τὸν Ὅρκον του, καὶ νὰ τὴς περιγυρίῃ τὴς ὁμορ-φιές, ποῦ ἀντίκρισε, «στὴ νέα, ποῦ τὸν ἐδέχτηκε παντοτεινὴ πατρίδα». Ἀπὸ τοὺς ὡραιότερους τοῦ στίχους εἶναι οἱ ἀκόλουθοι :

« Πῶς ἀναγάλλισα νὰ ἰδῶ τ' ἀγαπημένα μέρη,
Στὸν οὐρανὸ τῆς τέχνης του μόνον ἐκεῖνος ξέρει,
Ποῦ ὥραϊο νὰ δώκῃ εὐτύχησε στὰ ὀνειρατά του σῶμα
Μὲ στίχον ἢ μὲ μάρομαρο, μ' ἦχο ἀρμονίας ἢ χρῶμα ».

Ἀλλὰ δὲν ὑστερεῖ σὲ δύναμη κ' ἡ περιγραφὴ τῆς μάχης τοῦ Ἀρ-καδιοῦ. Ἡ ἀντίστασις τῶν λίγων διαλεχτῶν, ποῦ θετικοὶ γιὰ τὸ βέβαιον θάνατον πάλευαν γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ τιμὴ, παλληκάρια ἀτρόμητα, ποῦ δὲν ἐδείλιασαν μπρὸς τὴν θυσίαν, ἡ ἀπόφασις τοῦ Γαβριήλ νὰ κάψῃ τὸ Ἀρκαδίον παρὰ νὰ παραδοθῇ τὸν Τούρκον οἱ Κρητὲς πολεμιστὲς καὶ νὰ καοῦν ὅλοι μαζί του, ἡ χαρὰ τῶν παλληκαριῶν γιὰ τὴ γενναίαν ἀπόφασις, μᾶς παρουσιάζονται ζωντανὰ ἀπὸ τὸν ποιητὴ ποῦ μιλεῖ μὲ τὸ στόμα τοῦ Μάνθου. Κι' αὐτὸ ποῦ μᾶς μαγεύει εἶναι, ὅταν ἀνά-μεσα στὴν τόση ἀγριὰδα τῆς μάχης, ποῦ ἀνάλογα τὴν τραγουδάει ὁ ποιητής, μᾶς δείχνει τοὺς γενναίους πολεμιστὲς νὰ μιλοῦν ἀναμεταξύ-τους μὲ ἀσύγκριτη γλυκάδα κόρης. Κι' αὐτὴ ἡ ἀντίθεση μᾶς συναρπά-ζει. Θὰ μοῦ φαίνονταν παράλειψη, ἂν δὲν ἀνάφερα τὰ ἀπλᾶ καὶ γε-μάτα γλυκεῖα μελαγχολία λόγια τοῦ ἡγούμενου μὲ τὴν παλληκαρίσια καρδιὰ Γαβριήλ, ποῦ εἶπε στὸ Μάνθο λίγες ὥρες, πρὶν κάψῃ τὸ μο-ναστήρι τοῦ Ἀρκαδιοῦ.

« Ἄν, ὡς παντέχω, εἰρηναίᾳς ἡμέραις θὰ γνωρίσης,
Παρακαλῶ σε, Μάνθο μου, νὰ μὴ μ' ἀλγισμονήσης !
Σὲ κάθε γάμον σὺναξῃ, σὲ κάθε πανηγύρι,
Σὰν τῆς χαρᾶς τὸ ξέχειλο κυκλοφορεῖ ποτῆρι,
Ἐοῦ, τὸ ἐλπίζω, καθιστὸς ἀπάνου στὰ χορτάρια,

Θὰ τραγουδᾷς τ' ἀθάνατα τῆς Κρήτης παλληκάρια·
Ἄλλ' ὥς γοργὰ τ' ἀνάβραδο στὰ γονικά σου φτάσης,
Τὰ ὥραϊα ποῦ σῶδωκε ὁ Θεὸς παιδάκια ν' ἀγκαλιάσης,
Ἄν ὅλα τρέξουν, ἀπὸ σὲ γυρεύοντας κάμμία,
Προτοῦ πλαγιάσουν ἡσυχᾶ, ν' ἀκούσουν ἱστορίαν,
Στὴ σιὰ, μ' ἐκεῖνα ὀλόγυρα, στὸ πλάϊ τῆς ποθητῆς σου,
Τοῦ καλογέρον τ' Ἀρκαδιοῦ τὴν ἱστορίαν θυμήσου ».

Ἀφοῦ κάηκε τὸ Ἀρκαδίον κι' ἀκολούθησε ἡ μεγάλη σφαγὴ τῶν Χρι-στιανῶν ἀπὸ τοὺς Τούρκους, διηγῶταν ὁ Μάνθος καὶ τὸ δικό του τὸ θάνατον, ποῦ ἀκολούθησε τὸ θάνατον τοῦ Γαβριήλ. Ἐνα μεγάλο σύγνε-φο, λέει, φλογερὸ καὶ γεμάτον ἀπὸ βροντὴ τοὺς ἄρπαξε ἀπὸ κάτω, ἐπῆγε ψηλὰ ν' ἀράξει, κ' ἐκεῖ, ἐνῶ ἀνοίγουν τὰ οὐράνια, τοὺς ῥίχνει μέσα καὶ χάνεται.

Τὸ στερνὸ μέρος τοῦ Ὁρκοῦ ἦταν ὁ θάνατος ὁ γλυκὸς τῆς Εὐδο-κιᾶς, ποῦ κλεῖ γιὰ πάντα τὰ μάτια, θετική, πῶς βρίσκεται μέσα στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Μάνθου:

Ἐκλινε ἡ κόρη τὸ κορμὶ, καὶ σ' ὅλα τῆς τὰ κάλλη
Ἡ ἀθῶα ψυχὴ πετάχτηκε στοῦ Μάνθου τὴν ἀγκάλην
Μόνον ἡ ἀσώματη θωριὰ φαινόταν ζαλισμένη,
Σὰν ὁ τυφλὸς, ποῦ ἀνέλπιστα τὸ φῶς του ἀναλαβαίνει ».

Προτοῦ πετάξουν οἱ δυὸ ψυχὲς στὰ οὐράνια, πολλὲς ὥραιες τοῦ οὐρανοῦ παρθένες, ποῦ τοὺς περίμεναν καὶ ποῦ ἀνυπομονοῦσαν νὰ ἰδοῦν τὸ ἐρωτικὸ ζευγάρι, κατέβηκαν πρὸς τὴν γῆ καὶ εἶπαν τῆς Εὐ-δοκιᾶς τὸ ἀκόλουθον τραγούδι :

Νυφοῦλα, ποῦ μᾶς ἔρχεσαι μὲ μάτια δακρυσμένα,
Κάμε καρδιά ! σιὴ χώρα μας εἶναι τὰ δάκρυα ξένα·
Ἐχυσες ἄμετρα, καὶ αὐτὰ νὰ γένουν ἐτοιμάσουν
Μαργαριτάρια κάτασπρα γιὰ τὰ χρυσὰ μαλλιά σου.
Ἐδῶ, καθὼς τὴν ἄνοιξη γυρνᾷ τὸ χελιδόνι,
Θὰ ξαναγύρης ποθητῇ, καὶ δὲ θὰ νᾶσαι μόνῃ·
Παιδιά, γυναῖκαις γέροντες, ἀγῶρια, θὰ γυρίσουν,
Τραγούδια ἐλεύθερα νὰ ποῦν καὶ τὸ χορὸ νὰ στήσουν.
Ναί· τοῦ βουνοῦ σου ὀλόχαρη θὰ κατεβῇ τὸ πλάϊ,
Σὰ νύφη ὥραϊα, ποῦ ταῖς ὀχτῶ στὰ γονικά τῆς πάει,
Μόλις χυθῇ, διαβαίνοντας, αἵματερό ποτάμι,
Στὴν Κρήτη τὰ πιστοφῶφια τῆς κ' ἡ Ἐλευθεριὰ θὰ κάμῃ ».

Διαβάζοντας τοὺς στίχους τοῦ γνωστοῦ Γάλλου χριστιανοῦ ποιητῆ Louis de Cardonnel, ποῦ βγῆκαν σὲ βιβλίο τὸ 1904—ἐκδοσι τοῦ Mercure de France καὶ ἰδιαίτερα τὸ ποίημά του Vallis Amantium, ὅπου περιγράφει τὴν ἀνέκφραστη ἡδὸνῃ τῶν δυὸ ἐρωτευμένων, ποῦ χωρισμένοι στὴν ζωὴ, ἐνώνονται μετὰ θάνατον, δὲν μπορούμε παρὰ νὰ θυμηθοῦμε τὸ στερνὸ μέρος τοῦ Ὁρκου τοῦ Μαρκοῦ. Μολονότι ἡ ποιητικὴ ἐξάρση στὸν Ὁρκο εἶναι μικρότερη, ἢ ἁρμονία κ' ἡ περιγραφὴ εἶναι ἀσύγκριτα δυνατώτερες καὶ κανεὶς δὲν μπορεῖ ν' ἀρνηθεῖ, πῶς σ' αὐτὸ ὁ Μαρκοῦς ξεπερνάει τὸ Γάλλο ποιητῆ.

Μολονότι ὁ Ὁρκος σὰν σύνολο δὲ θυμίζει τὴν Σολωμικὴν ποίησιν, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, πῶς τὴν ἰδέα νὰ γράψῃ ποίημα ἐπικὸ μὲ ὑπόθεσιν Ἑθνικὴν, τὴν χρωστάει στὸ Διονύσιον Σολωμό. Οἱ ἀτέλειωτοι «Ἐλευθεροὶ πολιορκημένοι», ποῦ μονάχα τ' ἀριστουργηματικὰ τοὺς ἀποσπάσματα μᾶς σώζονται, ἔδωσαν στὸ Μαρκοῦ τὴν ἰδέαν νὰ συνθέσῃ τὸν Ὁρκο. Ὁ θαυμασμὸς τοῦ Μαρκοῦ πρὸς τὸ Σολωμὸ μᾶς δέχεται στὸ «Πρῶτον Ψυχασάββατον», γραμμένον γιὰ τὸ θάνατον τοῦ Σολωμοῦ καὶ στὸ ποίημά του «Ἐκὰτὸ χρόνια πίσω» γιὰ τὴν Ἑκατονταετηρίδα τοῦ ποιητῆ, ὅπου ξεχωρίζει ἡ ὡραιότατη δευτέρη στροφὴ καὶ ὅπου ἀραδιάζονται ἀπὸ ἓνα σὲ κάθε στροφῇ, τοῦ Σολωμοῦ τὰ ποιήματα, ἡ Ὁρφάνη, ὁ Κρητικός, ἡ Μαρία τοῦ Λάμπρου, ἡ Τρελλὴ μάνα, ἡ Ξανθοῦλα, ὁ Ὑμνος πρὸς τὴν Ἐλευθερίαν. Ἀλλὰ καὶ μεταφράσματα ἔργων τοῦ Σολωμοῦ ἀπὸ τὸ Μαρκοῦ μᾶς δείχνουν τὴν ἐχτίμησίν του πρὸς τὸ δάσκαλό του. Τέτοια εἶναι ἡ Ἱταλικὴ ἀξιόλογη μετάφρασις τοῦ Σολωμικοῦ ποιήματος «Ἡ Δέσση τῆς Μαρίας καὶ τὸ Ὁραμα τοῦ Λάμπρου», ποῦ μᾶς σώζεται ὁλόκληρη, καὶ ἡ Ἑλληνικὴ ἀπὸ τὸ Ἱταλικὸν μετάφρασις τοῦ σονέτου τοῦ Σολωμοῦ στὸ θάνατον τοῦ Ἱταλοῦ ποιητῆ Οὐγου Φώσκολου.

Ἐπίσης ἀξιόλογον ποίημα ἐπικὸ τοῦ Μαρκοῦ εἶναι ὁ Ἀρίωνας. Τὸ ποίημα αὐτὸ, ποῦ ἐχτὸς ἀπὸ τὴν πλούσιαν περιγραφὴν τὸ ξεχωρίζει κ' ἡ ποικιλία στὸ μέτρο, εἶναι χωρισμένον σὲ τέσσαρα μέρη. Τὸ πρῶτον ἐπιγράφεται «Δέλφινος», τὸ δεύτερον «Ποινὴ καὶ βραβεῖον», τὸ τρίτον «Ἐρωτὸς καὶ Χάρος» καὶ τὸ τέταρτον «Ἀστέρια». Στὸ πρῶτον μέρος περιγράφεται ὁ γυρισμὸς τοῦ Ἀρίωνα στὴν Κόρινθον, μὲ τὸ καράβι φορτωμένον πλούτῃ ἀμύθητα, ποῦ ἡ λύρα του—λύρα τραγουδιστῆ—τοῦ εἶχε θησαυρίσει. Εἶναι νύχτα. Τρικυμία στὸ πέλαγον. Σκοτεινὰ γύρω καὶ μονάχα τὸ φῶς τῆς ἀστραπῆς φωτίζει τὸ καράβι. Μαῦρος, σὰν τὴν νυχτιὰ, λογισμὸς, ξυπνάει στοῦ ναύκληρου τὴν ψυχὴ σκοτεινὴ ἀπό-

φραση, ποῦ τὴν δέχονται μὲ χαρὰ κ' οἱ ἐπίλοιποι ναῦτες τοῦ καραβιοῦ: Ν' ἀρπάξουν τὰ πλούτη, θανατόνοντας τὸν Ἀρίωνα.

Τοῦ κακοῦ τοὺς παρακαλεῖ ὁ Ἀρίωνας νὰ τοὺς χαρίσῃ τοὺς θησαυροὺς καὶ νὰ τοῦ ἀφήσουν τὴν ζωὴν, δίνοντάς τοὺς ὑπόσχεσιν, πῶς κανεὶς ποτὲ δὲ θὰ μάθῃ τί ἔτρεξε:

«Ὁχι—φωνάζει ὁ ναύκληρος ἀδύνατον νὰ κλείσῃ
Τὸ φλύαρον στόμα ποιητῆς, ὅσο νεκρὸς δὲν εἶναι».

Τοῦ προτείνουν μονάχα, ἂν προτιμᾷ, νὰ πέσῃ μόνος του στὴ θάλασσαν, πρὶν τὸν κομματιάσουν ἐκεῖνοι. Τὸ δέχεται, μὰ τοὺς ζητεῖ γιὰ χάριν νὰ τοῦ δώσουν τὴν ἄδεια νὰ ντυθεῖ ἓνα λευκὸ καὶ πλούσιον φόρεμα· παίρνει στὰ χέρια τὴν λύραν του καὶ ψάλλωντας ζητεῖ ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα νὰ μὴν τὸν ἀφήσῃ νὰ πεθάνῃ, γιὰτὶ μονάχα κάτου ἀπὸ τὴν ἀχτίνα του βρίσκει τὴν εὐτυχίαν. Καὶ τραγουδᾷ τοῦ Ἀπόλλωνα ὁ Ἀρίωνας:

«Ἄν σι' ἀθῶον πνιμένο θῦμα
Γύρης μάτι σπλαχνικόν,
Δίχως ἄλλο ἀπὸ τὸ κῦμα
Σὰν τὴ Μάνα σου θὰ βγῶ».

Οἱ ναῦτες γελοῦν μὲ τὰ λόγια του. Τότες ὁ Ἀρίωνας τραγουδῶντας τοὺς λέει, πόσο ἡ ἁμαρτία βασανίζει τὴν ψυχὴν τοῦ κακούργου:

«Μία κρυμμένη θανάτου ἁμαρτία
Οἱ Θεοὶ τὴν ἀφίρουν συχνά
Μοναχὴ τῆς νὰ γένῃ Ἐρινία
Στοῦ κακούργου τὸ στήθος βαθυά.
Δὲν κινῶνται· ξανοίγουν τὴν ἴδιαν
Ἐκεῖ μέσα καὶ βοᾶν καὶ αὐγὴ
Νὰ φουχτόνῃ θανάσιμα φεῖδιαν,
Καὶ νὰ δέρῃ μ' ἀκούραστη ὀρμή».

Τοὺς προλέει κατόπιν, πῶς ἡ πράξις τοὺς δὲν μπορεῖ νὰ μείνῃ ἀτιμώρητη καὶ πέφτει μέσα στὸ κῦμα. Μὰ ὁ θεὸς Ἀπόλλωνας ἔμπνησε ἓνα πιστὸν δελφίνι, ποῦ μόλις ἀκούει στὰ πλευρά του ταῖς ἀχτίνας τοῦ Φοῖβου:

...«τὴν ὁρᾷ κανόντας δοξάζει,
Τενιόρετα, πηδάει καὶ πέφτει κάτου».

Σχίζει τὸ πέλαγος, πότε ἀργοπλέοντας, πότε τρέχοντας μὲ βία καὶ φτάνοντας σιμὰ στὸν Ἀρίονα, τὸν παίρνει στὴ ράχη του καὶ ζωντανὸ τὸν βγάζει στ' ἀκρωτήρι, ὅπου προστάτης, καθὼς λέει ὁ ποιητής, εἶναι ὁ Ποσειδῶνας.

Στὸ δεύτερο μέρος περιγράφεται τὸ βασιλικὸ τραπέζι, ποῦ δίνει στὴν Κόρινθο ὁ Περιάνδρος στὸ πλούσιο βασιλόπουλο, ποῦ θὰ πάρει γυναῖκα του τὴν ὁμορφὴ θυγατέρα του Ἑλένη, καὶ σὲ λίγους ναῦτες τακτικούς, ποὺ ἀξίωσε τὸ βασιλόπουλο νὰ καλεστοῦν:

«Ὁ κόσμος ἀναγλίαζε. Γυναίκαις, νέοι καὶ γέροι
Δὲν ἄργησαν τοῦ τραπεζιοῦ τὴν πρώτη αἰτία νὰ μάθουν
Ἐδειξαν ὅμως θαυμασμὸ πῶς ἄραγε βουλήθη
Καλέστρα τόσο ἀλλόκοτη νὰ κάμῃ ὁ βασιλέας».

Ἐνῶ γλεντοῦν οἱ καλεσμένοι καὶ ἡ χαρὰ βρίσκεται στὸ κορύφωμά της, ὁ Βασιλεὺς ἀναζητᾷ τὸ τραγούδι τοῦ Ἀρίονα καὶ ρωτᾷ τὸ ναύκληρο καὶ τοὺς ναῦτες, ποὺ εἶχαν ἀράξει σὲ πολλὰ λιμάνια τῆς Ἰταλίας, ἂν ὑπάρχει ἐλπίδα νὰ ξαναγυρίσει στὴν Κόρινθο ὁ Μεθυμναῖος τραγουδιστής. Ἀλλὰ ἐνῶ ὁ ναύκληρος βεβαιώνει:

— «Ὅπως ἡ Κόρινθο ποτέ, κατὰ ποῦ θρέφει ἐλπίδα,
Τραγοῦδι ἀπὸ τὰ χεῖλη του δὲ θέλει ξανακούσῃ».

ἀγροικίεται ἀνέλπιστα στὸν κῆπο τὸ τραγούδι τοῦ Ἀρίονα. Ἀχνίζουν οἱ ναῦτες κ' ἡ τρομαγμένη τους ὄψη φανερώνει τὴν ἄνομη πράξη τους. Δὲν μποροῦν πιά νὰ κρυφτοῦν καὶ τιμωροῦνται, ὅπως τοὺς τὸ προφήτεψε ὁ Ἀρίοντας τὴ σκοτεινὴ ἐκείνη νύχτα:

«.....Προτοῦ οἱ ληστιάδες μάθουν
Ἄν εἶχαν ἴσκιον ἀντίκρου τους ἢ σῶμα ποῦ ἀναπνέει,
Μὲ βία συρμένοι σὲ σκληρὴ θανάτου καταδίκη,
Ἀπὸ τὸ πλούσιο ἀπέρασαν βασιλικὸ τραπέζι».

Ἡ Ἑλένη, σύμφωνα μὲ τὴν προσταγὴ τοῦ πατέρα της, στεφανώνει τὸν τραγουδιστή, ποῦ θὰ ψάλλει τὴ χαρὰ τοῦ γάμου της:

«Χλωμὸς ὁ δύστηνος, χλωμός, ἐπῆε κατὰ τὴν κόρη·
Ὅμπρός της ἐγονάτισε καὶ στὰ ξανθὰ μαλλιά του
Ἐλαβε χάρισμα διπλὸ μιὰ δάφνη κ' ἓνα δάκρυ».

Τὸ τρίτο μέρος μᾶς συγκινεῖ μὲ τὸν ἔρωτα τοῦ Ἀρίονα γιὰ τὴν Ἑλένη, τὴ θυγατέρα τοῦ Περιάνδρου, καὶ τὴ βαρυνὰ του τὴν ἀρρώστεια, ἐνῶ:

— «Γελοῦσαν ὅλοι τῆς Κορίνθου οἱ δρόμοι
Ἀπὸ μυρτιαῖς καὶ ἀνθοπλοκάδια ὥραϊοι».

γιατὶ εἶναι ἡ παραμονὴ τοῦ γάμου τῆς ὁμορφῆς βασιλοπούλας. Μὰ ὁ Ἀρίοντας κράζει τὸ θάνατο—ἀδιαφορεῖ καὶ γιὰ τὴ σπαράχτρα θλίψη, τῆς ἄτυχῆς μάνας του—γιὰ νὰ τὸν γλυτώσει ἀπὸ τὸ μαρτύριο τῆς ἀνέλπιστης ἀγάπης του. Δὲν ξέρει, πῶς ὁ νοῦς τῆς Ἑλένης τρέχει σιμὰ του καὶ πῶς ἴδια ἐρωτικὴ φλόγα τοὺς κυριεύει καὶ τοὺς δυό:

«Οἱ χοροί, τὰ παιγνίδια, εἶχαν σχολάσῃ,
Κι' ἀπ' τὸ γιὰ σὲ ἀκροκορίνθια κάστρα
Δὲν ἄκουες μιὰ φωνή· στὴν ἔρμη πλάσῃ
Μ' ἄκρα ἡσυχία πανηγυρίζαν τ' ἄστρα.
Σὰ βρέφος, δταν ὕπνο εὐκόλα πιάσῃ,
Νανουρισμένο ἀπὸ καλὴ βυζάστρα,
Καθένας, ποῦ γιομάτα εἶχε τὰ στήθη
Χαρὰ καὶ μελωδίαις ἀποκοιμήθη.
Μόνον ὕπνο δὲν ἤθελε ἡ πικραμένη
Δύστηχὴ νύφη, οὐδὲ σὲ ἄθωο κλινάρι,
Ὅπου στερνὴ φορὰ τὴν ἀναμένει
Ἐπῆε γιὰ λίγο ἀνάπαυσι νὰ πάρῃ·
Κοντὰ στὸ παραθύρι ὁλόρθη μένει,
Ὅχι νὰ ἰδῇ τ' ἄστέρια ἢ τὸ φεγγάρι,
Μὲν ἓνα φῶς, ποῦ ἀπὸ σπιτιοῦ θυρίδα,
Χλωμὴ σκορπάει τρεμουλιασμένη ἀχτίδα».

Κι' ὅταν μαθαίνει ἀπὸ τὴ σπαραχτικὴ φωνὴ τῆς μάνας τοῦ Ἀρίονα, τὸ θάνατο τοῦ ἀγαπημένου της, ἡ Ἑλένη στολίζεται μὲ τὸ φόρεμα τοῦ γάμου:

«Θέλω νὰ μ' εὖρη ὥραϊα· θέλω νὰ πέσῃ
Μαγεμένος ἐδῶ στὴν ἀγκαλιά μου·
Σὲ πέλαγο εὐτυχίας θέλω νὰ πνίξῃ
Τὰ κακά, ποῦ γιὰ μένα ἔχει τραβήξῃ».

Καὶ φαρμακώνεται μὲ τὸ συλλογισμὸς πῶς ἔτσι γίνεται νύφη τοῦ Ἀρίονα, κάνοντας «πικρότατη σπονδὴ γιὰ οὐράνιο γάμο». Ξυπνώντας ἕνας γεροβοσκός, ποῦ κοιμόντανε σιμὰ σ' ἕνα περιγιάλι, εἶδε στὸν οὐρανὸ καινούρια, λαμπρά, παράδοξα σημεῖα καὶ ἀπὸ τότε, μᾶς λέει ὁ ποιητὴς στὸ στεγνὸ μέρος τοῦ ποιήματός του :

... εἰς τ' οὐρανοῦ τὰ μέρη
Ἄστρο εἶν' ἢ Λύρα, εἶν' ἄστρο τὸ Δελφίνι,
Καὶ τοῦ Ἀρίονα λαμπρὰ φέγγει τὸ ἀστέρι.
Γιατὶ καὶ ἢ Ἑλένη ἀχιτίδα ὠραία τοῦ δίνει».

Ἄλλα του ποιήματα, ποῦ ὁ Μαρκοράς στὴν πρώτη του ἔκδοση «Ποιητικὰ ἔργα» τὰ ὀνομάζει Διηγήματα, εἶναι «Ὁ Μάρτης», ποῦ τὴν ὑπόθεσή του πῆρε ἀπὸ τὸ λαϊκὸ παραμῦθι, γραμμένο σὲ στίχους τροχαϊκούς, ἢ «Μητρικὴ ἀγάπη», ἢ «Ἀληθινὴ Εὐτυχία», ποῦ μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ σὰν ἕνας ὕμνος πρὸς τὸ θάνατο, καὶ οἱ «Θησαυροὶ τ' Ἀλή-πασα». Διήγημα εἶναι καὶ τὸ ποίημά του, ἢ «Κόρυκτρα», τυπωμένο στὰ «Μικρὰ Ταξίδια». Στὴν Κέρυκτρα πλέκεται μέσα σὲ μῦθο ἢ ὀνομασία τοῦ νησιοῦ καὶ μᾶς δείχνουν οἱ στίχοι του ὅλην τὴν ἀγάπη καὶ τὸ θαυμασμὸ τοῦ ποιητῆ γιὰ τὶς φυσικὲς χάρες τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας του.

Ὅχι μονάχα στὸν Ὅρκο καὶ στὰ Διηγήματά του, μὰ καὶ στὰ Λυρικά καὶ στὰ πρῶτα του λιανοτράγουδα καὶ στὰ σατυρικά του, ποῦ τὰ βάφτισε «Μέτωρα καὶ Παραξενιές» καὶ στὰ σονέττα καὶ στὰ λοιπὰ του τραγούδια, ποῦ βρίσκονταν στὰ Μικρὰ ταξίδια καὶ στὰ λίγα ἀνέκδοτα, ποῦ μᾶς ἄφησε, καθρεφτίζεται ὁ λάκαιρος ὁ ἐσωτερικὸς κόσμος τοῦ Μαρκορά.

Συντηρητικὸς στὴ σκέψη, στὸ αἶσθημα καὶ σὲ κάθε του κοινωνικὴ ἐκδήλωση, ἴσως ἀπὸ οἰκογενειακὴ παράδοση, ἴσως ἀπὸ χαραχτήρα, ἴσως ἀπὸ ἄλλειψη ὁρμῆς ἐπαναστατικῆς, ἴσως ἐπειδὴ ἡ ζωὴ τοῦ παρουσιάστηκε εὐκόλῃ πάντα, δίχως ἀγῶναις, ὥριμη, σὰν τὸ ρυθμὸ τῶν τραγουδιῶν του. Μελετώντας τοὺς στίχους τοῦ Μαρκορά ἀπορεῖς, πῶς ἀνάμεσα σὲ τόση γαλήνη, γιατί καὶ καὶ ποῦ ὑπάρχει πόνος, τρικυμία δὲν ξεσπάει, μπόρεσε καὶ τοῦ κυρίεψε τὴν ψυχὴ καὶ τὴ σκέψη ἢ γλωσσικὴ ἐπανάσταση. Γιατὶ ἐπαναστατικὴ ἦταν τῆς Κερυκτραϊκῆς σχολῆς ἢ προσπάθεια ἀνάμεσα στὸν τόσο σχολαστικισμὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ δὲ βλέπουμε τὴν ἐνεργητικὴ ἐπίδραση τοῦ Σολωμοῦ καὶ τῶν ὁπαδῶν του σὲ ὅ,τι καλὸ ἔχει νὰ παρουσιάσει, καὶ σήμερα ἀκόμα, ἢ νεοελ-

ληνικὴ λογοτεχνία. Θρησκὸς δίχως ἔρευνα, ἀστὸς δίχως διαμαρτυρία, πατριώτης μέσα στὰ στενὰ ὅρια τοῦ Ἑλληνισμοῦ, μὲ σέβας πρὸς τὸ Σύνταγμα καὶ ἀγάπη πρὸς τὴ Δυναστεία. Αὐτὸς εἶναι ὁ Μαρκοράς.

Ὅχι μονίχα στὸν Ὅρκο, ποῦ μὲ τόση περιγραφικὴ δύναμη μᾶς παρουσιάζει τὴ ζωὴ μετὰ θάνατον, ἀλλὰ καὶ στὸ ποίημά του «Ἀθῶοι Φόβοι», «Κλᾶψε», «Παρηγοριαὶς», «ὁ Σκαφτιάς», «Λουκία Μπου-τούρη», καθὼς καὶ στοὺς στίχους πῶχει γι' ἀκριβοὺς του πεθαμένους, ἢ Χριστινικὴ πίστη θριαμβεύει. Κ' εἶναι κείνη, ποῦ ὅταν κλαίει τὸν πατέρα του, ἢ θρηνεῖ τὸν πολυαγαπημένο του ἀδερφό, τὸ Σπύρο, γλυκαίνει τὸν πόνον του καὶ κάνει τὴ θλίψη του νὰ μοιάζει μὲ ἁρμονικὸ στεναγμὸ καὶ ὅχι μὲ ἐξέκλισμα ψυχῆς. Καὶ τὸν αἰστανόμαστε νὰ βλέπει μὲ λύπη τὴν παλιὰ Χριστιανικὴ πίστη νὰ κλονίζεται καὶ μᾶς τραγουδάει στὰ «Χριστούγεννά» του, ποῦ βαστοῦν ἀκόμα ὅλην τὴν ἐξωτερικὴ γιορτάσιμη ὄψη τους, μόνο τὴν ψυχρὴ ἀντιλία μὲς τὴν καρδιά τῶν ἀνθρώπων.

Ζώντας σ' ἐποχὴ, ποῦ οἱ καινούριες ἀνθρωπιστικότερες ιδέες εἶχαν τὸ ὕφος ντροπαλῆς παρθένας, ποῦ ἡ ἀντίληψη τῆς πλατειᾶς δικαιοσύνης βρίσκονταν στὸ γλυκοχάραμμά της καὶ ἀναθρεμμένος μὲ ὕλικὴ ἀνεξαρτησία καὶ σ' ἕνα ἀρχοντικὸ περιβάλλον, δὲν μπόρεσε νὰ ἰδεῖ μὲ τῆς ψυχῆς τὰ μάτια τοὺς πλατύτερους ὁρίζοντες, ποῦ ξανοίγονταν μπρὸς του. Καὶ γι' αὐτὸ τὴν ἀντίληψή του γιὰ τὰ μεγάλα κοινωνικὰ ζητήματα, ποῦ συνταράζουν σήμερα τὴν ἀνθρωπότητα, τὴ βλέπομε στὸ συντηρητικὸ του ποίημα ἢ «Ἐργασία» στὴν ἀκόλουθη στροφῇ :

Μὴ σᾶς εἶναι ὁ ξένος πλοῦτος
Ἐν ἀγκάθι στὴν καρδιά
Πέστε ἀζήλευτα : Εἶναι τοῦτος
Ἐργασίας κληρονομιά».

Καὶ βλέπομε ἄλλοῦ νὰ καταδικάζει τὶς ἐσωτερικὲς διχόνοιες τοῦ Κράτους, μὴ θέλοντας νὰ ξέρει, πῶς ἢ πάλι γιὰ τὴν ἐπικράτηση ἑνὸς συστήματος ἢ μιᾶς ιδεολογίας, εἶναι τῆς Κοινωνίας ἢ δημιουργήτορα δύναμη.

Τὸν αὐλο, τὸν ἀγνό, τὸν τίμιον πατριωτισμὸ τοῦ βλέπομε σὲ ὁλάκαιρο τὸ ἔργο του. Δὲν ἀφήνει καμμιά περίσταση, δίχως νὰ βροντοφωνήσῃ ποῖο εἶναι τὸ χρέος τοῦ Ἑλλήνα πατριώτη, ποῦ πρέπει πάντα νὰ τοῦ τραβάει τὴν ψυχὴ καὶ τὴ σκέψη ἢ «χώρα τοῦ Βοσπόρου, τοῦ πόθου μας ἢ γῆ» καὶ ποῦ καὶ πρέπει νὰ στρέφεται κάθε μας

προσπάθεια. Κι' αφήνει τὴ θλίψη του νὰ ξεχειλίζει ἀκράτητα στὸ ποίημά του ἢ «Φρονιμάδα», ὅπου σὲ πικρή, σαρκαστικὴ σάτυρα καυτηριάζει τοὺς Ἕλληνες γιὰ τὸν ντροπιασμένο πόλεμο τοῦ 97.

Μαζὴ μὲ τὴ γλωσσικὴ ἰδέα, τὴν προσπάθεια γιὰ τὴν τελειοποίηση τῆς μορφῆς στὴν ποίηση καὶ στὸν πεζὸ λόγο, τὴν ἀπόδοση στὴν Ἑλληνικὴ τῶν ξένων λογοτεχνικῶν ἀριστουργημάτων, καὶ ὁ Ἑλληνικὸς πατριωτισμὸς, στάθηκαν τὰ χαρακτηριστικὰ σημάδια τῆς Κερκυραϊκῆς σχολῆς. Ὁ Σολωμὸς τὸν ἄφησε νὰ φανεῖ σὲ ὅλο του τὸ μεγαλεῖο στοὺς ἐμπνευσμένους στίχους τῶν Ἑλευθερῶν πολιορκημένων, στὸν ὕμνο τῆς Ἑλευθερίας καὶ στὸν ὕμνο πρὸς τὸν Μπάϋρον: Ὁ Πολυλᾶς σὲ δάκαιο το πολὺτικὸ του στάδιο καὶ στὰ περίφημα ἄρθρα του, ποὺ τυπώνονταν στὶς Κερκυραϊκὲς ἐφημερίδες «Ρήγας» καὶ «Ἀναγέννησις», ὄργανα τοῦ κόμματός του, σκοπὸ του εἶχε τὴν πραγματώ-
ση τῆς Ἑθνικῆς ἰδεολογίας. Τὸ ἴδιο κι' ὁ συνεργάτης του στὴν πολιτικὴ ἀρθρογραφία τοῦ «Ρήγα» καὶ στὴ σάτυρα τοῦ «Κώδωνα» — ὄργανο ἐπίσης τοῦ κόμματος τοῦ Πολυλᾶ — Στέλιος Χρυσομάλλης. Δὲ στά-
θηκαν λιγότερο φλογεροὶ πατριῶτες ὁ Νίκος Κογεβίνας καὶ ὁ Γ. Καλο-
σοῦρος, καὶ ὁ νεώτερός τους στὰ χρόνια, ἀλλ' ὅχι μικρότερος σὲ ψυχικὸ
μεγαλεῖο, Λορέντζος Μαβίλης, ἐθυσίασε καὶ τὴν ἴδια του τὴ ζωὴ στὸν
Ἑθνικὸ βωμό. Φυσικὰ διαφορετικὸς δὲν μπορούσε νὰναι ὁ Γεράσιμος
Μαρκοράς, ποὺ βάδιζε στὰ χνάρια τοῦ δασκάλου του Σολωμοῦ.

Τὰ ποιήματά του «ὁ Ἐρχομὸς τοῦ Γεωργίου Α' στὴν Κέρκυρα»,
ὁ «Βασιλικὸς ὕμνος», «Στὸ καλὸ», καὶ τὰ καλοδουλεμένα ὠραιότατα
σονέττα, «Θάνατος καὶ ζωὴ», «Τὸ πουλάκι», «Θυμητικὸ», «Στὸν
οὐρανό», δείχνουν ὅλη του τὴν ἀγάπη πρὸς τὴ Δυναστεία, ποὺ τόσο
ἀδίκῃ τὴ θεωροῦσε ὁ ποιητὴς σφιχτοδεμένη μὲ τῶν ἐθνικῶν πόθων
τὴν πλήρωση.

Κάθε γεγονὸς οἰκογενειακό, κάθε γάμος φίλου, κάθε ἀποχαιρετι-
σμὸς, τοῦ βγάζουν μέσα ἀπὸ τὴν καρδιά λίγα τρυφερά, εὐγενικὰ λόγια,
ντυμένα πάντα μὲ τὴν ἀρμονία, ποὺ δὲν εἶχε τίποτα τὸ προσποιημένο,
οὔτε τὸ πλαστό, γιατί ὁ Μαρκοράς εἶναι γεννημένος ποιητὴς. Θαρρεῖς
πῶς γιὰ τὸν ἑαυτὸ του ἔγραψε τοὺς δυὸ στεγνοὺς στίχους τοῦ Χαρ-
καϊμένου:

*«Ἀγκαλὰ πέφτει καὶ 'ς ἐμᾶς πικρὸ θανάτου βόλι,
Κιλαϊδισμὸς ἀτέλειωτος εἶναι ἡ ζωὴ μας ὅλη».*

Δὲν τὸν τρομάζουν οὔτε τὰ λευκώματα. Ἀρκεῖ ἓνα χέρι χαριτω-
μένο κυρίας ἢ κόρης νὰ τοῦ τὸ προσφέρει, γιὰ νὰ ρίξει μιὰ ματιὰ

ἐπιείκειας καὶ καλωσύνης καὶ νὰ χαράξει μερικὰ καλὰ λόγια, ποὺ θὰ
φέρουν τὸ χαμόγελο στὰ χεῖλη ἐκείνης ποὺ τὰ ζητιάνεψε. Γιατὶ ὁ Μαρ-
κοράς καὶ σὰν ἄνθρωπος καὶ σὰν ποιητὴς εἶναι κομπός. Ἡ κομπό-
τητα, ἓνα ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ποιητῆ εἶναι χυμὴν σὲ ὅλα του
τὰ ποιήματα καὶ περισσότερο ἴσως στὸ «Παράπονο πεθαμένης», ποὺ
μοιάζει μὲ ψιλοδουλεμένη νταντέλλα, καὶ στὰ χαριτωμένα του λιανο-
τράγουδα, ποὺ δείχνουν καθαρώτατα, πῶς ἂν βαθὺ ἔρωτικὸ αἶσθημα
δὲν ἐκυριάρχησε στὴ ζωὴ τοῦ ποιητῆ, ἢ γυναικεία ὁμορφιά δὲν τὸν
ἄφησε ἀσυγκίνητο. Δὲ θάταν ἴσως τολμηρὸ νὰ πεῖ κανεὶς, πῶς εἶναι
ὁ κομπότερος Ἕλληνας ποιητὴς καὶ στὴ φράση καὶ στὸ δούλεμα τοῦ
στίχου καὶ στὴν ἔκφραση. Καὶ σ' αὐτὸ νομίζω, πῶς συγγενεὺι κάπως
μὲ τὸν Δροσίνη.

Ἡ κομπότητα δὲ λείπει οὔτε ἀπὸ τὰ σατυρικά του. Μονάχα, πῶς
ἐκεῖ ἀφήνει καὶ ξεχειλίζει κάπου — κάπου, ἀκράτητῃ ἢ ἀγανάκτησὶ του.
Αὐτὸ τὸ βλέπουμε περισσότερο στὸν «Ἡρώα» καὶ στὸ «Ψέμα» σὲ με-
ρικές του στροφές, ἐνῶ στὸ «Μοιρολόι τοῦ Χάρου» πέρα γιὰ πέρα βα-
σιλεύει τὸ γέλιο, καὶ στὴν «Ἀπλὴ καὶ Καθαρεύουσα» ἡ τσουχτερὴ
σάτυρα. Ὅταν ἡ «Ἀπλὴ καὶ Καθαρεύουσα» πρωτοτυπώθηκε σὲ φυλ-
λάδιο καὶ κυκλοφόρησε στὴν Κέρκυρα, ἓνα φύλο πολιτικὸ τῆς ἐποχῆς
ἐκείνης, ὁ «Λαὸς», ἀφοῦ χτύπησε τὸ ποίημα, χαραχτήρισε ἀντεθνικὸ τὸν
ποιητὴ, «τὸν ἄνδρα», λέει ὁ Καλοσοῦρος, «ποὺ ἦννε πάντα ἄγνους
καὶ ἀμίαντος καὶ ποτὲ δὲν ἐκατέβηκε στὴ λάσπη τῆς κοινῆς πολιτικῆς
ἐνέργειας». Αὐτὸ τίποτα ἄλλο δὲν κάνει, παρὰ νὰ μᾶς δείχνει ἀκόμα
μιὰ φορὰ, πόσο εἶναι ἀληθινὸ τὸ χιλοειπωμένο, πῶς ὁ ἓνας αἰῶνας
ἀντιγράφει τὸν ἄλλον.

Στὰ «Μικρὰ Ταξείδια» καθὼς καὶ σ' ἀνέκδοτά του, γέρος πειὰ
τώρα ὁ ποιητὴς, ξέρεи καὶ ὁ ἴδιος, πῶς δὲ θὰ μᾶς χαράξει πειὰ και-
νούριους δρόμους. Ἴσως ἄλλοι νὰναι καλεσμένοι νὰ τὸ πράξουν, μὰ
αὐτὸς τώρα εἶναι ἀποσταμένος καὶ δὲν μπορεῖ οὔτε νὰ τοὺς ἀντικρύ-
σει. Γιατὶ τὸ ἀντίκρουσμα τῶν νέων ἰδεῶν δὲ γίνεται χωρὶς χαμό,
σεί. Γιατὶ τὸ ἀντίκρουσμα τῶν νέων ἰδεῶν δὲ γίνεται χωρὶς χαμό,
χωρὶς ζημία ἄλλων, ποὺ τοῦ ἦταν ἀκριβὲς στὴ νεότητά του, ποὺ μ'
αὐτὲς εἶχε ζήσει, ποὺ ἦταν σὰν τὰ θεμέλια ἑνὸς οἰκοδομήματος, ποὺ
νομίζότανε ἀπ' αὐτὸν καὶ ἀπὸ τοὺς προγόνους του σὰν αἰῶνιο, σὰν
ἀσάλευτο, ἢ τὸ πολὺ περικλεισμένο μέσα σὲ σύνορα, ποὺ ἦταν ἀδύ-
νατο κανεὶς νὰ τὰ διαβῇ, χωρὶς τελειωτικὴ καταστροφή. Γι' αὐτό, μο-
νονότι ἀκόμα ἢ γλύκα τοῦ τραγουδιοῦ του δὲν τὸν ἀφήνει — καὶ ποῖός
δὲν τὴ νοιώθει στὸ σονέττο του «Δύο», στὰ ποιήματά του «Στὴν ἑλιά
ἀποκάτω» καὶ στὸ «Ρημάδι τοῦ χωριοῦ» — κ' ἡ δύναμη τῆς περιγρα-

φῆς, πολλές φορές, δὲν εἶναι κατώτερη παρὰ στήν πρώτη ἐποχή, ρίχνει πικρὸ ἀνάβλεμμα πρὸς τὰ ὀπίσω, σὰν ἀποξενωμένος, σὰ θαμπωμένος, ἀπὸ τὸν καινούριο δρόμο ποῦ παίρνει ἡ κοινωνία, εἴτε βρισκόμενη σ' ἓνα στάδιο μεταβατικό, ὅπου οἱ παλαιᾶς ἀξίες χάνουν τὴν αὐθεντία, εἴτε δημιουργοῦνται καινούρια ἰδανικά, ποῦ ὡς κ' ἐκεῖνα μέλλουν νὰ κυριαρχήσουν σ' ἓναν κόσμον ἀναζωογονημένον ἀπὸ τὴν προσπάθεια κάποιας μελλοντικῆς ἐπανάστασης, γιὰ νὰ μὴ βλέπει τὸν κλονισμό, ποῦ δὲν μπορεῖ νὰ τὸν ἀγκαλιάσει. Μὰ οὔτε ἡ ἔμπνευση, οὔτε ἡ τάση πρὸς ποιητικὴ δημιουργία, δὲν τὸν ἄφησε ὡς τὰ ὕστερα χρόνια, ὁπότεν, γέρος πειά, πέθαινε στήν Κέρκυρα τὸν Αὐγουστο τοῦ 1911, ὀγδόντα πέντε χρόνων.

Ἡ τύχη δὲν ἠθέλησε νὰ τοῦ δώσει τὴν ἀσύγκριτη χάρη, πρὶν κλείσει γιὰ πάντα τὰ μάτια στὶς ὁμορφιὲς τοῦ κόσμου, ποῦ μὲ τόση χάρη τὸν ἔψαλε, νὰ ἰδῇ τὴν πραγμάτωση τοῦ ἀγνοῦ ὀνείρου τῆς ζωῆς του, καὶ ὅταν «ἡ Ἐλευθερία ἔκανε τὰ πιστρόφια τῆς στήν Κρήτη», ὁ προφητικὸς ποιητὴς λίγους μῆνες πρὶν, ἦταν νεκρός.

Εἰρήνη Α. Δεντρινού

Ὁμιλία στὸ Δημοτικὸ Θέατρο Κερκύρας τὸ βράδυ τοῦ γιορτασμοῦ τῆς ἑκατονταετηρίδας τοῦ Γ. Μαρκοῦ, στίς 21 Μαγιοῦ 1929.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΜΑΡΚΟΡΑΣ

Ἐγεννήθη ἐν Κεφαλληνίᾳ τῷ 1826 καὶ ἀπέθανε τῷ 1911, κατήγετο δὲ ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων τῆς Κερκύρας οἰκογενειῶν, αἵτινες προελθοῦσαι ἐξ Ἰταλίας ἐξελληνίσθησαν καὶ ἠσπασθήσαν τὸ ὀρθόδοξον δόγμα.

Τῆς οἰκογενείας του οἱ γνωστότεροι ἦσαν ὁ ἐκ τῶν προπατόρων του Ἰωαννίκιος ἀναφερόμενος ὡς μεταφραστῆς τοῦ Ἀριστοτέλους, ὁ ἀδελφός του τοῦ ὁποίου τὰ ποιήματα ἐπηνέθησαν ὑπὸ τοῦ Σολωμοῦ καὶ ὁ πατὴρ του Γεώργιος περὶ οὗ θεωροῦμεν πρέπον νὰ διαλάβωμεν δι' ὀλίγων: Ὁ Γεώργιος Μαρκοῦς ἐγεννήθη ἐν Κερκύρᾳ τῇ 21 Νοεμβρίου 1793 ἐκ τοῦ Δονάτου Μαρκοῦ καὶ τῆς Μαρίνης τὸ γένος Στυ-

λιανοῦ Βλασσοπούλου καὶ ἀπέθανε τῇ 23 Σεπτεμβρίου 1878. Συνέθηκε διάφορα ἰταλικά ποιήματα ὡς τὸ La Bocca, La Moda κλπ. καὶ συνέγραψε νομικά, θεολογικά συγγράμματα καὶ ἐπιστολάς. ἐν αἷς ἡ τῆς 1|13 Ἀπριλίου 1848 γραφεῖσα μὲν ἰταλιστί, πρὸς τὸν τοποτηρητὴν δὲ Κερκύρας Ἀθανάσιον Πολίτην ἀπευθυνθεῖσα καὶ βραδύτερον δημοσιευθεῖσα ἐν τῇ Ἐφημερίδι τοῦ Ἰονίου Κράτους.

Δι' αὐτῆς ὁ Γεώργιος ἀνῆρει τὴν ἐγκύκλιον Πίου τοῦ Θεοῦ, δι' ἧς οὗτος ἐκάλει τοὺς ὀρθοδόξους ὅπως ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν Μάνδραν τοῦ Καλοῦ Ποιμένος.

Προσέτι ὁ Γεώργιος ἐξέδωκε μετάφρασιν, ἐν ἣ παρέθεσε καὶ τὸ Ἰταλικὸν κείμενον τῆς Ἰταλιστὶ γραφεῖσας ἀπαντήσεως τοῦ Πατριάρχου Ἀνθίμου τοῦ Γ' πρὸς τὸν Πάπαν.

Ὑπεραμυνόμενος δ' ἑαυτοῦ ἀνεσκεύασε δι' ἑτέρου δημοσιεύματός του τὰ κατὰ τῆς ἐπιστολῆς του γραφέντα ὑπὸ τῆς Civiltà Catolica.

Τῷ 1846 ὁ Γεώργιος ἐξέδωκεν ἱστορικὴν μελέτην περὶ τῆς ἐν ταῖς Ἰονίοις νήσοις ἐλληνικῆς ἐκκλησίας καὶ τῷ 1870 περὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων.

Χρηματίσας ἐπὶ γαλλικῆς προστασίας γραμματεὺς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἐπιτρόπου καὶ ἐπὶ Ἀγγλικῆς πρωτοκολλησιτῆς τοῦ ἐν Κερκύρᾳ Ἐφετείου, εἰσαγγελεὺς τῆς Κεφαλληνίας, γραμματεὺς τῆς ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν γερουσίας, ἀρχων τῆς Παιδείας, πρόεδρος τοῦ Ὑπερτάτου Συμβουλίου τῆς δικαιοσύνης, ἀρχιγραμματεὺς τῆς γερουσίας κλπ. συνειργάσθη εἰς τὴν σύνταξιν τῶν Ἰονίων Κωδίκων.

Μετὰ τὴν ἔννοσιν διατελέσας βουλευτὴς καὶ ἐπαρχος ἐξελέγη τῷ 1865 ἀντιπρόεδρος τῆς Βουλῆς.

Ὁ υἱὸς τοῦ Γεωργίου Γεράσιμος δὲν ἐφάνη κατώτερος τοῦ πατρὸς του, καθόσον σπουδάσας τὰ ἐγκύκλια ἐν Ἑπτανήσῳ ἀπεστάλη εἰκοσάετις εἰς Ἰταλίαν, ὅπου ἐνεγράφη εἰς τὴν Νομικὴν.

Μετὰ διετὴ ἐκεῖ τακτικὴν φοίτησιν ἀνεκλήθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς του ὅπως συμπληρώσῃ τὰς σπουδὰς του εἰς τὴν τότε λειτουργοῦσαν Ἰόνιον ἀκαδημίαν.

Μετὰ τὸ πέραν τῶν σπουδῶν κατέγινεν εἰς τὴν φιλολογίαν. Μετὰ τοῦ Πολυλά δέ, Καλτσογούρου καὶ ἄλλων ἔδρυσεν τὴν φιλογραφικὴν σχολὴν τῆς ἐπτανήσου, ἣτις ἐπρόσβλεπεν ὅτι ἡ γλῶσσα πρέπει νὰ ἀπαλλαγῇ τῶν τύπων τῆς ἀρχαίας, καὶ συνέστησε τὴν φιλοδραματικὴν σχολὴν τῆς Κερκύρας.

Εἶτα νυμφευθεὶς τὴν θυγατέρα τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως τῆς Γε-

ρουσίας κόμητος Ἀντωνίου Δούσμανη ἀνεμείχθη εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως ἀγῶνα καὶ ἐδημοσίευσε πλείοτα ἔργα, ὧν ἄξια μνείας εἶναι ἡ ἀνώνυμος σάτυρα *ὁ Δέλεκας καὶ ὁ Σπαρτσίνης*, δι' ἧς ἐσατύρισε τὸν Πρόεδρον τῆς Γερουσίας Καροῦσον, τὰ Ἰταλικά ποιήματα Conte Giuliano καὶ Castello maledetto, *ὁ ἐρχομὸς Γεωργίου τοῦ Αὐτοῦ*, ἡ *ἀνοιξὶ τοῦ 1867 ἡ ἀναγέννησις, ἡ δημώδης καὶ ἡ καθαρεύουσα*, *ὁ βασιλικὸς ὕμνος* μελοποιηθεὶς ὑπὸ τοῦ Μαντζάρου, *ὁ ὄρκος* τῷ 1875 κλπ.

Τὰ ποιήματα ταῦτα περιέλαβεν εἰς δύο συλλογὰς, τὴν ὑπὸ τὸν τίτλον *Ποιητικὰ ἔργα* ἐκδοθεῖσαν ἐν Κερκύρᾳ τῷ 1890 καὶ τὴν τῶν *Μικρῶν Ταξειδίων* δημοσιευθεῖσαν τῷ 1898.

Τὰ ποιήματά του διακρίνονται διὰ τὸ ἄπταιστον τῆς μορφῆς τῶν στίχων, καὶ ὁ ρυθμὸς του εἶναι πλούσιος ποικιλιῶν, ὥς δὲ λέγει ὁ Παλαμᾶς οὐδεὶς τῶν Ἑλλήνων ὑπερέβαλεν αὐτὸν εἰς τὴν ἁρμονίαν.

Βιβλιογραφία

Βελλιανίτου (Θεοδ.) (I). Γεράσιμος Μαρκοράς. Μελέτη ἀναγνωσθεῖσα ἐν τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ Παρνασσῶ. Ἐν Ἀθήναις 1890.
(2). Πολυλάς, Μαρκοράς καὶ ἡ σχολὴ τῆς Κερκύρας. Ἐν Ἀθήναις 1916

Δεβιάζη (Σ.) Γεώργιος Μαρκοράς [«Ποιητικὸς Ἀνθῶν» τῆς 8 Φεβρουαρίου 1887 σ. 348]

Hesseling (G.)—Pernot (G) Histoire de la littérature Grecque moderne Paris 1924.

Παλαμᾶ (Κ) Τὰ πρῶτα κριτικὰ Ἐν Ἀθήναις 1913 σ. 48

Παρνασσὸς Περ. ὁμ. συλλόγου 1890 σ. 237-333.

Διονύσιος Π. Καλογερόπουλος

διδ. φιλοσοφίας καὶ νομικῆς
Βιβλιοφύλαξ τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΜΑΡΚΟΡΑΣ

Μέσα σ' ἔσα λαμπρὸ οἰκογενειακὸ περιβάλλον, ὅπου ἡ ποίησις ἀποτελοῦσε γλυκεῖα τῆς ψυχῆς ἐνασχόληση, καὶ σὲ μιὰν ἐποχὴ ὅπου τὸ Ἕθνος, μαζὶ μὲ τὴν ἀπόχτηση τῆς πολιτικῆς του ἐλευτερίας ἄρχιζε μὲ ζῆλον νὰ καλλιεργῇ τὴν τέχνην καὶ τὰ γράμματα, κατὰ τὸ 1826 ἐγεννήθηκε στὴν Κεφαλλονιά, ὅπου ἔμενε διαβατικὴ ἡ οἰκογένειά του, ὁ ποιητὴς Γεράσιμος Μαρκοράς.

Ὁ πατέρας του Γεώργιος, ἐχτὸς ἀπὸ τὴν μεγάλαν θέσιν ποὺ ἔλαβε στὴν Ἰόνιον Πολιτείαν, κ' ἐχτὸς ἀπὸ ἕνα πλῆθος ἀξιόλογα συγγράμματα θεολογικὰ καὶ νομικὰ ποὺ ἔγραψε στὴν ἰταλική, στὴ γαλλικὴ καὶ στὴν ἑλληνικὴ, ἔγραψε καὶ ὠραίους ἰταλικοὺς στίχους, κ' ἐσυνδεότανε μὲ τὸ Δ. Σολωμὸ μὲ στενὴν φιλίαν. Μὰ καὶ ὁ μεγαλύτερος ἀδερφός του, ὁ Στέλιος, ἐκαταγινότανε μὲ τὴν ποίησιν κ' ἔγραφε στίχους στὴ δημοτικὴν μας ποὺ τοὺς ἐπαινοῦσε ὁ Σολωμός· καὶ τὸν πρόωρον θάνατό του ἔκλαψε ὁ ποιητὴς τῶν «Ἐλευθέρων Πολιορκημένων» στὸ γνωστὸ του σονέττο, ποὺ κατὰ μετάφρασιν τοῦ Καλοσγούρου, ἀρχίζει ἔτσι: «Χθὲς ἔδειξες στὸν κόσμον, ὦ Τύχη, καὶ σ' ἐμένα».

Ὁ Γερ. Μαρκοράς, ἀφοῦ τελείωσε τὰ σχολεῖα τῆς Κέρκυρας, ἐπῆγε στὴν Ἰταλίαν γιὰ νὰ συμπληρώσῃ τὴν σπουδὴν του, μὰ ἔπειτ' ἀπὸ τρία περίπου χρόνια ἐγύρισε στὴν Κέρκυραν κατὰ τὰ 1852, γιὰ νὰ παρηγορήσῃ τὸν πατέρα του, ποῦχε βαρυνεθῇ γιὰ τὸ θάνατον τοῦ μεγαλύτερου παιδιοῦ του τοῦ Στελίου.

Τότες στὴν Κέρκυραν ἐγνωρίστηκε μὲ τὴν συντροφίαν τῶν νέων ποὺ συναναστρεφόντανε τὸ Σολωμό, ὅπως τὸν Πολυλά, τὸν Κουαρτάνο, τὸ Μάνεση, τὸ Μανούσο καὶ ἄλλους, κ' ἐσυνδέθηκε μαζὶ τοὺς μὲ φιλίαν. Ὡς τόσο, μ' ὅλο ποὺ ἔγραφε ἀπὸ τότες στίχους, ποτὲ δὲν ἔλαβε τὸ θάρρος νὰ τοὺς δείξῃ, ἢ νὰ τοὺς διαβάσῃ στὸ Σολωμό.

Ὁ Μαρκοράς ἐπρωτοπαρουσιάστηκε στὴ δημοσιότητα τὸ 1857, ὅταν ἀπέθανε ὁ Σολωμός, μὲ τὸ ποίημά του «Τὸ πρῶτον Ψυχασάββατον», ὅπου ἐγκωμιάζει τὰ ἰδανικά καὶ τὸ ἔργον τοῦ ποιητῆ τοῦ «Ὑμνον εἰς τὴν Ἐλευθερίαν» καὶ τῶν «Ἐλευθέρων Πολιορκημένων». Ἐπειτα

ἐβοήθησε σημαντικά τὸν Πολυλᾶ καὶ τὸν Κουαρτάνο στὴ συγκέντρωση, ταχτοποίηση καὶ δημοσίευσή τῶν ποιημάτων τοῦ Σολωμοῦ, στὴν ἔκδοση τοῦ 1859.

Λίγο ἔπειτ' ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Σολωμοῦ ἐξέσπασε ἀγριώτερος ὁ ἀγῶνας γιὰ τὴν Ἑνωση τῆς Ἐφτανήσου, καὶ στὸν ἀγῶνα ἐκείνον, ποὺ ἔλαβε μέρος ἐνεργητικώτατο ὅλη ἡ συντροφιά τοῦ Σολωμοῦ μ' ἐπικεφαλῆς τὸν Πολυλᾶ, δὲν ἔλλειψε κι' ὁ Μαρκορᾶς. Καρπὸς τῆς πολιτικῆς ἐκείνης δράσης τοῦ Μαρκορᾶ εἶναι μιὰ τσουχτερὴ σάτυρα ἐναντίον τῶν ἀντιενωτικῶν, ἡ ὅπως τοὺς λέγανε τότες, τῶν καταχθινίων, ἐπιγραφόμενη «Λέλεκας καὶ Σπαρτσίνης», καὶ ποὺ ἐδημοσιεύτηκε σὲ φυλλάδιο ἀνώνυμο λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν ἔνωση. Ἡ σάτυρα αὐτὴ δὲν ἐξανδημοσιεύτηκε ποτέ. Κι' ὁ Μαρκορᾶς, μ' ὅλο ποὺ τὸ ἔργο του σχεδὸν ὁλόκληρο διαπνέεται ἀπὸ τὸ ἐθνικὸ ἰδανικόν, ἔπειτ' ἀπὸ τὴν Ἑνωση τῆς Ἐφτανήσου, ἀντίθεται ἀπὸ τὸν Πολυλᾶ, δὲν ἀνακατέυτηκε ποτέ πιά στὴν ἐνεργὸ πολιτικὴ, μ' ἀφοσιώθηκε στὴν ποίηση, καὶ στὸν εἰρηνικὸν οἰκογενειακὸ βίον, παίρνοντας γιὰ γυναῖκα του τὴν Αἰκατερίνη, κόρη τοῦ Ἀντώνιου κόντε Δούσμανη, Γενικοῦ Γραμματέα τῆς Γερουσίας ἐπὶ ἀγγλοκρατίας.

Ὅταν ἀποχωρήσαν οἱ Ἀγγλοι ἀπὸ τὴν Κέρκυρα, ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνηση γιὰ λόγους πολιτικούς, εἶχε διατάξει τὴν ἀνατίναξη τῶν φρουρίων τοῦ Βίδω, κ' ἡ πράξη ἐκείνη δὲν ἄφησε ἀσυγκίνητο τὸ Μαρκορᾶ : στὸ ποίημά του «Τὰ κάστρα μας», ἐκλείσει ὅλη τὴ συγκίνηση τοῦ κερκυραϊκοῦ λαοῦ, ποὺ ἔβλεπε μὲ μεγάλη του χαρὰ τὴν ἀναχώρηση τῶν Ἀγγλων, μὰ καὶ μὲ ἀπέραντο πόνο τὴν ἀνατίναξη τῶν φρουρίων τοῦ νησιοῦ του. Καὶ σ' αὐτό, δείχνει ὁ ποιητὴς ὅλη του τὴν πίστη γιὰ τὸ μέλλον τοῦ Ἑθνους του καί, καυτηριάζοντας τὸ Δυνατὸ γιὰ τὴν πράξη του, δὲ διστάζει νὰ τοῦ θυμίσῃ πῶς :

*Ὁ καιρὸς ποὺ
Χτίζει ἐδῶ, παρακάτω συντρίβει·
Θεμελιώνει τὸ μαῦρο καλύβι,
Τὸ παλάτι σκορπáει καταγῆς.*

Τὸ ἥρεμο ὕφος τοῦ ποιήματος αὐτοῦ, ἀντίθετ' ἀπὸ τὰ συγκλονιστικὰ αἰσθήματα ποὺ διατυπώνει, τοῦ δίνει μιὰν εὐγένειαν ἐξαιρετικὴ καὶ μιὰν ἀξιοπρέπεια θαυμαστή, ἀπ' ὅπου ἀναβρῦζει τὸ αἶσθημα τῆς δύναμης καὶ τῆς αἰσθητικῆς ἀπόλαψης : στοιχεῖα ὅχι σπάνια στὴν

ποίηση τοῦ Μαρκορᾶ, ποὺ τόσο μισεῖ τοὺς φραστικούς ὀγκόλιθους καὶ τὶς μεγαλόστομες ρητορικὲς φλυαρίες.

Τὸ 1864, ὅταν ἐπρωτοπῆγε στὴν Κέρκυρα ὁ Γεώργιος ὁ Α', ὁ Μαρκορᾶς ἐμπνεύτηκε τὸ ἐθνικώτατο ποίημα «Ὁ Ἐρχομὸς τοῦ Γεώργιου Ἀ' στὴν Κέρκυρα», ὅπου ἔδινε στὸ νεαρὸ βασιλέα συμβουλὲς ποὺ μοιάζανε σὰ νὰ ὑπαγορευόνταν ἀπὸ τὴν καρδιὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἑθνους.

Ἡ ἐπανάσταση τῆς Κρήτης τοῦ 1866 καὶ τ' ὀλοκαύτωμα τοῦ Ἀρκαδιοῦ, ἐμπνέυσανε στὸν ποιητὴ δύο ποιήματα : λυρικὸ τὸ πρῶτο : «Ἡ 25 Μαρτίου τοῦ 1867», ἐπικὸ τὸ δεύτερο : «Ὁ Ὅρκος». Στὸ πρῶτο ὑμνεῖ τὴν αὐτοθυσία τῶν πολιορκημένων τοῦ Ἀρκαδιοῦ, στὸ δεύτερο κλαίει τὴ μοῖρα τῶν προσφύγων κρητικῶν, ποὺ γυρίζανε κατόπι ἀπὸ τὸ πνίξιμο τῆς ἐπανάστασης στὴν ξανασκλαβωμένη τους πατρίδα. Κι' ἂν τὸ πρῶτο εἶναι ἓνα ὠραῖο λυρικὸ ποίημα, τὸ δεύτερο εἶναι ὅ,τι ἀνώτερο ἔδωσε ἡ Μοῦσα τοῦ Γερ. Μαρκορᾶ, κ' ἐν' ἀπὸ τὰ ἀνώτερα ἐπικά ποιήματα ποὺ ἔχει ὁλόκληρη ἡ νεοελληνικὴ ποίηση.

«Ὁ Ὅρκος» ἐπρωτοδημοσιεύτηκε σὲ βιβλίον τὸ 1875, κατόπιν ἐξανδημοσιεύτηκε μαζί μὲ πολλὰ ἄλλα ποιήματά του, διηγηματικὰ καὶ λυρικά, δημοσιευμένα κι' ἀνέκδοτα, πατριωτικά, ἐρωτικά, ἐλεγειακά καὶ σατυρικά, στὴ μεγάλη ποιητικὴ συλλογὴ του «Ποιητικὰ Ἔργα» τὸ 1890, καὶ τέλος ἐξανδημοσιεύτηκε ὁλόκληρος στὴ «Νεοελληνικὴ Ἀνθολογία» ποὺ ἐπιμελήθηκε ὁ Κ. Σκόκος.

Ἡ ὑπόθεση τοῦ ποιήματος εἶναι ἀπλὴ :

Μιὰ κρητικόποῦλα, ἡ Εὐδοκία, ἔπειτ' ἀπὸ τὴν ἀποτυχία τῆς ἐπανάστασης, γυρίζει μαζί μὲ τοὺς ἄλλους πρόσφυγες στὴν σκλάβια τῆς πατρίδας, καὶ τὴ θερμαίνει ἡ πίστη κ' ἡ μόνη ἐλπίδα πὼς θὰ ξανάβρῃσκον ἐκεῖ τὸν ἀρραβωνιαστικὸν τῆς τὸ Μάνθο. Φτάνει στὴν Κρήτη, μὰ μαθαίνει ἐκεῖ πὼς ὁ Μάνθος τῆς εἶχε σκοτωθεῖ στὸ Ἀρκάδι. Καταμόναχη, ξεκινáει τὴ νύχτα καὶ πηγαίνει ἐκεῖ, ὅπου τῆς ἐμφανίζεται ὁ Μάνθος, τῆς ἐξιστορεῖ τὴ μάχη καὶ τὴν ἀνατίναξη τοῦ Ἀρκαδιοῦ, καὶ στὸ τέλος τὴν καλεῖ νὰ πάη μαζί του. Ἡ Εὐδοκία πεθαίνει, κι' ἀνεβαίνει στοὺς οὐρανούς, ὅπου μένουν ὅλοι οἱ ἥρωες κ' οἱ μάρτυρες τῆς ἐπανάστασης ἐκείνης.

Δὲ θὰ μῶν σὲ λεπτομερέστερην ἀνάλυσιν τοῦ ποιήματος, ὅμως μέσα σ' αὐτό, μαζί μὲ τὸ πατριωτικὸ αἶσθημα καὶ μὲ τὸ αἶσθημα τῆς ἐλευτερίας, βρῖσκεται συνταντισμένο καὶ τὸ θρησκευτικὸ αἶσθημα, ἔτσι ὅπως συναντιέται καὶ στὴ σολωμικὴ ποίηση.

Στὸ ποίημ' αὐτὸ ἡ διηγηματικὴ γαλήνη κ' ἡ καθαρότητα τῆς φρά-

σης είναι κάτι το εξαιρετικό, το αίσθημα του είναι θερμό κ' οι περιγραφές του, ζωηρές κι' αναπαραστατικές σὰ ζωγραφιές, έχουνε κάτι το βιργιλιακό.

Ὁ Μαρκοράς μὲ τὴν ἔκδοση τῶν «Ποιητικῶν Ἔργων» ἔδειξε ὅλη του τὴν ποιητικὴ δύναμη. Σ' αὐτὴ τὸ μεγαλύτερο μέρος κατέχουνε τὰ πατριωτικά του ποιήματα, καὶ μαζί μὲ τὰ ὅσα ἀναφέραμε ψηλότερα, δημοσιεύονται κ' ἕνα πλῆθος ἄλλα, ὅπως «Ἡ Ἀνοιξη καὶ τὸ Παλληκάρι τῆς Ἡπείρου», «Ὁ ἑτοιμοθάνατος Σουλιώτης», «Ὁ Ἀποκλεισμός τοῦ 1866», «Τὸ ἄγαλμα τοῦ Καποδίστρια» κ' «Οἱ θησαυροὶ τ' Ἀλήπασα», ὅπου ὁ ποιητὴς βλέπει τοὺς ἄδικα ζητούμενους θησαυροὺς τοῦ Ἀλήπασα, σκορπισμένους μέσα στὰ χέρσα καὶ σκλάβα μέρη τῆς Ἡπείρου, νὰ περιμένουνε τὰ εἰρηνικὰ ἔργα τῆς ἐλευτερίας γιὰ νὰ προβάλλουνε καὶ νὰ λάμπουνε :

*Ἄχ! δὲ θὰ πάρουν τὴ μορφή καὶ τὸ λαμπρὸ τους χρῶμα.
Ὅσο τρεμάμενος ραγιάς θὰ τὰ μολύνῃ ἀκόμα,
Ἄλλ', ὡς βροντήσῃ ἀπάνω τους ἐλεύθερο ποδᾶρι,
Ἐδῶ θὰ γένουν μάλαμα κ' ἐκεῖ μαργαριτάρι.*

Ἐχτός ἀπὸ τὰ πατριωτικά, στὴν ἴδια συλλογὴ ὑπάρχουν ἄλλα ποὺ ἐμπνέονται ἀπὸ τὴν ἀρχαία παράδοση, ὅπως «Ὁ Ἀρίονας», «Ἡ ἀληθινὴ εὐτυχία» ἢ ἀπὸ τὴ δημοτικὴ μας παράδοση, ὅπως «Ὁ Μάρτης» καὶ ἡ «Μητρικὴ ἀγάπη», ὅλα διηγηματικά, συμπληρώνοντας τὴ διηγηματικὴ χάρη τοῦ ποιητῆ τοῦ «Ὁρκου»· ἐπίσης βρίσκοντ' ἕνα πλῆθος λυρικά ἐρωτικά τραγουδάκια, γιομάτα χάρη κι' ἀβρότητα, καὶ μαζί μερικὰ ἐλεγειακά, ποὺ διαμφισβητοῦνε τὴν πρώτη θέσῃ μέσα σ' ὅλη τὴν ποιητικὴ Συλλογὴ. Καὶ σιμὰ στὰ «Κλᾶψε», «Στὸ θάνατο τοῦ Ἰούλιου Τυπάλδου», στὸ «Ἡ Ἁγία Αἰκατερίνη», λάμπουνε σὰ διαμάντια τὸ περίφημο «Παράπονο πεθαμένης», ὅπου ὁ ποιητὴς ξεπερνάει τὸν ἑαυτό του, καὶ ἡ ὠδὴ «Ρεγγίνα Σκάρπα», ποὺ θὰ τὴν ὑπόγραφε κι' ὁ Τουρκουάτος Τάσσο. Τέλος, ἡ Συλλογὴ συμπληρώνεται μὲ μερικὰ εὐθύμα καὶ σατυρικά, ὅπου ὁ ποιητὴς τοῦ «Λέλεκα καὶ Σπαρτσίνη» δείχνει πὼς δὲν ἠθέλησε νὰ καλλιεργήσῃ τὴ σάτυρα, ὅχι ὅμως πὼς δὲν εἶχε καὶ τὴ φλέβα.

Τὸ 1898 ἐδημοσίεψε τὴ δεύτερη ποιητικὴ του Συλλογὴ στὰ τυπογραφεῖα τῆς «Ἑστίας» μὲ τὸν τίτλο : «Μικρὰ Ταξείδια». Ἡ νέα Συλλογὴ δὲν παρουσιάζει τὴ σημασίαν τῆς πρώτης, μὰ θάτανε παράξενο ἂν τὴν ἐπαρουσίαζε, γιατί ἔτσι θὰ φαινότανε πὼς τὸ πέρασμα τοῦ

χρόνου θᾶχε ξεχάσει ἀπείραχτα τὰ νιάτα στὸν ἐβδομηντάρη Μαρκορά. Ὅμως κ' ἔτσι, συμπληρώνει θαυμάσια τὸ ποιητικὸ του ἔργο, μαζί μ' ἕνα ἄλλο πλῆθος ποιήματα ποὺ ἔγραψε κ' ἐδημοσίεψε ἀργότερα σὲ διάφορα περιοδικά, καὶ πού, ἀκόμη σκόρπια, περιμένουν τὸ στοργικὸ χέρι ποὺ θὰ τὰ συγκεντρώσῃ σὲ βιβλίον.

Στὴ Συλλογὴ αὐτὴ δημοσιεύονται κυρίως ποιήματα ἐμπνευσμένα ἀπὸ διάφορα ἀσήμαντα γεγονότα τῆς καθημερινῆς ζωῆς, μ' ἐπικαιρικὸ χαρακτήρα, γραμμένα χάρη φιλοφροσύνης, μὰ πάντα γεμάτα χάρη καὶ λεπτότητα. Κι' ἀνάμεσα σ' αὐτὰ λάμπουνε σὰ θαυμάσια πειράδια μερικὰ λυρικά ἀριστουργηματικά, ὅπως «Στὴν Ἑλῆ ἀποκάτω», «Μάννα!», «Τὸ ρημάδι τοῦ Χωριοῦ», «Ἀθῶοι φόβοι» καὶ πολλὰ ἄλλα.

Στὰ «Παναθήναια» τοῦ Μιχαηλίδη συχνὰ θὰ συναντήσῃ ὁ μελετητὴς ποιήματα καινούρια τοῦ Μαρκορά. Στὸ πρῶτο τους τεῦχος, τὸ 1900, δημοσιεύεται «Ὁ Χάρος στὴν Ἑρμιᾶ», γεμᾶτο αἰσιοδοξία καὶ χάρη, κ' ἔπειτ' ἀπὸ διάφορ' ἄλλα, στὸ τεῦχος τῆς 15 τοῦ Ὀχτώβρη τοῦ 1911, διαβάζουμε ἀκόμη ποίημα καινούριον τοῦ Μαρκορά, τὴ «Καλοκαιρινὴ βραδυὰ», ποὺ ἀσφαλῶς εἶν' ἕνα ἀπὸ τὰ ὥραϊα του ποιήματα, κ' ἴσως καὶ τὸ κύκνιον του, γραμμένο λίγο διάστημα πρὶν πεθάνῃ, σ' ἡλικίαν 85 χρονῶν !

Ὁ ποιητὴς διαβάσει τὴ «Θεῖα Κωμωδία» τοῦ Δάντε, μὰ τὸν προλαβαίνει τὸ σούρουπο, καὶ τὸν ἐμποδίζει στὸ διάβασμα. Παρατάει τὸ ξένο θεῖον τραγοῦδι, καὶ ἀρχίζει δίχως κόπο νὰ διαβάσῃ ἀθάμπωτα «στὸ ἀρχαῖον τῆς γῆς καὶ τ' οὐρανοῦ βιβλίον». Ἀντικρίσει τὴ γλυκεῖα γαλήνη τοῦ σούρουπου, ἀναμετράει τὶς ὁμορφιὰς τους, κ' ἔπειτα συνεχίζει :

*Σὲ γλυκάδα ὡς αὐτὴ, ποῖά νὰ ναι ἡ θλίψη
ποὺ ξάφνον μὲ νικάει χωρὶς αἰτία
καὶ πολεμάει στὰ μάτια νὰ μοῦ κρύψῃ
τοῦ ἀτάραχου βραδυοῦ κάθε μαγεία ;
Ὅλα γύρω σιγοῦν. Μὴ θὰ θυμήσεις
ἐμὲ τοῦ γέρον, ἀγαπημένο βράδυ,
μ' ἕνα τέτοιο ἀποκοίμισμα τῆς φύσης
ποῖον ὕπνο εἶμαι κοντὰ νὰ βρῶ στὸν Ἄδη ;
Μὲ αὐτὴ τὴν ὥρα, ὅπου κανένα γνέφι
τὴν ὄψη τῆς δὲν ἔχει ἀποσκεπάσει,
χαρὰ στὸν ὅπου ἐλπίδα οὐράνια θρέφει
καὶ ἡ στερνὴ τῆς ζωῆς του ὥρα νὰ μοιάσῃ.
Τὸ ἐλπίζω καὶ ἀγκαλὰ κάπως προλέω
πὼς ἤσουχα τὰ μάτια ἔχω νὰ κλείσω,
Ἄχ! μοῦ πονεῖ τὸν κόσμον τὸν ὥραϊον,
ποὺ ἀμπροστά μου γελᾷ, νὰ παρατήσω*

Τέτοιος πραγματικά, ὁ Μαρκοράς, ἕνας λάτρης τῆς ζωῆς, χωρὶς ἀνησυχίες φιλοσοφικὰς καὶ θρησκευτικὰς· εἶταν ὁ «πεπεισμένος» χρονιανὸς καὶ πατριώτης τῶν ἡμερῶν του, ὁ ἀγαθὸς καὶ ὁ λάτρης τῆς χαρᾶς καὶ τῆς καλοπέρασης, ὁ ἄνθρωπος ποὺ δὲν ἀνησυχοῦσε γιὰ κανενὸς εἶδους ἀγῶνες, ἔξω ἀπὸ τοὺς πατριωτικούς, κι' οἱ νεώτερες ἰδέες τὸν εἶχαν ἀφήσει τελείως ἔξω. Τὰ αἰσθήματά του αὐτὰ καθρεφτίζονται μέσα σ' ὅλο του τὸ ποιητικὸ ἔργο, τὸ γεμᾶτο ἀπὸ τὴν προσωπικότητά του.

Σήμερα, μπορεῖ τὰ ἰδανικά τοῦ Μαρκορά νὰ μὴν ἐνθουσιάζουν πιά ἕναν ὀρισμένον κόσμον ποὺ ζητάει σ' ἄλλες κατεύθυνσεις τὴν εὐτυχία τῆς ζωῆς, μὰ τὸ ἀπλὸ καὶ καθάριο σὰν κρύσταλλο ὕψος του, τὸ θερμὸ καὶ ἄδολον αἶσθημά του, ἡ λαμπρὴ καὶ ὑποδειγματικὴ στιχουργία του, ἡ χάρη καὶ ἡ ἀβρότητα του, καὶ κυρίως ἡ ἄρτια γλῶσσα του, εἶναι κάτι τὸ ἐξαιρετικὸ μέσα σ' ὅλη τὴ νεοελληνικὴ ποίηση. Κι' ὁ Μαρκοράς, μ' ὅλο ποὺ εἶτανε φίλος στενὸς καὶ συναθλητῆς τοῦ Πολυλά, δὲν ἐπαρασύρθηκε ποτὲ ἀπὸ κεῖνον μήτε στοὺς στιχουργικούς του νεωτερισμούς, μήτε στίς γλωσσικὰς θεωρίες του, μὰ μὲ καλαισθησία καὶ γνώση ἀκολούθησε τὸ δρόμον ποῦχε χαράξει ὁ Σολωμὸς γιὰ τὸ σχηματισμὸ τῆς κοινῆς μας ἐλληνικῆς γλώσσας, δρόμον ποὺ θὰ εὐχόμαστε ν' ἀκολουθοῦσαν κι' ὅλοι οἱ λογοτέχνες μας, γιὰ ν' ἀποχτήσουν καὶ τὸ ἔθνος μας τὴν ἐνιαίαν κι' ἀπαραίτητη γλῶσσα του.

Ὁ Μαρκοράς τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του δὲν ἔβγαινε σχεδὸν καθόλου ἀπὸ τὸ σπίτι του. Γέρος, μεγαλόσωμος καὶ σακάτης ἀπὸ μιὰ προχωρημένη κήλη, δυσκολευότανε πολὺ νὰ περπατήσῃ. Σὲ κάποιον διάστημα τὸν ἐβοηθοῦσαν κι' ἐκατέβαινε στὰ «βόλτα τῆς Σπιανάδας», κάτω ἀπὸ τὸ σπίτι του, ὅπου εὐχάριστιότανε νὰ κάθεται καὶ νὰ βλέπῃ τὸν κόσμον ποὺ ἔκανε τὸν περίπατό του στὸ «Λιστόν». Ἐκεῖ ἐγνωρίσαμε κι' ἐμεῖς οἱ νεώτεροι τὴ γλυκειὰ καὶ σεβάσμια φυσιογνωμία του. Ἐπειτα, γιὰ χρόνια ὁλόκληρα, ἐπαρακολουθοῦσε τὴ ζωὴ καὶ τὴν κίνησιν καθισμένος στὸ παραθύρι του, καὶ βλέποντας ἀπέναντί του τὴν Κάτω Πλατεία καὶ τὸ Παλαιὸ Φρούριον.

Ἀπέθανε τὸ φθινόπωρον τοῦ 1911, κι' ἐκηδεύτηκε, κατὰ παραγγελία του, μετριοφρονέστατα, χωρὶς νὰ δεχτῇ οὔτε τίς κρατικὰς, οὔτε τίς ἰδιωτικὰς τιμὰς, καὶ τόσο ἀνεπίσημα ἐκηδεύτηκε, ποὺ οἱ κερκυραῖοι ἐπληροφορηθῆκαν τὸ θάνατό του ἀπὸ τίς ἀθηναϊκὰς ἐφημερίδες!

Γερ. Σπαταλάς

Ο ΜΑΡΚΟΡΑΣ ΠΟΙΗΤΗΣ ΕΠΙΚΟΣ

Ὁ Μαρκοράς, ὁ γλυκὸς Ἐφτανησιώτης ποιητής, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ μικρὰ λυρικά τραγούδια, ἔγραψε καὶ ἕνα ποίημα ἐπικό, τὸν «*Ὅρκον*», ποὺ θεωρεῖται ἀπὸ τὰ καλλίτερά του ἔργα.

Στὴ σεμνὴ καὶ λιτὴ ἀφιέρωση, ποὺ κάνει ἡ «*Ἰόνιος Ἀνθολογία*» στὴ μνήμη τοῦ ποιητῆ, ἃς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ ἐξετάσω μὲ ἕνα τρόπο πολὺ σύντομον καὶ γενικὸ τὸ θέμα τοῦ «*Ὅρκου*» καὶ τὰ προτερήματα τῆς ἐλαττώματά τοῦ Μαρκορά ὡς ποιητῆ ἐπικοῦ.

Ἀναγκάζομαι στὴν ἀρχὴ νὰ θυμίσω μὲ λίγα λόγια τὸ θέμα τοῦ ποιήματος: Ἡ Εὐδοκία, μιὰ κόρη ἀπὸ τὴν Κρήτη, ποὺ εἶχανε σκοτωθῇ οἱ γονεῖς της ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ ποὺ εἶχε καταφύγει μαζὶ μὲ ἄλλους πρόσφυγες στὴν ἐλεύθερη Ἑλλάδα, γύριζε πίσω στὴν Κρήτη. Ὁ μόνος ἄνθρωπος, ποὺ ἐνόμιζε πὼς εἶχε στὸν κόσμον, ὅστερα ἀπὸ τὸ σκληρὸ χαμὸ τῶν δικῶν της, ἦταν ὁ Μάνθος, ὁ ἀρραβωνιαστικὸς της. Βγαίνοντας σι' ἀκρογιάλι τῆς μαρτυρικῆς πατρίδας της ἔμαθε πὼς ὁ Μάνθος δὲν ἦταν πιά στὴ ζωὴ. Χωρὶς ἐλπίδα τράβηξε κατὰ τὰ ἑρείπια τοῦ Ἀρκαδιοῦ, τοῦ γνωστοῦ ἱστορικοῦ μοναστηριοῦ. Ἐκεῖ ἀπάνω στὰ ἑρείπια, τῆς παρουσιάστηκε ὁ Μάνθος μὲ ἀνθρώπινη μορφή καὶ τῆς διηγήθηκε μακρότατα, πὼς ἀντιστάθηκε ἡρωϊκὰ τὸ Ἀρκάδι στοὺς Τούρκους καὶ πὼς ὁ ἴδιος εὗρε τὸ θάνατον στὸ πλευρὸ τοῦ ἡγουμένου τοῦ μοναστηριοῦ, βάζοντας φωτιά στὴν ἀποθήκη τῆς μπαρούτης. Ὅταν ἐτέλειωσε ἡ διήγησις, ἡ κόρη ἔπαψε νὰ ζῇ. Ἡ ἀθάνα ψυχὴ της «*πετάχτηκε στοῦ Μάνθου τὴν ἀγκάλη*». Καὶ ἔτσι ὁ *ὅρκος*, ποὺ εἶχε κάμει ὁ Μάνθος, ὅτι γλήγορα θὰ ἐνώνονταν, ἐπραγματοποιήθηκε.

Αὐτὸς εἶναι ὁ σκελετὸς τοῦ ποιήματος. Κύριος σκοπὸς τοῦ ποιητῆ ἦταν νὰ ζωντανέψῃ σὲ μιὰν ἐπικὴ εἰκόνα τὴν ἡρωϊκὴν καταστροφὴν τοῦ Ἀρκαδιοῦ. Τὸ τραγικὸ εἰδύλλιον τῆς Εὐδοκίας καὶ τοῦ Μάνθου, ποὺ φαίνεται πὼς κυριαρχεῖ στὴν ἀρχή, στοὺς κατοπινούς στίχους χάνει ὁλότελα τὸ ἐνδιαφέρον του καὶ γίνεται ἐπεισόδιον μὲ δευτερεύουσα σημασία.

Στὸ σημεῖον αὐτὸ πρέπει νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι ὁ ποιητὴς πλέκοντας

τὴν ἱστορικὴ διήγησή του μέσα στὸ πλαίσιο ἑνὸς ἐπεισοδίου συγκεκριμένου, κατ'ὀρθὴν νὰ δώσῃ στὸ ἔργο του μιὰ μορφή πὺλ συγκίνημένη. Αὐτὸ εἶναι μιὰ ἀρετὴ τοῦ «Ὁρκου».

Ἄς δοῦμε ὅμως μὲ ποιὸν τρόπο ὁμοιάζει τὸ ὕλικό του ὁ ποιητὴς καὶ ἂν κατορθώσῃ νὰ γράψῃ ἔργο ἐπικό. Τὸ ἐπικὸ στοιχεῖο τοῦ «Ὁρκου» εἶναι ἐλάχιστο· δὲ γίνεται καθόλου αἰσθητό. Εἶναι μερικὲς στιγμές, πού ὁ ἀναγνώστης ξεχνᾷ ὁλότελα πὼς διαβάσει ἕνα ποίημα μὲ ἐπικὴ πλοκή.

Εἶπαμε παραπάνω ὅτι κύριος σκοπὸς τοῦ ποιητῆ ἦταν νὰ ζωγραφίσῃ τὴν καταστροφὴ τοῦ Ἀρκαδίου. Εἶχε ἀρχίσῃ τὸ ποίημά του μὲ ἕνα τρόπο καλὸ, ὅπως φαίνεται σὲ κείνον, πού δὲν ἔχει ὕψος τοῦ ὅλη τῇ συνέχειᾳ. Ἀλλὰ τὸ φαινομενικὸ αὐτὸ προτέρημα, τόσο σημαντικὸ ἀπὸ ἀποψη τραγικῇ, ἀργότερα θὰ ἐγινόταν αἰτία νὰ ἀπογυμνωθῇ τὸ ποίημα ἀπὸ κάθε μέσο πλοκῆς. Καὶ γιὰ μιὰ στιγμὴ ὁ ποιητὴς βρέθηκε σὲ δύσκολη θέσι. Πὼς θὰ μπορούσε νὰ μπάσῃ στὴ μέση τὴν εἰκόνα τῆς καταστροφῆς τοῦ Ἀρκαδίου, ἀφοῦ ὅλο τὸ πρῶτο μέρος τοῦ ποιήματος δὲν ἦταν καθόλου βασισμένον πάνω σὲ μιὰ *πλοκὴ πράξεων*, ἀλλὰ πάνω σὲ μιὰ σειρά αἰσθημάτων;

Ὁ ποιητὴς νόμισε πὼς ἀντικρῦζει μὲ ἐπιτυχία τὸ ζήτημα μπάζοντας στὸ ποίημα ἕνα στοιχεῖο ὑπεργήινο, τὴν ψυχὴ τοῦ Μάνθου. Ἡ ἐφεύρεση αὐτὴ ἐγίνε γιὰ τὸ Μαρκοῦ «*deus ex machina*». Ἔτσι ὁ Μάνθος διηγεῖται στὴν ἀγαπημένη του τὴ φορικτὴ καταστροφὴ τοῦ Ἀρκαδίου, καὶ πρὸ παντὸς σταματᾷ στὴν ἡρωικὴ στάση τοῦ ἡγουμένου τοῦ μοναστηριοῦ.

Τὸ μπάσιμο στὴ διήγησι ἑνὸς πνεύματος, μιᾶς δυνάμεις ὑπεράνθρωπης, ἐβλάψε ἀπὸ δύο ἀπόψεις τὸ ποίημα: α'.) τὸ ἐστέρησε ἀπὸ κάθε ζωντανὴ πλοκὴ καὶ β'.) τοῦ ἔδωσε ἕνα χαρακτήρα ὑπερρωμαντικὸ—πρᾶγμα πού δὲ συμβιβάζεται πολὺ μὲ τὴν ἐπικὴ ποίηση. Θὰ μοῦ παρατηρηθῇ ἴσως ὅτι μεγάλοι ἐπικοὶ ποιητὲς, ὅπως ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Βιργίλιος, μπάζουν πολὺ συχνὰ στὸ ἔργο τους ὄντα ὑπεργήινα. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία. Ἀλλὰ τὰ ὑπεργήινα ὄντα τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Βιργιλίου ἦταν ἀξίες πραγματικῆς, καὶ εἶχαν πάντα μιὰ θέσι *στὴν πλοκὴ, ἦταν ζωντανὰ πρόσωπα καὶ βοηθοῦσαν στὴν εξέλιξιν τῆς διήγησής.* Ἀντίθετα τὸ πνεῦμα τοῦ Μάνθου εἶναι ἕνα στοιχεῖο *στατικό*, ἄσχετο μὲ τὴν πράξιν. Ἄν ἠθέλαμε νὰ χαρακτηρίσουμε τὴ θέσι πού ἔχει ὁ Μάνθος στὴ διήγησι, θὰ μπορούσαμε, νομίζω, μὲ ἐπιτυχία νὰ τὴν παραβάλουμε μὲ τὸ ρόλο, πού παίζει «*ὁ ἀγγελος*» στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ τραγωδία.

Τὸ πρῶτο αὐτὸ σφάλμα ἀκολούθησε καὶ δεύτερο. Δὲ φτάνει, δηλαδή, πού τῇ διήγησι τὴν ἔδωσε ὁ ποιητὴς σ' ἕνα πνεῦμα, ἀλλὰ τὸ διηγούμενο αὐτὸ πνεῦμα μπάσει καὶ τρίτο πρόσωπο στὴ διήγησι: τὸν ἡγούμενο τοῦ μοναστηριοῦ. Εἶναι πολὺ μακρὸ τὸ χωρίο, πού ἀναφέρεται στὸν ἡρωικὸ ἡγούμενο καὶ πολλοὶ οἱ στίχοι, στοὺς ὁποίους ὁ Μάνθος προσπαθεῖ νὰ ἀποδώσῃ πιστὰ σὲ πρῶτο πρόσωπο τὰ λόγια τοῦ μάρτυρα τοῦ Ἀρκαδίου. Ἐννοεῖται ὅτι αὐτὸ χαλαρώνει ἀκόμη περισσότερο τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ποιήματος.

*

**

Μ' ὅλ' αὐτὰ τὰ φανερά ἐλαττώματα—ἐλαττώματα γενικά καὶ τεχνικά—ὁ «Ὁρκος» διατηρεῖ τὴν ἀξία του ὡς ἔργο λυρικό.

Ἡ συγκίνηση καὶ ἡ τρυφερότητα εἶναι στοιχεῖα ἀξιοζήλευτα. Τὸ πληθωρικὸ πατριωτικὸ αἶσθημα μένει ψηλὰ καὶ πολὺ σπάνια ξεπέφτει σὲ μιὰ ρωμαντικὴ ρητορία. Ὁ στίχος εἶναι κανονικὸς καὶ ἀρμονικὸς. Καὶ οἱ εἰκόνες ἀκόμη—στοιχεῖα ἐπικά—δὲν εἶναι σπάνιες. Μερικὲς ἀπ' αὐτὲς ἔχουν ἀρκετὴ ποιητικὴ χάρι. Σημειώσω μερικὲς:

*Σὰν τὸ πουλάκι πού μὲ μιᾶς θανατερὸ μολύβι
τὴν ἀπλωτὴ φτεροῦγά του σκληρὰ κατασυντρίβει
κεραυνωμένη στὰ ψηλὰ κ' ἡ ἐλεύθερη ψυχὴ τῆς
ἔπεσε ξάφνου ἀκούοντας τὴ συμφορὰ τῆς Κρήτης.*

Καί:

*Ἰδὲς τ' ἀτρόμητα παιδιὰ! στιγμὴ δὲν ἀπαρηάζουν
Τ' ἀνέρο ξάγναντο, κ' ἐκεῖ συμμαζωμένα μοιάζουν
χρυσὸ μέλισσι ἀρίθμητο, πιασμένο ἀπὸ κλωνάρι
πού πλέει σταῖς αὔρες τοῦ Μαγιοῦ, κρεμᾶμενο κουβάρι.*

Ἐν τούτοις μερικοὶ στίχοι μᾶς φαίνονται ἄτεχοι ἢ πολὺ τολμηροὶ στὴν ἐννοίαν π. χ.

νὰ πολεμήσω τὴ Σκλαβειὰ, τοῦ χάρου παλλακίδα(!)

Καί:

ἡ ἀθώα ψυχὴ πετάχτηκε στοῦ Μάνθου τὴν ἀγκάλη.

Ἀνακεφαλαιώνοντας τὰ παραπάνω, παρατηροῦμε γενικά ὅτι ὁ Μαρκοῦ δὲν εἶχε τὴν κλίση νὰ γράψῃ ποίημα ἐπικό. Ὁ «Ὁρκος» κοινόμενος ἀπὸ ἀποψη ἐπικὴ παρουσιάζει πολλὰ ἐλαττώματα τεχνικά. Ὁ Μαρκοῦς ἦταν γεννημένος ποιητὴς λυρικός, ἦταν ὁ γλυκὸς τραγουδιστής. Καὶ ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ πρέπει νὰ τὸν μελετοῦμε καὶ νὰ τὸν θαυμάζουμε.

Διον. Α. Ζαχυθινός

Παρίσι, Ἀπρίλης 1928

Πέτρος Κουαρτάνος ἐσύνθεσε.
Ἐτελειοποίησε τὴν ἐκπαίδευσιν του καὶ ὁ Μαρκοῤῥας, καθὼς τόσοι
Κερκυραῖοι καὶ Ἑπτανήσιοι τότε, στὴν Ἰταλία, ὅπου ἐπέρασε τὸ 1849
καὶ ἔμεινε ἕως τὸ 1852. Εἰς αὐτὴ τὴν εὐλογημένη γῆ, ὅπου τόση λα-
τρεία ἔλαβεν ἡ Τέχνη, ὅπου τόσοι μεγάλοι μας εὐτύχησαν νὰ λάβουν
τὸ βάπτισμα τῆς πνευματικῆς των ἀναγεννήσεως, ἐκεῖ καὶ ὁ πειρητής

μας ἔθρεψε καὶ ἐξωγόνησε ὅχι τόσο ἕως τὴν ἀγάπῃ τῆς Νομικῆς ἐπιστήμης πὺν ἐσπούδαζε καὶ δὲν ἠθέλησε ποτὲ νὰ ἀσκήσῃ, ὅσο τὸν ἔμψυτο ἔρωτα τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ποιήσεως καὶ τὴν παλαιὰ του συμπάθεια πρὸς τὴν ἁρμονικωτάτῃ γλῶσσαν πὺν ἔγραφε καὶ γράφει ἀκόμη, ὅχι λιγώτερο τεχνικὰ παρὰ τὴ δική του. (1) Καὶ βέβαια ἂν τὸ παράδειγμα τοῦ πατρός του καὶ ἡ ἐμπύχωση τῶν ἀξίων του φίλων εἶχαν φυλάξει ζωντανὴν στήν καρδιά του ὡς τότε τὴν ἀγάπῃ του γιὰ τὴν τέχνη, ἡ διαμονή του στήν Ἰταλία πολὺ θὰ συνέργησε νὰ φανερωθῇ ἑξαστερώτερα στὰ μάτια του ὁ δρόμος πὺν τοῦ ἀνοίγει ἡ Φύσις· καὶ ὅμως μ' ὅλον τοῦτο καὶ τότε ἡ γλυκεῖα καὶ σεμνή του ψυχὴ ἤθελε ἕως διατάσῃ, ἤθελε ἕως χάσῃ τὸ θάρος, ἂν εἰς τὴν Κέρκυραν, ὅπου ἐγύριζε γιὰ νὰ περάσῃ τὸ ἐπίλοιπο μέρος τῆς ζωῆς του, δὲν ἦταν ὁ ἄνθρωπος πὺν μετὰ τὸ ἔξοχο πνεῦμα του, μετὰ τὸν ὑψηλὸν του ἐνθουσιασμόν γιὰ τὴν τέχνη, μετὰ τὴν γενναίαν του ἐμπύχωση, καὶ τὰ νεκρὰ ἀνάστανε τότε, κατὰ τὴν ὥραϊαν ἔκφρασι τοῦ μεγάλου τραγικοῦ τῆς Ἀγγλίας.

Τὸν ἔξοχον ὕμνωδὸν τῆς ἐλευθερίας μας εἶχε γνωρίσῃ ὁ Μαρκοῤῥας καὶ εἶχε ἀγαπήσῃ θερμὰ πολὺ πρὶν περάσῃ στὴν Ἰταλία. Ἦταν ὁ Σολωμὸς γνώριμος τῆς οἰκογενείας καὶ φίλος ἐγκάρδιος τοῦ πατρός του, καὶ μαρτυροῦν αὐτὴ τὴ θερμὴν του ἀγάπῃ καὶ τὸ σέβας ἀκόμη τοῦ Σολωμοῦ πρὸς αὐτὸν δύο χαριτωμένα Ἰταλικά γράμματα τοῦ ἴδιου, τὸ ἓνα τοῦ 1830, τὸ ἄλλο τοῦ 1831, ὅταν ὁ Γεώργιος ἦταν Εἰσαγγελεὺς στήν Κεφαλληνία. «Καὶ σὺ τί κάνεις;» τοῦ ἔλεγε σὺ πρῶτο ὁ πολῦτιμος φίλος, «γράφεις τίποτε; Εἶναι γλυκὸ μέσα στήν καρδιά. Καὶ ἡ ἰδέα μόνῃ τοῦ ἐπαίνου, ὅταν αὐτὸς μᾶς παρουσιάζεται ὑπέρμετρος, ταράζει ἐκείνη τὴν ἡδονήν, καὶ κάποτε σπρώχνει καὶ σὺ ν' ἀκούω πὺν δὲν σὲ βασανίζει ὁ νεωτερισμὸς εἰς τὰ γράμματα! Ἄν ἡ φύσις τὸ θέλει, δὲν θὰ εἶναι κακό· ἂν ὅχι, ἀλλάζοντας δρόμο, δὲν θ' ἀλλάξωμε παρὰ μόνον τὸν τρόπο καὶ ὅχι τὸ σφᾶλμα». Καὶ σὺ δεύτερο: «Θὰ σὲ ξαναἰδῶ γρήγορα, φίλε μου ἀκριβέ;» τοῦ ἔγραφε ὁ μελαγχολικὸς καὶ φιλέρημος ποιητής. «Τὸ φτωχὸν δωματάκι μου δὲν βλέπει τὴν ὥρα διάπλατὴ νὰ σοῦ ἀνοίξῃ τὴ θύρα του, ἔτοιμο ὅμως

(1). Διάφορα σύντομα Ἰταλικά ποιήματα ἔγραψε καὶ ἐδημοσίευσεν ὁ Μαρκοῤῥας εἰς τὴν Κέρκυρα. Μεταξὺ τούτων δεῖγμα, ὥραϊο τῆς θερμῆς του ἀγάπης καὶ εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν Σολωμὸν εἶναι ἡ ἀνέκδοτη μετάφρασις του τῶν ὀκταστίχων τῆς δεήσεως τῆς Μαρίας καὶ δράματος τοῦ Λάμπρου Σολωμοῦ.

εὐθὺς νὰ ξανακλεισθῇ, καὶ μετὰ σύρταις διπλοῦς, μόλις περάσῃ τὸ κατῶφλι τῆς ὁ ποθητός, ὁ γλυκύτατος ξένος του. Ἀλλὰ ὅχι, δὲν γίνεται· δὲν ζῇ κανεὶς καλὰ παρὰ μόνος. Ἀπὸ τὰ τρυφερά μου χρόνια μοῦ ἔκαμε πάντοτε ἐντύπωσι ὁ χαλὸς ἐκεῖνος θεὸς πὺν εἶχε ρίξῃ ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς ἡ μητέρα του· ἔστεκε μετὰ τὸν κόρφο τῆς θάλασσας δουλεύοντας δίχως κανεὶς νὰ τὸν βλέπῃ, δίχως αὐτὸς ἄλλο ν' ἀκούῃ στὴ σπηλιά του τριγύρω παρὰ μόνον τὸ ἀπέραντο πέλαγο πὺν βοῦσε». Ἀλλὰ καὶ ἄλλη σχέσις, θλιβερὴ ὅμως αὐτὴ καὶ πικρὴ, ἔμελλε νὰ μαρτυρήσῃ τὴ σταθερὴν συμπάθειαν, τὴν ἀγάπῃ τοῦ Σολωμοῦ πρὸς τὸν Μαρκοῤῥα. Τὴν 29[4]1852 ἐτέλειονε ταῖς ἡμέραις σὺν ἄνθος τῆς ἡλικίας ἄλλος λαμπρὸς βλαστὸς τῆς οἰκογενείας, ὁ Στυλιανὸς Μαρκοῤῥας, υἱὸς τοῦ Γεωργίου πρωτότοκος. Ἀγαποῦσε τὴν ποίησιν καὶ αὐτὸς ὅσο ὁ Γεράσιμος καὶ εἶχε συνθέσῃ στίχους Ἑλληνικοὺς ὅπου εἶχαν ἀξιώθῃ νὰ λάβουν τὸν ἐπαινον τοῦ ἰδίου τοῦ Σολωμοῦ. Τὸ θλιβερὸ τέλος τοῦ νέου, πὺν τόσαις λαμπρὰς ἐλπίδες εἶχε ἐμπνεύσει τοῦ Σολωμοῦ ἀπὸ τὰ πρῶτα τρυφερά του χρόνια «μετὰ τὴν ὥραϊαν τολμηρὴν του φυσιογνωμίαν», ἐθρηνοῦσε ὁ αἰσθαντικώτατος ποιητής εἰς ἓνα λυπητερόν Ἰταλικόν ὡς καταχωρισμένο σὺν ἔκδοσι (σελ. 335): «Ἀσπλαχνὴν εἶχε δεῖξῃ ἡ Τύχη σὺν ποιητὴ «τὴν στοχαστικὴν ἐκείνην ὡδή, ὅπου χαρούμενο χαμογελοῦσε τὸ λουλουδί τῆς νιότης» καὶ τὴν ἀγνὴν ψυχὴν πὺν ἐθισαύριζε ἀγάπῃ, πὺν μέσα στὰ βάθη τῆς ἀνζητοῦσας δὲν εὗρισκες χνάρι νὰ μὴν εἶναι «ὥραϊο», καὶ «τὴ Δάφνῃ πὺν μετὰ πνοὴ ἑνὸς θεοῦ ἔγεγενε πρὸς αὐτὸν καὶ ἐψιθύριζε» καὶ τώρα μόνῃ ἄχαρη χάρις τῆς ἑστεργεν ἡ σκληρὴ «πὺν ἦταν ἄλλοι (2) καὶ δὲν εἶδε ὁ ἀπαρηγόρητος ποιητής τὸ νεκρικὸν του κρεβάτι».

Ὁ θάνατος τοῦ Στυλιανοῦ καὶ ἡ ἀνάγκη νὰ παρηγορήσῃ τὸν θλιμμένον πατέρα ἔφερε τὸν Γεράσιμον σὺν πατρίδα, ὅπου ἔλαμπε σὺν ἀκμὴ τῆς ζωῆς τῆς καὶ τοῦ ζήλου τῆς τέχνης ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Σολωμοῦ, ὅπου ὁ Μάντζαρος, ὁ Μουστοξύδης, ὁ Δελβινιώτης καὶ ὁ Ἰταλὸς Ρεγάδης καὶ ὁ Δαλματὸς Θωμάζος καὶ τόσοι ἄλλοι ἔξοχοι καὶ ξένοι καὶ Ἕλληνες, ἔλεγες ὅτι σ' αὐτὸν τὸν πρῶτον σταθμὸν τῆς Ἑλλάδος εἶχαν συναχθῇ γιὰ νὰ δώσουν ἓνα λαμπρὸ προεικόνισμα τῶν ἐλπίδων τοῦ μέλλοντος, ὅπου καὶ οἱ ἐγκάρδιοι φίλοι τῆς νεανικῆς ἡλικίας του μετὰ τὸσον ἅγιον ἐνθουσιασμόν, μετὰ τὸσην ἀφοσίωσιν καὶ λατρείαν ἔπιναν ὡσὰν δροσιὰ τὸν ἥχο τοῦ ἀθανάτου κορυδαλοῦ καὶ ἐδυνά-

2) Ὁ νέος ἀπέθανε ταῖς ἡμέραις τοῦ Πάσχα ὁ Σολωμὸς ἐσυνήθισε νὰ περνᾷ αὐταῖς ταῖς ἡμέραις σὺν ἐξοχῇ.

μας ξόρεψε και εξωογόνησε όχι τόσο ἴσως τὴν ἀγάπη τῆς Νομικῆς ἐπιστήμης πού ἐσπούδαζε καὶ δὲν ἠθέλησε ποτὲ νὰ ἀσκήσῃ, ὅσο τὸν ἔμφυτο ἔρωτα τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ποιήσεως καὶ τὴν παλαιὰ του συμπάθεια πρὸς τὴν ἀρμονικωτάτη γλῶσσα πού ἔγραφε καὶ γράφει ἀκόμη, ὅχι λιγώτερο τεχνικὰ παρὰ τὴ δική του. (1) Καὶ βέβαια ἂν τὸ παράδειγμα τοῦ πατρὸς του καὶ ἡ ἐμπύχωση τῶν ἀξίων του φίλων εἶχαν φυλάξῃ ζωντανὴ στὴν καρδιά του ὡς τότε τὴν ἀγάπη του γιὰ τὴν τέχνη, ἡ διαμονή του στὴν Ἰταλία πολὺ θὰ συνέργησε νὰ φανερωθῇ ἑξαστερώτερα στὰ μάτια του ὁ δρόμος πού τοῦ ἄνοιγε ἡ Φύσις καὶ ὅμως μ' ὅλον τοῦτο καὶ τότε ἡ γλυκεῖα καὶ σεμνὴ του ψυχὴ ἤθελε ἴσως διστάσῃ, ἤθελε ἴσως χάσῃ τὸ θάρρος, ἂν εἰς τὴν Κέρκυραν, ὅπου ἐγύριζε γιὰ νὰ περάσῃ τὸ ἐπίλοιπο μέρος τῆς ζωῆς του, δὲν ἦταν ὁ ἄνθρωπος πού μὲ τὸ ἔξοχο πνεῦμα του, μὲ τὸν ὑψηλὸ του ἐνθουσιασμό γιὰ τὴν τέχνη, μὲ τὴν γενναίαν του ἐμπύχωση, καὶ τὰ νεκρὰ ἀνάσταινε τότε, κατὰ τὴν ὥραϊαν ἔκφρασι τοῦ μεγάλου τραγικοῦ τῆς Ἀγγλίας.

Τὸν ἔξοχον ὕμνωδὸν τῆς ἐλευθερίας μας εἶχε γνωρίσῃ ὁ Μαρκορᾶς καὶ εἶχε ἀγαπήσῃ θερμὰ πολὺ πρὶν περάσῃ στὴν Ἰταλία. Ἦταν ὁ Σολωμὸς γνώριμος τῆς οἰκογενείας καὶ φίλος ἐγκάρδιος τοῦ πατρὸς του, καὶ μαρτυροῦν αὐτὴ τὴ θερμὴν του ἀγάπην καὶ τὸ σέβας ἀκόμη τοῦ Σολωμοῦ πρὸς αὐτὸν δύο χαριτωμένα Ἰταλικά γράμματα τοῦ ἰδιοῦ, τὸ ἓνα τοῦ 1830, τὸ ἄλλο τοῦ 1831, ὅταν ὁ Γεώργιος ἦταν Εἰσαγγελεὺς στὴν Κεφαλληνία. «Καὶ σὺ τί κάνεις;» τοῦ ἔλεγε στὸ πρῶτο ὁ πολῦτιμος φίλος, «γράφεις τίποτε; Εἶναι γλυκὸ μέσα στὴν ἡσυχία τοῦ μικροῦ δωματίου νὰ καταστρώνῃ κανεὶς ὅ,τι μέσα λέγει ἡ καρδιά. Καὶ ἡ ἰδέα μόνῃ τοῦ ἐπαίνου, ὅταν αὐτὸς μᾶς παρουσιάζεται ὑπέρμετρος, ταράζει ἐκείνη τὴν ἡδονή, καὶ κάποτε σπρώχνει καὶ στὸ χειρότερο. Αὐτὴ ἡ ἡδονὴ πρέπει νὰ εἶναι ἀθόλωτη! Πόσο χαίρομαι ν' ἀκούω πὼς δὲν σὲ βασανίζει ὁ νεωτερισμὸς εἰς τὰ γράμματα! Ἄν ἡ φύσις τὸ θέλει, δὲν θὰ εἶναι κακό· ἂν ὅχι, ἀλλάζοντας δρόμο, δὲν θ' ἀλλάξωμε παρὰ μόνον τὸν τρόπο καὶ ὅχι τὸ σφᾶλμα». Καὶ στὸ δεύτερο: «Θὰ σὲ ξαναἰδῶ γρήγορα, φίλε μου ἀκριβέ;» τοῦ ἔγραφε ὁ μελαγχολικὸς καὶ φιλέρημος ποιητής. «Τὸ φτωχὸ δωματάκι μου δὲν βλέπει τὴν ὥρα διάπλατη νὰ σοῦ ἀνοίξῃ τὴ θύρα του, ἔτοιμο ὅμως

(1). Διάφορα σύντομα Ἰταλικά ποιήματα ἔγραψε καὶ ἐδημοσίευσεν ὁ Μαρκορᾶς εἰς τὴν Κέρκυρα. Μεταξὺ τούτων δεῖγμα, ὥραϊο τῆς θερμῆς του ἀγάπης καὶ ἐγγνωμοσύνης πρὸς τὸν Σολωμὸ εἶναι ἡ ἀνέκδοτη μετάφρασις του τῶν ὁκταστίχων τῆς δεήσεως τῆς Μαρίας καὶ δράματος τοῦ Λάμπρου Σολωμοῦ.

εὐθὺς νὰ ξανακλεισθῇ, καὶ μὲ σύρταις διπλοῦς, μόλις περάσῃ τὸ κατῶφλι τῆς ὁ ποθητός, ὁ γλυκύτατος ξένος του. Ἀλλὰ ὅχι, δὲν γίνεται· δὲν ζῇ κανεὶς καλὰ παρὰ μόνος. Ἀπὸ τὰ τρυφερά μου χρόνια μοῦ ἔκαμε πάντοτε ἐντύπωσι ὁ χωλὸς ἐκεῖνος θεὸς πού εἶχε ῥίξῃ ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς ἡ μητέρα του· ἔστεκε μὲς τὸν κόρφο τῆς θάλασσης δουλεύοντας δίχως κανεὶς νὰ τὸν βλέπῃ, δίχως αὐτὸς ἄλλο ν' ἀκούῃ στὴ σπηλιά του τριγύρω παρὰ μόνον τὸ ἀπέραντο πέλαγο πού σβοῦσε». Ἀλλὰ καὶ ἄλλη σχέσις, θλιβερὴ ὅμως αὐτὴ καὶ πικρὴ, ἔμελλε νὰ μαρτυρήσῃ τὴ σταθερὴν συμπάθειαν, τὴν ἀγάπην τοῦ Σολωμοῦ πρὸς τὸν Μαρκορᾶ. Τὴν 29/4/1852 ἐτέλειονε ταῖς ἡμέραις στὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας ἄλλος λαμπρὸς βλαστὸς τῆς οἰκογενείας, ὁ Στυλιανὸς Μαρκορᾶς, υἱὸς τοῦ Γεωργίου πρωτότοκος. Ἀγαποῦσε τὴν ποίησιν καὶ αὐτὸς ὅσο ὁ Γεράσιμος καὶ εἶχε συνθέσῃ στίχους Ἑλληνικοὺς ὅπου εἶχαν ἀξιωθῇ νὰ λάβουν τὸν ἔπαινον τοῦ ἰδιοῦ τοῦ Σολωμοῦ. Τὸ θλιβερὸ τέλος τοῦ νέου, πού τόσαις λαμπρὲς ἐλπίδες εἶχε ἐμπνεύσει τοῦ Σολωμοῦ ἀπὸ τὰ πρῶτα τρυφερά του χρόνια «μὲ τὴν ὥραϊα τολμηρὴν του φυσιογνωμία», ἐθρηνοῦσε ὁ αἰσθαντικώτατος ποιητὴς εἰς ἓνα λυπητερὸ Ἰταλικὸ νου ἄσμα καταχωρισμένο στὴν ἔκδοσι (σελ. 335): «Ἀσπλαχνὴ εἶχε δείξῃ ἡ Τύχη στὸν ποιητὴ «τὴν στοχαστικὴν ἐκείνην ὠδή, ὅπου χαρούμενο χαμογελοῦσε τὸ λουλουδι τῆς νιότης» καὶ τὴν ἀγνὴν ψυχὴ πού ἐθησαύριζε ἀγάπην, πού μέσα στὰ βάθη τῆς ἂν ζητοῦσες δὲν εὗρισκες χνάρι νὰ μὴν εἶναι «ῥαῖο», καὶ «τὴ Δάφνη πού μὲ πνοὴ ἐνὸς θεοῦ ἔγεγενε πρὸς αὐτὸν καὶ ἐψιθύριζε» καὶ τώρα μόνῃ ἄχαρη χάρις τῆς ἔστεργεν ἡ σκληρὴ «πού ἦταν ἄλλου (?) καὶ δὲν εἶδε ὁ ἀπαρηγόρητος ποιητὴς τὸ νεκρικὸ του κρεβάτι».

Ὁ θάνατος τοῦ Στυλιανοῦ καὶ ἡ ἀνάγκη νὰ παρηγορήσῃ τὸν θλιμμένον πατέρα ἔφερε τὸν Γεράσιμον στὴν πατρίδα, ὅπου ἔλαμπε στὴν ἀκμὴ τῆς ζωῆς τῆς καὶ τοῦ ζήλου τῆς τέχνης ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Σολωμοῦ, ὅπου ὁ Μάντζαρς, ὁ Μουστοξύδης, ὁ Δελβινιώτης καὶ ὁ Ἰταλὸς Ρεγάλδης καὶ ὁ Δαλματὸς Θωμαζέος καὶ τόσοι ἄλλοι ἔξοχοι καὶ ξένοι καὶ Ἕλληνες, ἔλεγες ὅτι σ' αὐτὸν τὸν πρῶτο σταθμὸ τῆς Ἑλλάδος εἶχαν συναχθῇ γιὰ νὰ δώσουν ἓνα λαμπρὸ προεικόνισμα τῶν ἐλπίδων τοῦ μέλλοντος, ὅπου καὶ οἱ ἐγκάρδιοι φίλοι τῆς νεανικῆς ἡλικίας του μὲ τόσον ἅγιον ἐνθουσιασμό, μὲ τόσην ἀφοσίωσιν καὶ λατρεία «ἔπιναν ὡσὰν δροσιὰ τὸν ἥχο τοῦ ἀθανάτου χορδαλοῦ» καὶ ἐδυνά-

2) Ὁ νέος ἀπέθανε ταῖς ἡμέραις τοῦ Πάσχα ὁ Σολωμὸς ἐσυνήθισε νὰ περνᾷ αὐταῖς ταῖς ἡμέραις στὴν ἐξοχή.

μοναν καθημερινῶς τὴν ψυχὴν μὲ τὴν λατρεῖαν τῆς ἀληθείας, τῆς τέχνης, καὶ τῆς πατρίδος. Ὡς τὸ γλυκύτερο, τὸ χρυσώτερο ἀπ' ὅλα τῆς φαντασίας του τὰ ὄνειρα ἀναθυμᾶται καὶ ἐξιστορίζει συχνὰ στοὺς νέους φίλους του καὶ ὁ Μαρκοῤῥας τὴν εἰκόνα τοῦ εὐτυχισμένου ἐκείνου καιροῦ, ζωγραφίζοντας μὲ τὴ συνηθισμένη χάρι καὶ θερμότητα τὰ λαμπρὰ καὶ φυσικὰ καὶ ἠθικὰ καὶ πνευματικὰ χαρίσματα τοῦ μεγάλου Ζακυνθίου, τὴν εὐγλωττην Ἰταλικὴν ὁμιλίαν του, τὸ θαυμαστὸ κρᾶμα σοφίας καὶ πλαστικῆς ὠραιότητος, ὅπου θαρροῦσες πῶς ἦταν καθὼς εἶπεν ὁ Ρεγάλδης, «ἀκαδημαϊκὸς λόγος μελετημένος» τόσο ἦταν τὸ κάλλος τῆς Ἰταλικῆς περιόδου, τόσο ὁ πλοῦτος καὶ ἡ ζωὴ τῶν εἰκόνων· τὴν ὠραιότητα μορφῆς, τὸ μάτι ποὺ σταίς συχναῖς στιγμαῖς τοῦ ὑψηλοῦ του ἐνθουσιασμοῦ, χωρὶς νὰ εἶναι φυσικὰ μαῦρο (φαινόμενο μοναδικὸ ἴσως) ἔξαφνα ἐμαύριζε καὶ ἄστραφτε τὸν ἁρμονικὸν τέλος ἐκείνον σύνδεσμο τοῦ νοῦ, τῆς φαντασίας καὶ τοῦ αἰσθήματος, ὅπου ἔκανε πάντοτε νὰ προβάλλῃ στὰ χεῖλη πλαστικὴ καὶ ἡ βαθύτερη ἔννοια, ἐνθυμίζοντας ὅ,τι ὁ ἴδιος ἔλεγε γιὰ τὴν Ὀδύσειαν τοῦ Ὀμήρου, ὅταν τὴν ἐπαρομοίῳζε μὲ νερὰ «καθαρώτατα καὶ ἑστέρα τόσο ποὺ ξανοίγεις στὸ βάθος τὴν παραμικρότερη πέτρα, ἀλλ' ἂν θαρρεμένος βουτᾶς νὰ τὴν πιᾶσης, ὁ βυθὸς σοῦ ξεφεύγει».

Μὲ ἄλλη τόση γελοῦμενη χάρι διηγεῖται καὶ κάποια χαρακτηριστικὰ ἀνέκδοτα τοῦ Σολωμοῦ. Ἐβραβεύθη στὸ διαγωνισμὸν, τοῦ ἔλεγε μίαν ἡμέραν, ἓνα ποίημα τοῦ Ζαλοκώστα «Ἀρματωλοὶ καὶ Κλέφται». Αὐτὸς εἶναι κλέφτης, ἀπήντησε ἀμέσως ὁ Σολωμός, ποὺ ἔκλειπε τὸ σῆμα· (3). Ἄλλη φορὰ ἐπεριπατοῦσαν μαζὺ καὶ ὁ Σολωμός μιλοῦσε ἐνθου-

(3). Δηλ. ἔγραψε Κλέφται ἀντὶ νὰ γράψῃ Κλέφταις. Ἰσως πολλοὶ δὲν γνωρίζουν τὸ ἀκόλουθον περίεργον Ἰταλικὸν γράμμα τοῦ Ζαλοκώστα πρὸς τὸν Ρεγάλδην, ποὺ ὁ ἴδιος ὁ Ρεγάλδης ἐτύπωσε, ἀλλ' ἴσως τότε ἀκόμη ὁ Σολωμός δὲν ἐγνώριζε «Μοῦ ἐπροξένηξες μεγάλη χαρὰ γράφοντάς μου γιὰ τὸν Σολωμό. Εἶν' ἓνας ἄνθρωπος μοναδικὸς ποὺ ἐγὼ λατρεύω ἀπὸ χρόνια. Εἶναι ὁ μόνος ποιητὴς ποὺ θὰ ἔχῃ καύχημα του μὴ μέρᾳ αὐτὸς ὁ ἀτυχὴς ξεχασμένος τόπος. Ἄν οἱ συμπολίταις μου κάποτε μελετοῦν τὰ ὀλίγα καὶ ταπεινὰ μου ἔργα, χρεωστώ τῇ χάρι τοῦ Σολωμοῦ. Ὅταν ἐπρωτοδιάβασα τὸν ὕμνον του, χρεωμάτο ἐνθουσιασμοῦ καὶ φωτιά, αἰσθάνομαι ἀληθινὴ θλίψιν ὅταν στοχάζομαι ποῦ γιὰ μὴ παραξενιά (δικαιολογημένην ἴσως εἰς ἓνα τόπον ποὺ δὲν ἐκαλλιεργοῦσε ποτὲ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν) αὐτὸς ὁ τόπος δὲν καλοβλέπει τὸ ὕψος ποὺ σήμερον δέχεται τὴν φιλολογία του ὅλο τὸ ἔθνος. Σὺ κρίνεις μὲ πνεῦμα πολὺ ὅταν ὑποστηρίζεις ὅτι ἡ ἀνάγκη (!) νὰ μὴ καλλιεργήσῃ τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ εἶναι μὴ ἐξαιρέσις γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Πολλοὶ ὅροι μᾶς λείπουν καὶ τοὺς ἀντικαταστά-

σιασμένους· ἔτυχε νὰ περάσῃ ἓνας λογιώτατος καὶ ἴσως ἐχθρὸς τους. «Παίρνουν ἀπὸ τοὺς γονεῖς, ἐφώνησεν εὐθὺς θυμωμένος ὁ ποιητής, τὰ τάλλαρα σὰν τὸν ἄμμο καὶ ἀφίνουν στὰ μυαλὰ τῶν παιδιῶν μας ἄμμο». Μὲ φανερὸ αἰσθημα εὐγνωμοσύνης θερμῆς ἀναφέρει καὶ τὰ ἀκόλουθα: Καθὼς αὖξανε ὁ ζῆλος του, ἐπιχειροῦσε συχνότατα ὁ Μαρκοῤῥας καὶ Ἑλληνικὰ καὶ Ἰταλικά, ἀλλὰ, ταπεινὸς καὶ τότε ὅσο καὶ τώρα, οὔτε Ἑλληνικοὺς οὔτε Ἰταλικοὺς στίχους του ἐτόλμησε ποτὲ νὰ δείξῃ. Εἶχε συνθέσῃ κάποτε ἓνα μικρὸ Ἰταλικὸ ποίημα, ὅπου ἐφανερόνε θερμὰ καὶ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὴν Ἰταλίαν. Εἶδε τοὺς στίχους κάποιος Ἰταλὸς λόγιος, πρόφωγας τότε στὴ Κέρκυρα καὶ ἐπαίνεσε τοῦ Σολωμοῦ καὶ τὴν τέχνην καὶ τὴν εὐαισθησίαν τοῦ νέου. Ὁ Σολωμός ἐφανέρωσε τοῦ Μαρκοῤῥα τὴν ἀγαθὴν γνώμην τοῦ Ἰταλοῦ, ἀλλὰ τοῦ ἐπρόσθεσε μ' ἀγάπην. «Ἐξακολούθησε θαρρετὰ τὸ δρόμον ποὺ ἄρχισες, ἀλλὰ χωρὶς νὰ προσέχῃς πολὺ στοὺς ἐπαίνους».

Τὸ πρόωρον τέλος τοῦ Σολωμοῦ ἐθρηνοῦσεν ὁ Γεώργιος Μαρκοῤῥας μὲ τὰ σεμνὰ ἐκείνα πλὴν ἐγκάρδια λόγια τοῦ Ἰταλικοῦ του ἐπικηδείου, καὶ ὁ θλιμμένος υἱὸς σύγχρονα μὲ ταῖς νεκρικαῖς ὠδαῖς τοῦ Πολυλά καὶ τοῦ Βαλαωρίτη ἐφανερόνε καὶ αὐτὸς τὸν ἄμετρο πόνον του καὶ μαζὶ τὴν λατρεῖαν τῆς τέχνης καὶ τὴν ἐλπίδα τοῦ μέλλοντος τῆς ἀγαπημένης Ἑλλάδος, δημοσιεύοντας πρῶτον ἀπὸ τὰ Ἑλληνικά του ποιήματα «Τὸ Ψυχοσάββατον». Ἀπὸ τότε καὶ ἄλλα του ἄσματα ἐπρόβαιναν κάθε τόσο στὸ φῶς, ἀλλ' ἡ φήμην του καθὼς ὅλοι γνωρίζουν ἔμεινε πολλὰ χρόνια περιορισμένη σχεδὸν εἰς τὸν κύκλον τοῦ τόπου του ἢ τῆς Ἑπτανήσου καὶ τῶν ὀλίγων ἐκλεκτῶν φίλων, ὅπου ἤξευραν νὰ ζυγίσουν τὰ ἔργα του. Ἡ θερμὴ του ψυχὴ, εἰς αὐτὸ τὸ διάστημα δὲν ἠμποροῦσε νὰ μείνῃ καὶ δὲν ἔμεινε ξένη τοῦ θεοῦ ἐνθουσιασμοῦ ποὺ ἐφλόγιζε κάθε Ἑλληνικὴ καρδίαν στὴν Ἑπτανήσον, εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ γενναιοῦ ἀγῶνος τῆς μετὰ τὴν ἀγγλικὴν προστασίαν. Καὶ εἰς αὐτὸν τὸν ἀγῶνα ἐμπήκε καὶ αὐτός, ἀλλὰ χωρὶς νὰ κατεβῇ ἀπὸ τὸν ἥσυχον αἰθέρα τῆς σφαίρας του, χωρὶς ποτὲ νὰ μολύνῃ τὸ πάθος του, καὶ ἐδημοσίευσεν καὶ ἄλλα μικρά, πλὴν δραματικὰ ποιήματα, καὶ «Τὰ Κάστρα μας», ἀληθινὸν ἀντίλαλον τοῦ αἰσθήματος τοῦ λαοῦ, ποὺ ἐκαταχώριζε στὴν ἐθνικώτατην

νοῦν ἄλλοι Ἰταλικοὶ καὶ Τούρκοι, καὶ ἡ σύνταξις τῆς ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν γλῶσσαν μητέρα τῆς. Μίαν ἡμέραν πρόπει (!) νὰ φθάσω ἐκεῖ. Εἶναι καλὴ νὰ ταχύνωμε ἀπὸ τώρα τὸ βῆμα. Ἡμπορῶ νὰ σε βεβαιώσω ὅτι ὁ Ἕλλητις λαὸς λαλεῖ σήμερον σχεδὸν ὅπως οἱ συγγραφεῖς μας (!). Αὐτὰ ἔγραψεν ὁ ποιητὴς τοῦ συναπαντήματος, τοῦ Φώτου καὶ τῆς Φρόσως, τοῦ Σπαθιοῦ καὶ τῆς Κορώνης.

«Ἀναγέννησι» ὁ σοφὸς τῆς ἀρχισυντάκτης, ἐπαινῶντας τὴν «ὥραϊαν ποιητικὴν ἔμπνευσι, ποὺ ἀντανάκλᾳ εἰς τὰ πλάσματα τῆς φαντασίας τὸ ἄδολο αἰσθημα καὶ τὸ ὕψος τῶν ἐθνικῶν καὶ κοινωνικῶν ἰδεῶν, τόσο λαμπρὰ ὥστε αὐτὸ τὸ ἔξομα νὰ συναριθμῆται μὲ τὰ πολύτιμα κειμήλια τῆς χριστιανικῆς ποιήσεως». Ἐδημοσίευσεν κατόπι τὸ ὥραϊο ἐκεῖνο τοῦ «Ἐρχομοῦ τοῦ Γεωργίου τοῦ Α΄.» καὶ τὸν «Ὅρκον» καὶ τὴν «Ἀπλὴ καὶ Καθαρεύουσα» καὶ ἄλλα. Ἐγκάρδιοι φίλοι σπουδαῖοι καὶ ἄλλοι σοφοὶ Ἑπτανήσιοι δὲν ἔλειψαν νὰ συστήσουν αὐτὰ τὰ ποιήματα, ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν ἡ γλωσσικὴ πρόληψις ἐβασίλευεν ἀκόμη καὶ ἡ σχολαστικότης καὶ τὸ ἄδικο πάθος δὲν ἔλειψαν νὰ φανερώσουν τὴν ψυχρὴν καταφρόνιαν τους. Ἐνα περιοδικὸ φύλλο τῶν Ἀθηνῶν ἡ «Χρυσάλλις» τοῦ 1864, μὲ τὸν παλαιὸν μας ἐκεῖνον ἀδιόρθωτο χωρισμὸ τοῦ περιεχομένου καὶ τῆς μορφῆς, ἐνῶ ἐπαινοῦσε πολὺ τὰ εὐγενικὰ αἰσθηματὰ καὶ τὸν πλοῦτον τῶν ἰδεῶν τοῦ «Ἐρχομοῦ», ἐκατηγοροῦσε πικρὰ τὴν «πτωχὴν τοῦ Ἑπτανησιακῆν διάλεκτον» ὥς νὰ ἦταν ποτε δυνατόν νὰ συνυπάρχουν ἀχώριστα εἰς ἓνα καλλιτέχνημα πτωχία καὶ πλοῦτος· καὶ ἄλλο πολιτικὸ φύλλο, ὁ «Λαός», παρασυρμένο ἴσως καὶ ἀπὸ ἁδικαίς καὶ ἀνυπόσταταις πληροφορίας, ὕβριζε φοβερὰ τὴν «Ἀπλὴ καὶ Καθαρεύουσα» καὶ ἐπαράσταινε ἀντεθνικὸν τὸν ἄνδρα, ποῦ ἔμεινε πάντοτε ἄγνους καὶ ἀμίαντος καὶ ποτε δὲν ἐκατέβηκε στὴ λάσπη τῆς κοινῆς πολιτικῆς ἐνεργείας. Ἄλλ' ὁ Μαρκοράς δὲν ἔχασε τὸ θάρρος· εὐχαριστημένος στὴν θερμὴν ἐμπύχυνσιν ἀνθρώπων σπουδαίων, ὅσο ὁ Βράϊλας, ὁ Πολυλᾶς, ὁ Τυπάλδος, ὁ Θωμαζέος, καὶ στὴ γλυκεῖα παρηγοριὰ ποὺ δίνει στὸν ἄνθρωπον ἡ συναίσθησις τῆς ἀξίας του, ἔδειξε τόση μετριοπάθεια, τόση πραότητα, ὅσο γαληνὸς καὶ ἀτάραχος ἐδέχθηκε κατόπι τοὺς γενναίους ἐπαίνους.

Οἱ νέοι κριτικοὶ τοῦ Μαρκορά, ἂν θὰ κρίνωμε ἀπὸ τὴ θερμὴ συμπάθεια καὶ ἀγάπη ποὺ ἐξήγησαν γιὰ τὴν ποίησιν του ὁμόφωνοι, μέσα στοὺς θερμότερους στίχους του, καθὼς ἐνόησαν τὸν ποιητὴ, βέβαια θὰ ἐμάντεψαν καὶ τὸν ἄνθρωπον. Ἡσυχὸ καὶ γαληνὸ καὶ σχεδὸν παντελῶς χωρισμένο ἀπὸ τοῦ κόσμου τὴν ταραχὴν ἐπέρασε καὶ περνᾷ τῆς ζωῆς του τὸ ρεῦμα. Ἄν ζητήσωμε εἰς ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα ὅ,τι κοινῶς ὀνομάζεται ἐνέργεια κοινωνικὴ, δύσκολα ἢ σπάνια σχετικῶς θὰ τὸ εὕρωμε· ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἐνεργεῖαι, καὶ πολὺ δραστηκαίς, ποὺ δὲν φαίνονται παρὰ μόνον στὰ μάτια μιᾶς φωτισμένης ψυχῆς, καὶ αὐτὴ τὴν ὑψηλότερη τάσιν θὰ τὴν ἀναγνωρίσωμε καθαρῶτερα εἰς τὰ κοινωνικά του ποιήματα, ὅπου κάποτε μὲ τόση δύναμι φανερόνεται, ὥστε ἀπὸ τοῦτο θὰ ἤμποροῦσες νὰ συμπεράνης ποὺ δὲν

θὰ ἦταν ἴσως εὐχαριστημένη νὰ κρύβεται καὶ νὰ ξεθυμαίνει μόνον στοὺς στίχους, ἂν ὁ ποιητὴς μας δὲν εἶχε αἰσθανθῇ πολὺ ἐνωρὶς καὶ πολὺ δυνατὰ τὴν ἀγάπην νὰ μείνῃ ἀκούραστα καὶ σφιχτὰ κλεισμένος στὴν σφαῖρα του. Ὅμοιος τοῦ Σολωμοῦ εἰς αὐτό, — ποὺ ἀπομάκρυνεν ὅσο μποροῦσε τὰ ἐξωτερικὰ ἐναντιώματα καὶ ἐπροσπαθοῦσε νὰ μείνῃ κλεισμένος στὴν εἰρήνῃ τῆς μοναξιάς του, ὅχι ἀπὸ φυσικὴν ἀποστροφή του πρὸς τὴν ἐνέργειαν, ἀλλ' ἐπειδὴ τὸν ἐβασάνιζεν ὁ φιλάνθρωπος φόβος μήπως ἡ ψυχὴ του, αἰσθαντικὴ ὥσάν καθαρῶτατο κρύσταλλο ποὺ ὁ παραμικρὸς ἀχνὸς τὸ θολώνει, πειραχθῇ στὴν ἀγνή του ἐκείνη διάθεσι, ὅθεν ἀνάβρυσαν οἱ πνευματικώτατοι στίχοι του, — ἐπροσπάθησε πάντοτε καὶ ὁ Μαρκοράς, ἂν καὶ πολὺ ὀλιγώτερο ἢμπορεῖ νὰ τὸ κατορθώσῃ, ν' ἀποκλείσῃ τὸ πνεῦμα του, μέσα στὸν κόσμον τῆς εὐγενικῆς φαντασίας του, ὅχι μόνον ἀπὸ φυσικὴ ἀνάγκη τῆς αἰσθαντικῆς του ψυχῆς, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ὅπως καὶ ὁ Σολωμὸς δὲν ἐθεώρησε ποτε τὴν τέχνην ὡς ἓνα παιγνίδι. Ἀφιερωμένος σταθερὰ καὶ ἡσυχᾷ στὴ λατρεῖαν τῆς, ἐννοεῖ καὶ αὐτὸς καὶ αἰσθάνεται ζωντανὰ τὴν ὑψηλὴν τῆς ἀποστολῆς, καὶ τὸ μαρτυροῦν ὥραϊα καὶ ἄλλα μέρη τῶν ποιημάτων του καὶ ἴσως χαρακτηριστικώτερα οἱ ποῦ καὶ ποῦ σκοτεινοὶ καὶ συμβολικοὶ, ἀλλὰ καὶ οὐσιαστικοὶ στίχοι τῆς «Ἀμουσίας», ὅπου ὁ Ποιητὴς «φίλος καὶ ἀδελφὸς τοῦ σοφοῦ, ποὺ ζητᾷ μερόνυχτα τὴν Ἀλήθειαν, καὶ λατρευτὴς καὶ αὐτὸς τοῦ θεοῦ τῆς ἡμέρας, παρασταίνεται ὅτι ἔχει μόνος τὴν ἀθάνατη χάριν νὰ καταστήσῃ αἰσθητὸ στοὺς ἀνθρώπους τὸ φῶς τῆς, ἐνῶ τὰ χίλια σοφὰ συστήματα ποὺ παλεύουν μ' ἄλλα τόσα, συχνά, σὰν ὁ ἥλιος φαίνεται, σκορποῦν ὡς χιόνια· ἐνῶ ὁ νοῦς ποὺ ποτε δὲν εὔρισκε κατὶ στὸν μαγικὸν ἦχον τῆς ποιήσεως, μένει πάντα βυθισμένος στὴ νύχταν του».

Ἀπὸ τὴν προσεκτικὴν ἀνάγνωσιν τῶν ποιημάτων του, εἶπε ὁ κ. Πολυλᾶς, φαίνεται ἡ πολυκαιρινὴ μελέτη τοῦ Δάντη. Ὅχι ὀλιγώτερο ἴσως φαίνεται εἰς αὐτὰ ἡ ἐξαιρετικὴ συμπάθεια ποὺ τρέφει ὁ Μαρκοράς γιὰ τὴν ποίησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαντζόνι, τοῦ νεωτέρου ἐκείνου μεγάλου τῆς Ἰταλίας φωστῆρος, ποὺ τόσο ἀγγελικὰ ἐξωγράφισε τὸ κάλλος τῆς χριστιανικῆς παραδόσεως. Ἀγαπᾷ ὁμοίως ὁ Μαρκοράς ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς τὸν Ἀρίστο, ἀπὸ τοὺς Γάλλους τὸν Ρασίν, ἀπὸ τοὺς Ἀγγλοὺς τὸν Σαίξπηρ, ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς τὸν Σίλλερ. Τὶ στοχάζεται γιὰ τὴν ἐθνικὴν μας γλῶσσαν καὶ τὰ μνημεῖα τῆς ὅλοι γνωρίζουν. Ὁ Μαρκοράς συμπαθεῖ βέβαια πολὺ στὸν ἀπλούστερον καὶ φυσικώτερον τύπον τῆς, ἀλλὰ καὶ πολὺ φανερὴ εἶναι στὰ σοβαρώτερα ἔργα του ἡ προσπάθεια νὰ συμβιβάσῃ τὸν παρθενικὸν χαραχτῆρα τῆς μετὰ

ὕψηλας ἀνάγκαις τῆς Τέχνης. Ὅθεν ἐννοεῖ καὶ αὐτὸς τὴν ἀνάγκη νὰ μείνῃ, ὅπως ἦταν, ὡς χθὲς, σεβαστὴ ἡ ἐλευθερία τῆς, καὶ ἀναφέρει συχνὰ εἰς τοὺς νέους τὰ σημαντικὰ λόγια τοῦ Ὑωμαζέου.¹ ὅτι ὑπάρχουν καὶ οἱ σχολαστικοὶ τῆς δημοτικῆς, (i pedanti delle lingua volgare), ἐμπόδιο καὶ αὐτοὶ ὅχι μικρὸ τῆς ἀληθινῆς προόδου τῆς ἐθνικῆς μας φιλολογίας.

Εἰς ἓνα ἀπὸ τὰ ἡσυχώτερα καὶ μοναχικώτερα μέρη τῆς πόλεως, σχεδὸν ἀπόκεντρο, ἀπὸ μιᾶ καθαρῇ ἀλλὰ ἀσύχναστη μικρῇ του πλατεῖα, μὲ τρία ἢ τέσσαρα εὐδιαστικὰ περιβόλια τριγύρω, περικυκλωμένος ἀπὸ τὰ βιβλία του, ἀπὸ τὰς εἰκόνας τῶν ἀγαπητῶν-του καὶ τῶν πατέρων του, ἀπαύρατος, ἡσυχος, περνᾷ στὸ πατρικὸν τοῦ ὁ ποιητῆς μας μελετῶντας ἢ συνθέτοντας στίχους. Ὅχι ἀδιάφορος, ὅχι ἀπρόσεκτος εἰς ὅ,τι ἔξω συμβαίνει, ἔχει χρεια τῆς ἡσυχίας του, γιὰ νὰ οὐρανίση τὰ πάθη του, νὰ καταφεύγῃ συχνὰ εἰς τὴν ἐνθύμηση τῶν ποθητῶν του ποὺ τοὺς ἄρπαξε ὁ θάνατος. Καὶ στίχοι τότε ἀναβρῦζουν αὐτό-ματοι καὶ ὁ ποιητῆς δὲν τοὺς γράφει, ἀλλ' ἔχει ἡ μνήμη του τὴν ἀξιοθαύμαστη δύναμι νὰ διατηρήσῃ σκληρὸν ποίημα καὶ μεγάλο ὅσο εἶναι ὁ Ὅρκος χωρὶς νὰ τὸ γράψῃ παρὰ μόνον ὅταν εἶναι τελειωμένο.

Προσπαθῶντας πάντοτε νὰ μένῃ μακριὰ ἀπ' ὅ,τι μπορεῖ νὰ τὸν ταράξῃ στὴν φιλόπνευστον ἐργασίαν του, ἀλλ' ὅχι ποτὲ σκυθρωπός, ὅχι μισάνθρωπος, ὁμιλητικώτατος μάλιστα καὶ ἱλαρὸς καὶ πρόσχαρος καὶ γλυκομίλητος τόσο, ὥστε νὰ ἐνθυμίξῃ τὸν ἄλλον γλυκύτατον ἐκείνον ἄνθρωπον, τὸν μακαρίτην Τυπάλδο, δὲν ἀμελεῖ ποσῶς τοὺς συγγενεῖς καὶ τοὺς φίλους καὶ περιποιητικώτατα δέχεται καὶ θαρρύνει τοὺς νέους, ὅσοι μάλιστα καταγίνονται καὶ θερμὰ ἀγαποῦν τὰ γράμματα καὶ τὴν ποίησιν. Τὸ ἀξιογάπητο ἦθος τοῦ Μαρκοῦ, τὴν ἐνδόμυχη φύσιν τῆς αἰσθαν-

(1). Ὁ Ὑωμαζέος ἐθάρρυνε θερμὰ τὸν Μαρκοῦ, ὅσο καὶ ἄλλους ὑπερμάχους τῆς ιδέας τῆς φιλολογικῆς διαμορφώσεως τῆς Ἑθνικῆς μας γλώσσης. Ἐγνώριζε αὐτὸς καὶ ἀγαποῦσε τὰ κάλλη τῆς ὅσο ὀλίγοι δικοὶ μας, καὶ ὅχι μόνον μὲ θαυμαστὴν εὐγλωττίαν ὑποστήριξε τὴν ιδέα, ἀλλὰ καὶ ἔγραψε τὴν ἀπλὴ γλῶσσαν μας ὥραιότατα. Εἶναι τοῦ Ὑωμαζέου ἡ λαμπρὴ μετάφρασις τῶν ἀσμάτων τοῦ Σερβικοῦ λαοῦ, ποὺ ἐδημοσιεύθη στὴν «Χρυσάλλισα» τῶν Ἀθηνῶν τοῦ 1864 καὶ ὁ ἴδιος ὁ Σολωμὸς δικαίως ἐθαύμαζε. Ἐνα, τὸ συντομώτερον ἀπὸ ὅλα, εἶναι τὸ ἀκόλουθον:

— Ἀγάπη μου, τὸ στόμα σου τί τόσ' ὥραϊα μυρίζει;
Μὴν εἶναι ἀπὸ βασιλικό, τριαντάφυλλο ἢ βιολέτα;
— Δὲν εἶναι ἀπὸ βασιλικό, τριαντάφυλλο ἢ βιολέτα
ἀπὸ ψυχῇ παρθενικὴ τὸ στόμα μου μυρίζει.

τικῆς καὶ ἀγνῆς του ψυχῆς, πρέπει νὰ ζητήσετε σταῖς σελίδαις ἐκείναις τῶν ἔργων του, ὅπου ἡ τέχνη ὀλιγώτερον φαίνεται, ὅπου τὸ αἶσθημα ἀληθινώτερον καὶ θερμότερον ἐπετάχθηκε ἀπὸ τὰ φυλλοκάρδια, καίτε τοια εἶναι πολλὰ μέρη τοῦ Ὅρκου, ἡ γαληναὶς καὶ χαριτωμέναις στροφαῖς τοῦ Ἑρχαμοῦ, ὁ ἐτοιμοθάνατος Σουλιώτης, τὸ Παράπονον τῆς Πεθαμένης, οἱ θερμοὶ, οἱ καρδιοστάλαχτοι στίχοι τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης καὶ ἄλλοι. Τὰ εὐγενικὰ ἐκεῖνα αἰσθήματα, ἡ ἀγάπη τῆς Πατρίδος, ὁ πόθος τοῦ μεγαλείου τῆς, ἡ ἐπιθυμία τοῦ Καλοῦ τῆς Ἀρετῆς, ἡ λύπη, ἡ ἀγανάκτησις γιὰ τὰ κακὰ ποὺ τὴν πολεμοῦν, καὶ ὅσα ἄλλα μᾶς μαγεύουν καὶ μᾶς ὑψοῦν εἰς τὰ ἁρμονικά του ποιήματα, δὲν εἶναι ὅχι γέννημα μόνον τῆς εὐλογημένης στιγμῆς τῆς ἐμπνεύσεως, ἀλλὰ καὶ ἡ καθημερινὴ πνοὴ τῆς ζωῆς του. Πλησιάζατέ τον γοητευμένος ὅσο θέλετε ἀπὸ τὰ θέλητρα τῆς αἰθέρινης ἐκείνης ποιήσεως· ἡ πραγματικότης δὲν θὰ εἶναι ἀρκετὴ νὰ ξεθωριάσῃ ποσῶς τὴν εἰκόνα ποὺ πρὶν τὸν γνωρίσετε ἡ φαντασία σας ἐπλασε.

Γεώργιος Καλοσυγῶρος

ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ

Ο ΜΑΡΚΟΡΑΣ

Ἡ μυστικὴ ἁρμονία τῶν στίχων τοῦ Μαρκοῦ ἀπὸ τὰ ὄνειρα ἐπηγάγει. Στὴ μυστικὴν ἔκστασιν τῶν ὁνείρων, ποὺ ὁμορφαίνουν στὰ μάτια του τὴν πραγματικότητα, ἀναζητᾷ τὴν πηγὴς τῶν ἐμπνεύσεων. Εἶναι ὁ διαρκὴς ὁνειροπόλος ποὺ σέρνεται πίσω ἀπὸ μιὰ χίμαιρα. Τὴ χίμαιρα τῆς Μεγάλης Ἑλλάδας. Ἡ μεγάλη ιδέα γιὰ τὸ ἑσπέρωμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὶς παλῆς κτίσεις τοῦ Βυζαντίου πυργώνει μέσα στὴ φαντασία του ἰδανικοὺς πύργους. Τὸ ὑπέροχον ὁλοκαύτωμα τοῦ Ἀρχαίου θερμαίνει τὴ σκέψιν του ποὺ αἰσθάνεται μὲ τὴν καρδίαν τὸ μεγαλεῖο τῆς θρησκείας καὶ πλάθει σὲ μιὰν χριστιανικὴν ἀτμόσφαιραν αὐταπάρνησης τὸ στιβαρό, τὸ γεμᾶτο παλμὸ καὶ αἶσθημα, πίστι καὶ προσήλωση σὲ αἰώνιες ἠθικὰς ἀρχάς, ποίημά τοῦ «Ὅρκου». Ἀγαπάει καὶ ἡ ἀγάπη του γίνεται πίστι. Καὶ ἡ πίστις του αὐτὴ, ὁ χριστιανικὸς μυστικισμὸς του, εἶναι ἡ πηγὴ τῆς ἐμπνεύσεώς του. Ἀπ' αὐτὴν τὴν πίστιν ἐκκινᾷ τὸ ἔργον του καὶ σ' αὐτὴν τελειώνει. Γι' αὐτὸ δὲ ζητᾷ ποτὲ γὰ

ὕψηλας ἀνάγκαις τῆς Τέχνης. Ὁθεν ἐννοεῖ καὶ αὐτὸς τὴν ἀνάγκη νὰ μείνῃ, ὅπως ἦταν, ὡς χθὲς, σεβαστὴ ἢ ἐλευθερία της, καὶ ἀναφέρει συχνὰ εἰς τοὺς νέους τὰ σημαντικὰ λόγια τοῦ Θωμαζέου,¹ ὅτι ὑπάρχουν καὶ οἱ σχολαστικοὶ τῆς δημοτικῆς, (i pedanti delle lingua volgare), ἐμπόδιο καὶ αὐτοὶ ὄχι μικρὸ τῆς ἀληθινῆς προόδου τῆς ἐθνικῆς μας φιλολογίας.

Εἰς ἓνα ἀπὸ τὰ ἡσυχώτερα καὶ μοναχικώτερα μέρη τῆς πόλεως, σχεδὸν ἀπόκεντρο, ἀπὸ μιᾶ καθαρῇ ἀλλὰ ἀσύχναστη μικρῇ του πλατεῖα, μὲ τρία ἢ τέσσαρα εὐωδιαστικὰ περιβόλια τριγύρω, περικυκλωμένους ἀπὸ τὰ βιβλία του, ἀπὸ τὰς εἰκόνας τῶν ἀγαπητῶν-του καὶ τῶν πατέρων του, ἀπείραχτος, ἡσυχος, περὶ τὸ πατρικὸν τοῦ ὁ ποιητῆς μας μελετῶντας ἢ συνθέτοντας στίχους. Ὁχι ἀδιάφορος, ὄχι ἀπρόσεκτος εἰς ὅ,τι ἔξω συμβαίνει, ἔχει χρεῖα τῆς ἡσυχίας του, γιὰ νὰ οὐρανίσῃ τὰ πάθη του, νὰ καταφεύγῃ συχνὰ εἰς τὴν ἐνθύμηση τῶν ποιητῶν του ποὺ τοὺς ἄρπαξε ὁ θάνατος. Καὶ στίχοι τότε ἀναβρῦζουν αὐτοῖς καὶ ὁ ποιητῆς δὲν τοὺς γράφει, ἀλλ' ἔχει ἡ μνήμη του τὴν ἀξιοθαύμαστη δύναμι νὰ διατηρήσῃ σκληρὸν ποίημα καὶ μεγάλο ὅσο εἶναι ὁ Ὅρκος χωρὶς νὰ τὸ γράψῃ παρὰ μόνον ὅταν εἶναι τελειωμένο.

Προσπαθῶντας πάντοτε νὰ μένῃ μακριὰ ἀπ' ὅ,τι μπορεῖ νὰ τὸν ταράξῃ στὴν φιλάνθρωπη ἐργασία του, ἀλλ' ὄχι ποτὲ σκυθρωπός, ὄχι μισάνθρωπος, ὀμιλητικώτατος μάλιστα καὶ ἱλαρὸς καὶ πρόσχαρος καὶ γλυκομίλητος τόσο, ὥστε νὰ ἐνθυμίξῃ τὸν ἄλλον γλυκύτατον ἐκείνον ἄνθρωπον, τὸν μακαρίτη Τυπάλδου, δὲν ἀμελεῖ ποσῶς τοὺς συγγενεῖς καὶ τοὺς φίλους καὶ περιποιητικώτατα δέχεται καὶ θαρρύνει τοὺς νέους, ὅσοι μάλιστα καταγίνονται καὶ θερμὰ ἀγαποῦν τὰ γράμματα καὶ τὴν ποίησιν. Τὸ ἀξιογάπητο ἦθος τοῦ Μαρκοῦ, τὴν ἐνδόμυχη φύση τῆς αἰσθαν-

(1). Ὁ Θωμαζέος ἐθάρρυνε θερμὰ τὸν Μαρκοῦ, ὅσο καὶ ἄλλους ὑπερμάχους τῆς ἰδέας τῆς φιλολογικῆς διαμορφώσεως τῆς Ἑθνικῆς μας γλώσσης. Ἐγνώριζε αὐτὸς καὶ ἀγαποῦσε τὰ κάλλη της ὅσο ὅλῃνοι δικοὶ μας, καὶ ὄχι μόνον μὲ θαυμαστὴν εὐγλωττίαν ὑποστήριξε τὴν ἰδέαν, ἀλλὰ καὶ ἔγραψε τὴν ἀπλὴ γλῶσσα μας ὡραιότατα. Εἶναι τοῦ Θωμαζέου ἡ λαμπρὴ μετάφρασις τῶν ἀσμάτων τοῦ Σερβικοῦ λαοῦ, ποὺ ἐδημοσίευσεν στὴν «Χρυσὰλλίδα» τῶν Ἀθηνῶν τοῦ 1864 καὶ ὁ ἴδιος ὁ Σολωμὸς δικαίως ἐθαύμαζε. Ἐνα, τὸ συντομώτερον ἀπ' ὅλα, εἶναι τὸ ἀκόλουθο:

— Ἀγάπη μου, τὸ στόμα σου τί τόσ' ὥραϊα μυρίζει ;
Μὴν εἶναι ἀπὸ βασιλικό, τριαντάφυλλο ἢ βιολέτα ;
— Δὲν εἶναι ἀπὸ βασιλικό, τριαντάφυλλο ἢ βιολέτα
ἀπὸ ψυχῇ παρθενικὴ τὸ στόμα μου μυρίζει.

τικῆς καὶ ἀγνῆς του ψυχῆς, πρέπει νὰ ζητήσετε σταῖς σελίδαῖς ἐκ τῶν ἔργων του, ὅπου ἡ τέχνη ὀλιγώτερο φαίνεται, ὅπου τὸ αἶσθημα ἀληθινώτερον καὶ θερμότερον ἐπετάχθηκε ἀπὸ τὰ φυλλοκάρδια, καίτε τοια εἶναι πολλὰ μέρη τοῦ Ὅρκου, ἡ γαληναῖς καὶ χαριτωμέναις στροφαῖς τοῦ Ἐρχαμοῦ, ὁ ἐτοιμοθάνατος Σουλιώτης, τὸ Παράπονον τῆς Πεθαμένης, οἱ θερμοὶ, οἱ καρδιοστάλαχτοι στίχοι τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης καὶ ἄλλα. Τὰ εὐγενικὰ ἐκεῖνα αἰσθήματα, ἡ ἀγάπη τῆς Πατρίδος, ὁ πόθος τοῦ μεγαλείου της, ἡ ἐπιθυμία τοῦ Καλοῦ τῆς Ἀρετῆς, ἡ λύπη, ἡ ἀγανάκτησις γιὰ τὰ κακὰ ποὺ τὴν πολεμοῦν, καὶ ὅσα ἄλλα μᾶς μαγεύουν καὶ μᾶς ὑψόνουν εἰς τὰ ἁρμονικὰ του ποιήματα, δὲν εἶναι ὄχι γέννημα μόνον τῆς εὐλογημένης στιγμῆς τῆς ἐμπνεύσεως, ἀλλὰ καὶ ἡ καθημερινὴ πνοὴ τῆς ζωῆς του. Πλησιάσατέ τον γοητευμένος ὅσο θέλετε ἀπὸ τὰ θέλγητρα τῆς αἰθέρινης ἐκείνης ποιήσεως· ἡ πραγματικότης δὲν θὰ εἶναι ἀρκετὴ νὰ ξεθωριάσῃ ποσῶς τὴν εἰκόνα ποὺ πρὶν τὸν γνωρίσετε ἡ φαντασία σας ἐπλασε.

Γεώργιος Καλοσυγῆρος

ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ

Ο ΜΑΡΚΟΡΑΣ

Ἡ μυστικὴ ἁρμονία τῶν στίχων τοῦ Μαρκοῦ ἀπὸ τὰ ὄνειρα ἐπηγάξει. Στὴ μυστικὴν ἔκστασι τῶν ὁνείρων, ποὺ ὁμορφαίνουν στὰ μάτια του τὴν πραγματικότητα, ἀναζητᾷ τις πηγὲς τῶν ἐμπνεύσεων. Εἶναι ὁ διαρκὴς ὁνειροπόλος ποὺ σέρνεται πίσω ἀπὸ μιὰ χίμαιρα. Τὴ χίμαιρα τῆς Μεγάλης Ἑλλάδας. Ἡ μεγάλη ἰδέα γιὰ τὸ ἔαπλωμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὶς παλῆς κτίσεις τοῦ Βυζαντίου πυργῶνι μέσα στὴ φαντασία του ἰδανικοὺς πύργους. Τὸ ὑπέροχον ὀλοκαύτωμα τοῦ Ἀρχαίου θερμομαίνει τὴ σκέψη του ποὺ αἰσθάνεται μὲ τὴν καρδίαν τὸ μεγαλεῖο τῆς θρησκείας καὶ πλάθει σὲ μιὰν χριστιανικὴν ἀτμόσφαιρα αὐταπάρνησης τὸ στιβαρό, τὸ γεμᾶτο παλμὸ καὶ αἶσθημα, πίστι καὶ προσήλωση σὲ αἰώνιες ἠθικὰς ἀρχές, ποίημα τοῦ «Ὅρκου». Ἀγαπᾷ καὶ ἡ ἀγάπη του γίνεται πίστι. Καὶ ἡ πίστι του αὐτῇ, ὁ χριστιανικὸς μυστικισμὸς του, εἶναι ἡ πηγὴ τῆς ἐμπνευσῆς του. Ἀπ' αὐτὴν τὴν πίστι, ξεκινάει τὸ ἔργο του καὶ σ' αὐτὴν τελειώνει. Γι' αὐτὸ δὲ ζητᾷ ποτὲ γὰ

πλατύνει τοὺς ὀρίζοντες τοῦ πνεύματός του. Καὶ δὲν κυττάζει νὰ ἀνα-
νεώσει ποτὲ κάτι πὺν ἢ παρελθοῦσα ὑπαρξί του ἔχει ξεφτίσει. Ἡ ἐποχὴ
του ἔπαλλε δλόκληρη ἀπὸ ἐνθουσιώδη πατριωτισμό. Τὸ ρεῦμα του
παρασέρνει καὶ τὸν Μαρκοῤ. Καὶ ὑποτάσσει μιὰ πηγαία διανοητικό-
τητα μιὰ θερμὴ καρδιά, μιὰ δλόκληρη τέλος Τέχνη, σ' ἓναν ἀμφίβολο
πατριωτισμό. Ἰσως ἂν δὲν ἦταν τὸ πατριωτικὸ ἰδανικὸ, ὁ Μαρκοῤς
νὰ μὴν ὑπῆρχε στὴν ἱστορία τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων. Δέχτηκε τὴν
ἐπίδραση τῆς ἐποχῆς του, τῆς κλειστῆς, τῆς περιωρισμένης σὲ ἀξίες
πρόσκαιρης ἀξίας, καὶ δημιουργήθηκε καὶ δημιούργησε.

Ὁ Μαρκοῤς εἶναι πατριώτης. Ἀγαπάει τὸ ἔθνος του καὶ τρα-
γουδάει τὰ πάθη του. Πιστεύει τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος ἐξαερώμενο
ἀπὸ τὴ βασιλικὴ δυναστεία. Ταυτίζει τὶς τύχες τῆς μετὰ τῆς τύχης τῆς φυ-
λῆς. Πιστεύει τυφλὰ σ' αὐτὴν ἔτσι πὺν νὰ σέρνεται δοῦλος πίσω ἀπ'
τὴ βασιλικὴ πορφύρα, νὰ ζητάει ἱκετευτικὰ ἓνα χαμόγελο συμπάθειας
ἢ ἓνα γαιρέτιο τοῦ βασιλεῆ καὶ νὰ παραπονιέται πὺς ἐκεῖνος ποτὲ δὲν
ἐκτίμησε τὴν ἀξία του. Ἡ πατριαρχικὴ παρὰδοξη τῆς οἰκογένειάς του
καὶ ἡ λεπτὴ μέσα στὰ ὅρια τῆς εὐγενικιάς του καταγωγῆς μόρφωση,
τοῦ δημιουργοῦνε τὴν ἀντίληψη αὐτῇ. Ἐπεῖτα εἶναι πλασμένος γιὰ νὰ
ὑπηρετεῖ τοὺς ἄλλους. Δὲν ἀποπνέει ἢ ποιήσῃ του τὸν ἀέρα ἐκεῖνο
τῆς ἀνεξαρτησίας πὺν χαρακτηρίζει τὰ ἐλεύθερα πνεύματα. Φαίνεται
νὰ ξεκινάει ἀπὸ μιὰν ἀρχὴ πὺν τὴν ὑπηρετεῖ δουρικὰ καὶ κάτω ἀπὸ
τὸν ἴσκιό της προσπαθεῖ νὰ πάρει ἀνάστημα. Ὑπηρετεῖ μιὰν ἰδέα.
Τὴν ἀφηρημένη ἰδέα τῆς πατρίδας. Μὰ ἔχει τὴν δύναμη νὰ τὴν μετα-
βάλλει σὲ πίστι, σὲ ἐνθουσιασμό. Πονάει γιὰ τὴν πατρίδα του. Νοιώθει
δικές του λύπες τοὺς δικούς της πόνους. Βλέπει νὰ τὴν ταράζει ὁ σάλος
τῶν πολιτικῶν παθῶν, στὰ ὁποῖα πάντα ἔμεινε ξένος καὶ ἡ καρδιά του
σπαράζει. Νομίζει πὺς δικό του παιδὶ ἀγωνιᾷ σὲ ἀρρώστιας κρεββάτι.
Καὶ τραγουδάει τὴ συμπόνια του γιὰ τὴν ἄτυχη πατρίδα :

*Μαύρη πατρίδα ! ἡ φιλαρχία σὲ σχίζει
Στὴ μέση ρέει κλάψα τῆς φτώχειας τὸ αἷμα,
Δίχως τριγύρω ἄκρη καμμιὰ ν' ἀνθίζει.*

Ὁ Μαρκοῤς εἶν' ὁ ἀγνὸς πατριώτης, ἴσως ὁ μόνος Ἑλληνας.

*
* *

Γεμάτος χριστιανικὴ καρτερικότητα. Ἀφοσίωση καὶ ὑποταγὴ στὸ
Θεό. Εἶναι ὁ μεγαλοδύναμος πὺν κρατάει στὰ χέρια του τὰ νήματα τῆς
δικῆς μας ζωῆς. Ὁ Μαρκοῤς νσιώθει νὰ τὸν βαρένει τὸ ὕψος τοῦ

ἀπέραντου μεγαλείου του. Ἡ χριστιανικὴ του πίστι δὲν τὸν ἀφινε-
νομίζουμε, νὰ σηκώσει κεφάλι. Ἐτσι ἐξηγεῖται ἡ ἔμφυτη ταπεινωσύνῃ
του. Δένεται στὸν τροχὸ τῆς μοίρας. Εἶναι ὑποτακτικὸς τοῦ πεπρωμέ-
νου του. Ἐτσι δὲ μπορεῖ νὰ ξεφύγει ἀπ' τὶς προλήψεις πὺν δημιουρ-
γεῖ ἡ πίστι αὐτῇ. Πρὸ παντὸς φοβᾷται. Φοβᾷται νὰποκαλύψει τὸν
ἑαυτό του. Ἰσως τὸν βρίσκει ἐλαττωματικὸ σὲ σύγκριση μετὰ τὸ ὑπέρ-
τατο ὄν. Κλείνεται στὸν ἑαυτό του καὶ δὲν ἀφίνει παρὰ στοὺς λιγοστοὺς
φίλους του ν' ἀποκαλυφτεῖ τὸ μεγαλεῖο τῆς δικῆς του εὐγένειας, ἡ δύ-
ναμι τοῦ πνεύματός του.

Εἶναι ἓνας ἥσυχος rentier ὁ Μαρκοῤς, πὺν τίποτα δὲν ἔχει τὴν
δύναμι νὰ τὸν τραβήξει. Στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του δὲ σκέ-
φεται παρὰ τὸ θάνατο. Δὲν ἔχει κανέναν ἄλλο περισπασμό. Κι' ὅλο
ἐκεῖ. Μὲ τὴν ἀγωνία πότε θάκούσει τὸ φτερούγισμα τοῦ Χάρου. Κι'
ὅμως πόσο γλυκεῖα εἶν' ἡ ζωὴ ! Ὅσο ταπεινὴ καὶ δύσκολη κι' ἂν εἶναι !
Καὶ τραγουδάει τὴν ἀγωνία του αὐτῇ. Καὶ μᾶς δίνει παθητικὸς στί-
χους ἔτσι καθὼς τὸν ἀντικρύζουμε μπροστὰ στὸ μυστήριό τοῦ θανάτου.

Ὁ Μαρκοῤς εἶναι χριστιανός. Καὶ ἡ βαθεῖα του αὐτῇ προσή-
λωση στὴ θρησκεία, μᾶς φαίνεται πὺς τὸν ζημιώνει σὰν τεχνίτη. Δὲν
τὸν ἀφίνει νὰνοιχτεῖ σὲ καινούργιους ἀέρηδες, νὰ γονιμοποιήσει και-
νούργια στοιχεῖα. Τοῦ κόβει κάθε νέο ἐνθουσιασμό. Ὅποιαδήποτε
ἀνανέωση, τοῦ δέγει τὴ σκέψη. Κάθε ἰδέα καινούργια, ἂν δὲν ἀδιαφο-
ρήσει ὁλότελα γι' αὐτὴν, τὴν σταθμίζει, μπαίνει στὸ βάθος της καὶ τὶς
περισσότερες φορὲς τὴν ἀπορρίχνει. Δὲ μπορεῖ νὰλλάξει μιὰ πίστι πὺν
ἔχει ριζωθεῖ πιά μέσα του. Καὶ θὰ μπορούσαμε μετὰ τὰ λόγια τοῦ Δο-
στογιέφσκυ νὰ ποῦμε γι' αὐτὸν, πὺς τὸν ἐνθουσιασμό τὸν λογάριζε
γιὰ ἡθικὴ ἀκαθαρσία. Ποιὸς ξέρει ! Ἰσως νὰ εἶχε καὶ δίκην.

*
* *

Τὸ ἔργο τοῦ Μαρκοῤ τὸ πλάθει τὸ περισσότερο ἡ φαντασία. Ἡ
φαντασία ὅμως γιὰ νὰναὶ γόνιμη θέλει τὴ θέρη τῆς πραγματικῆς
ζωῆς. Ὁ Μαρκοῤς δὲν τὸ πετυχαίνει. Δὲν σφύζει στοὺς στίχους του
ὁ παλμός τῆς πραγματικῆς ζωῆς, γιατί δὲν ἔχει τὴ δύναμη νὰ συλλάβει
τὴν οὐσία της, νὰ εἰσχωρήσει στὸ βάθος της. Αἰσθάνεται ἀδυναμία
νὰ ἐκλέξει τὰ θέματα πὺν ἔχουνε ἀμεση σχέση μετὰ ὅ,τι στρέφεται γύρω
ἀπ' τὸν ἄνθρωπο, τὸν ἄνθρωπο στὴν πλατύτερη ἔννοια, τὸν ἄνθρωπο
σὰν μέλος ἑνὸς συνόλου, καὶ τραγουδάει τὴν Ἀρετὴ καὶ τὴν Κακία, τὸ
καναρίνι, τ' ἀρραβωνιάσματα τῆς μικρούλας φίλης, τὴν ὁμορφιὰ τῆς
τάδε ἀρχόντισσας, τὴν ἀναχώρηση τῆς δεῖνα κυρίας, θέματα στὰ ὁποῖα
5

δὲν δίνει βάθος, θέματα πού προέρχονται ἀπὸ ἓνα φιλικὸ καθήκον πού υὑποτάσσει τῇ δημιουργικῇ δύνامي τοῦ ποιητῆ σὲ στενά, στεγνά, χωρὶς νόημα, ὅρια. Γιατὶ αὐτὸ; Γιατὶ ὁ Μαρκοράς δὲν κατορθώνει νὰ ξεπεράσει τὰ ὅρια πού τοῦ βάζει μιὰ εὐγενικὴ καταγωγὴ, τὰ ὅρια τῆς τάξης μέσα στὴν ὁποίαν ζεῖ καὶ κινεῖται. Καὶ ἡ Κέρκυρα ἦτανε στὰ περασμένα καὶ μένει ἀκόμη καὶ σήμερον ἓνας τόπος μὲ κλειστὲς κοινωνικὰς τάξεις, πού ἔχουνε ταξικὴ συνείδηση. Ὁ Μαρκοράς υὑποτάχθηκε σ' ὅλα στὴν ἐποχὴ του. Δὲν τὴν ξεπέρασε. Γιατὶ δὲν εἶχε τὴ δύνامي νὰ τῆς ἐπιβληθεῖ. Τὸν βάραινε ἡ παράδοση τῶν περασμένων. Οἱ ἀναμνήσεις τοῦ παλαιοῦ καλοῦ καιροῦ πού τὸν πλάθουν ἥσυχο καὶ φοβητάρη σὰν ἓνα ὄρνιθι, σὰν ἄνθρωπο πού μεγάλωσε μὲ σεβασμὸ στοὺς ἀνωτέρους του (σαυτὸ μοιάζει μὲ κατώτερο διοικητικὸ ὑπάλληλο), κ' εἶναι πονόψυχος καὶ ἀγαθός. Γιατὶ δὲν ἔχει δύνامي θέλησης, ζεῖ μὲ ὀνειροφαντασίες. Ὁνειρα, ἄγγελοι, φαντάσματα, ὅλα ἀλληλοπλέκονται στοὺς στίχους του. Πέρνει κάτι πραγματικὸ πού τὰλλάζει μὲ μαγνάδια τῆς φαντασίας του. Ἐλπίδες ξανοίγονται ἀτέλειωτες. Ἀπάνω πετάει ὁ ἄγγελος μὲ τὸ γοργὸ φτερούγισμα, τονίζοντας τραγούδια χαρμωσύνης. Πρόσωπα ἔρχονται καὶ πρόσωπα φεύγουν. Πάντα ὅμως στὸν ὁρίζοντα μὲν ἡ Ἐλπίδα νὰ χαράζει. Ἐλάτε ἄγγελοι τοῦ ὑψίστου νὰ δώσετε ὑπόσταση στὰ ἄσαρκα ὄντα τῆς φαντασίας τοῦ ποιητῆ. Σὰ μιὰν παράκληση, σὰ μιὰν ἱκεσίαν ἀπευθύνονται στὸ θεό.

Στενὴ, περιορισμένη σὲ καλούπια παλιὰ ἡ ἐποχὴ τοῦ Μαρκορά. Κι' ὁ Μαρκοράς ἓνας ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς του.

* *

Τὸν Μαρκορά θὰ τὸν κρίνουμε σὰν ὁλοκληρωμένο τεχνίτη. Μᾶς ἔδωσε ὅ,τι μπορούσε νὰ δώσει. Μέσα στὴν πολυχρόνια ζωὴ του ἔλαβε καιρὸ ἢ σκέψη του νὰ ἐξελιχθεῖ πολυπλᾶ, νὰ δεχθεῖ καὶ νὰ γονιμοποιήσῃ ὅλες τὶς ξένες ἐπιδράσεις, νὰ μᾶς παρουσιάσῃ ὅλες τὶς κρυφὲς πτυχὲς τῆς δημιουργικῆς τῆς ἱκανότητος. Καὶ σὰν τέτοιος, ἓνας ὁλοκληρωμένος δημιουργὸς πρέπει νὰ κριθεῖ. Δὲν τοῦ στέκει κανένα ἐλαφρυντικό. Ἀλλωστε δὲν θὰ τὸ εἶχε ἀνάγκη. Μένει ὁ μοναδικός, ὁ ὑπέρροχος τεχνίτης τοῦ στίχου. Ἀν ἀπ' τὸν πίνακα πού μᾶς δίνει λείπει τὸ βάθος τοῦ περιεχομένου, ὑπάρχει ὅμως ἡ ἀπαράμιλλη ἐκτέλεση. Ἀν λείπουν οἱ μεγάλες ἰδέες, τὰ μεγάλα αἰσθήματα, ὑπάρχουν πλούσια τὰ ἐκφραστικὰ μέσα. Μὲ τὴν λιτότητα καὶ τὴν συμμετρίαν, τὴν πειθαρχημένη ἐκφραση, βαδίζει ἡ πραγματικότητα καὶ ὁ πλοῦτος τῶν εἰκόνων. Στοὺς στίχους τοῦ Μαρκορά νοιώθει κανεὶς τὸν καλλιτέχνη μὲ τὰ φτε-

ρούγια τὰ πλατιά πού τὸν ἀνεβάζουν στὴ χώρα τοῦ ἰδανικοῦ καλοῦ. Ἴσως γιὰ μᾶς εἶναι μιὰ λέξη κενή, ἀφηρημένη. Ἀλλὰ γιὰ τὶς λεπτὲς ὑπάρξεις πού ζοῦνε μὲ τὴ φαντασία, εἶναι τὸ πᾶν. Καὶ συγκινοῦν οἱ στίχοι τοῦ ἀκόμη καὶ σήμερον. Γιατὶ ἔχουν ὁμορφιά, ἔχουν ἀρμονία. Γιατὶ σ' αὐτοὺς σμίγουν φαντασίες καὶ ὄνειρα μὲ τὴν ἐξιδανικευμένη πραγματικότητα. Γιατὶ αὐτὸ πού θέλει ὁ τεχνίτης τὸ ὑποβάλλει στοὺς ἄλλους μὲ τὴν ὁμορφιά. Ἐνάντια στὴ δογματικὴ παρατήρηση τοῦ Κάλβου, πὼς ἡ ἐργασία τοῦ στίχου καὶ τὸ πλέξιμο ἑνὸς ποιήματος εἶν' ἀποτελέσματα θεληματικῆς προσπάθειας στὴν ὁποίαν τὸ μεγαλύτερο ὄλο παίζει ἡ γνώση, ἡ δημιουργία τοῦ Μαρκορά στηρίζεται σ' ἀληθινὴ ψυχικὴ διάθεση γιὰ ἀρμονία, ἀκολουθώντας σ' αὐτὸ τὸ μεγάλο δίδαγμα τοῦ Σολωμοῦ. Σοφὴ ἡ ἀρμονία τῶν στίχων τοῦ Μαρκορά, γιὰ τὴν πλέκονται πάνω στοὺς παλμούς τῆς καρδιᾶς του. Εἶναι τὸ ξεχείλισμα τῆς ψυχικῆς ὠραιότητος, τοῦ πόθου νὰ ὠραιοποιήσῃ τὴ ζωὴ.

Κ. Δαφνῆς

GERASIME MARCORAS

Hommage au Chantre inspiré des
Réfugiés de Crète.

A Sotiris Skipis

Il ne semble pas qu'une lyre française ait su élever ses accents à la hauteur de l'angoisse et des souffrances des réfugiés de la dernière guerre. Tout au plus quelques cris amers et dignes d'un tel sujet ont-ils été proferés de place en place. Et les clameurs du monde moderne en ont déjà balayé les échos. Au reste, les sentiments que nous avions à traduire ne pouvaient être que de pitié pure et d'horreur pour le fléau des batailles. Chez les poètes purement nationaux, cette horreur ne fait qu'un avec le véhément désir de l'affranchissement, avec la haine éperdue de l'esclavage. Dès que s'inaugurent les implacables luttes de la Croix et du Croissant, l'inspiration des poètes chrétiens se voue à l'exaltation de l'idée de sacrifice pour la déli-

vance des opprimés. Des épopées naissent, ballades héroïques ou chansons de geste, depuis la *Chanson de Roland*, depuis le *Poème du Gid* jusqu'à *Digénis Akritas* et aux *pesmés serbes*. Puis toutes ces flammes s'éteignent. Il faut attendre, pour les raviver, le souffle de la Révolution française et l'éclosion des idées romantiques stimulant le réveil des patries. La poésie savante retournée alors s'abreuver aux sources sacrées du folk-lore et, à la faveur des guerres de libération nationale, voici surgir une moisson de poèmes épisodiques ou d'odes ardentes, qui vont du *Conrad Wallenrod* de Mickiévicz, de la *Guirlande des Montagnes* de Pierre Pétrovitch Niégoche aux grands récits en vers de Valaoritis ou aux hymnes d'Andréas Kalvos.

Il est hautement significatif que l'Hellénisme, au moment de sa résurrection ait d'abord trouvé au sein des Iles Ioniennes où les Turcs n'avaient pu pénétrer, les plus fervents interprètes de l'indéfectible espérance. Kalvos est pour ainsi dire le premier et le plus grand de ces modernes Tyrtées d'Ionie et Valaoritis est certainement, parmi les épiques, celui qui manifesta les plus admirables dons. Aussi bien, de par ses origines, était-il presque déjà un épirote, le plus authentique héritier des chanteurs klephtiques.

Que les poètes ioniens aient accompagné de leurs chants chacune des étapes de la résurrection hellénique jusqu'à la réunion de leur propre patrie à la Grèce, on le comprendra sans peine, et l'école heptanésienne, toute gagnée d'avance à la cause de la langue populaire, aurait pu glorieusement se clore sur le grand nom de Valaoritis. Or avec Marcoras, elle se survit à elle-même, et trouve le moyen, sans recourir à de dangereuses transpositions, de faire de la poésie profondément humaine.

C'est dans les angoissantes péripéties de l'insurrection crétoise de 1866 à 1869 que le poète du SERMENT a puisé le meilleur de son inspiration. C'est que les Iles Ioniennes ont toujours considéré la Crète comme leur soeur la plus proche, tant à cause d'une certaine communauté d'épreuves historiques au temps de la domination vénitienne, que parce que les Crétois, devenus la proie de l'Islam, avaient accoutumé de chercher refuge en Heptanésie. Marcoras vécut à Corfu auprès de vieillards et de femmes qui attendaient anxieusement la fin de l'insurrection

dont leurs proches avaient voulu les écarter. Il avaient pleuré avec ces malheureux exilés et quand la défaite suivie de massacres sans nom, eut été consommée, il accompagna par la pensée leur retour dans la patrie vaincue et rendue, hélas ! à l'esclavage. Ainsi conçut-il son héroïne Eudoxie, l'une des plus touchantes figures de la poésie universelle. Elle est orpheline. Son fiancé a perdu la vie aux champs d'Arcadi, dont le couvent a fait explosion des propres mains de l'higoumène. Ainsi la honte a pu être évitée, mais combien d'innocents abrités là ont péri ! Les survivants des combats qui ont emporté le fiancé de la jeune fille attendent Eudoxie, pour qu'elle bénisse ceux qui sont tombés. Ah ! ce retour que l'exilée ! La mer, l'approche du rivage aimé, le mont Ida se profilant à l'horizon ! Quel attendrissement et quelle poésie ! Jamais lyre n'eut d'accents plus émouvants et plus harmonieux ; jamais la nature ne fut peinte avec plus d'éclat. Marcoras est un maître qui sait ne point dépasser la mesure de son talent, et qui a plus grand souci d'exactitude vécue que de régularité dans la composition. C'est qu'il vibre intensément avec ses personnages et il ne saurait être comparé, sous ce rapport, qu'à notre Brizeux, le poète immortel de la Bretagne et de *Marée*.

Pour la vigueur du sentiment, pour l'intense frisson d'angoisse patriotique, pour la passion de la liberté, c'est au grand dramaturge ragusain Ivo de Voinovitch, dans la *Résurrection de Lazare*, qu'il me fait songer.

Beaucoup d'entre les jeunes ses successeurs feront bien de le relire. Son œuvre ne peut faire éclore que de salubres pensées. Marcoras fut, dans la plus parfaite acception du mot, un « honnête homme ». Il a préparé Mavilis qui devait mourir pour mettre ses actes en harmonie avec ses paroles. Je m'incline très bas devant cette gloire grecque.

La Neuville-vault (Oise), 16 Juillet 1929
Philéas Lebesgue

ΜΑΡΚΟΡΑΣ

Ἡ πρωτοβουλία τῆς «Ἰονίου Ἀνθολογίας» τῆς Ζακύνθου, νὰ μὴν ἀφήσῃ νὰ περάσῃ ἀπαρατήρητη ἡ συμπλήρωση κατὰ τὸ 1925 ἑκατὸ χρόνων ἀπὸ τῆ γέννηση τοῦ ποιητῆ Γεράσιμου Μαρκοῤῥα, τὴν τιμᾶ. Ἀλλὰ πολὺ φοβοῦμαι πὼς δὲν εἶναι ἀρκετὴ γιὰ νὰ ξεπλύνῃ τὴν ἀσυγχώρητη ἀμέλεια καὶ τὴν ἀφροντισιὰ, ποὺ ἀντιχτυποῦνε στὸ Ἔθνος ὁλόκληρο.

Στὰ 1825, τὸν ἴδιο χρόνο, ἡ Κέρκυρα ἀποκτᾷ δύο ἀνθρώπους ποὺ ἔπρεπε νὰ περιφανεύεται γι' αὐτούς. Ὁ Ἰάκωβος Πολυλάς καὶ ὁ Γεράσιμος Μαρκοῤῥας. Στὴν πνευματικὴν ἱστορία τοῦ τόπου ποὺ τοὺς γέννησε καὶ τῆς ὅλης Πατρίδας, ποὺ τῆς ἀνήκουν, σημειώνονται μὲ σημάδια βαθιὰ ριζωμένα, δυσκολοσάλευτα. Ὁ πολυσύνθετος νοῦς τοῦ πρώτου, καὶ κριτῆς καὶ ποιητῆς, ρυθμοποιός, γλωσσολόγος, πολιτευτῆς, δεινὸς τοῦ λόγου χειριστῆς, πολεμιστῆς, δημοσιολόγος, δημιουργὸς μεταφραστῆς, πολυγνώστης, Σαϊξπηριστῆς καὶ Σολωμιστῆς, μιὰ μεγάλη φυσιογνωμία. Ὁ Γεώργιος Καλοσγοῦρος μὲ τὴν κριτικὴ του δεξιότητα τὸν ἀποκάλυψε στὴ γενεά μας, θησαυρό, καθὼς ὁ Πολυλάς μᾶς ἀποκάλυψε τὸ Σολωμό. Στὸ πλάϊ του ὁ Γεράσιμος Μαρκοῤῥας, τὴν ἀντίθεση! Βρίσκοντας πάντα σχεδὸν τὸ ὕψος μὲ τὴν ἀπλότητά του στὰ χαρακτηριστικά του, εὐκολοδιάκριτος. Σοφὸς ποιητῆς ἀπὸ τὴν ποίησή του καὶ μόνη, ποὺ εἶναι ὅλη σὲ ὅ,τι καὶ ὅπως καὶ ἂν ἐμπνευσθῇ, γλύκα καὶ μελωδία. Ὅ,τι πιάνει στὰ δάχτυλά του γίνεται μουσικὴ:

*Ἕνας θλιμμένος ποιητῆς ἐκνύταζε μιὰ μέρα
Μὲ βλέμμα κρῦο τῇ θάλασσᾳ, τῇ γῇ καὶ τὸν αἰθέρα·
Τ' ἄνθια, τὸ φῶς, τὰ κύματα χαμογελοῦσαν, δίχως
Ν' ἀνοίξῃ μέσα του ἡ ψυχὴ, καὶ νὰ πετάξῃ ὁ στίχος·
Γιατὶ μιὰ τόση ἀναισθησιὰ καὶ ξένη λάβρα τόση;
Στὰ φυλλοκάρδια ὁ θάνατος τὸν ἔχει φαρμακώσει·
Λόγο δὲν ἔβγανε· μὲ μιᾶς περίσσια κατεβαίνουν
Πουλάρια ὥραϊα τριγύρω του καὶ ἀδελφικά τοῦ κρένουν·
Στὴ σφοδρὰ ποὺ σ' εὗρηκε, στὸν πόνο τῆς ψυχῆς σου,
Πειτούμενο τοῦ Παρνασοῦ, τ' ἄλλα πουλιὰ μιμήσου·
Ἀγκαλὰ πέφτει καὶ σ' εὐαὶς πικρὸ θάνατον βόλι,
Κιλαϊδισμὸς ἀτέλειωτος εἶναι ἡ ζωὴ μας ὅλη.*

Τοὺς στίχους τούτους ὁλόκληρους ἀπὸ τὰ «Ποιητικὰ Ἔργα» τοῦ Μαρκοῤῥα τὰ τυπωμένα στὴν Κέρκυρα στὰ 1890 τοὺς ἔβαλα ἐδῶ, πρῶτα γιὰ τὴν εὐχαρίστηση ποὺ μοῦ κάνει ὁ στίχος τοῦ Μαρκοῤῥα, τὴν ὥρα τούτῃ ποὺ χαράζοντάς τον στὸ χαρτί, αἰσθάνομαι νὰ μοῦ τραγουδῇ στὸ στόμα· τὸ σύμμετρο, τὸν ὁλοκάθαρο, τὸν χρυσταλλένιο πάντα στίχο του καὶ ὕστερα γιατί μοῦ συμβολίζει τὸν ἴδιο τὸν ποιητὴ ποὺ εἶναι σ' ἓνα· «ἀτέλειωτος κιλαϊδισμός». Ὁ Μαρκοῤῥας μοῦ τὸν *ἔμαθε τὸ στίχο*. Τοῦ ἀνταπέδωκα τὴν εὐεργεσία μαθαίνοντάς τον (εἶναι ἀλήθεια, δεύτερος ὕστερ' ἀπὸ τὸ Θεόδωρο Βελλιανίτη), στοὺς φιλολογικοὺς κύκλους τῆς μουσολήπτης νεολαίας τῶν Ἀθηνῶν, καθὼς τὴν εἶχα πρωτογνωρίσει μὲ τὸν Κάλβο τῶν Ὠδῶν καὶ μὲ τὸ Σολωμὸ τῶν ἀγνώριστων ἕως τότε ἐδῶ καὶ ἀμνημόνευτων ἀποσπασμάτων του· γιὰ τὸν καιρὸ ἐκεῖνον κατ' ὀρθωμά, ποὺ τὸ διαλαλεῖ ἐγκωμιάζοντάς με σ' ἓνα του γράμμα ὁ Πολυλάς. Ὁ Μαρκοῤῥας μέσα στὸν ὥραϊο του ὕμνο πρὸς «τὸν ἐρχομὸ Γεωργίου τοῦ Α'» καθὼς ὅλα του τὰ θέματα, μὲ τὸν κίνδυνον τοῦ πεζοῦ καὶ τοῦ ξεφτυσμένου στὰ χέρια ἐνὸς στιχοπλόκου λιγότερο εὐτυχισμένου, ἐξωραϊσμένα καὶ ἐξαυλωμένα δείγματα ζωντανὰ τοῦ ἀξεχώριστου τῆς μορφῆς καὶ τοῦ περιεχομένου στὴν ποιητικὴ τέχνη, τῆς ὕλης καὶ τοῦ εἶδους, ὁ Μαρκοῤῥας ἐπικαλεῖται τὴ λύρα τοῦ ὁμηρικοῦ Δημοδόκου. Καὶ ἄλλο ὄνομα δὲν πηγαίνει καλύτερα στὸ σέμνωμ' αὐτὸ τῆς Κερκυραϊκῆς γῆς.

*... τεχνίτης
Ἐκεῖ τῆς λύρας ξαναζῇ καὶ τὴν πατρίδα
καὶ τὴ δόξα ὁ Δημόδοκος ὕμνεῖ τῆς Κρήτης.*

Στὸ ἄκουσμα πὼς ἡ Κέρκυρα πρόθεσιν ἔχει νὰ πανηγυρίσῃ τὴν ἑκατονταετηρίδα τοῦ Πολυλά καὶ τοῦ Μαρκοῤῥα, σημείωνα σ' ἓνα μου γράμμα πρὸς τὴν κυρίαν Εἰρήνην Α. Δεντροῖνου σταλμένο στίς 24 Ἰουλίου τοῦ 1925 καὶ τυπωμένο στὴν «Ἰόνιον Ἀνθολογία», ἀνάμεσα σὲ ἄλλα: «... Ὁ στίχος τοῦ Μαρκοῤῥα δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι πρότυπο ὁμορφιάς σὲ ὅσους ἔχουν τῆς ποιητικῆς τέχνης γερὴ καὶ ὀρθὴ τὴν ἀντίληψη. Ἐπειτα ὁ Μαρκοῤῥας εἶναι ὁ ποιητῆς τοῦ «Ὅρκου», ὅπου ἡ πατριδολάτρισσα πνοὴ ξεχύνεται σὲ ὅλη τῆς τὴν ἔνταση τὴν καλλιτεχνική. Θὰ ἔπρεπε τὸ μάραρον νὰ τοῦ ἔχῃ ἀποτυπωμένη ἕως τότε, (δηλαδὴ ἕως τὴν ἡμέρα ποὺ θὰ γιορτάζονταν τὰ ἑκατόχρονά του), τὴν ἡμερὴ ἀρχοντικὴ μορφὴ στὴ γῇ ποὺ τὸν γέννησε, καὶ ἡ Κρήτη νὰ τὸ στεφανώσῃ τὸ μάραρον αὐτὸ μὲ τῶν αἱματοποτισμένων τῆς χωμάτων

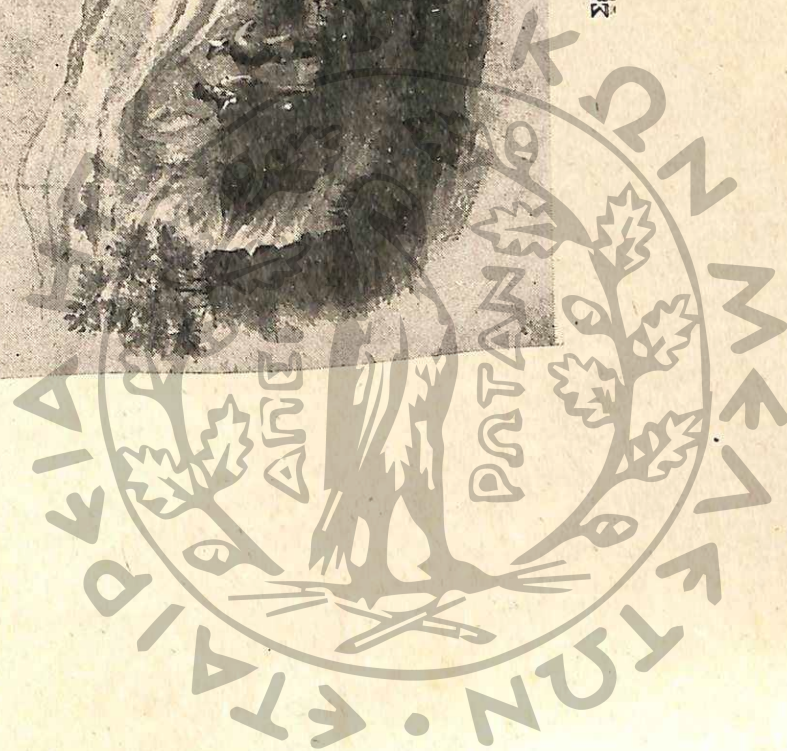
τὰ δαφνοστέφανα». Σὲ ὅποιο ἄλλο μέρος τοῦ πολιτισμένου κόσμου, ὁ πανηγυρισμὸς τῶν ἐκατόχρωνων ἐνὸς ποιητῆ σὰν τὸ Μαρκορᾶ, θὰ ἤθελεν ὀργανωθῇ φαρδιά-πλατιά, ἐγκάρδια, μὲ ὅλη τὴν ἐπισημότητα, καὶ φιλοτιμία, θὰ κέντριζε καὶ τοῦ Κράτους καὶ τοῦ Ἔθνους τὰ χέρια, ἄρχοντες καὶ ἰδιῶτες, δήμαρχοι, ὑπουργοί, μέλη Ἀκαδημιῶν καὶ Συλλόγων νὰ τοῦ τὸ τελέσουν καθὼς πρέπει, γιὰ τὴν τιμὴ τῆς ἴδιας τῆς Ἑλλάδας, δαφνοστεφάνωτο τὸ μνημόσυνο. Εἶδατε πῶς φέρεται νὰ γιορτασθῇ στὴ Ζάκυνθο ὁ Φώσκολος; Θαυμαστὸς ποιητής, δόξα τῆς Ἱταλίας καὶ τῆς Ἑλλάδας καμάρωμα. Σώστά. Ὁ Γεράσιμος Μαρκορᾶς δὲν εἶναι κατώτερός του, μὲ τὴ χριστιανικὴ του πάντα πίστη στεκόμενος κοντύτερα στὴ Μοῦσα τοῦ Μαντσόνη. Καὶ ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς ἐθνικῆς σημασίας του, ἀσύγκριτος. Μιὰ κωμόπολη, τὰ Λεχαινά, τὴν κάνουν νὰ θυμηθῇ πὼς γέννησεν ἓνα ὑπέροχο λογοτέχνη, τὸν Ἀνδρέα Καρκαβίτσα, καὶ νὰ συγκινηθῇ γι' αὐτό. Ἕνας νομάρχης δίνει ἀξιέπαινα τὸ σύνθημα γιὰ τὴν ἀνακομιδὴ τῶν λειψάνων του στὰ πατρία χώματα. Στὰ κόκκαλα τοῦ Σλωβάκη, ἐνὸς μεγάλου ποιητῆ τῆς Πολωνίας, θαμμένα στὸ Παρίσι, ὕστερ' ἀπὸ ὀγδοήντα, νομίζω, χρόνια μετακομισμένα στὴ Βαρσοβία, γίνεται περίλαμπρη ἡγεμονικὴ ὑποδοχὴ. Ὁ Ματσούκας ἰδρύει τὸν ἀνδριάντα τοῦ Ρήγα στὸ Βελεστίνο, οἱ Μακεδόνες σκέπτονται ν' ἀνδριαντοποιήσουν τὸ συμπατριώτη τους. τὸν Ἀθανάσιο Χριστόπουλο, «τὸν νέον Ἀνακρέοντα», καθὼς τὸν εἶχε βαφτίσει, μὲ κάποιαν ἀφέλεια, ἡ ἐποχὴ του. Στὴ Γαλλία γιὰ ποιητὲς καὶ δευτερεύοντες καὶ τριτεύοντες θὰ βρεθῇ πάντα μιὰ προτομὴ μέσα σ' ἓνα περιβόλι, ἢ στὴ γωνιά ἐνὸς δρόμου ἓνα ἀγαλματάκι. Τοῦ Βαλαωρίτη, ποὺ τοῦ χρωστοῦμε ὀρειχάλκινον τὸ ἀγαλμὰ του, κάπου ψηλὰ στημένο, κρατᾷ τὴν εἰκόνα ἡ Λευκάδα, καὶ τὴν προτομὴ ὁ Κῆπος. Καὶ τοῦ γλυκύτατου ψάλτη ποὺ μᾶς μελώδησε τὸν «Ἀρίονα» καὶ τοὺς «Θησαυροὺς τοῦ Ἀλήπασα», τὸ «Σκαφιὰ» καὶ τὴν «Ἑλιά», καὶ τὸ ἀριστούργημα ποὺ εἶναι τὸ «Παράπονον τῆς Πεθαμένης», περνοῦν ἀπαρατήρητα τὰ ἐκατόχρονα. Ντροπὴ στὴν Πατρίδα ποὺ τὴν ἀγάπησε, στὴν Κρήτη ποὺ ἀριστοτεχνικὰ τὴ δόξασε, στὸ Ἔθνος ποὺ τὸν ἀγνοεῖ. Τιμὴ στὸ «Φιλολογικὸν Ὅμιλον τῶν Νέων τῆς Κερκύρας» ποὺ τοῦλάχιστον, τὸν ἐθυμήθηκε. Μὰ δὲ θὰ ἔπρεπε νὰ λησμονηθῇ καὶ ὁ Πολυλάς.

Κωστῆς Παλαμᾶς

Ἀθήνα, 12 Σεπτεμβρίου 1927.

Σέπια — Ἀν. Σάργης 1863.

Ο ΒΑΡΔΟΣ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ

Στὴν ἀνάλυση ποῦ κάνει ὁ "Εδγαρ Πόου τοῦ «Κορακιού» του, μιλεῖ καὶ γιὰ τὴν πρωτοτυπία: «Πρῶτος μου σκοπὸς εἶταν, ὅπως πάντα, ἡ πρωτοτυπία. Κανεῖς δὲ φαντάζεται πόσο παραμελήθηκε ἀπὸ τοὺς ποιη-
τές. Γιατὶ ἂν παραδεχτῇ κανεῖς πῶς μόνος του ὁ ρυθμὸς δὲ μᾶς δίνει
μεγάλῃ ποικιλία, οἱ ποικιλίες πάντως τῆς στροφῆς καὶ τοῦ μέτρου εἶνε
ἀτελεύτητες. Καὶ μ' ὅλα αὐτά, ἐπὶ αἰῶνες τώρα, κανεῖς δὲ σκέφτηκε
νὰ γράψῃ ποίημα ἐντελῶς πρωτότυπο. Ἡ ἀλήθεια βέβαια εἶνε πῶς
ἂν ἐξαιρέσουμε τοὺς μεγαλοφυεῖς, ἡ πρωτοτυπία δὲν ἔρχεται στὸν κα-
θένα αὐθόρμητα κι' ἀσύνειδα. Πρέπει νὰ ψάξῃ νὰ βρῇ κανεῖς μὲ πολ-
λοὺς κόπους καὶ πολλὰ βάσανα».

Καὶ πράγματι ἡ πρωτοτυπία δὲν κατεβαίνει σὰν Ἅγιο Πνεῦμα στὸ
κεφάλι τοῦ ποιητῆ. Ἀποχτιέται. Μ' ἀπ' ὅλους: "Οχι βέβαια. Ὁ "Εδ-
γαρ Πόου εἶταν μεγαλοφυῆς. Μόνον οἱ μεγαλοφυεῖς ξέρουν τὸν τρόπο
τῆς ἀναζήτησης. Μόνον αὐτοὶ ξέρουν, ὅπως οἱ μέλισσες, νὰ διαλέγουν
τοὺς χυμοὺς ποῦ χρειάζονται γιὰ τὸ μέλι τους καὶ ν' ἀφήνουν γιὰ τίς
σφῆκες τοὺς ἄλλους, τοὺς ἄχρηστους γι' αὐτούς.

Μοῦ ἦρθε ἄρα στὸ μυαλὸ ἡ θεωρία τοῦ Ἀμερικάνου ποιητῆ τῇ
στιγμῇ ποῦ πῆρα τὴν πέννα μου νὰ χαράξω λίγες γραμμὲς γιὰ τὸ Γε-
ράσιμο Μαρκοῤῥᾱ: Ὁμολογῶ πῶς ναί. Ὁ Μαρκοῤῥᾱς εἶταν πάντα γιὰ
μένα ποιητῆς ἀντίθετος ἀπὸ κείνον ποῦ βγαίνει νὰ ποῦμε ἀπ' τὴ θεω-
ρία τοῦ Πόου. Ποιητῆς εὐκολος. Ποιητῆς ποῦ δὲν ἀνησύχησε. Τὸ ὅτι
ἔγινε μαθητῆς ἐνὸς ποιητῆ ἀνήσυχου, ὅσο λίγοι σ' ὅλο τὸν κόσμον στὸν
αἰῶνα του, τοῦ Σολωμοῦ, δὲ θὰ πῇ πῶς ἔγινε καὶ ὁπαδὸς τῆς ἀνησυ-
χίας του, μὰ τῶν ἀποτελεσμάτων ποῦ ἔδωκε σὰν καρποὺς ἡ ἀδιά-
κοπη ἀνησυχία του. Ὁ Σολωμὸς ἐπῆγε συχνά, ματώνοντας τὴν καρ-
διά του ὡς «τίς πηγὲς τοῦ Ποιήματος» γιὰ νὰ μεταχειριστῶ τὴν ὥραϊα
ἐκφραση τοῦ Πῶλ Βαλερύ. Κατέβηκε ὁ ἴδιος στὸ πηγάδι τῆς Λαμίας
κι' ἀνέβασε τὸ νερὸ τ' ὁλόδροσο σὰ μέτωπο παρθένας. Οἱ μαθητῆς του
τὸ πῆραν ἀπ' τὸν κουβᾱ του, ὅταν κιὰ εἶχε ζεσταθῇ.

Εἶνε φοβερὸ πῶς ἀκόμα στὰ χρόνια μας, ὕστερ' ἀπ' τὴν τερά-

στια πρόοδο ποῦ ἔκανε τὸ ποίημα στὴ γλῶσσα μας, δὲ μποροῦν οἱ περισσότεροι νὰ καταλάβουν τὴν ἀπλὴ αὐτὴ ἀλήθεια. Δὲ μποροῦν νὰ καταλάβουν πῶς γιὰ νὰ μεταχειριστοῦν μέτρα ποῦ μεταχειρίστικαν πρὶν ἀπ' αὐτοὺς μεγάλοι ποιητές, πρέπει ν'ἀνε ἂν ὄχι μεγαλύτεροι, ἴσοι τοῦλάχιστο μ' ἐκείνους. Ἐνῶ συμβαίνει ὁλωσδιόλου τὸ ἀντίθετο. Ὁ Μαρκοῤῥας λ. γ. στὰ περισσότερα λυρικά του ἔχει στ' αὐτιά του τό :

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη
τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή,
σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψη
ποῦ μὲ βιά μετράει τὴ γῆ.

Παραδείγματα :

Πῶς δυνήθηκα νὰ ζήσω
πρὶν, ὦ κόρη, νὰ σὲ ἰδῶ ;
τρέμει ὁ νοῦς νὰ γύρη ὀπίσω
εἰς τὸν ἄτυχο καιρό.

(Πρῶτα καὶ κατόπι)

Τοῦ προσώπου σου τὰ κάλλη
νὰ μοῦ σβύσῃ ἀπὸ τὸ νοῦ
ὁμορφιά δὲ βρῖσκει ἄλλη
εἰς τὴν πλάση τοῦ Θεοῦ.

(Ἄδικη ζήλ' α

Καὶ τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μ' ὅλα τ' ἄλλα τὰ μέτρα τοῦ δασκάλου του. Γίνονται φυλακὴ τῆς προσωπικότητάς του. Κι' αὐτὸ τὸν εὐχαριστεῖ. Κι' εἶνε φυσικὸ ποῦ δὲν κάνει τὴν παρσμικὴ προσπάθεια, ἂν ὄχι νὰ τὰ ξεφύγει, νὰ τοὺς δώσῃ τοῦλάχιστο κάτι ἀπ' τὸν ἑαυτό του, στὸ βάδισμα, στὴ φόρμα, στὸν τόνο τους. Ἀπεναντίας δέχεται μοιρολατρικὰ καὶ πέρνει ἀπ' αὐτὰ τὴν ποιητικὴ του ὑπόσταση. Χωρὶς αὐτὰ δὲν ὑπάρχει. Αὐτὰ κλουβὶ καὶ καναρίνι ἐκεῖνος.

Τόση εἶνε ἡ θεληματικὴ Σολωμικὴ σκλαβιά του, ποῦ κάποτε δανεῖζεται μαζί μέτρο καὶ θέμα :

Τοῦ πατέρα σου ὅταν ἔρθεις
δὲ θὰ βρεῖς παρὰ τὸν τάφο,
εἶμαι ὁμπρὸς του καὶ σοῦ γράφω
μέρα πρώτη τοῦ Μαγιοῦ.

(Σολωμός)

Σῦρε ἀλύπητη στὰ ξένα,
τὴ θεομὴ μου εὐχὴ σοῦ δίνω,
μὴν ἰδεῖς ἂν δάκρυα χύνω
ἂν τὰ σπλάχνα μου πονοῦν.

(Μαρκοῤῥας)

Μὰ καὶ μ' ὅλ' αὐτά, τὰ συναισθήματά του κάποτε εἶνε τόσο δικά του, ποῦ, μ' ὅλο τὸ ξένο ροῦχο ποῦ τοὺς βάζει, μένουν πάντα δικά του, ὅπως στὴ «Μάνα», στοὺς «Ἀθώους Φόβους» καὶ προπάντων στὸ «Παράπονο τῆς Πεθαμένης» ποῦ θάχουν πάντοτε τιμητικὴ θέση στὴ Νεοελληνικὴ Ἀνθολογία. Τὸ ἴδιο θάλεγα καὶ γιὰ κάποια σονέττα του, τὴν «Ἀγρύπνια» καὶ προπάντων τὸ ἄλλο, τὸ ἀφιερωμένο στὴ γυναῖκα του :

Μείναμε δύο ! Ποιὸς παρακάτου ξέρει
γιὰ μᾶς τί λέει τῆς Μοίρας τὸ βιβλίον !
Ποιὸς πρῶτος θενὰ πάη σι' ἀνήλια μέρη,
ποιὸς μόνος του θὰ μείνῃ ἀπὸ τοὺς δύο.
Ἄν οἱ μαῦροι νὰ ζοῦμε ἄτεκνοι γέροι
ἐπρόσταξε αὐστηρὸ θέλημα θεῖο,
τὸ χέρι ἐνὸς τ' ἄλλου ἄς βαστάῃ τὸ χέρι (*)

Ὡς νὰ τ' ἀκούσῃ ἀναίσθητο καὶ κρύο.
Μιὰ τέτοια χάρη— ἄς μὴ ζῆλένωμ' ἄλλη—
στὴ λάβρα ποῦ βαθυὰ μᾶς ἔχει κἀνει,
εἶναι ἀδερφή, παρηγορία μεγάλη
Ἄχ, τὴν ἡμέρα ὅπου καὶ τοῦτη πάψει
ἂν ἔνα μόνον δάκρυ ὁ κόσμος βγάλει,
τὸ ζωντανόν, ὄχι τὸν ἄλλο ἄς κλάψῃ.

Ἄπ' τὸ σονέττο αὐτὸ βγαίνουν ἄρα γε καὶ οἱ τελευταῖοι στίχοι τῆς «Λήθης» τοῦ Μαβίλη :

Ἄν δὲ πορεῖς παρὰ νὰ κλαῖς τὸ δεῖλι,
τοὺς ζωντανούς τὰ μάτια σου ἄς θρηνησοῦν
θέλουν, μὰ δὲ βολεῖ νὰ λησμονήσουν.

Οἱ Ἑφτανήσιοι σὰν πρὶν πολιτισμένοι ἀπ' τοὺς ἄλλους ρωμιούς, στὸ σύνολό τους τοῦλάχιστο, ἔχουν φιλολογικὴ παράδοση, κρατοῦν μέσα τους τὸ αἶσθημα τῆς ἱεραρχίας· πιστεύουν στοὺς ξεχωριστοὺς των ἀντρες καὶ κάνουν ὅ,τι μποροῦν γιὰ νὰ ὑπερβάλουν τὴν ἀξία τους. Κι αὐτὸ εἶνε πρὸς τιμὴ τους. Ξέρουν πῶς τὸ γόητρο ποῦ ἔξασκοῦν τὰ νησιά τους σὲ μᾶς τοὺς ἄλλους, ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος στοὺς ποιητές των. Μακάρι κάθε ἑλληνικὴ ἐπαρχία νὰκανε τὸ ἴδιο.

* Ὁ στίχος αὐτὸς ἔχει μιὰ συλλαβὴ παραπάνου. Γιὰ μᾶς αὐτὸ δὲν ἔχει σημασία, μὰ γιὰ τὸ Μαρκοῤῥα ἔχει καὶ μάλιστα σὲ σονέττο. Θάταν καλύτερος ὁ στίχος :

Ὁ ἕνας ἄς βαστάῃ τοῦ ἄλλου τὸ χέρι.

Μακάρι κι ἡ Ἀθήνα. Μὰ ποῦ ἀφήνει ἡ Πολιτική, ἡ ρουφήχτρα τῆς ἑλληνικῆς ἀκμάδας!

Ὁ Μαρκοῤῥας εἶναι μόνο λυρικός· γι' αὐτὸ κι «ὁ Ὅρκος» του, ὅπου θέλησε ν' ἀνακατέψῃ καὶ τὸ ἐπικὸ στοιχεῖο, δὲν πέτυχε. Ἡ γραμμὴ τοῦ ποιήματος πνίγεται ἀπ' τὶς ἀτελεύτητες λυρικὲς περιγραφές. Ἡ δράση του χάνεται διαρκῶς. Τὰ προτερήματά του: καλόδετος στίχος, ὡραῖες εἰκόνες, ἀβίαστες ρίμες, δὲν τὸ σώζουν. Ὁ ἀναγνώστης του κουράζεται καὶ τὸ παρατάει. Τὸ λάθος του εἶνε πῶς δὲν ἀποτελεῖται ἀπὸ μικρὰ ποιήματα, δεμένα μεταξὺ τους ἐσωτερικὰ γιὰ ἓνα σύνολο: Συνθετικὸς τρόπος ποῦ κατέχουν οἱ μεγάλοι.

Στίχοι του σώζονται ἐδῶ κι' ἐκεῖ:

*Ἄν σὸ δροσᾶτο μάγουλο σιγὰ —σιγὰ τὸ ἀέρι
μιὰν ἄκρη ἀπὸ τὰ ξέπλεκα σγουρὰ μαλλιά της φέρει,
τοῦ ἀγαπημένου τὸ φιλὶ πῶς ἀγοικᾷ παντέχει
καὶ νέα σὲ κάθε φλέβα της γλυκάδα οὐράνια τρέχει.*

Καὶ ἄλλοι:

*Ἀκούει πουλάκια ποῦ λαλοῦν, μελίσσια ποῦ βουτίζουν,
πλῆθος νερὰ ποῦ ἀνάμεσα στίς πέτρες μουρμουρίζουν·
ἐδῶ τὸ κύμα ποῦ κουφὸ χτυπάει κατὰ τὶς ξέρες
τραγούδια ἐκεῖ, βελάσματα, κουδούνια καὶ φλογέρες
ἀπάνου —κάτου, δλόγυρα, στὴ μέση ἀπὸ τ' ἀμπέλια
ἀκούει τοῦ τρύγου τὶς χαρὲς, τοῦ τρύγου ἀκούει τὰ γέλια.*

Λιγάκι ἀκόμα καὶ νομίζει κανεὶς πῶς θ' ἀκούσῃ Κώστα Κρυστάλλη. Καὶ θὰ μπορούσε νὰ ἔχῃ προηγηθῇ ἀπὸ κεῖνο, ἂν εἶταν ἡ μοῦσα του πιδ νενρωδίκη, πιδ ἀντρίκια. Μὰ ἡ μοῦσα τοῦ Μαρκοῤῥα εἶταν ἐλεγειακή, ὑπερβολικὰ γλυκιά· καὶ τὸ αἶσθημα ποῦ σὰν εἶνε βαθὺ γίνεται σ' ἄλλους πολυόργανη ὀρχήστρα, σ' αὐτὸν ἐγινε κιθάρα. Ἐπίσης οἱ ιδέες του δὲν εἶταν πλούσιες. Ὁ ἥρωας τοῦ «Ὅρκου» του, λέει κάπου στὴν ἀρραβωνιαστικιά του, τὴν Εὐδοκιά:

*Ἐδῶ, βαθιά, σὸ στήθος μου, ποῦ τώρα, ἐνῶ σπαράζει
Θρησκεία, Πατρίδα κι' Ἐρωτας, κάθε του χτύπο μοιάζει.*

Ἡ Θρησκεία, ἡ Πατρίδα κι' ὁ Ἐρωτας εἶταν τὰ σύνορα τοῦ κύκλου του, ὅπως ἄλλωστε καὶ τῶν ἄλλων ποιητῶν τῆς ἐποχῆς του. Μὰ δὲν εἶχε τὸ βαθύ συλλογισμό, τὸ πάθος ἐνὸς Σολωμοῦ, ἢ τὴν τραγικὴ πνοὴ ἐνὸς Βαλαωρίτη. Δὲν εἶχε οὔτε τὴ μελαγχολία ἐνὸς Ἰουλίου Τυπάλδου, ποῦ ἔκανε νὰ ντύνει τὰ τραγούδια του μ' ἐκεῖνη τὴ μυστική,

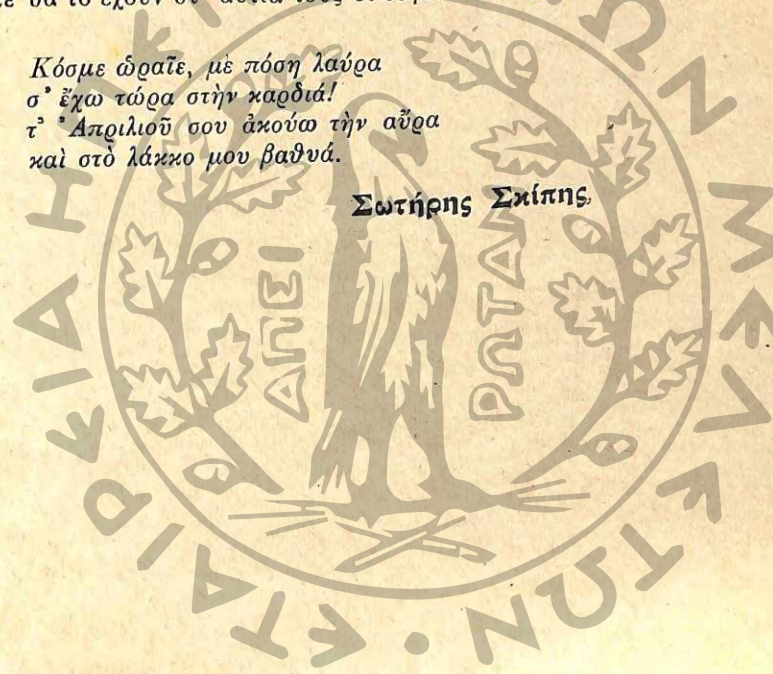
τῇ φεγγαρίσῃ ἀχνάδα. Μόνο τὸ «Παράπονο τῆς Πεδαμένης» θυμίζει σ' αὐτὸ κάποια ἐλεγεία, τὰ καλύτερα, τοῦ βάρδου τῆς Κεφαλλονιάς.

Ἴσως ἂν ἐξοῦσε σ' ἄλλο περιβάλλον, ἂν ἄφηνε κάπου καὶ ποῦ τὸ νησί του καὶ ταξίδευε στὴν Εὐρώπη, ὅπως ὁ Κώστας Θεοτόκης, ἂν εὑρίσκε φίλους νὰ τὸν παρακινοῦν, ἂν τὸν κυρίευε καὶ λιγάκι ἡ ἀνησυχία, ἂν μελετοῦσε, ἂν προσπαθοῦσε τέλος, θὰ κατῴρθωνε νὰ δώσῃ κάποια πλατοσύνη στὸ ταλέντο του ποῦ εἶταν ἀληθινό. Ὅμως ὁ Μαρκοῤῥας δὲ φαίνεται νὰ προσπάθῃσῃ πολύ. Τ' ἀνηφορικὰ ἀνεβάσματα δὲν τὸν τράβηξαν. Εἶταν ἱκανοποιημένος ποῦ κυλοῦσε τὶς μέρες του ἀνάμεσα ἀπ' τοὺς συμπατριῶτες του, ποῦ ἀνάπνεε στὸ πλάι τῆς λατρευτῆς γυναίκας του, ποῦ ἔπερνε μέρος στὰ δημόσια πράγματα, ποῦ ἔγραφε καὶ στίχους Σολωμικoὺς στὴν ἐπιφάνειά τους. Ὡς ἐκεῖ ἔφτανε ἡ δίψα του. Τῇ «δίψῃ τῆς δίψας» γιὰ νὰ θυμηθοῦμε λίγο Φάουστ, τὴν ἄφινε γιὰ τοὺς φιλόδοξους μὲ τοὺς μεγάλους πυρετούς. Γιατὶ νὰ τσράξῃ τὴν εὐτυχία του; Δὲ φτάνουν οἱ πικρίες ποῦ δίνει ἡ ζωὴ αὐτῇ καθενατῇ; Γιατὶ νὰ τὶς ἀξήσῃ μὲ τὸ κυνήγημα τοῦ ἁπιαστοῦ; Καὶ τὸ ἁπιαστο εἶνε ἡ Ποίηση. Ὅλες οἱ τέχνες, ὅλες οἱ ἐπιστῆμες κι ἂν δὲν ἔχουν ποτὲ τέρμα, ἀπὸ κάποιο σημεῖο τους καὶ πέρα, ἀρχίζουν νὰ χαρίζουν ἱκανοποιήσεις στοὺς ὀπαδούς των. Ὅμως ἡ Ποίηση στὴν ἀνωτερότητά της ἐκδήλωσῃ, ἡ Ποίηση — Πάθος, ὅχι μόνο δὲ δίνει ποτὲ καμιὰ ἱκανοποίηση, μὰ δίνει ἀντίθετα καθημερινὰ τὸν ἴλιγγο τῆς καταστροφῆς. Οἱ μεγάλοι ποιητὲς εἶνε πουλιὰ τῶν ἀβύσσων.

Ὁ Γεράσιμος Μαρκοῤῥας εἶνε πουλὶ τοῦ νησιοῦ του· βάρδος τῆς μαγευτικῆς του Κέρυρας. Καὶ τὸ τραγούδι του θ' ἀντιλαλεῖ πάντοτε ἀπαλὸ καὶ πάντοτε θὰ τὸ ἔχουν στ' αὐτιά τους οἱ εὐγενικοὶ Κερκυραῖοι:

*Κόσμε ὦρατε, μὲ πόση λαύρα
σ' ἔχω τώρα στὴν καρδιά!
τ' Ἀπριλιοῦ σου ἀκούω τὴν αὔρα
καὶ σὸ λάκκο μου βαθυά.*

Σωτήρης Σκίπης

ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΜΑΡΚΟΡΑ ¹⁾

(Πρόχειρες προσωπικές αναμνήσεις με δύο υστερόγραφα)

Ὁ βίος τοῦ Γερασίμου Μαρκοῦ, ζωὴ χωρὶς ἐπεισόδια, ἐκύλισε ἥρεμα σὰ λάδι (ὅπως ὁ Ψελλὸς ἔγραφε διὰ τὴ ζωὴ τῆς μητέρας του)· μπορεῖ ἐν τούτοις νὰ διαιρεθῇ σὲ τρεῖς περιόδους :

Τὴν περίοδον τῆς νεότητος.

Κατ' αὐτὴν ὁ ποιητής, ἔξυπνο, χαριτωμένο καὶ εὐπορο ἀρχοντόπουλο, πρωτοστατεῖ εἰς τὴν φιλολογικὴν καὶ κολλιτεχνικὴν ζωὴ τοῦ συνεκentrώνετο στὴν τότε Κέρκυρα πέριξ τῆς Φιλαρμονικῆς καὶ τοῦ Θεάτρου. Γράφει στίχους καὶ α σθηματικούς καὶ σατυρικούς, ὁργανώνει παραστάσεις ἐρασιτεχνῶν ες τοὺς ὁποίους συμμετέχει (ἔπαιξε λ. χ. μ' ἐξαιρετικὴ ἐπιτυχία *Κλαβίγο* τοῦ Γκαίτε) καὶ ὅταν λειτουργεῖ ἡ ὄπερα — δηλαδὴ ἀπὸ Ὀκτωβρίου μέχρι τῆς σαρακοστῆς — δὲν λείπει οὔτε βράδυ ἀπ' αὐτήν. Τόσον ἦταν τὸ ἐνδιαφέρον μὲ τὸ ὅποιον ἀκολουθοῦσε τὰ μουσικὰ παραστάσεις, ὥστε καὶ ἔπειτα ἀπὸ πενήντα χρόνια μποροῦσε νὰ σᾶς πῇ, ὅπως τὸν ἤκουσα ἐπανειλημμένως, πότε πρωτοεπαίχθηκε ἡ τάδε ὄπερα στὴν Κέρκυρα καὶ ποιοὶ τὴν ἐτραγοῦδῃσαν.

Ἐννοεῖται ὅτι ὁ ἀγώνας διὰ τὴν Ἑνωσὶ δὲν τὸν ἀφῆνε ἀτάραχον· καὶ ὄντως μὲ τὰ γεγονότα τὰ ὁποῖα συνώδευσαν τὸ μεγάλο γεγονός, συνδέονται μερικὰ ἀπὸ τὰ μᾶλλον ἐμπνευσμένα ποιήματά του ὅπως καὶ μερικὲς ἀπὸ τὶς ὑπνότερές του σάτυρες²⁾.

Ἡ δευτέρα περίοδος συμπίπτει μὲ τὸν ἔγγαμό του βίον καὶ μὲ τὰ μεγάλα του ποιήματα, ἰδίως τὸν *Ὅρκο*. Τὸ κύρος τὸ ὅποιον τοῦ προσδίδουν οἱ στίχοι του, ποῦ ὑψοῦνται τώρα εἰς ἀνώτερα πατριωτικὰ καὶ φιλολογικὰ ἐπίπεδα, ἐπεκτείνεται χωρὶς νὰ κάμῃ τίποτε, διότι ἔμενε ὁ ἀθρουβότερος τῶν ἀνθρώπων, καὶ πέραν τῆς Κερκύρας.

(1) Τὸ ἄρθρον τοῦτο τοῦ κ. Α. Ἀνδρεάδη δημοσιεύεται ἐδῶ καὶ ὄχι εἰς τὴν σειρὰν τοῦ ἀλφαριθμητικῶς, διότι μᾶς ἐστάλη ἀργά, ὅταν εἶχε προχωρήσει ἤδη ἡ ἐκτύπωσις τοῦ τεύχους.

(2) Ὁ *λέλεκας* λ. χ. εἶναι ὁ τελευταῖος ἀρμολογῆς Στόρξ, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἀγγλικά σημαίνει ἀκριβῶς λελέκι.

Ὁ Θεόδωρος Βελλιανίτης, καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ δι' αὐτὸν τίτλον τιμῆς, τὸν γνώρισε σὲ μεγάλο κοινόν. Πολλοὶ τῶν στίχων του σπαρμένοι σὲ δυσσεύρετα φυλλάδια ἢ φύλλα, συλλέγονται σὲ τόμο. Ὁ δυσκίνητος ποιητὴς πείθεται νὰ ἔλθῃ στὰς Ἀθήνας, καὶ τὸ ταξίδι αὐτὸ ποῦ ὑπῆρξε ἀφορμὴ εἰδους ἀποθεώσεως ἀπροσδοκῆτως διὰ τὸν μετριόφρονα εὐπατρίδη, μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ τέρας τῆς δευτέρας περιόδου τῆς ζωῆς του. Τώρα ἀρχίζει τὸ γῆρας.

* *

Διὰ τὰς δυὸ πρῶτες αὐτὰς περιόδους, ἤκουσα πολλάκις νὰ γίνεται λόγος διότι ἡ οἰκογένειά του συνεδέετο διὰ φιλίας καὶ μὲ τὴ δική μου καὶ γενικώτερο μὲ τὸν οἰκογενειακὸ μας κύκλον, ἰδιαίτερα δὲ μὲ τὸν παρεπίτροπό μου ἱατρὸ Σπύρον Ἀν. Ζαβτζιάνο, ἄμεσον του γείτονα εἰς τοῦ ὁποίου τὸ σπίτι ὡς παιδί ἐπερνοῦσα τὰς Κυριακὰς.

Ἐπειδὴ ὅμως φρονῶ ὅτι αἱ ἀναμνήσεις δὲν ἔχουν ἀξία παρὰ ἐφ' ὅσον προέρχονται ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως, θὰ περιορισθῶ εἰς τὰ ἔτη 1890 καὶ ἐξῆς. Ἐπὶ πλέον θὰ περιορισθῶ εἰς πληροφορίας περὶ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὅποιον ἐξοῦσε, δὲν θὰ κάμω δηλαδὴ κριτικὴ καὶ οὔτε κἂν θὰ ἐξηγήσω τοὺς λόγους διὰ τοὺς ὁποίους ἐξακολουθῶ νὰ τὸν θαυμάζω ὡς ποιητή.

Τοῦτο διὰ πολλοὺς λόγους, ὧν ὁ κυριώτερος εἶναι ὅτι τὸ ἄρθρον τοῦτο — πραγματικὸ προχειρογράφημα — ἐγράφηκε μὲ ἄκρα βία. Ὁ τυπογράφος δὲν μπορεῖ νὰ περιμένη καὶ οὔτε θὰ ἤθελα ἐξ αἰτίας μου ν' ἀργήσῃ ἡ ἐκτύπωσις φύλλου, τοῦ ὁποίου ἡ πρωτοβουλία τόσο τιμᾷ τὴν διεύθυνσιν τῆς *Ἰονίου Ἀνθολογίας*.

Ἄλλως τε στὴν Ἑλλάδα ἐν ᾗ ἀφθονοῦν σχετικῶς αἱ κριτικὲς διὰ τὸ ἔργον τῶν συγγραφέων, σπανίζουν αἱ πληροφορίες διὰ τὴν ζωὴν των. Καὶ ἐπειδὴ δὲν θὰ μπορέσῃ ν' ἀνεγερθῇ ἱστορία τῆς λογοτεχνίας μας χωρὶς ἐμπεριστατωμένους βιογραφικὰς πληροφορίες, πρέπει ὅποιος μπορεῖ νὰ συνεισφέρῃ τὸ λιθαράκι του σὲ τὸ μέλλον οἰκοδόμημα.

Σημειῶνω μόνο ὅτι πολλὰ ἀπὸ ὅσα λέγω κατωτέρω ἐπιβεβαιοῦνται ἀπὸ τοὺς στίχους ποῦ περιελήφθησαν στὰ *Μικρὰ τραγούδια* ἢ ἐδημοσιεύθησαν στὰ *Παναθήναια*. Ἀρχικῶς ἤθελα μάλιστα νὰ κάμω τὸ συσχετισμὸν, ἀλλὰ δὲν μοῦ ἀφήνεται καιρὸς.

* *

Ὅταν λοιπὸν ἐγνώρισα τὸν Μαρκοῦ εἶχε ἤδη χάσῃ τὴν γυναῖκα του ποῦ ἀνῆκε στὴν Οἰκογένειαν Δούσμανη, μὲ τὴν ὁποία ἀνέκαθεν

ιδιαιτέρως συνεδέετο ή οικογένειά του (1). Έξοῦσε με την ἀδελφή του και αὐτήν χήραν, στὸ οἰκογενειακό τους σπίτι. Αὐτὸ χωρὶς νὰ εἶναι πολὺ μεγάλο ἦταν κομψὸ καὶ καλοχτισμένο. Εὐρίσκετο σ' ἓνα εἶδος πλατείας (2) πολὺ ἡσυχῆς στὸ κέντρο τῆς πόλεως. Τὸ ἐκοσμοῦσε, πράγμα σπάνιο στὴν παλιὰ Κέρκυρα, ἓνα περιβολάκι, λίγο μεγαλύτερο ἀπὸ τὲς πρασιές τῆς ὁδοῦ Κηφισοῦ. Περίπου αὐτὴν τὴν ἐποχὴ (2-3 χρόνια πρὶν) ὁ ἀδελφός του Σπύρος εἶχε γυρίσει ἀπὸ τὴν Ρωσία ὅπου ἦταν διὰ καιρὸ ἐπιτετραμμένος τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Σπύρος Μαρκοῦ (3) ἦταν καὶ ἐφαίνετο πολὺ νεώτερος ἀπὸ τὰ δύο του ἀδελφία. Αὐτὸν τὸν εἶχαν σὰν παιδί τους, καὶ ὅταν ἐπέστρεψε, τὸ καλὸ τους σπίτι ἔλαβε νέα ζωὴ. Ἐδόθηκε σ' αὐτὸ μάλιστα καὶ μεγάλος χορὸς. Ἀλλ' ἡ ἀναβίωσις αὐτὴ ὀλίγον ἐβάσταξε διότι πνευμονία ἔστειλε τὸν Σπύρο Μαρκοῦ πρόωρα στὸν τάφο, καὶ στὰ δυστυχημένα ἀδελφία δὲν ἔμεινεν ἄλλο παρὰ νὰ περιμένουν τὴν ὥραν ποῦ θὰ πᾶνε νὰ τὸν εὗρουν(4).

Ἡ ὥρα ὅμως αὐτὴ ἄργησε εἴκοσι χρόνια καὶ οἱ δύο γέροντες ἀφ' οὗ ἐγκατέλειψαν σπίτι ἀπὸ τὸ ὁποῖον προέβλεπαν ὅτι ὁ Σπύρος θὰ τοὺς ἔθαπτε καὶ ὅχι ὅτι αὐτοὶ θὰ ἔθαπταν τὸ Σπύρο, καὶ ἀφ' οὗ ἤλλαξαν

1) Γιὰ τὸν πατέρα τοῦ ποιητῆ, διαπρεπῆ νομικὸ καὶ ἱστορικὸ, ἀξίζει τὸν κόπο νὰ γίνῃ εἰδικὴ μελέτη. Στὰ λίγα μὰ σωστά ποῦ γράφει ὁ κ. Δ. Π. Καλογερόπουλος μπορεῖ νὰ προστεθῇ ὅτι ὁ αὐτοκρατορικὸς ἐπίτροπος τοῦ ὁποῖου ὑπῆρξε ἐπὶ Γαλλοκρατίας γραμματεὺς, ἦταν ὁ Λεσσέψ, πατέρας τοῦ διπλωμάτου εἰς τὸν ὁποῖον ἡ τομὴ τοῦ Σουεὺ ἔδωκε δόξα ἀθάνατη.

Οἱ παλαιοὶ Κερκυραῖοι ἐνθυμοῦνται καὶ τὸν παπᾶ-Μαρκοῦ, θεῖο τοῦ Γερασίμου, ἀντιπρόσωπο καὶ αὐτὸν τῆς ἐποχῆς ὅπου στὴν Ἑπτάνησο αἱ καλὲς οἰκογένειες ἔδιδαν λειτουργοὺς στὴν ἐκκλησία. Ὁ παπᾶ-Μαρκοῦς ἔκοπτε τὰ μαλλιά του. Τοῦτο ἔθεωρετο τὸν καιρὸ ἐκεῖνο τολμηρὰ ἐκδήλωσις κοσμικότητος. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ δεσπότης τοῦ ἐνθύμιζε μιὰ ἡμέρα, ὅτι ὅταν ἐχειροτονήθη ὠρίσθη «ὅτι σίδηρος οὐ θίξη τὴν κεφαλὴν του». — «Γι' αὐτὸ δέσποτα μου, καὶ ἐγὼ τὰ κόβω πάντοτε μ' ἀσημένιο ψαλίδι» ὑπῆρξεν ἡ ἀπάντησις.

2) Λέγω εἶδος πλατεία διότι εἶναι μᾶλλον ἓνα μεγάλο cul-de-sac, ποῦ δὲν συγκοινωνεῖ μετὰ τὴν πόλιν παρὰ μ' ἓνα μόνον δρόμο. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἦτο μέρος ἡσυχάτου καίτοι κεντρικώτατο. Νομίζω ὅτι ἀρχικῶς ἦτο περιβόλι κάποιου λατινικοῦ μοναστηριοῦ.

3) Καὶ αὐτὸς στὰ νειάτα του εἶχε γράψῃ ἰταλικά σοννέτα. Ὡστε ὅλοι οἱ ἀδελφοὶ Μαρκοῦ συμπεριλαμβανομένου τοῦ Στέλιου ποῦ εἶχε πεθάνῃ νέος, εἶχαν καλλιεργήσῃ τὴν ποίησιν.

4) Πρβλ. τοὺς τελευταίους στίχους τοῦ ὠραίου ποιήματος (*Ἐνα ἄνθος στὸ μνημα τοῦ Σπύρου μου*), ποῦ ὁ Γεράσιμος ἐδημοσίευσε τότε στὴν Ἑστία.

δύο ἄλλες κατοικίες (1) ἐγκατεστάθησαν ὁριστικῶς στὴν Κάτω Πλατεία. Ἐπῆραν ἓνα ἀπὸ τὰ πατώματα ποῦ ἀποτελοῦσαν τὸ τότε μεταφερθὲν στὸν Ἅγιο Θανάση ξενοδοχεῖο τῆς Μπέλλας Βενέτσιας. Καυμιὰ θέσις δὲν ἤμποροῦσε νὰ εἶναι πλέον κατάλληλη διὰ τὴν ζωὴν ποῦ διῆγαν.

Ὁ Γεράσιμος εἶχε βαρύνῃ πλέον καὶ τοῦ ἦταν εὐχάριστο νὰ μπορεῖ κατεβαίνοντας μιὰ σκάλα νὰ βρεθῇ «στὰ Βόλτα». Ἐκεῖ στὸ ἴδιο τραπέζι περνοῦσε ὅλα τ' ἀπογεύματά του καὶ περίξ αὐτοῦ ἔμαζεύοντο διάφοροι φίλοι. Ὁ κύκλος του πολὺ διάφορος ὅπως θὰ ἴδουμε παρακάτω ἀπὸ ἐκεῖνον τοῦ Πολυλά, ποῦ καὶ αὐτὸς συνεδρίαζε ὅσο ἔπρεπε σ' ἓνα γειτονικὸν τραπεζάκι ἀπαρτίζετο ἀπὸ διαφόρους γηγενεῖς Κορφιάτες ἐκ τῶν ὁποίων οἱ γεροντώτεροι ὑπῆρξαν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον σύντροφοί του στὴ Φιλαρμονικὴ ἢ στὸ Θέατρο. Ἡ ὁμιλία δὲν εἶχε τίποτε τὸ δογματικόν. Αἱ ἀναμνήσεις ἔκαμαν σ' αὐτὴν μεγάλο ρόλο. Ἀλλὰ πολλὰς ἀπ' αὐτὰς ἦσαν φιλολογικὲς καὶ καλλιτεχνικὲς. Ἐξ ἄλλου οἱ συνομιληταὶ ἦσαν ὅλοι ἄνθρωποι καλοαναθρεμένοι καὶ λεπτοί. Ὅθεν καὶ τὸ κουβεντολόγημα εἶχε ἓνα τύπο ποῦ παρ' ὅλον τὸν πατριωτισμὸ τῶν ὁμιλητῶν, θὰ εὗρισκε κανεὶς εὐκολώτερον στὴν Ἰταλία ποῦ ἐγγώρισεν ὁ Φώσκολος καὶ ὁ Μουστοξύδης παρὰ στὴν σύγχρονον Ἑλλάδα. Ἐνα βράδυ ποῦ εὐρέθηκα, τὸ 1910, ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὰ Βόλτα τῆς Πιάττᾶ Σὰν Μάρκο σ' ἓνα κύκλο ἀπὸ γερασμένους βενετοὺς εὐγενεῖς καὶ λογίους, θυμήθηκα τὴν παρέα τοῦ Μαρκοῦ. Ἀλλὰ καὶ σ' αὐτὴ τὴ Βενετία θὰ ἐγύρευε κανεὶς ματαίως τώρα τὸ ἱδάλμα της.

Ὅταν ἐφθανε ἡ νύχτα ξανανέβαινε ὁ Μαρκοῦς σπίτι του. Ἐκεῖ τὸν ἐπερίμενε ἡ συντροφιά τῆς ἀδελφῆς του, τῆς σιόρα Νένης καὶ αὐ-

1) Γιὰ λίγο καιρὸ ἐκάθησαν ἀπέναντι στὸ σημερινὸ Δημαρχεῖο εἰς τὸ ὁποῖον ὅταν ἦταν θέατρο (τὸ ἄλλοτε περίφημον Σὰν Τζάκομο) εἶχε περᾶσῃ ὁ Μαρκοῦς τόσες βραδυάς. Ἐκεῖ φοιτητὴς τότε διαθερίζων στὴν Κέρκυρα, ἐπῆρα ἓνα βράδυ τοῦ καλοκαιριοῦ τοῦ 1895 τὸν Ψυχᾶρη. Ἐνθυμοῦμαι τὴν ζωηρὰ ἀντίθεσιν ποῦ ἀποτελοῦσαν ἡ ἀρχοντικὴ ἀπλότης τοῦ νοικοκύρη μετὰ τὸν λεβαντινισμὸ τοῦ ἐπισκέπτου. Ἐν τούτοις τὰ πῆγαν πολὺ καλά, καίτοι δὲν συνεφώνησαν γιὰ τὴ λέξι *ζούλια* (ζήλια). Τὴν παραμονὴν ἢ συνάντησις μετὰ τὸν Πολυλά (ἔγινε στὸ καφενεῖο τῆς Εὐρώπης, στὸ ἐσωτερικὸν μάλιστα τοῦ καφενεῖου, διότι ὁ Πολυλάς ποῦ ἀπέθανε λίγους μῆνες ἀργότερα, ἦταν ἤδη ἀρρωστος), δὲν ἔλαβε καὶ τόσῃ ἐγκαρδιότητι. Τὸ μονόκλ, τὸ ἐπιδεκτικὸ ταξιδιωτικὸ (σπορτ) κοστούμι καὶ «αἱ ἀξιώσεις ἡγεσίας» τοῦ Ψυχᾶρη, ψύχρηναν προφανῶς τὸν Πολυλά ποῦ ἔδειξε μεγάλη μὲν ἀλλὰ τυπικὴ εὐγένεια. Τοῦναντίον ὁ Καλοσγούρος, πλέον μοντέρνος καὶ πλέον μετριόφρων, συνεννοήθηκε λαμπρὰ μετὰ τὸν συγγραφέα τοῦ *Ταξιδιοῦ*, καὶ πλέον ἐπεφόρτισε νὰ τὸν καλέσω σὲ πρόγευμα λέγοντας σ' *est le plus intelligent de tous*.

τῆς ἀλησμονήτου τύπου ἀρχόντισσας, κοντῆς, λεπτῆς, κομπῆς πάντοτε προσεκτικὰ ντυμένης, καὶ εὐγενοῦς μὲ ὅλους. Οἱ πλείστοι τῶν ἐδῶ συναθροισμένων ἦσαν συγγενεῖς ἢ πολὺ παλαιοὶ οἰκογενειακοὶ φίλοι. Ἀλλὰ καὶ ἡ παλαιὰ Φιλαρμονικὴ ἦτο παρούσα. Τὴν ἀντεπροσώπευε ὁ Ρινόπουλος, ποιητῆς καὶ φαγῶν, τοῦ στὰ νειάτα του εἶχε γράψει ὑπὲρ τὸν Εὐντα τὸ λιμπρέττο τοῦ *Ἰ-οψηφίου* καὶ ποῦ εἶχε κρατήσῃ σὲ πολὺ προχωρημένην ἡλικία παρσιμωδῇ ὄρεξι καὶ κάποτες ἀναλαμπές ἀπὸ τὸ ποτὲ σπινθηροβόλο του πνεῦμα. Αὐτὸ δὲ εἶχε τὸ χαρακτηριστικὸ ὅτι διετυποῦτο συχνὰ σὲ ἀπροόπτους συνδυασμοὺς ἐλληνικῶν καὶ βενεζιάνικων λέξεων, τὶς τελευταῖες τῶν ὁποίων πολλοὶ τῶν νεωτέρων ἤκουσαν διὰ πρώτην φορὰν ἀπὸ τὸ στόμα του.

Πλὴν οὔτε ἡ παρέα τῆς Πλατείας οὔτε ὁ πυκνὸς καὶ ἀφθονῶν εἰς νεολαίαν οἰκογενειακὸς του κύκλος δὲν ἠμπούδιζαν τὸν Μαρκορᾶν νὰ ἐργάζεται. Καὶ ποιήματα μὲν μεγάλα δὲν συνέθετε πλέον, οὔτε κἂν ἔσπευγε στὰ καλὰ καθούμενα νὰ στιχορρογεῖ «Δὲν γράφω στίχους κατὰ παραγγελίαν», ἀπήντησε τὸ 1895 στὸν Γρηγόριο Ξενοπούλου, ὅταν αὐτὸς τὸν παρακάλεσε νὰ γράψῃ κάποιο ποίημα γιὰ τὴν ἐβδομαδιαία *Ἑστία*.⁽¹⁾ Ἀλλὰ μόλις συνέβαινε γεγονὸς, ποῦ τὸν συγκινοῦσε ὡς πατριώτην ἢ ὡς φίλο, ἡ Μοῦσα εὐρίσκετο στὸ πλευρό του. Μ' ἀληθινὴ δ' εὐγνωμοσύνη θυμοῦμαι τὸ ὥραϊο ποίημα ποῦ ἔγραψε γιὰ τὸ πρόωγο θάνατο στενοῦς μου συγγενοῦς.

Ἡ Μοῦσα πάντα εὐρίσκετο στὸ πλευρό του διότι καὶ αὐτὸς δὲν τὴν ἀφηνε νὰ φύγῃ. Ποτὲ δὲν τὸν ἤῤα μόνον τοῦ σπίτι χωρὶς νὰ τὸν ἰδῶ μὲ τὸ βιβλίον στὸ χέρι. Ὅλο διάβαζε καὶ ὅλο στίχους, καὶ στίχους κάθε λογῆς, ⁽²⁾ τοῦ Δάντε ἢ τοῦ Πετράρκα ὅπως καὶ ἄγνωστους σ' ἐμᾶς σατυρικοὺς, ποῦ εἶχαν γράψει ἐδῶ καὶ ἑκατὸ χρόνια στίχους σὲ μελανέζικη ἢ σὲ μπολενιέζικη διάλεκτο. Ὅταν ἐβαρύνετο νὰ διαβάξῃ, μετέφραζε σὲ στίχους ἐλληνικοὺς καθισμένος στὴν πολυθρόνα του, ἐκεῖνο ἢ τοῦτο ἀπὸ τὰ ποιήματα ποῦ εἶχε θησαυρίσει στὴν ἐξαιρετικὴ του μνήμη, ἰδίως ὅμως τὴ *Divina Comedia*.

Μετέφραζε δ' εὐκολώτατα διότι καὶ τοῦτο πρέπει νὰ τονισθῇ ἥξερε τὴ δημοτικὴ ὅσον ὀλίγοι. Συνέτεινε δὲ εἰς τὴν γνῶσιν τῆς καὶ ὁ πα-

1) Τὸ ἀνέκδοτο ὁ Ξενοπούλος ἔγραψε πολλὰς φορές.

2) Καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ πῇ σὲ κάθε μεγάλη γλῶσσα διότι ἥξερε ὥραϊα Γαλλικὰ καὶ Ἀγγλικὰ. Ἀλλ' αἱ προτιμήσεις του ἐπῆγαιναν ἀναμφίβοла στὴν Ἰταλίαν, δι' αὐτὸ δὲ εἶχε καὶ τόσο ἀγανακτῆσιν μὲ τὴν ἀνθελληνικὴ πολιτικὴ τοῦ Κρίσπι καὶ τὸν ἀποκλεισμό τοῦ 1886.

τριωτισμὸς του (ἦταν ἀρκετὰ μορφωμένος καὶ πολιτισμένος διὰ νὰ καταλάβῃ ὅτι δημοτικὴ καὶ ἔθνος εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ) καὶ αἱ ἐνιαυσίαις του ἀρκετὰ μακρὲς διαμονὲς στὸ οἰκογενειακὸ του κτῆμα. Αἱ ἐβδομάδες τὲς ὁποῖες ὁ «τρύγος» καὶ ἡ «σοδεῖα» ἠνάγκασαν καὶ αὐτὸν καὶ τὸν Πολυλᾶν νὰ περνοῦν κάθε χρόνον στὲς ἐξοχές τους δικαιοῦνται στὴν εὐγνωμοσύνη τῆς ἐλληνικῆς λογοτεχνίας. Στὴν ἀγάπῃ δὲ ποῦ ἡσθάνθησαν αὐτοὶ οἱ ἄρχοντες διὰ τὸν φτωχὸ κορφιᾶτη χωρικό, ὀφείλονται τὰ καλλίτερα διηγήματα τοῦ ἐνὸς καὶ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς καλλιτέρους στίχους τοῦ ἄλλου (βλ. λ. χ. τὸν Σαφτιᾶ).

*
* *

Ἄλλοτε εἰρωνεύοντο κάποιοι πολιτευόμενοι τῆς καλουμένης *τότε* φανλοκρατίας διότι ἐσυνείθιζε νὰ λέγῃ ὅτι «ἡ ἐντιμότης εἶναι συμφέρον». Δὲν γνωρίζω κατὰ πόσον ὁ μακαρίτης ἐμερίμνα περὶ τῶν συμφερόντων του, ἀλλ' ὅτι ἔλεγε τὰ ὀρθὰ, εἶναι ἀναμφισβήτητο. Τὸ τέλος τοῦ Μαρκορᾶ ἀποδεικνύει μάλιστα ὅτι ὅπως ἡ ἐντιμότης ἔτσι καὶ ἡ καλοσύνη εἶναι συμφέρον. Διὰ νὰ εἶναι φύσει καλοὶ καὶ ἡ ἀδελφή του καὶ αὐτός, ἔλαβον τὸ εὐτύχημα νὰ βλέπουν τὸ σπίτι των πάντα γεμάτο ἀπὸ παλαιούς φίλους, καὶ διὰ νὰ εὐσπλαχνισθοῦν καὶ νὰ ἀναστήσουν ἓνα πτωχὸ καὶ ἐντιμὸ παιδί, ἠδυνήθησαν στὰ τελευταῖα των χρόνια νὰ εὗρουν, οὕτως εἰπεῖν αὐτομάτως, ἀφωσιωμένον θετὸν υἱόν.

Τὸ ἔργον τῆς καλοσύνης συνεπλήρου ἡ εὐγένεια καὶ εὐπροσηγορία τῆς Σιόρα Νένης καὶ ἓνα ἀπὸ τὰ πλέον χαριτωμένα χαρακτηριστικὰ τοῦ Γερασίμου, ἡ φυσικὴ του εὐθυμία, ἐν ᾧ μοιραίως ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ὅταν φθάσουν σὲ βαρὺ γῆρας γίνονται γρινιάριδες. Αὐτὸς παρ' ὅλα τὰ πένθη καὶ ἂν καὶ κάπως τὸν ἐθλίβε ἡ ἀδιαφορία τὴν ὁποῖαν ἤρχισε πολὺ γλῆγορα νὰ δείχνῃ ὁ κόσμος διὰ τὸ ποιητικὸν τοῦ ἔργου⁽¹⁾, εἶχε μείνῃ μὲ τὸ μειδίαμα στὰ χεῖλη καὶ ἔδιδε πάντα στὴ σκέψιν του γελαστὴ μορφὴ⁽²⁾. Ἀλλὰ κυρίως ἐνεψύχωνε τοὺς δύο ἀδελφοὺς ἡ βαθεῖα των ἀμοιβαία στοργή. Σ' ἓνα ποίημα—ἀπὸ τὰ συγκινητικώτερα ποῦ ἔγρα-

1) Τοῦτο συμπεραίνω ἀπὸ τὸ ἑξῆς: Μία φορὰ, πρέπει νὰ ἦταν κατὰ τὸ 1908 τοῦ ἀνέφερα ὅτι τὸν ἐμνημόνευσε ὁ Ξενοπούλος σὲ κάποιο ἄρθρον του. Παρετήρησε χωρὶς πικρίαν ὅτι ἡ μνεῖα τοῦ ὀνόματός του εἶχε καταντήσῃ πολὺ σπάνια καὶ ὅτι αἱ ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες εἶχον ἐνδιαφερθῇ δι' αὐτὸν μόνον ἀφ' οὗ ἐπέφρασε τὰ ἐξῆντα καὶ γιὰ λίγο καιρὸ.

2) Ὅταν λ. χ. ἔγινε καθηγητῆς, νέος μὲν ἀλλὰ μετ' ἀρκετὰ βάσανα (εἶχα μείνῃ ψηφισμένος ἀλλ' ἀδιόριστος σχεδὸν δύο χρόνια) ἀντὶ συγχαρητηρίων μου ἐτηλεγράφησε «Κάλιο ἀργὰ παρὰ ποτέ».

τῆς ἀλῆσμονήτου τύπου ἀρχόντισσας, κοντῆς, λεπτῆς, κομψῆς πάντοτε προσεκτικὰ ντυμένης, καὶ εὐγενοῦς μὲ ὅλους. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἐδῶ συναθροισμένων ἦσαν συγγενεῖς ἢ πολὺ παλαιοὶ οἰκογενειακοὶ φίλοι. Ἀλλὰ καὶ ἡ παλαιὰ Φιλαρμονικὴ ἦτο παρούσα. Τὴν ἀντεπροσώπευε ὁ Ρινόπουλος, ποιητῆς καὶ φαγῶ, τοῦ στὰ νειάτα του εἶχε γράψει εἰς τὸν Ξύντα τὸ λιμπρέττο τοῦ *Ύποσηφλου* καὶ ποῦ εἶχε κρατήσῃ σὲ πολὺ προχωρημένην ἡλικίᾳ παροιμιώδη ὄρεξι καὶ κάποιες ἀναλαμπές ἀπὸ τὸ ποτὲ σπινθηροβόλο του πνεῦμα. Αὐτὸ δὲ εἶχε τὸ χαρακτηριστικὸ ὅτι διετυποῦτο συχνὰ σὲ ἀπροόπτους συνδυασμοὺς ἐλληνικῶν καὶ βενετιζιάνικων λέξεων, τὶς τελευταῖες τῶν ὁποίων πολλοὶ τῶν νεωτέρων ἤκουσαν διὰ πρώτην φορὰν ἀπὸ τὸ στόμα του.

Πλὴν οὔτε ἡ παρέα τῆς Πλατείας οὔτε ὁ πυκνὸς καὶ ἀφθονῶν εἰς νεολαίαν οἰκογενειακὸς του κύκλος δὲν ἠμπόδιζαν τὸν Μαρκορᾶν νὰ ἐργάζεται. Καὶ ποιήματα μὲν μεγάλα δὲν συνέθετε πλέον, οὔτε κἂν ἔστεργε στὰ καλὰ καθούμενα νὰ στιχουργεῖ «Δὲν γράφω στίχους κατὰ παραγγελίαν», ἀπήντησε τὸ 1895 στὸν Γρηγόριο Ξενόπουλο, ὅταν αὐτὸς τὸν παρακάλεσε νὰ γράψῃ κάποιον ποίημα γιὰ τὴν ἐβδομαδιαία *Ἑστία*. (¹) Ἀλλὰ μόλις συνέβαινε γεγονὸς, ποῦ τὸν συγκινοῦσε ὡς πατριώτην ἢ ὡς φίλον, ἡ Μοῦσα εὐρίσκετο στὸ πλευρό του. Μ' ἀληθινὴ δ' εὐγνωμοσύνη θυμοῦμαι τὸ ὠραῖο ποίημα ποῦ ἔγραψε γιὰ τὸ πρόωρο θάνατον στενοῦς μου συγγενοῦς.

Ἡ Μοῦσα πάντα εὐρίσκετο στὸ πλευρό του διότι καὶ αὐτὸς δὲν τὴν ἄφηνε νὰ φύγῃ. Ποτὲ δὲν τὸν ἤῤῥα μόνον τοῦ σπίτι χωρὶς νὰ τὸν ἰδῶ μὲ τὸ βιβλίον στὸ χέρι. Ὅλο διάβαζε καὶ ὅλο στίχους, καὶ στίχους κάθε λογῆς, (²) τοῦ Δάντε ἢ τοῦ Πετράρχα ὅπως καὶ ἄγνωστους σ' ἐμᾶς σατυρικοὺς, ποῦ εἶχαν γράψει ἐδῶ καὶ ἑκατὸ χρόνια στίχους σὲ μελανέζικη ἢ σὲ μπολενιέζικη διάλεκτο. Ὅταν ἐβαρύνετο νὰ διαβάζῃ, μετέφραζε σὲ στίχους ἐλληνικοὺς καθισμένος στὴν πολυθρόνα του, ἐκεῖνο ἢ τοῦτο ἀπὸ τὰ ποιήματα ποῦ εἶχε θησαυρίσει στὴν ἐξαιρετικὴ του μνήμη, ἰδίως ὅμως τὴ *Divina Comedia*.

Μετέφραζε δ' εὐκολώτατα διότι καὶ τοῦτο πρέπει νὰ τονισθῇ ἥξερε τὴ δημοτικὴ ὅσον ὀλίγοι. Συνέτεινε δὲ εἰς τὴν γνῶσιν τῆς καὶ ὁ πα-

1) Τὸ ἀνέκδοτο ὁ Ξενόπουλος ἔγραψε πολλὰς φορές.

2) Καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ πῇ σὲ κάθε μεγάλη γλῶσσα διότι ἥξερε ὠραῖα Γαλλικὰ καὶ Ἀγγλικὰ. Ἀλλ' αἱ προτιμήσεις του ἐπῆγαιναν ἀναμφίβολα στὴν Ἰταλία, δι' αὐτὸ δὲ εἶχε καὶ τόσο ἀγανακτῆσιν μὲ τὴν ἀνθελληνικὴ πολιτικὴ τοῦ Κρίσπι καὶ τὸν ἀποκλεισμό τοῦ 1886.

τριωτισμὸς του (ἦταν ἀρκετὰ μορφωμένος καὶ πολιτισμένος διὰ νὰ καταλάβῃ ὅτι δημοτικὴ καὶ ἔθνος εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ) καὶ αἱ ἐνιαυσίες του ἀρκετὰ μακρὲς διαμονὲς στὸ οἰκογενειακὸ του κτῆμα. Αἱ ἐβδομάδες τὲς ὁποῖες ὁ «τρύγος» καὶ ἡ «σοδειὰ» ἠνάγκασαν καὶ αὐτὸν καὶ τὸν Πολυλᾶν νὰ περνοῦν κάθε χρόνον στὲς ἐξοχές τους δικαιοῦνται στὴν εὐγνωμοσύνη τῆς ἐλληνικῆς λογοτεχνίας. Στὴν ἀγάπῃ δὲ ποῦ ἠσθάνθησαν αὐτοὶ οἱ ἄρχοντες διὰ τὸν φτωχὸ κορφιᾶτη χωρικό, ὁφείλονται τὰ καλλίτερα διηγήματα τοῦ ἐνὸς καὶ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς καλλιτέρους στίχους τοῦ ἄλλου (βλ. λ. χ. τὸν Σαφτιᾶ).

* *

Ἄλλοτε εἰρωνεύοντο κάποιον πολιτευόμενον τῆς καλουμένης τότε φαυλοκρατίας διότι ἐσυνείθιζε νὰ λέγῃ ὅτι «ἡ ἐντιμότης εἶναι συμφέρον». Δὲν γνωρίζω κατὰ πόσον ὁ μακαρίτης ἐμερίμνα περὶ τῶν συμφερόντων του, ἀλλ' ὅτι ἔλεγε τὰ ὀρθὰ, εἶναι ἀναμφισβήτητο. Τὸ τέλος τοῦ Μαρκορᾶ ἀποδεικνύει μάλιστα ὅτι ὅπως ἡ ἐντιμότης ἔτσι καὶ ἡ καλοσύνη εἶναι συμφέρον. Διὰ νὰ εἶναι φύσει καλοὶ καὶ ἡ ἀδελφή του καὶ αὐτός, ἔλαβον τὸ εὐτύχημα νὰ βλέπουν τὸ σπίτι των πάντα γεμᾶτο ἀπὸ παλαιούς φίλους, καὶ διὰ νὰ εὐσπλαχνισθοῦν καὶ νὰ ἀναστήσουν ἓνα πτωχὸ καὶ ἐντιμὸ παιδί, ἠδυνήθησαν στὰ τελευταῖα των χρόνια νὰ εὗρουν, οὕτως εἰπεῖν αὐτομάτως, ἀφωσιωμένον θετὸν υἱόν.

Τὸ ἔργον τῆς καλοσύνης συνεπλήρου ἡ εὐγένεια καὶ εὐπροσηγορία τῆς Σιόρα Νένης καὶ ἓνα ἀπὸ τὰ πλέον χαριτωμένα χαρακτηριστικὰ τοῦ Γερασίμου, ἡ φυσικὴ του εὐθυμία, ἐν ᾧ μοιραίως ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ὅταν φθάσουν σὲ βαρὺ γῆρας γίνονται γρινιάριδες. Αὐτὸς παρ' ὅλα τὰ πένθη καὶ ἂν καὶ κάπως τὸν ἐθλίβε ἡ ἀδιαφορία τὴν ὁποίαν ἤρχισε πολὺ γλήγορα νὰ δείχνῃ ὁ κόσμος διὰ τὸ ποιητικὸν τοῦ ἔργου (¹), εἶχε μείνῃ μὲ τὸ μειδίωμα στὰ χεῖλη καὶ ἔδιδε πάντα στὴ σκέψιν του γελαστὴ μορφὴ (²). Ἀλλὰ κυρίως ἐνεψύχωνε τοὺς δύο ἀδελφούς ἡ βαθειὰ των ἀμοιβαία στοργή. Σ' ἓνα ποίημα—ἀπὸ τὰ συγκινητικώτερα ποῦ ἔγρα-

1) Τοῦτο συμπεραίνω ἀπὸ τὸ ἑξῆς: Μία φορὰ, πρέπει νὰ ἦταν κατὰ τὸ 1908 τοῦ ἀνέφερα ὅτι τὸν ἐμνημόνευσε ὁ Ξενόπουλος σὲ κάποιον ἄρθρον του. Παρέτῃρησε χωρὶς πικρία ὅτι ἡ μνηεὶα τοῦ ὀνόματός του εἶχε καταντήσῃ πολὺ σπάνια καὶ ὅτι αἱ ἀθηναῖκες ἐφημερίδες εἶχον ἐνδιαφερθῇ δι' αὐτὸν μόνον ἀφ' οὗ ἐπέφρασε τὰ ἑξῆς καὶ γιὰ λίγο καιρὸ.

2) Ὅταν λ. χ. ἔγινε καθηγητῆς, νέος μὲν ἀλλὰ μετ' ἀρκετὰ βάσανα (εἶχα μείνῃ ψηφισμένος ἀλλ' ἀδιόριστος σχεδὸν δύο χρόνια) ἀντὶ συγχαρητηρίων μου ἐτήλεγράφησε «Κάλιο ἀργὰ παρὰ ποτέ».

ψε (1)—παρεκάλει τὸν θεὸ νὰ τοὺς πάρῃ τὴν ἴδια ἡμέρα. Ἡ εὐχή του σχεδὸν ἐξεπληρώθη καὶ ἡ μοῖρα τὸν ἠνόνησε προσωπικῶς κατὰ τούτο ὅτι αὐτὸς πρωτοεπέθανε καὶ δὲν ἐγνώρισε καὶ τὴ σκληροτέρα λύπη ποῦ θὰ ἤμποροῦσε νὰ εἶχε δοκιμάσῃ. Ἡ ἀδελφή του ἤπιε τὸ ποτήρι μὲ ἀξιοθαύμαστο στωϊκισμό. Τὴν ἐνεθάρρυνε ἡ ἰδέα ὅτι καὶ αἱ δικές της μέρες ἦσαν μετρημένες. Εὐρέθηκα περαστικὸς στὴ Κέρκυρα τὴν ἐπαύριο τοῦ θανάτου τοῦ ποιητοῦ. Ἐπῆγα ἐννοεῖται ἀμέσως νὰ τὴν ἰδῶ. Μ' ἐδέχθη σχεδὸν τυφλὴ χωρὶς φωνὲς καὶ φασαρίες, μ' εὐχαρίστησε ὅτι διὰ τόσα χρόνια δὲν περνοῦσα ποτὲ ἔστω καὶ διὰ 48 ὥρες ἀπὸ τὴν Κέρκυρα χωρὶς νὰ ὑπάγω νὰ ἰδῶ τὸν ἀδελφὸ της καὶ ἔπειτα μοῦ εἶπε: «Ἐλα παιδί μου νὰ σὲ φιλήσω, δὲν θὰ μὲ ξαναδῇς». Πράγματι λίγες μέρες ἔπειτα σὺ ἐξωτερικὸ ἔμαθα ἀπὸ τοὺς δικούς μου ὅτι καὶ αὐτὴ ἀπελάμβανε πλέον τὴν εὐτυχία ποῦ ἡ θρησκεία ὑπόσχεται εἰς τοὺς πραγματικὸς χριστιανούς.

Ὑστερόγραφα

Θὰ ἤθελα νὰ σημειώσω ἐδῶ, πάντοτε ἐντελῶς πρόχειρα, μερικὲς παρατηρήσεις σὲ δύο σημεία ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπιμένουν οἱ κριτικοὶ ποῦ δὲν ἐγνώρισαν τὴν παλαιὰ Κέρκυρα.

α') *Διατὶ ὁ Μαρκοῦς τόσο ἤργησε νὰ γίνῃ γνωστὸς ἔξω ἀπὸ τὴν Κέρκυρα*—τὸ γεγονὸς ὅτι ἕως τὸ 1890 ἦτο κατ' οὐσίαν ἄγνωστος καὶ στοὺς φιλολογοῦντας εἶναι ἀναντίρρητο καὶ ἐγὼ τὸ ἀντιλήφθηκα πολλὰς φορὰς καὶ τὸ ἤκουσα ἐπανειλημμένως καὶ ἀπ' αὐτὸν τὸν ἴδιον καὶ ἀπὸ ὅλους τοὺς λογίους ἀθηναίους ποῦ ἐγνώρισα ἀπὸ τὸ 1890 σὺ 1892 καὶ ἔτυχε νὰ γνωρίσω πολλούς. Ἄλλως τε προκύπτει καὶ ἀπὸ διάφορα δημοσιεύματα τῶν καθαρευουσιάνων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ποῦ ἡ ἀπρόοπτος αὐτὴ ἐμφάνισις ἐνοχλοῦσε· βλ. λ.χ. τὸ βιβλιαράκι τοῦ κ. Κ. Ράδου.

Τὸ πρᾶγμα εἶναι εὐεξήγητο. Ἦτο σχεδὸν ἀδύνατο νὰ εὐρεθῇ ἕνα ποίημα τοῦ Μαρκοῦ ἔξω ἀπὸ τὴν Κέρκυρα. Τὰ περισσότερα εἶχαν ἐμφανισθῇ σὲ τοπικὰς ἐφημερίδας καὶ ὅσα ἐτυπώθησαν σὲ φυλλάδια λ. χ. *Ὁ Ὅρκος*, δὲν εἶχαν καλὰ καλὰ κυκλοφορήσῃ τὸν εἶχαν ἐκεῖνοι κυρίως εἰς τοὺς ὁποίους τὸν εἶχε στείλῃ ὁ ποιητὴς ἢ ἡ οἰκογένειά του, καὶ οἱ λίγες καὶ ἀνεπαρκεῖς κρίσεις ποῦ εἶχαν δημοσιευθῇ δὲν ἀρκοῦσαν βέβαια νὰ φωτίσουν τὸ κοινόν.

Τὴν εὐθύνη ὅμως διὰ τοῦτο φέρουν ὅχι οἱ Ἀθηναῖοι κριτικοὶ ἀλλὰ αἱ παραδόσεις τῶν Κερκυραίων λογίων. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Πολυλά, ὅλοι

1) Ἐδημοσιεύθη σὲ *Παναθήναια*.

των ἐφήρμοζαν τὸ *λάθε βιώσας*. Ἐγραφαν διὰ τὸ στενὸ τοὺς κύκλο καὶ ἀγνοοῦσαν συστηματικῶς τὸ κοινόν. Ἡ κριτικὴ εἰς τὴν ὁποίαν ἀλληλοὑπεβάλλοντο ἦτο ἀρκετὰ αὐστηρὴ καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐβγαίναν ἀπὸ τὴν πέννα τοὺς παρὰ ἔργα καλοδουλεμένα, ἀλλ' εἶχε χαραχτῆρα φιλικῆς ἀλληλοὑπηρεσίας καὶ ἐγίνετο τρόπον τινα ὑπὸ ἐχεμύθια.

Αὕτῃ ἡ κατάστασις ἐξηγεῖται ἐν μέρει ἀπὸ τὴ ψυχρὴ συνθεσὶ τοῦ κερκυραϊκοῦ κοινοῦ, ποῦ ἦταν μορφωμένο ἀλλ' ὑπερκριτικὸ καὶ χωρὶς ροπὲς δι' ἐνθουσιασμούς, ὅπως τὸ Ζακυνθινόν. Ἀξιοσημείωτο εἶναι ἀπὸ αὐτῆς τῆς ἀπόψεως, ὅτι ὁ Σολωμὸς ἀφοῦ ἐπάτησε (σχετικῶς νεώτατος) τὴν Κέρκυραν, καὶ ἔγραψε ἔργα τελειότερα καὶ ὑψηλότερα δὲν ἐδημοσίευσεν πλέον σχεδὸν τίποτε καὶ ἄφηκε πολλὰ ποιήματα ἀτελείωτα. Στὴ Ζάκυνθο ἔγραφε καὶ ἐδημοσίευσεν ἀδιάκοπα, ἀλλ' ἐκεῖ κάθε ποίημά του ἀπεστηθίζετο σὲ λίγες μέρες ἀπὸ ὅλο τὸ κόσμον, καὶ ἡ *Φαρμακωμένη* ἀπετέλεσε κοινωνικὸ γεγονός. Γι' αὐτὸ ἔχω τὴν προσωπικὴ γνώμη, ποῦ ἔκαμε κακὰ νὰ φύγῃ ἀπὸ τὸ νησί του.

Τοῦτο μπορεῖ ἴσως ν' ἀμφισβητηθῇ, βέβαιον ὅμως μένει ὅτι συχνότατα τὰ ἔργα τῶν Κερκυραίων ἔμεναν ἀνέκδοτα ἢ θαμμένα σ' ἐφήμερα δημοσιεύματα. Ἀκόμη καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας τὰ μεγάλα ἔργα ἀνθρώπων εὐπόρων (1) καθὼς ὁ Ν. Κογεβίνας (Γλαύκιος Πόντιος), ἢ ὁ Β. Γ. Στεφελίδης (ἱερεὺς Κ. Βούλγαρης) ἐδημοσιεύθησαν μετὰ τὸ θάνατό τους. Τὸ αὐτὸ συνέβη μὲ τὸν Καλοσγοῦρο, τὸν Μαβίλη, (2) τὸν σοφὸ ἱστορικὸ Ι. Ρωμανό, (3) Ἄλλων πολλῶν (λ. γ. τοῦ Στ. Χρυσομάλλῃ) τὰ περὶ καὶ αἱ στίχοι δὲν ἐμαζεύθησαν ποτέ.

Καὶ αὐτὸς ὁ Μαρκοῦς γιὰ πολὺ καιρὸ ἐδημοσίευσεν «μὲ τὸ στανίδ». Καὶ ἀφ' οὗ ἐτυπώνετο τὸ ἔργο του ὀλίγο ἐφρόντιζε νὰ γνωστῇ. Ἀπέφευγε καθὼς ἐδημοσιεύθηκε ἤδη σ' αὐτὸ τὸ τεῦχος νὰ δίδῃ βιογραφικὰς πληροφορίες διὰ τὸν ἑαυτό του.

Τὰ ποιήματά του συνέλεξε γιὰ πρώτη φορὰ στὴν ἡλικίαν 64 ἐτῶν. Ἡ μεγάλη των ἐπιτυχία τὸν ἐνεθάρρυνε νὰ δημοσιεύσῃ τὸ 1898 *Τὰ Μικρὰ Ταξείδια*. Ἐπειτα ὅμως ἂν καὶ ἐξηκολούθησε νὰ στιχογραφῇ

1) Καὶ συνεπῶς ποῦ δὲν ἐστενοχωροῦσαν τὰ τυπογραφικὰ ἔξοδα.

2) Ὁ Μαβίλης μάλιστα ἂν ἔδιδε κανένα ποίημά του σὲ κανένα περιοδικόν, λ. χ. τὴν *Τέχνην* τὸ ἔδιδε ἀπὸ προσωπικὴ φιλία μὲ χίλιες δυσκολίες καὶ χωρὶς ὄνομά του.

3) Αὐτὸς ποτὲ δὲν ἐθεώρησε ὅτι ἡ ἱστορία του τῆς Κερκύρας διὰ τὴν ὁποίαν ἐμάζευε ὕλικόν τριάντα χρόνια ἦτο ἐτοιμὴ. Ἄλλο μεγάλο του ἔργο γιὰ τὸ Δεσποτάτο τῆς Ἠπείρου ἐδημοσιεύθη 4 χρόνια μετὰ τὸ θάνατό του ἀπὸ τὸν Δ. Βροκίνη.

πρωτότυπα καὶ νὰ μεταφράζῃ στίχους ξαναεπῆρε τὶς παλαιές του κα-
κὲς συνήθειες. Δεν ξέρω κἄν ἂν ἔγραψε ὅσα εἶχε μεταφράσῃ βυθισμέ-
νος στὴν πολιτρούνα του. Οὔτε ἐδημοσίευσε ὅ,τι πρωτότυπα ἔγραψε. Καὶ
ἐν τούτοις οἱ τελευταῖοι του στίχοι, ὅπως φαίνεται ἀπὸ ὅσους κατε-
χώρισαν τὰ *Παναθήναια* εἶναι ἀπὸ τοὺς καλλιτέρους καὶ πρωτοτυ-
ποτέρους. Εὐχομαι ὁ θεὸς του υἱὸς κ. Εὐστ. Μαρκοῤῥας, τοῦ ὁποίου
ἡ ἀγάπη ἐγλύκανε τὰ τελευταῖα του χρόνια, νὰ τοὺς μαζέψῃ καὶ τοὺς
δημοσιεύσῃ.

β') Πολυλᾶς καὶ Μαρκοῤῥας — Ἡ σύγχρονος κριτικὴ δὲν ξεχω-
ρίζει αὐτὰ τὰ δυὸ ὀνόματα. Πράγματι ἦσαν καὶ οἱ δύο ὄχι μόνον
συμπατριῶται, σύγχρονοι καὶ γεννήματα τῆς αὐτῆς ἀριστοκρατικῆς
τάξεως, ἀλλὰ καὶ μαθηταὶ ἄμεσοι τοῦ Σολωμοῦ, ὁμοῦδεάται στὸ γλωσ-
σικὸ καὶ στὸ ἐθνικὸ ζήτημα, δημοτικιστὰι δηλαδὴ καὶ θερμοὶ πατριώ-
ται μὲ τὴν Κρήτη καὶ τὴν Ἠπειρὸ πάντα στὸ νοῦ. Ἀτομικῶς ὅμως
δὲν εἶχαν καμμιά ὁμοιότητα οὔτε στὴν ἐμφάνισιν οὔτε στὴν ιδιοσυγ-
κρασία. Ὁ ἓνας (ὁ Πολυλᾶς) μὲ κανονικὰ χαρακτηριστικά, ἐπιμελημένη
ἐμφάνισι (τὸ ψηλὸ καπέλλο καὶ τὸ ψηλὸ κολλάρο δὲν τοῦ ἔλιπαν ποτέ),
ἐπιβλητικὸ ἐξωτερικὸ ἀλλὰ καὶ κάποια στιγνότητα καὶ ἀποκρουστικό-
τητα. Ὁ ἄλλος παχὺς ψηλὸς μὲ σιμὴ μύτη (τὸ πρόσωπο τοῦ Σωκράτη
στὸ σῶμα τοῦ Φάλασταφ) ἄσχημος καὶ κάπως ἀτημέλητος, ἀλλὰ παρ'
ὅλα αὐτὰ γεμάτος ἀρχοντιά, μὲ χαριτωμένο μειδίαμα καὶ γλυκύτατο
καὶ ποιητικὸ βλέμμα σοῦ ἔπερνε ἀμέσως τὴν καρδιά. Ὁ ἓνας ἔχων συ-
ναίσθησι τῆς ἀξίας του, ὁ ἄλλος μετριόφρων ὅσο πέρνει. Ὁ ἓνας γε-
μάτος φιλοδοξία δὲν ἔπαυε νὰ ἐνεργῇ γιὰ νὰ ἐπιβάλλῃ τὰς πολιτικὰς καὶ
φιλολογικὰς του γνώμες. Ψυχὴ δικτάτορος καὶ ἀποστολίου. Ὁ ἄλλος
ἐρασιτέχνης στὴν καλὴ σημασία ἀλλὰ καὶ σὲ ὅλη τὴ σημασία τῆς λέ-
ξεως.

Δι' αὐτό, ἂν καὶ καλοὶ φίλοι σπανίως ἐφαίνοντο μαζί. Ὁ Πο-
λυλᾶς, ἐξοῦσε περιστοιχισμένος ἀπὸ μαθητὰς ποῦ εἶχαν ὁμολογήσῃ
πίστι στὰ φιλολογικὰ καὶ πολιτικὰ του δόγματα καὶ καλὰ καλὰ δὲν
ἐχαιρετοῦσε τοὺς λοιπούς, τοὺς ὁποίους καθ' ὃ μὴ φίλους εἶχε τάσι νὰ
θεωρῇ ἐχθρούς. Ὁ καλοκάγαθος Μαρκοῤῥας, ποῦ ἐχθρὰ δὲν εἶχε αἰ-
σθανθῇ ποτέ του διὰ κανένα (ἐκτὸς διὰ τοὺς ἐχθρούς τῆς Ἑλλάδος),
ἦτο πρόθυμος νὰ συζητήσῃ μὲ κάθε ἄνθρωπο ἔχοντα κάποια μὲρφωσι
καὶ κάποιαν ἀνατροφὴν. Δι' αὐτό ὅπως εἶπαμε ἄνωτέρω στὸ τραπέζι
του στὰ Βόλτα ἐπρυτάνευε μία λεπτὴ φιλοκουβέντα. Ἐν ᾧ τὸ τραπέζι
τοῦ Πολυλᾶ ἦτο παρὰρτημα πότε Ἀκαδημίας, πότε Βουλῆς καὶ καμ-
μιὰ φορὰ καὶ ἐκλογικοῦ σαλονιοῦ.

Ἀλλὰ καὶ ἡ παραγωγή των ἦτο στὸ βάθος πολὺ διάφορη. Ἐκείνη
τοῦ Μαρκοῤῥα εἶναι πρωτότυπη καὶ ὅλη σχεδὸν σὲ στίχους. Ἐκείνη τοῦ
Πολυλᾶ μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῇ δογματικὴ. Ὁ πεζὸς λόγος κατέχει
σ' αὐτὴν μεγάλη θέσι Προλεγόμενα τοῦ Σολωμοῦ, κριτικαὶ μελέται,
ἄρθρα πολιτικά, λόγοι καὶ ἀγορεύσεις). Διὰ πολὺν καιρὸ ὅλοι οἱ στίχοι
του εἶναι μεταφράσεις ἰδίως τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Σαίξπηρ. Μόνο στὸ
τέλος τοῦ βίου ἐμφανίζεται ἡ λογοτεχνικὴ δημιουργικὴ ἐργασία: τὰ
ὀλίγα του ἀλλ' ἐξαιρετὰ συννέτα καὶ διηγήματα. Ἀπὸ ἀπόψεως παρα-
γωγῆς ὁ Πολυλᾶς μπορεῖ πιθανῶς λοιπὸν νὰ θεωρηθῇ ὡς κατώτερος
τοῦ Μαρκοῤῥα. Ὑπερέχει ὅμως ἀπὸ ἀπόψεως ἐπιρροῆς. *Ἰδρυσέ σχολή.*
Χωρὶς αὐτὸν ἡ λογοτεχνικὴ κίνησις στὴν Κέρκυρα θὰ εἶχε ξεψυχήσῃ
μὲ τοὺς μαθητὰς τοῦ Σολωμοῦ. Χάρης σ' αὐτόν, ἔζησε ἕως τὸν θάνατο
τοῦ Μαβίλη καὶ τοῦ Κ. Θεοτόκη.

Α. Μ. Ἀνδρεάδης

Μπάμπης Ἀννινος

Δικαιοσύνη ἡ τιμή, ἡ ἀπονεμομένη εἰς τὴν μνήμην τοῦ Γερασίου Μαρκοῦ, τοῦ ἀειμνήστου ποιητοῦ τοῦ «Ὁρκου». Ἡ Ἐπτάνησος, ἡ σχετικῶς προηγμένη πνευματικῶς περισσότερον τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν χωρῶν κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα, προσέφερε διὰ τῶν ποιητῶν της, διὰ τοῦ κορυφαίου καὶ μεγαλοπνόου ψάλτου τοῦ «Ὑμνου», τοῦ Σολωμοῦ, διὰ τοῦ ὁρμητικοῦ καὶ ἐνθουσιώδους Βαλαωρίτου, διὰ τοῦ λυρικοτάτου καὶ αἰσθηματικοῦ Μαρκοῦ καὶ τῆς λοιπῆς πλειάδος τῶν ποιητῶν της, ἄδρᾶν τὴν συμβολὴν της εἰς τὴν τόνωσιν καὶ τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος καὶ εἰς τὸν ἐξευγενισμόν τοῦ αἰσθηματος τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς.

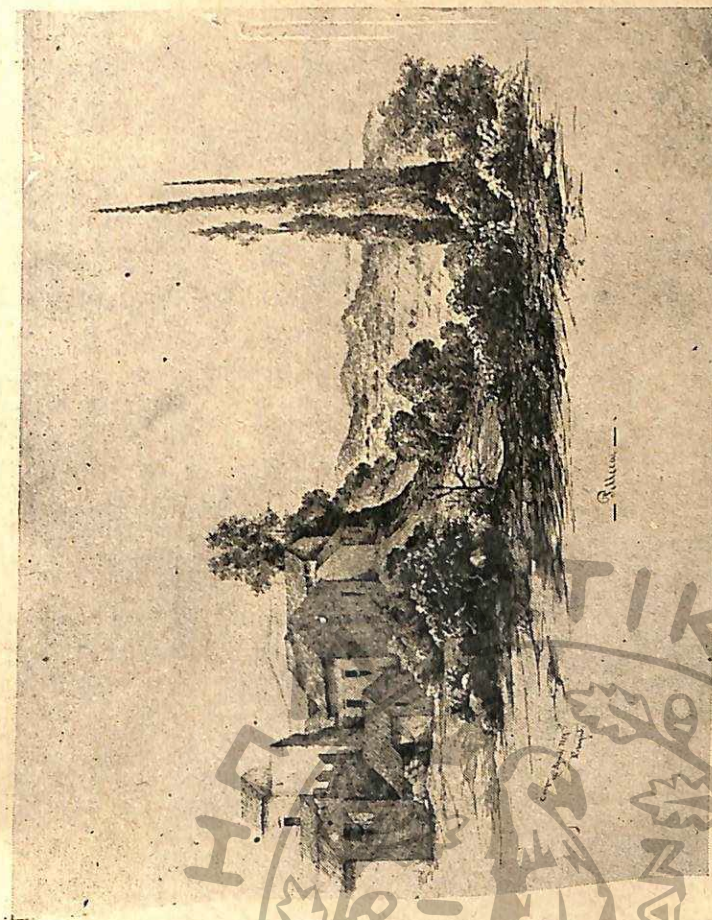
Τέλλος Ἀγρας

Γιὰ τὸν Μαρκοῦ θ' ἀλήθευε, παραποιημένη, μιὰ φράση παρμένη ἀπὸ κύκλον ὅπως διόλου ἄσχετο μὲ τὴν ποίησιν: «Ἄν δὲν ὑπῆρχε ὁ θάνατος, θὰ ἔπρεπε νὰ τὸν ἀνακαλύψῃ».

Καὶ γιὰ τὸν Σολωμὸ μήπως ὄχι; Καὶ ὁ Φώσκολος, ἂν δὲν ἐδημιουργοῦσε τοὺς «Τάφους», μήπως θ' ἄφηνε τὸ ἔργο του ἄρτιο μὲ τὶς «Χάριτες»;

Μέσα στὰ ἐπικαιρικὰ ποιήματα ποὺ ἀπαρτίζουν τὸ πλεῖστο ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Μαρκοῦ, τὰ ἐπιτάφια εἶναι τ' ἀφθονώτερα, τὰ κυριώτερα. Ἀνάμεσα στὰ ὑστερογέννητα «μαδριγάλια», ὁ θάνατος παρουσιάζεται ἐπὶ τέλους ὡσὰν μιὰ λύτρωση! Εἶν' ἀλήθεια, ὅτι καὶ αὐτὸς εἶναι χρωματισμένος μὲ τὸ εἰδυλιακὸ χρῶμα ποὺ κυριαρχεῖ σ' ὅλο τὸ ἔργο του· ἀλλ' ὅπωςδήποτε, εἶναι τὸ πάθος τὸ πιὸ ἐγγύτερο στὴν ψυχὴ τοῦ ποιητοῦ ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα—καὶ αὐτὰ ὀλίγα—, τὸ πιὸ παγκόσμιο, τὸ πιὸ ἀνθρώπινο.

Ἄν δὲν ὑπῆρχε, τὰ θέματά του θὰ ἔκλειναν πολὺ νωρίς. Ὁ κόσμος του εἶναι ραφαηλικός. Ὁ Μαρκοῦ δὲν εἶναι ἀπὸ τοὺς «καθημερινούς» ποιητάς, οὔτε στὴν ποιότητα, οὔτε στὸ ποσὸν τῶν συναισθη-

Πέλεκας — Κέρκυρα. Μελανογραφία Ἀν. Σάοξης 1854.

μάτων του. Με τὸ θεληματικὸ ἀποτράβηγμά του, κράτησε τὴν ἀπόστασιν.

— Καὶ ὅμως αὐτὸ προσθέτει, ἀντὶ νάφαιρῃ, στὴν ἐκτίμησιν τοῦ ἔργου του! Ἡ πατριαρχικὴ μορφὴ του εἶναι ἀδιάκοπα παρούσα στὴ μνήμη μας, ὅσο διαβάζομε τοὺς ωραίους στίχους του, τοὺς ποικιλόρουνθους, ὅσα ποιήματα, τόσα καὶ μέτρα—, τοὺς ἄφους, τοὺς μελωδικούς· κι' ὅσο μᾶς συνεπαίρνει ὁ μεσημβρινὸς λυρισμὸς του, ὁ γλυκὸς κι' ἀνεξάντλητος, μᾶς ἀρέσει νὰ συγκερνοῦμε μὲ τὴ γαλήνη τῆς φυσιογνωμίας του τὴν αἴγλη τοῦ μοναχικοῦ, κι' ἀκόμα, —τοῦ παραγνωρισμένου.

Μ. Βάλας.

Σολωμός· κορφὴ, ὅσο τὸ ἔργο του κι' ἂν συζητιέται τελευταία, ὅσο ῥόλο κι' ἂν ἔπαιξαν τὰ δουρικὰ στὴ φύτρα του, ἀληθινὰ γιὰ ψέματα.

Παλαμᾶς· ἄλλη κορφὴ ποῦ ὀρθώθηκε στὸ ξετύλιγμα τοῦ χρόνου. Θαρρῶ κιόλας πειδὲ μεγάλη, ἀπ' τῆς ἀπάτητες κορφές, βράχος ποῦ στὰ πόδια του ξερνιέται εὐκολόσβυστος ἀφρός.

Μαρκοράς· ἡ συνέχεια τῆς χαμηλωμένης ὀροσειρᾶς ἀνάμεσα στῆς δυὸ κορφές. Γνώρισε τὸ Σολωμὸ στὰ νειῶτα του καὶ λὲς νὰ πῆρε ἀπὸ τὰ χέρια του τὴν παράδοσιν τοῦ στίχου μας, ἐνῶ ὠρογίαν «Σούτσεια ἔπη», καὶ τὴ χάλκευσε, κατὰ τὴ δύναμή του, στὸν «*Ὀρκο*» ἐπικά καὶ στὸ «*Παράπονον τῆς Πεθαμένης*» λυρικά. Γέροντας, ἀντίκρουσε στὴν ἄλλη κορφὴ, τὸ καμάρι τοῦ σημερινοῦ στίχου, τὸν κ. Παλαμᾶ, ποῦ στὴν ποιητικὴ μας παράδοσιν ἔδωσε παλμούς ἀφάνταστους.

Σχεδὸν αἰῶνας χωρίζει τῆς δυὸ κορφές κι' ἀνάμεσά τους ὁ Γεράσιμος Μαρκοράς, στάθηκε ὁ ἄξιος λαμπαδηφόρος μὲ τὸν Ἀριστοτέλη Βαλαωρίτη.

Ρήγας Γκόλφης

Εἶναι γνωστὸ πόσα χρωστᾷ ἡ νεοελληνικὴ φιλολογία στὰ Ἑφτάνησα. Ἡ λαμπρὴ ἐκείνη περίοδος τοῦ 19ου αἰῶνα, ποῦ τὰ γράμματα ἀνθίσανε μέσα σὲ αἰμόσφαιρα ζωντανῆς ἀντίληψης τῆς τέχνης, εἶχε μεγάλη ἐπίδρασιν στὴν κατοπινὴ ἐξέλιξιν τῆς νέας μας λογοτεχνίας.

Ὁ ποιητὴς Γεράσιμος Μαρκοράς, ποῦ εὐτύχησε νὰ ζήσῃ τὰ χρόνια ἐκεῖνα, καλλιέργησε τὴ μούσα μὲ ὅλη τὴ σοβιρότητα, τὴν προσοχή, τὴ λατρεῖαν ποῦ τῆς πρέπει. Ἀφιέρωσε τὴ μάθησίν του, τὴν ἰδιοφυῖαν

ποιήματα, τὸν παρεκάλεσα νὰ μοῦ πὰ δανείσῃ διὰ νὰ τὰ διαβάσω. Τότε ἐπληροφορήτην ὅτι δὲν εἶχε δημοσιεύσει ἔργα του παρὰ μόνον δύο τρία εἰς μικρὰ φυλλάδια καὶ μερικά ἐπίκαιρα ἐπιθάλαια ἢ ἐλεγεῖα εἰς Κερκυραϊκὰς ἐφημερίδας, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐκυκλοφόρησαν πέραν τῆς νήσου. Μοῦ ἔδωκεν ἐν τούτοις, ἓνα φυλλάδιον ἀποτελούμενον ἐκ 31 σελίδων, καὶ ἓνα περὶ γλώσσης σατυρικὸν ποίημα.

Εἰς τὰ πρῶτον περιείχοντο τὸ ποίημα «Ὁ ἐρχομὸς τοῦ Γεωργίου
πρώτου εἰς τὴν Κέρκυραν» καὶ «Ὁ βασιλικὸς ὕμνος» τῶν ὁποίων
ὑπάρχει γαλλικὴ μετάφρασις, μὲν ἀπήγγειλε δὲ καὶ δύο τρία ἄλλα μι-
κρὰ του ποιήματα.

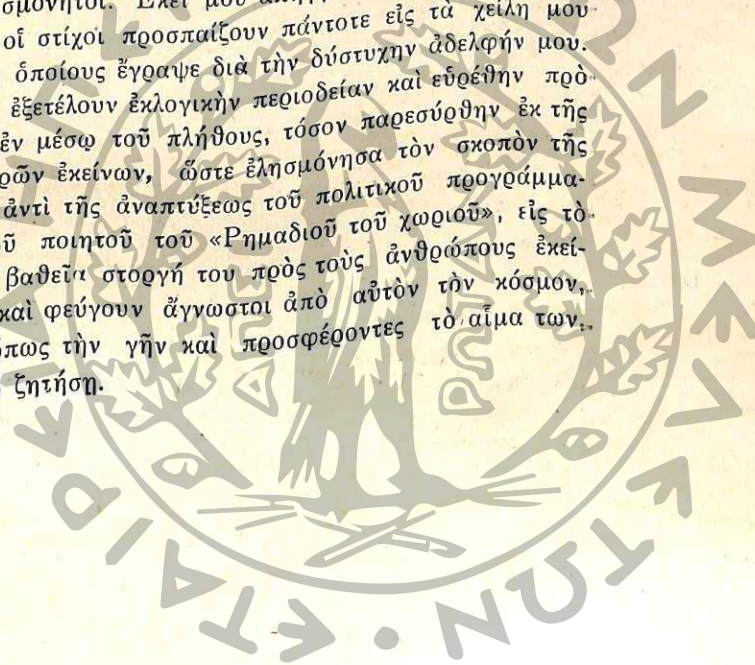
“Οταν ἐπέστρεψαι εἰς τὰς Ἀθήνας ἐπεδόθην ἀμέσως εἰς τὴν δημοσιογραφίαν καὶ εἰσῆλθον εἰς τὸν κύκλον τῶν ἀναδεικνυομένων τότε νέων εἰς τὴν φιλολογίαν. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ ποίησις εἶχε τραπῇ πρὸς τὴν ἐπτανησιακὴν σχολήν, ἡ δὲ καθαρεύουσα γλῶσσα δὲν ἐχρησιμοποιεῖτο πλέον εἰς τὴν ποίησιν. Παρατήρησα ὅμως ὅτι ἐν ᾧ ὁ Σολωμός, ὁ Βαλαωρίτης καὶ ὁ Κάλβος ἦσαν πασίγνωστοι, οὐδεὶς ἐγίνετο λόγος περὶ Μαρκοῦ. Ἐλάχιστοι ἐγνώριζον τὸν «Ὅρκον» του, μέγα δὲ μέρος τῶν φιλολογούντων καὶ ὁλόκληρον τὸ ἀθηναϊκὸν κοινὸν ἠγνόει καὶ τὴν ὑπαρξιν τοῦ ποιητοῦ. Τὸ πρᾶγμα ἦτο φυσικόν· ὁ Μαρκοῦς ἐδημοσίευσεν τὸν «Ὅρκον» του εἰς ὀλίγα ἀντίτυπα, ἐλάχιστα τῶν ὁποίων ἐκυκλοφόρησαν ἐκτὸς τῆς Κερκύρας. Καὶ ὁ μὲν Ραγκαβῆς ἔκρινεν αὐτὸν ὡς ἐν τῶν τελειότερων ποιημάτων τῆς συγχρόνου ποιήσεως, οἱ κριτικοὶ ὅμως τῶν ἐφημερίδων, εὐρισκόμενοι ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν περὶ γλώσσης ἰδεῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου, ὅστις εὗρισκεν ὅτι καὶ τὰ ποιήματα τοῦ Σολωμοῦ καὶ τοῦ Κάλβου ἔνεκεν τῆς γλώσσης των, δὲν ἦσαν προωρισμένα διὰ τὴν αἰωνιότητα, ἔκριναν ἀναλόγως καὶ τὸν Μαρκοῦν.

Ὁ Κερκυραῖος ποιητὴς κατόπιν τῶν τοιούτων κρίσεων εἰς οὐδεμίαν ποτὲ ἤχθη σχέσιν μετὰ τῶν φιλολόγων καὶ τῶν ποιητῶν τῶν Ἀθηνῶν, παρέμενεν εἰς τὴν ὥραιαν νῆσον του, ἔγραφε ποιήματα χωρὶς νὰ τὰ δημοσιεύῃ καὶ ἐπερνοῦσε τὰς μεταμεσημβρινὰς ὥρας του κάτω ἀπὸ ἓνα ὠρισμένον **βόλτο** τῆς Σπιανάδας οὔτε εἰς τὴν τοπικὴν, οὔτε εἰς τὴν γενικωτέραν πολιτικὴν ἀναμιγνυόμενος. Μοῦ ἐπῆλθε τότε ἡ ἰδέα νὰ γνωρίσω εἰς τὸ κοινὸν τῶν Ἀθηνῶν τὸν ποιητὴν τοῦ «Ὁρσκου» καὶ ἔκαμα μίαν δι᾿ ἄλεξιν εἰς τὸν φιλολογικὸν Σύλλογον «Παρνασσόν», εἰς τὴν ὅποιαν ἀνέλυσα τὸν «ὄρκον» καὶ κυρίως ἀπήγγειλα τὰ χαρακτηριστικώτερα μέρη αὐτοῦ. Ἡ δι᾿ ἄλεξις αὕτη συνετέλεσεν ὅπως γίνῃ πολὺς λόγος διὰ τὸν ποιητὴν. Αἱ ἡμερίδες καὶ τὰ περιοδικὰ

ἔγραψαν ἔκτενῶς περὶ αὐτοῦ, μοῦ ἐζητήθησαν ἀποσπάσματα τοῦ ποιήματος δημοσιευθέντα, ὁ Παλαμᾶς, ὁ Μητσάκης, ὁ Ξενόπουλος ἔγραψαν μακρὰς μελέτας, μετὰ μακρὰν δὲ ἀλληλογραφίαν, τὴν ὁποίαν διεξήγαγον μετὰ τοῦ Μαρκοῦ, ἐπείσθη ἐπὶ τέλους νὰ ἐκδώσῃ εἰς ἰδιαίτερον τόμον ὑπὸ τὸν τίτλον «Ποιητικὰ Ἔργα», κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1890 τὰ ποιήματά του. Ἡ δημοσίευσις τῶν ποιημάτων τούτων ἀπετέλεσε φιλολογικὸν γεγονός. Ὅλοι οἱ κριτικοὶ τῆς ἐποχῆς δὲν εὗρισκον ἔπαρκεῖς λόγους, ὅπως πλέξουν τὸ ἐγκώμιον ἐνὸς ποιητοῦ τόσο ἐνδόξου καὶ τόσο παραβλεφθέντος. Ἐτσι ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ὁ Μαρκοῦς ἀνῆλθε δι' ἐνὸς ἄλλματος ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ Παρνασσοῦ.

μετὰ τῆς ἀδελφῆς του. ἀπὸ τῆς ὁποίας μόνον ὁ θάνατος τὸν ἐχώρι-
σεν. Ἡ διαμονὴ του εἰς τὴν ἑλληνικὴν πρωτεύουσαν ὑπῆρξεν ἐκ τῶν
εὐτυχεστέρων ἡμερῶν τῆς ζωῆς του. Ὅλοι οἱ ἀθηναῖοι ποιηταὶ καὶ
λογογράφοι τὸν ἐκύκλωσαν μετὰ σεβασμοῦ, τοῦ ἐπιδεικνύσαντος πᾶσαν
ἔνδειξιν ἀγάπης καὶ τὰ σπίτια τοῦ Σουρῆ, τοῦ Παλαμᾶ, τοῦ Δροσίνῃ
καὶ τὸ ἰδικόν του, ὅπου ἐσύχναζε, ἐγένοντο τὰ κέντρα, ὅπου προσήρ-
χοντο οἱ διανοούμενοι ὅπως καταθέσουν τὴν ἔκφρασιν τοῦ θαυμασμοῦ
τῶν. Ἐκτοτε τὰ περιοδικὰ καὶ ἡμερησίου ἐξίτητον εἰς πᾶσαν περίστασιν
ποιήματά του πρὸς δημοσίευσιν καὶ ὁ Μαρκοράς ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ
δεσμὸς τῆς σχολῆς τοῦ Σολωμοῦ πρὸς τὴν νέαν τροπὴν τῆς ἑλληνικῆς
ποιήσεως, ἣτις ἀνέδειξε τόσους ἐνδόξους ποιητάς.

Τὴν τελευταίαν φοράν ποῦ τὸν εἶδον εἰς τὴν Κέοκκρον ἐπέρασα ὀλίγες ἡμέρας μαζύ του εἰς τὴν ἑπαυλιν αὐτοῦ. Αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι ὑπῆρξαν δι' ἐμὲ ἀλησμόνητοι. Ἐκεῖ μοῦ ἀπήγγειλε «τὸ Ρημαδί τοῦ χωριοῦ» τοῦ ὁποῖο οἱ στίχοι προσπαίζουν πάντοτε εἰς τὰ χεῖλη μου. καὶ τοὺς στίχους τοὺς ὁποίους ἔγραψε διὰ τὴν δύστηνην ἀδελφὴν μου. «Ὅταν κατὰ τὸ 1920 ἐξετέλουν ἔκλογικὴν περιοδείαν καὶ εὗρέθην πρὸ τῆς ἐπαύλεως ἐκείνης ἐν μέσῳ τοῦ πλήθους, τὸσον παρυσυρθὴν ἐκ τῆς ἀναμνήσεως τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, ὥστε ἐλησμόνησα τὸν σκοπὸν τῆς μεταβάσεώς μου, καὶ ἀντὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πολιτικοῦ προγράμματος, ὠμίλησα περὶ τοῦ ποιητοῦ τοῦ «Ρημαδιοῦ τοῦ χωριοῦ», εἰς τὸ ὅποιον ἐκδηλοῦται ἡ βαθεῖα στοργή του πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους οἵτινες ἔρχονται καὶ φεύγουν ἀγνωστοὶ ἀπὸ αὐτὸν τὸν κόσμον, καλλιεργοῦντες ἀδιακόπως τὴν γῆν καὶ προσφέροντες τὸ αἷμα των. ὅταν ἡ πατρίς τους τὸ ζητήσῃ.

Ι. Ν. Γρυπάρης

Ἡ Ἑπτανησιακὴ ποίησις ποῦ ἀρχηγὸν καὶ κορυφὴν ἔχει τὸν Σολωμὸν καὶ τελευταῖον ἴσως ἀντιπρόσωπον τὸν σεβάσμιον νεκρὸν τῆς χθὲς, τὸν Γεράσιμον Μαρκοράν, κατὰ τοῦτο ξεχωρίζει ὁρῶν καὶ κοφτὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη, τὴν ἑλλαδικὴν νὰ τὴν εἰποῦμεν ποίησίν μας, ὅτι παρουσιάζεται ἐντοπισμένη τέλεια εἰς τὸ περιβάλλον ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀνέπτυχθη. Ἀπὸ μίαν πηγὴν καὶ μὲ μίαν κατεύθυνσιν γεμίζει ἀνετα καὶ ἀβίαστα τὴν περιοχὴν ποῦ τῆς ἐδόθηκε νὰ γεμίση καί, ὅπως κάθε ὕγιης ὁργανισμός, ἤρχισε νὰ ἀποσύρεται ὅταν ἤρχισαν νὰ ὑποχωροῦν καὶ οἱ ὅροι ποῦ ἀπετέλεσαν τὴν αἰτίαν τοῦ εἶναι της. Ἐὰν ἐξαιρέση κανεὶς ἀκόμα σήμερα τὸν μοναδικὸν Μαβίλλην, κάθε ἄλλος ἐπιανήσιος ποιητὴς θὰ εἶναι πολὺ πλησιέστερος πρὸς τὸν Παλαμᾶ καὶ ἡμᾶς τοὺς ἄλλους τοὺς poètes mineurs, ποῦ μηρυκάζομεν γύρω του, παρὰ πρὸς τὸν Σολωμόν. Δὲν θὰ ἤμποροῦσα ἐγὼ ἔτσι πρόχειρα τώρα νὰ διατυπώσω τὰ ἐσωτερικώτερα γνωρίσματα, ποῦ χαρακτηρίζουν τὴν οὐσίαν τῆς τέχνης τοῦ Μαρκορά, ἀλλὰ γενικῶς θὰ εἶχε κανεὶς νὰ εἴπῃ ὅτι εἶναι τέχνη τελείως ὕγιης καὶ εὐρωστη, χωρὶς ματαίας καὶ σπασμωδικὰς προσπαθείας πέραν τῶν δυνάμεών της καὶ τῶν ἀναγκῶν της, τέχνη μὲ τὰ εὐγενέστερα ἐλατήρια πού, μὲ ὅσα καὶ ἂν λέγουν, θὰ δονοῦν πάντοτε τὴν καλυτέραν μερίδα τῆς ψυχῆς μας. Τέχνη μ' ἓνα λόγον τέτοια ὅπως θὰ ἐχρειάζετο διὰ νὰ παιδαγωγήσῃ ἓνα ἔθνος μὲ συνείδησιν ἀνωτέρου προορισμοῦ, πολὺ καλύτερα ἀπὸ κάθε αἰσθητικὸν ραφφινισμόν, εἰς τὸν ὁποῖον θυσιάζομεν τόσον πρόθυμα σήμερα· διότι χωρὶς νὰ παραγνωρίσῃ κανεὶς τὴν ἀνάγκην καὶ τὴν σημασίαν κάθε ἄλλης τεχνοτροπίας, ἤμπορεῖ ἀδιστακτικῶς νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι ἐπιβάλλεται εἰς τὴν τέχνην μας ἡ ἐπιστροφὴ πρὸς ἓνα νεοϊδανισμόν σκοπιμώτερον, δηλαδὴ συμφωνώτερον πρὸς τὰ ἔθνικά μας ἰδεώδη· τῆς ἐπιστροφῆς αὐτῆς ἀπὸ τοὺς ἀσφαλεστέρους ὁδηγοὺς θὰ ἦτο δίχως ἄλλο ὁ Μαρκοράς.

Καὶ ὅχι μόνον τοῦτο ἀλλὰ καὶ τὰ ἐξωτερικὰ γνωρίσματα τῆς τέχνης του ποῦ προβάλλουν κτυπητὰ εἰς ὅλον του τὸ ἔργον καὶ ξεχωριστὰ εἰς τὸν «Ὅρκον» τὸν ὑποδεικνύουν ὡς τοιοῦτον· ἡ λατρεία τοῦ στίχου καὶ γενικώτερα τῆς μορφῆς, ἡ τελεία ἀντίληψις τῆς συμμετρίας καὶ ἀκόμη περισσότερον τῆς ἀρχιτεκτονικῆς κατασκευῆς τοῦ ποιήματος, θὰ ἔκαμναν τὸν Μαρκοράν τὸν τελειότερον διδάσκαλον διὰ τοὺς νέους μας ποιητὰς ἂν δυστυχῶς δὲν ἐγενικεύετο ὁλοένα καὶ ἀπελπιστικώτε-

ρον ἡ τάσις νὰ θεωροῦνται τὰ προσόντα αὐτὰ ὅχι μόνον δευτερεύοντα καὶ ἀσήμαντα, ἀλλὰ καὶ ἀντιποιητικὰ ἀκόμη.

Στέφ. Δάφνης

Πάντα μου, ἀπὸ μικρός, ἀγάπησα τὴν ποίησιν τοῦ Μαρκορά, τὴν εὐγενικιά, τὴ μελωδικὴ καὶ ἀνθρώπινη. Ὅμως περισσότερον ἀπὸ τὰ μεγάλα του ποιήματα, ἀκόμη κι' ἀπ' αὐτὸν τὸν ἐπικὸν «Ὅρκον» του, βαθύτερα μὲ συγκινοῦσαν οἱ σύντομες ἀλλ' ἀδρὲς στὸ περιεχόμενο μεγαλόπνοες ᾠδὲς τοῦ Κερκυραίου ψάλτη. Καὶ θυμᾶμαι πὼς τὴ συγκίνησή μου αὐτὴ μπόρεσα κάποτε νὰ τὴ μεταδώσω καὶ σὲ ἄλλη ψυχή. Τὸ ἐπεισόδιο συνέβηκε ἔτσι:

Τὸν καιρὸ ποῦ ἦμουν δάσκαλος καὶ ὁ πόλεμος εἶχε πάρει πολλοὺς νεωτέρους μου συναδέλφους στὸ Μέτωπο, ὁ Γ. Ἐπιθεωρητὴς μου εἶχε ἀναθέσει νὰ διδάξω καὶ Νεοελληνικά, ἂν καὶ ἦμουν καθηγητὴς τῶν Μαθηματικῶν ἐγώ!.. Λοιπὸν μὲ τὸ πρῶτο μάθημα, στὴν Γ' τάξη, ἄνοιξα τὸ βιβλίον καὶ σιγὰ σιγὰ ἄρχισα νὰ διαβάζω στοὺς μαθητὰς τὸ «*Παράπονον πεθαμένης*» τοῦ Μαρκορά:

*Κόσμε ὥραϊε, μὲ πόση λάβρα
Σ' ἔχω τώρα στὴν κἀρδιά!
Τ' Ἀπριλιοῦ σου ἀκούω τὴν αὔρα
Καὶ στὸ λάκκο μου βανθῶ,
Μ' ὅσα ὀλοῦθε ἡ γῆ φυτρώνει
Νᾶταν, Θέ μου, βολετὸ
Ἀπ' τὸ χῶμα ποῦ μὲ ζώνει,
Σὰ τριαντάφυλλο νὰ βγῶ!*

Θυμᾶμαι πὼς ἦταν μιὰ χινοπωριάτινὴ μέρα, θολή, ὑποβλητικὴ. Σιγανὴ βροχὴ ἐτυμπάνιζε στὰ τῆγμια τοῦ σχολείου καὶ ἔδερνε τὰ κίτρινα φύλλα τοῦ πλατάνου τῆς αὐλῆς. Οἱ μικροί, σκυμμένοι στὰ βιβλία τους, παρακολουθοῦσαν τὴν ἀπαγγελίαν τῶν Μαρκορικῶν στίχων:

*Πρὶν ὁ Θάνατος μὲ σύρῃ
Σὲ ἀλουλούδισταις ἐρμιαῖς,
Εἶδα τέτοιο πανηγύρι
Δεκατέσσερα φορὰς!...*

Ἄξαφνα, ἀπὸ τὸ βάθος τῆς στενόμακρης σάλας, μέσα στὴ σιωπὴ, ἀκούστηκε ἓνα κλάμα. Οἱ μαθηταὶ ἐγύρισαν πίσω τὸ κεφάλι. Σταμάτησα τὴν ἀπαγγελίαν καὶ ρώτησα.

— Τί εἶναι κεῖ κάτω;.. Ποιὸς κλαίει;

Ἐνῶ ἀπὸ τὰ μεγαλειότερα παιδιὰ τοῦ προτελευταίου θρανίου σηκώθηκε ὄρθιο καὶ μοῦ εἶπε:

τικὴν ἔμπνευση, δίχως τοὺς ἄσκοπους ρητορισμοὺς ποὺ μ' αὐτοὺς οἱ σύγχρονοὶ τοῦ Φαναριώτες εἶχον πνίξει τὸν Παρνασσό μας. Στὰ μικρὰ ταξείδια, δείχνει ὅλη τὴ μελαγχολικὴ του διάθεση.

Στὴ σάτυρά του εἶναι εὐγενικὸς καὶ δὲν δείχνεται πικρόχολος σὰν τὸ Σοῦτσο. Φύσει ποιητικὴ ψυχὴ δὲν θέλησε νὰ συμπεριληφθῇ στὰ Ἄπαντα του ἢ προσωπικὴ του σάτυρα Λέλεκας καὶ Σπαρτοίνης.

Εἶναι ἓνας ρομαντικὸς μᾶλλον ποιητὴς ποὺ κρατᾷ πάντοτε τὴν αὐτομικότητά του. Διὰ τοῦτο δὲν ἔγινε καὶ δουλόπρεπος μιμητὴς τῶν Ἱταλῶν παρ' ὅλο ποὺ δείχνεται ἡ ἐπίδρασί των στὰ ἔργα του. Ἀγαπᾷ μὲ τὴν ἴδια ἀγάπη ὅλους τοὺς Ἱταλοὺς. Ὁ Δάντης τὸν ἐσαγήνευσε. Καὶ ἀπὸ ἄλλους ξένους ἔδειχνε προτίμηση στὸν Βύρωνα, ἀκολουθῶν μιὰ μόδα γενικευμένη πολὺ στὴν ἐποχὴ του στὴν Ἑλλάδα. Μιμητὴς τοῦ Σολωμοῦ τὸν ἐφθασε στὴ γλυκύτητα, ὅχι ὅμως καὶ στὴ δύναμη τοῦ στίχου. Μιμεῖται τὴ χαριτωμένη τρυφερότητα τοῦ Χριστόπουλου, τὴν ἐκλεπτισμένη ἀπαλότητα τοῦ Καρασγύτσα, τὴν αἰσθηματικὴ λεπτότητα τοῦ Τανταλίδη, ἅμα πραγματεύεται θέματα ἀνάλογα. Ἐξάφνα ὅταν μιᾷ γιὰ ἓνα παιδάκι, ἢ γιὰ ἓνα λουλούδι.

Δὲν ξέρεי ν' ἀγοιέψῃ. Καὶ ὅμως ἐμπρὸς στὴν ἀνθρώπινη μοχθηρία, τὸ χέρι ποὺ χαϊδεύει δείχνει ποὺ ξέρει νὰ κτυπήσῃ τὸ ἄκακο ἄρνάκι μεταβάλλεται σὲ λιοντάρι ἄγριο.

D. C. Hesselling

Wassenaar, 31 Octobre 1929.

Très honorée Madame,

Votre aimable envoi m' a causé un grand plaisir. J' ai lu vos charmants diaghēmata portant sur les mœurs et les Superstitions du peuple, j' ai appris un grand nombre de détails intéressants sur la vie de Foscolo, dans les Χάριτες m' étaient peut connus, et j' ai pu me convaincre de la florissante vie littéraire de Zante par les livraisons de l' excellent périodique que vous dirigez.

Vous me faites l' honneur de me demander mon opinion sur le poète Marcoras. Ce que j' admire de lui c' est la douceur harmonieuse de ses vers et la délicatesse de son sentiment. Je préfère de beaucoup ses poèmes lyriques à son Ὅρκος et à son Ἀρίωνας ; j' ai un vrai culte pour son Παράπονο πεθαμένης (ποιητικὰ Ἔργα, Corfou, 1890, p. 263), c' est selon une merveille de chaste tendresse.

Veillez agréer, chère Madame, l' assurance de mes sentiments de gratitude et de profond respect.

Θράσος Καστανάκης

Μέσα σὲ μιὰ ἐποχὴ ὅπου ὀργιάζε ἡ πολύπειρη φαναριώτικη μας διανοούμενη ἀγυρτεία καὶ ἀληθινὰ « . . . ἡ Κόλαση βροντοῦσε. Στὴ θύρα τῆς Παράδεισος », μὲ τὸ Μαρκορὰ συνεχιζότανε τὸ θαυμαστό παράδειγμα τῆς ἐφτανήσιας συμβολῆς. Μὲ τέτοιους ἀνθρώπους ἡ νεοελληνικὴ ἀναγέννηση — δίπλα στοὺς Κουτσοβλάχους, δίπλα καὶ στοὺς Βρεφοκόμους καὶ ὀρφανοτρόφους τῆς κάθε ἐθνικῆς μας μικρότητας — ὀρθόστεκε πάλι μὲ τὰ ἐνστικτα τοῦ πολιτισμοῦ, ποὺ τὴν πλήρη του ὄντοτητα ἀκόμη τὴν καρτεροῦμε.

Ἐκατὸ χρόνια μόνο μὲ ἐνστικτα ἀνήμερα, καὶ μὲ τυφλὲς λαχτῆρες, καὶ προσπάθειες ἐγρήγορης χροσσματικῆς. Τριγύρω τους μιὰ ἀκαταπόνητη ὁμαδικὴ ἐργασία — ἡ μόνη — καταστροφῆς. Ἐκατὸ χρόνια ὁμαδικῆς ἐργασίας γιὰ νὰ ἐξουδετερώσουμε ἐκμηδενιστικὰ τὴν δημιουργὸ μανία κάθε μεγάλου ἀνδρα ποὺ ἔβγαλε ἡ Πατρίδα μας.

Αὐτὰ συλλογιέμαι ὅταν καὶ ἐμεῖς γιορτάζουμε ἑκατονταετηρίδες. Δὲν εἶναι ἡ γιορτὴ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν ἢ τῶν μεγάλων γεγονότων. Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, οἱ Σολωμοί, τὰ Μεσολόγια, οἱ Μαρκοράδες, ὁ Παλαμὰς σὲ λίγο — ὅλα ἀφορμὲς. Αὐτοὶ δὲ μᾶς ἐνδιαφέρουνε. Οὐτὲ καὶ τοὺς ξαίρουμε.

Ἐμεῖς γιορτάζουμε τὸ θρίαμβο τῆς πανελληνίας καταστροφικῆς μεγαλουργίας : τρώει ὅλη τὴ σπορὰ καὶ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν καὶ τῶν μεγάλων γεγονότων. Μόνο αὐτὴ ἡ μεγαλουργία βάσταξε ἑκατὸ χρόνια. Καὶ ἀκόμη βαστᾷ καὶ ἐξοντῶνει περίφημα κάθε εὐγένεια, κάθε κίνδυνο ποὺ προβάλλει ἀντίμαχος τῆς εὐφυολογούσας ἀλλὰ καὶ πολὺ ἀνήσυχης μετριότητος μας.

Γ. Λαμπελέρ

Γαλήνιος στὴ σκέψη, συγκρατημένος στὸ λυγισμό του, φυσικὸς στὴ γλῶσσα του, ὁ Γεράσιμος Μαρκορὰς, βρίσκω ὅτι συγκεντρώνει σὲ ζηλευτὸ σημεῖο στὰ καλλιτεχνικά του ποιητικὰ δημιουργήματα, ὅλα τὰ καλλιτεχνικὰ συστατικὰ ποὺ χαρακτηρίζουν τὸ ἔργο τῶν ποτῶν ἐκλεκτῶν ἐπτανήσιων ποιητῶν.

Σίμος Μενάρδος (ἀπὸ μάθημα στὸ Λονδίνο):

Ὁ κ. Μενάρδος μετὰ τὴν ἀνάλυσιν τοῦ *ὄρκου* παραθέτει τὸν στίχον τοῦ Μαρκοῦ.

Πόσο εἶναι, Μάνθο, ἡ δύναμη τῆς προσευχῆς μεγάλη

καὶ παρατηρεῖ τὰ ἀκόλουθα (σ. 351).

«Ἡ δύναμις τῆς προσευχῆς καὶ τῆς θρησκείας κάμνει τὸν Μαρκοῦ, ὅπως τὸν Τυπάλδον, νὰ διακρίνῃ ὁράματα, «μὲς στὴ μάνα τοῦ φωτός» νὰ βλέπῃ καὶ ν' ἀκούῃ ἀγγέλους, ποῦ πετοῦν, καὶ ψάλλουν καὶ ἀκόμη καὶ θρηνοῦν διὰ τὴν Κρήτην. Ἀπεναντίας οἱ Τοῦρκοι τὸν ἐνθυμίζουν τοὺς δαίμονας τοῦ Ἄδου,

ποῦ τοῦ θανάτου ὁ Νικητὴς ἐπέειπε τὴν ὥρα στὴν μαύρη χώρα.

Ὁ ποιητὴς, ὁ ὁποῖος εἰς τὰ ἐλαφρότερα ποιήματά του ἐπικαλεῖται τὴν Μοῦσαν, εἰς τὸν *ὄρκον* καλεῖ τὸν ἄγγελον φύλακα τοῦ ἀνθρώπου. I' ange gaiardien νὰ τοῦ ψάλλῃ τὰ ὄνειρα τῶν κοιμωμένων γυναικοπαίδων. Καὶ ὅμως ὅλαι αὗται αἱ εἰκόνες δὲν ἀπαρέσκουν, διότι δὲν εἶναι ἀνάρμοστοι πρὸς τὸ θέμα. Ἀλλὰ τοιοῦτοτρόπως ἡ πατριωτικὴ ὑπόθεσις γίνεται θρησκευτικὴ καὶ ὀλίγοι Ἕλληνες, ἐκτὸς τῶν Ἑπτανησίων αἰσθάνονται παρομοίως. Ἐγὼ τοῦλάχιστον, ἂν καὶ εἶμαι ἐξοικειωμένος μὲ τοὺς ὕμνους τῶν ἐκκλησιαστικῶν μας ποιητῶν, ἀναγινώσκων τὸν *ὄρκον* τοῦ Μαρκοῦ καὶ τὰ ποιήματα ἄλλων Ἰονίων, εὐρίσκω τὸν οὐρανὸν τῶν κάπως ξένων. Δηλαδὴ δὲν ἵπτεται πολὺ ἀπὸ τῆ γῆν. Εἰς τὸ τέλος τοῦ *ὄρκου* ἡ ἡρώϊνη φθάνει πολὺ σύντομα εἰς τὰ ἐπουράνια καὶ γίνεται δεκτὴ ἀπὸ ἀγγελικοὺς χορούς.

Τοιοῦτοτρόπως ἡ τέχνη τοῦ Μαρκοῦ πρέπει νὰ κριθῇ ὡς χριστιανικὴ μὲ ὅλα τὰ πλεονεκτήματα καὶ ὅλας τῆς τὰς ἐλλείψεις. Στερεῖται τελείως πλαστικότητος. Ὁ Μάνθος, ὁ νεκρὸς ἐραστής, ὁ διηγούμενος τόσα πολλά, εἶναι φάσμα, ἀλλὰ καὶ ἡ Εὐδοκία, ποῦ τὸν ἀκούει, δὲν εἶναι τίποτε περισσότερον. Καὶ ὅμως τὸ ποίημα ἐνέχει ἄποψιν ὀνειρώδη, ἀληθινὸν πάθος καὶ πραγματικὸν ὕψος. Ὁ Μαρκοῦς γνωρίζει πῶς νὰ ἐγγίξῃ τὴν ὑψηλὴν χορδὴν· κάμει συχνὰς ἀποστροφὰς πρὸς τὴν θάλασσαν, τὴν ἐλπίδα, τοὺς ἀγγέλους, τὴν Παναγίαν, «δέσποινα θεία, θεέ, ὦ Χριστέ».

Τοῦτο δὲν εἶναι εὐκόλον. Διὰ νὰ συνομιλῇτε μὲ τόσα θεῶν πρόσωπα, πρέπει νὰ σᾶς ἔχῃ συστήσῃ πρὸς αὐτὸν ὁ altissimo poeta. Πράγματι, ὁ Μαρκοῦς ἐμελέτησε κατὰ βάθος τὸν Δάντε, καὶ θὰ εἶχεν

ἰδίως ἐνθουσιασθῇ ἀπὸ τὸν *Παράδεισον*. Τοιοῦτοτρόπως εἰς τοὺς στίχους του, καθὼς καὶ εἰς τοὺς στίχους τοῦ φίλου του Τυπάλδου, ἡ Ἰταλικὴ ἐπίδρασις εἶναι φανερά. Ἀλλ' ἐνῶ ὁ Τυπάλδος, ψάλλον ἔρωτα καὶ πόθους, εἶναι γλυκὺς, ὁ Μαρκοῦς εἶν' εὐγενικὸς καὶ ὑψηλός. Καὶ αἱ ὥραιαι του περιγραφαὶ τελειώνουν εἰς στίχον ὑψηλόν, π.χ. μετὰ εἰκόνα τῆς νυκτὸς ἐπιλέγει:

Ὅλα τὰ πλάσματα, Θεέ, στὸν ἥσυχον σου ἀποκάτου.

Μερικαὶ σελίδες τοῦ *ὄρκου* εἶναι τόσον παθητικαί, ὥστε προκαλοῦν τὰ δάκρυα. Ἀλλ' αἰσθάνεσθε ὅτι χρειάζονται τραγούδιμα, ἡ τοῦλάχιστον μεγαλόφωνον ἀπαγγελίαν, καθὼς αὐτὸς ὁ ποιητὴς συνήθιζε νὰ τοὺς ἀπαγγέλλῃ..»

Παῦλος Νιρβάνας

Θὰ μοῦ ἦτανε δύσκολο, σὲ λίγα λόγια—δυστυχῶς ἡ βιαστικὴ στιγμή δὲν μοῦ ἐπιτρέπει περισσότερα—νὰ κλείσω τὴν κρίσιν μου γιὰ τὴν ξεχωριστὰ συμπαθητικὴ μου ποίηση τοῦ Μαρκοῦ.

Δὲν μπορῶ, ὅμως, νὰ μὴ δικαιολογήσω τὴν ἀγάπην μου. Ἀγαπῶ σ' αὐτὴν τὴν παρθενικὴ τῆς ἀγνότητος, τὴν ἀνώτερή τῆς εὐγένεια, τὸ συγκρατημένο τῆς αἰσθημα, τὴν ἀπλότητα τῶν τρόπων τῆς, τὸν ἥσυχον ρυθμὸ τοῦ παλμοῦ τῆς καὶ—ἀπάνω ἀπ' ὅλα—τὴ γλύκα τοῦ πόνου τῆς καὶ τὴν σεμνότητα τῆς χαρᾶς τῆς.

Ὁ Κερκυραῖος εὐπατριδὴς μπορεῖ νὰ μὴ στάθῃκε ὁ «altissimo poeta» τοῦ δαντικοῦ στίχου. Ὅμως, μᾶς χάρισε, χωρὶς ἄλλο, μιὰ ποίηση καθαροῦ γαλάζιου αἵματος.

Γρηγ. Ξενόπουλος

Εὐτύχησα νὰ τὸν γνωρίσω κι' ἀπὸ κοντὰ τὴν τελευταία φορὰ ποὺ ἦλθε στὰς Ἀθήνας. Στὴ μορφῇ, στοὺς τρόπους, στὴν ὁμιλίαν, στὸ ντύσιμο ἀκόμα, ἦταν ὁ πιὸ εὐγενικὸς ἄνθρωπος ποὺ πλησίασα στὴ ζωὴ μου. Τὴν ἴδια ἐντύπωση εἶχα ἀποκομίσει πρωτύτερα κι' ἀπὸ τὴν γνωριμιὰ τοῦ ποιητῆ. Φυλάγω πάντα στὴ μνήμη μου μερικὸς στίχους, ποὺ εἶναι ἴσως οἱ πιὸ εὐγενικοὶ ἀπ' ὅσους ἑλληνικοὺς ξέρω. Στὸ πρόσωπο τοῦ Γερασίμου Μαρκοῦ, ὁ ποιητὴς κι' ὁ ἄνθρωπος βρισκόνταν σὲ πλήρη συμφωνία. Νὰ ἕνα πρᾶγμα ποὺ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ πῇ γιὰ ὅλους! Πολλοὺς μάλιστα, ὅταν τοὺς γνωρίζῃς ἀπὸ καντὰ, τοὺς βρίσκεις τόσο πρόστυχους, ποὺ συμπεραίνει πὼς γελά-

στης να τοὺς πάρης γιὰ ποιητές, ἢ τοῦλάχιστο νάπορῃς πολὺ πὼς τὸ καταφέρνουν νὰ εἶναι. Ἐ, ὁ Μαρκοῦς ἦταν! Τόβλεπες κι' ὅταν διάβαζες τὸ «Παράπονο Πεθαμένης» ἢ τὸ σονέττο ποὺ ἐπιγράφεται «Δυὸ»· τόβλεπες κι' ὅταν καθόσουν κοντά του καὶ τὸν ἀκουγες νὰ σοῦ μιλῇ...

Μάγαποῦσε. Μοῦ θυμόταν πάντα πὼς στάθηκα ἕνας ἀπὸ τοὺς πρώτους, — ὅστερ' ἀπὸ τὸν Βελιανίτη καὶ μαζὺ σχεδὸν μὲ τὸν Μητσάκη, — ποὺ τραβήχτη· ἀπὸ τὸ ἔργο του κι' ἀφιέρωσα μιὰ μεγάλη μελέτη σ' αὐτό. Κάποιον μάλιστα, στὰ παλιά μου χαρτιά, θὰ βρίσκεται κάποιο γράμμα ποὺ μοῦ ἔστειλε ὁ ποιητὴς ἀπὸ τὴν Κέρκυρα, ἀπαντώντας μὲ τόση καλοσύνη καὶ μετριοφροσύνη σὲ μερικὰ ἐρωτήματα ποὺ τοῦ εἶχα ὑποβάλει γιὰ κείνη τὴ μελέτη. Ὡ, γιὰ πόσους ἄλλους ποιητὲς καὶ πεζογράφους, δὲν ἔκαμα στὴ ζωὴ μου τὸ ἴδιο, πόσους μάλιστα δὲν τοὺς παρουσίασα πρῶτος! Ἀλλὰ λίγοι ἀπ' αὐτοὺς δὲν μὲ πότισαν ὅστερα τὸ φαρμάκι τῆς ἀχαριστίας. Ὁ Μαρκοῦς ὄχι! Μ' ἀγαποῦσε ὄχι γιὰτὶ ἔγραψα μιὰ φορὰ γι' αὐτὸν — τότε ἔπρεπε νὰ μάγαποῦν κι' οἱ ἄλλοι! — παρὰ γιὰτ' ἦταν ὁ καλὸς καὶ εὐγενικὸς ἄνθρωπος ποὺ ἦταν.

Μοῦ χάρισε τὴν ἀγάπη του τὴ πατρικὴ ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του. Καὶ θυμοῦμαι τώρα, πὼς λίγο καιρὸ πρὶν πεθάνει, ὅταν ζοῦσε στὴν Κέρκυρὰ τοῦ ἀπομονωμένος, καὶ ξεχασμένος ἴσως ἀπὸ πολλοὺς, ἐγώ· τοῦστεῖλα πάλι κάποιο μου βιβλίο. Τὴ ἐντύπωση τοῦ ἔκαμε ποὺ τὸν θυμήθηκα! Καὶ τί τρυφερά, τί συγκινητικὰ λόγια βρῆκε νὰ μοῦ γράψῃ μὲ τὸ τρεμάμενο γεροντικὸ του χέρι, σ' ἕνα δελτάριο, γιὰ νὰ μ' εὐχαριστήσῃ! Καὶ τὰ λόγια αὐτὰ ἦταν ὁ ἀποχαιρετισμὸς του. Μὲ τὰ «Μικρὰ Ταξίδια» — καθὼς μοῦ εἶπε κάποτε ὁ ἴδιος, — ἐτοιμαζόταν γιὰ τὸ μεγάλο. Καὶ μιὰ μέρα ξεκίνησε γιὰ τὴν ἀθανασία.

Ἀνθρωποὶ σὰν τὸ Γεράσιμο Μαρκοῦ δὲν πεθαίνουν. Καὶ νὰ τὸς ἀκόμα, ζωντανὸς μεταξὺ μας, ὁλοζώντανος κι' ἀγαπημένος. Τέτοιον θὰ τὸν βρῇ κι' ἡ ἄλλη γενεά, κι' οἱ ἄλλοι, ὅσο θὰ ὑπάρχῃ στὴν Ἑλλάδα αἴσθησις τοῦ ωραίου. Οἱ νέοι τῆς Κερκύρας ποὺ τιμοῦν τὴ μνήμη του, τιμοῦν τὸν ἑαυτὸ τους καὶ τὴν πατρίδα τους. Κι' ἔχουν μαζὶ τους, στὴ σεμνὴ αὐτὴ γιορτῇ, τοὺς νέους καθ' ἑλληνικῆς χώρας, ὅσους μελετοῦν τὴν Ἱστορίαν τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας καὶ ξέρουν ποῖα θέσι κατέχει σ' αὐτὴν ὁ ποιητὴς τοῦ «Ὁρκου», τῶν «Ποιητικῶν Ἑργῶν» καὶ τῶν «Μικρῶν Ταξιδιῶν».

Ἀθῆναι, 16 Μαΐου 1929

Λαύρας

Ὅσες φορὲς τύχει καὶ μοῦ δώσουν κανένα βιβλιαράκι· μιὰ συλλογὴ ἀπὸ τραγούδια, ἄλλο ἔργο λογοτεχνικὸ, ὅτι δῆποτε, γραμμένο ἢ τυπωμένο· παλιό, ἢ νέο· ἀπὸ μεγάλο καὶ γνωστό, ἢ ἀπὸ ἄσημο καὶ ἄγνωστο ποιητὴ καὶ συγγραφέα καὶ μὲ ρωτήσουν. «Ἄν τῶβρης τίνοσ εἶνε;» Θὰ ἀπαντήσω μὲ ὅλη τὴν πεποίθησι καὶ χωρὶς κανένα δισταγμό...

Αὐτὸ ἔρχεται πέρα, ἀπ' τὸ Ἰόνιον. Αὐτὸ γεννήθηκε μέσα στὴν ὁμορφὴ ἐκείνῃ ἀτμοσφαίρᾳ τῇ σκεπασμένῃ καὶ τυλιγμένῃ μὲ τ' ἀνέρο πέπλο τὸ ροδοπερίχυτο κι' εὐωδιαστό. Αὐτὸ θὰ γράφηκε ἀπὸ ἄνθρωπο ποὺ θὰ σεργιάνιζε σὲ μία Ζακυθινὴ ἀκρογιαλιά· θ' ἀνέβηκε στὸ Σταυρὸ καὶ θ' ἀντίκρουσε τὸ πέλαγο· ἢ ἀπὸ ἄλλον, ποὺ στάθηκε ὥρες στὸ Μουράγιο, μὲ καρφωμένα κάπου μακριὰ τὰ μάτια, περιδιάβαζε τὴ Σπιανάδα, ἀνάσαινε τὸ εὐωδιαστὸ μυρόπνοο ἀεράκι. Ἐπειτα κατέβηκε τὴν κατηφορίαν πρὸς τὸ περιγιάλι τῆς Γαρίτσας, καὶ μίλησε μὲ τὰ βουνὰ τῆς ἀντικρυνῆς στεριᾶς ποὺ φτάνουν οἱ κορφές των μὲ μαγευτικὰ τσακίσματα καὶ παιχνιδίσματα, κι' ἀνατριχιάσματα τοῦ νεροῦ, ὡς τὰ πόδια του μπροστά.

Ἀέρας λεπτὸς μὲ κᾶτι κυματισμοὺς μυστηριώδεις. Ἀγνωρο, ἀξεδιάλυτο, γεμάτο κρυφούς καὶ τυλιγμένους σὲ πέταλα καὶ μαγνάδια, πόθους, σὲ χαϊδεύει τὸ πρωῒνὸ ἀεράκι τὴν ὥρα ποὺ ἀπάνω σου καὶ γύρω σου, ἀνοίγουν οἱ οὐρανοὶ γιὰ νὰ ὀρατίσουν μὲ ὁδοπέταλα καὶ κρόκους, καὶ γιούλια τὴν μαργαριταρόχρωμη θάλασσα, ποὺ ἀνασαίνει τὴν αὐγινὴ πνοή της μὲ μύρια μοσκοβολήματα.

Ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖ μέσα, μεθάει καὶ ξεχνιέται καὶ λησμονιέται καὶ συνεπαίρνεται· νοιώθει σὰν κᾶτι νὰ τὸν ξεσηκώνῃ ἀπ' τὴ γῆ, καὶ νὰ τὸν φέρνῃ σ' ἄλλους κόσμους· καταλαβαίνει πὼς λύθηκαν τὰ δεσμὰ κι' οἱ ἀλυσσίδες οἱ βαρεῖες.

Εὐτυχισμένος ἐκεῖνος ποὺ μπορεῖ νὰ πανηγυρίσῃ μ' ὅλα τὰ φτερά τῆς ψυχῆς του ξανοιγμένα καὶ διάπλατα καὶ ν' ἀρμενίσῃ μεσ' στὸ πέλαγος τῆς μέθης, χωρὶς νὰ ζητᾷ οὔτε ἀκρογιάλι, νὰ πλευρίσῃ, οὔτε ἀραξοβόλι νὰ ῥίξῃ ἄγκυρα.

Ξενιτεμένος Ἀθηναῖος, ὅταν βρέθηκε ἀπότομα ἕνα πρωῒνὸ, ἀνάμεσα στὴ μαγεῖα καὶ στὸ μεθύσι αὐτό, ἐπῆρε μὲ θλίψη, κι' ἔσπασε κι' ἔκανε κομμάτια τὴ ζουγραφίαν τῆς Ἀττικῆς μ' ὅλες τίς χάρες της, τὸν αἶρα της, τίς γραμμές της καὶ τὰ χρώματά της.

Μ' ἐτύλιξε χωρὶς νὰ θέλω τὸ πέπλο τὸ μαγικὸ μ' ἐτάραξε τ' ὄνει-

ρο· μ' ἐχάιδεψε ὕπουλα τὸ πρωτόγνωρο, τὸ ἀνάλαφρο, τὸ γεμάτο μὴ-
νύματα καὶ παραγγελίες ἀεράκι.

Δὲν εἶμαι ἀμερόληπτος κριτής. Οὔτε μπορῶ νὰ εἶμαι. Ἄμα μοῦ
δώσετε στὰ χέρια Ἑπτανήσιο ποιητή, μεθ' ὡς μαζί του, καὶ μπαίνω μέσα
στὰ κατάβαθα τῆς ψυχῆς του.

Τὰ λόγια του μὲ μεθοῦν· ὁ ῥυθμός του μὲ λικνίζει, τὸ ἰδιόρρυθμο,
καὶ πρωτότυπο, καὶ χαϊδευτικὸ τῆς στροφῆς του, τὸ γύρισμα τοῦ
στίχου καὶ ἡ ὁμορφιά τῆς ῥίμας, μὲ μαγεύουν· ἀπ' τὸ μεγαλύτερο τὸν
ἄφθαστο, τὸ γεμάτο στοχασμὸ καὶ ψυχὴ Σολωμό, ἴσαμε τὸ πρὸ νιό-
φαντο βλαστάρι καὶ τρυφερούδι τῆς Κερκυραϊκῆς Μούσας, ὅλα εἶναι
ἀγαπητὰ, ἐλκυστικὰ καὶ ποθητά.

Μιά μέρα πρὸ χρόνων, καθισμένος στὸ πῆλωμα ἐκεῖ τῆς Σπιανά-
δας, εἶδα νὰ βγαίνει ἀπὸ κάποιον καντουνὶ ἀκουμπισμένος στὸ μπράτσο
πονετικῆς συντροφισσας, ἓνα γέροντα μὲ ἀριστοκρατικὴ καὶ ἀρχοντικὴ
φυσιογνωμία. Ἦταν ὁ ποιητὴς τοῦ «Ὁρκου», ὁ Μαρκοράς. Μὰ γιὰ
μένα ἦταν πλιότερο ὁ τραγουδιστὴς τῶν πρὸ αἰσθηματικῶν καὶ πλέον
γλυκῶν τραγουδιῶν ποὺ γράφθηκαν καὶ ἐναρμονίσθηκαν μὲ τὴν εἰκόνα
ποὺ τόλμησα παρὰ πάνω νὰ γράψω. Ἦταν μαζί μὲ τὸν Τυλπάδο, ὁ
γλυκύτατος καὶ πολὺ πολὺ ἀνθρωπινὸς ποιητής· ἦταν περισσότερο ὁ
τεχνίτης καὶ σμιλευτὴς τοῦ στίχου καὶ ὁ ποιητὴς τοῦ τραγουδιοῦ ἐκεῖ-
νου τοῦ ἐφαμίλλου μὲ τὴν «Λήθη» τοῦ Μαρτίου — ποὺ τὸν ἔβλεπα ἐκεί-
νη τὴ στιγμὴ βγαίνοντας ἀπ' τὸ καντουνί, νὰ ζωντανεύει μπροστά μου
τοὺς στίχους του...

Μείναμε δύο. Ποιὸς παρὰ κάτω ξέρει
γιὰ μᾶς τί λέει τῆς Μοίρας τὸ βιβλίο!
Ποιὸς πρῶτος θὰ νὰ πάη σι' ἀνήλια μέρη
ποιὸς μόνος του θὰ μείνῃ ἀπὸ τοὺς δύο!
Ἄν ἡ μοῖρα νὰ ζοῦμε ἄτεκνοι γέροι
ἐπρόσταξε αὐστηρὸ θέλημα θεῖο
τὸ χέρι ἐνὸς τ' ἄλλου ἅς βαστάῃ τὸ χέρι
ὡς νὰ τ' ἀκούσῃ ἀναίσθητο καὶ κρύο.
Μιά τέτια χάρη — ἅς μὴ ζηλέψουμε ἄλλη
στὴ λαύρα ποὺ βαθεῖα μᾶς ἔχει κάψει
εἶν' ἀδερφὴ παρηγοριὰ μεγάλη·
Ἄ! τὴν ἡμέρᾳ ὅπου καὶ τούτῃ πάψει
ἂν ἓνα μόνον δάκρυ ὁ κόσμος βγάλῃ
τὸ ζωντανὸν, ὅχι τὸν ἄλλο, ἅς κλάψῃ.

Μαρῖνος Σιγεῦρος

Ἀνάμεσα στὸν τιμημένο φιλολογικὸ κύκλο τῆς Κέρκυρας, δυὸ μορ-
φές μοῦ εἶναι ξεχωριστὰ σεβαστές καὶ ἀγαπημένες, — ὁ Πολυλάς καὶ ὁ
Μαρκοράς.

Ὁ πρῶτος αὐστηρὸς καὶ ἀλίγιστος σὰν Ἀρχαῖος Ἕλληνας φιλόσο-
φος, φίλος τοῦ Ἑθνικοῦ Ποιητῆ, ἐμπῆκε σὶν νόημά του ὅσο κανένας
ἄλλος καὶ μᾶς παρουσίασε τὴν πρώτη, καὶ μόνη ὡς τὰ σήμερα, ἔκ-
δοση τῶν Ἀπάντων του, μὲ τὸν ὑπέροχον ἐκεῖνο κριτικὸ πρόλογο.

Ὁ δεύτερος, μαθητὴς τοῦ Σολωμοῦ καὶ συνεχιστῆς του, εἶναι σὰν
ἀντίθεση τοῦ Πολυλά, καὶ μοιάζει, μπορούμε νὰ ποῦμε, *σὰν χριστι-
ανὸς ἅγιος τῆς Νεοελληνικῆς Ποίησης*, πνεῦμα ἥμερο καὶ μελωδι-
κό, ψυχὴ πλημμυρισμένη ἀπὸ τὸ φῶς τῆς Ἀγάπης. Πάντα ἡ ἐμπνευ-
σὴ του ξεκινάει ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ εἶναι ἀσπίλη καὶ ἀναμάρτητη.
Ὁ στοχασμὸς του εἶναι λευκὸς σὰν κρίνος τοῦ Παραδείσου. Τὸ τρα-
γοῦδι του εἶναι μία ἡθικὴ κρίση — ἡ παρήγορη Ὀμορφιὰ τοῦ Ἰδα-
νικοῦ.

Οἱ ἀκαλαίσθητοι καὶ ἀλλοπρόσαλλοι ποιητάρηδες τῆς σημερινῆς
Ἑλλάδας θὰ ἔπρεπε νὰ τοῦ φιλήσουν μὲ συντριβὴ τὸ χέρι καὶ νὰ τοῦ
ζητήσουν συχώρεση γιὰ τὶς στιχουργικὰς τῶν ἁμαρτίες
(Ἀκρωτήρ· Ζακύνθου, 30 Σεπτέμβριον 1927)

Γ. Ν. Χατζηδάκης

Ἐν Ἀθήναις τῇ 1|11|29

Εὐγενεστάτη Κυρία

Ἄν καὶ τὰ περισσότερα ἔτη τῆς ζωῆς μου κατηνάλωσα εἰς τὴν
ἐπιστημονικὴν ἔρευναν τῆς γλώσσης μας, οὐδέποτε ἔπαυσα νὰ μελετῶ
καὶ νὰ ἐκτιμῶ — καθ' ὅσον μοῦ ἐπέτρεπον ἐκάστοτε τὰ καθήκοντά μου —
τὰ λογοτεχνικὰ ἔργα, ἡμέτερα καὶ ξένα. Ἦδη ἀπὸ τοῦ Γυμνασίου
ἐδιδάχθην ὅτι τὰ λογοτεχνικὰ ἀριστουργήματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων
ἐδόξασαν τὴν πατρίδα μας περισσότερον ἀπὸ τὰ ἐπιστημονικὰ ἔργα
τῶν καὶ ὅτι αἱ κατακτήσεις, τὰς ὁποίας καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους καὶ
κατὰ τοὺς κατόπιν χρόνους ἡ ἑλληνικὴ φιλολογία ἐπειτέλεσε, ὑπῆρξαν
ἀπείρως διαρκέστεραι ἀπὸ τὰς πολεμικὰς κατακτήσεις τοῦ Μ. Ἀλεξάν-
δρου. Ἄν καί, καθὼς εἶπον, τὰ ἐπιστημονικὰ καὶ διδακτικὰ μου κα-
θήκοντα δὲν μοῦ ἐπέτρεψαν νὰ λάβω ἐνεργὸν μέρος εἰς τὸν εὐγενῆ

τοῦτον ἀγῶνα, ἐν τούτοις πάλιν μετ' ἀγάπην παρηκολούθησα τὴν ἐξέ-
λιξιν τῆς παρ' ἡμῖν λογοτεχνικῆς κινήσεως. Καὶ ἂν κάποτε συνέβη νὰ
μὴ ἀρέσκωμαι εἰς τὴν πορείαν ταύτης, οὐδέποτε ἀπήλπισα, ἀλλὰ πάν-
ποτε ἐφρόνουν καὶ ἔλεγα, ὅτι θὰ ἀνατείλουν, καὶ μάλιστα ταχέως, κα-
λύτεραι διὰ τὴν νέαν λογοτεχνίαν μας ἡμέραι. Καὶ εὐτυχῶς δὲν ἦπα-
τήθην. Ὅχι μόνον καλύτερα ποιητικὰ ἔργα (ὅπως λ. χ. τὰ τοῦ Μαρ-
κοῦ) καὶ πεζὰ βλέπουν καθ' ἡμέραν τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ—
ὑπερ σπουδαιότερον—τὸ ὄργανον τῆς λογοτεχνίας μας, ἡ γλῶσσα, ἀπο-
βάλλει διαρκῶς τὰς ἐκατέρωθεν ἀκρότητας, ἥτοι ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰ ἀρ-
χαῖκά, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ ἰδιωματικά, τὰ ὑπερδημοτικιστικά, καθὼς καὶ
τὰ ξενικά καὶ οὕτως ἀποβαίνει βαθμηδὸν ὁμοιογενεστέρα, ὁμαλωτέρα,
εὐπρόσιτος καὶ ἀρεστὴ εἰς ὅλον τὸ ἔθνος, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι, ὡς
γνωστὸν, ὁ κύριος χαρακτὴρ πάσης ἐθνικῆς γλώσσης. Οὕτω πλησιάζει
ὁλον ἐν ἡμέρᾳ, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ καλὰ βιβλία τῶν νέων δοκίμων
συγγραφέων μας, ὅχι μόνον θ' ἀποτελοῦν τὸ ἐντερόφημα καὶ δίδαγμα
τῶν νέων γενεῶν, ἀλλὰ καὶ θὰ κτεροῦν λαμπρὰν καὶ τιμητικὴν θέσιν
μεταξὺ τῶν φιλολογικῶν τῶν νεωτέρων ἐθνικῶν.

Ταῦτα ἀποτελοῦν τὴν ἐγκάρδιον ἐπιθυμίαν μου καὶ διὰ τοῦτο χαίρων συγχαίρω Ὑμᾶς, εὐγενεστάτῃ κυρία, διὰ τὰς λαμπρὰς προσπαθείας, τὰς ὁποίας καταβάλλετε ὑπὲρ τοῦ ὑψηλοῦ καὶ ἐθνικοῦ τούτου ἔργου.

Ψυχάρης

Ἀπὸ τὰ πιὸ γλυκὰ τὰ χαρίσματα πὺν ὁ οὐρανὸς φύλαξε στοὺς γέροντας, εἶναι τὸ νὰ εἶδανε πρόσωπα καὶ πρόσωπα, εἶναι τὸ νὰ μποροῦν νὰ μιλήσουνε γι' αὐτά. "Ὁχι γιὰ τὸ καθένα! Γιὰ τὰ σημαντικότερα, κι αὐτὸ εἶναι ἡ μεγαλήτερη ἀπόλαψη γιὰ τοὺς ἀνθρώπους πὺν δὲν ξαίρουνε τὶ θὰ πῇ ζούλια καὶ πὺν καμαρώνουνε τῆς πατρίδας τους τὶς δόξες.

Ἐμένα μοῦ ἄρέσει, μοῦ γεμίζει γαρούφαλα τὴν καρδιά μου, νὰ
θυμοῦμαι καὶ νὰ γαπῶ τοὺς παλιούς μας.

«Νὰ μὲ θυμᾶστέ καὶ νὰ μ' ἀγαπᾶτε», τοῦ ἔλεγε στὴ Σπιανάδα τῶν Κορφῶν ὁ ἀγαθὸς ὁ Πολυλάς, τὸ βράδι ὅπου ἔμελλε νὰ ποχαιρωθεῖτο. Τὰ φίνα του, τὰ ψιλὰ του τὰ μυσεῖδια χαμογελοῦσαν μὲ κάποια λύπη μυστική.

Χαμογελῶ σήμερα καὶ γώ, σήμερα καὶ γὼ λυποῦμαι πὺν τὸ πιστὸ
μνημονικὸ μου ξανσζουγραφίζει μπροστά μου τοὺς καλοὺς τοὺς Κορ-

φιάτες. Ναί φίλοι μου, δὲ δώσατε σὲ κανέναν ἀχάριστο τὴν παραγγελίαν σας. Σᾶς θυμοῦμαι καὶ σᾶς ἀγαπῶ καὶ χαίρουμαι πὺν μοῦ δόθηκενὰ ζήσω ἀρκετὰ γιὰ τὰ τὸ πῶ καὶ στοὺς στερνούς σας.

Γνωρίστηκα τότες καὶ μετὰ τὸ Μαρκορά. Ὁ Μαρκοράς βέβαια πῶς δὲν εἶναι ἀπὸ τοὺς μεγάλους μεγάλους, μήτε Σολωμός, μήτε Βαλαωρίτης, μήτε καὶ Πολυλάς. Μὰ εἶχε τὸ κάτι ἐκεῖνο τὸ κορφαίτικο, τὸ γενναῖο, τὸ ἰδανικόν, τὸ ἀψηλόφρονον, ποὺ μοιάζει πάντα σὰ νάνεβραῖνεῖ πρὸς τὸν οὐρανὸ μαζὶ μετὰ τὰ ὥραῖα κυπαρίσσια τοῦ πρασινοφορεμένου τοῦ Νησιοῦ. Τὰ ποιήματά του γνωστά, ἔακουστά, καὶ ὁ Ποιητὴς ποὺ ἔγραψε τὸν **Ὀρκο** δὲν εἶναι ἀπὸ τοὺς τυχόντες. Ἐξέχασα πόσους στίχους, ὀχτωσύλλαβους ὅλους, λογαριάζει τὸ ἀριστοῦργημά του, γιατί θαρρῶ πῶς εἶναι τὸ καλῆτερό του. Τὸ στιχοῦγγησε περπατώντας. Εἶχε τὴ συνήθειαν νὰ περπατᾷ καὶ νὰ ποιητέβεται. Σὰ γύριζε σπίτι κατὰ στρῶνεν τὸ ποίημά του στὸ χαρτί, δίχως συλλαβὴ νὰ ξεχάσῃ. Τὸ σύστημα τῆς περπατητικῆς ἐργασίας δὲ μοῦ εἶναι ξένο, μοῦ εἶναι καὶ ἀγαπητό. Ἐκεῖνο ποὺ μετὰ τραβᾷ στὸ νὰ συνταιριάζω στίχους ἢ ἀκόμη καὶ πρόζες σουλατσέρνοντας εἴτε στοὺς δρόμους τοῦ Παρισιοῦ, εἴτε ἀλάργα σὲ κάμπους καὶ βουνά, εἶναι ποὺ δὲν ἔχω νὰ βιάζουμαι. «Quand j' écris», μοῦ ἔλεγε ὁ καλὸς μου ὁ Leconte de Lille, «je crois toujours que j'ai devant moi cinq cents ans». Ἔτσι καὶ στοὺς περίπατούς μου ὁ καιρὸς ἄπειρος μπροστά μου. Μπορῶ νὰ σκεφτῶ γιὰ κάθε συλλαβὴ, νὰ τὴν ἀλλάξω, νὰ φροντίσω γιὰ καλῆτερον, νὰ τελειοποιηθῶ μ' ἓνα λόγο, ἐννοεῖται ὅσο μοῦ εἶναι δυνατό.

Δὲν πιστέβω νὰ γύρεβε ὁ Μαρκοῦρὸς ἀλύπητη τελειοποίησιν στῆ συλλαβή, στὸ στίχο, μ' ἄλλα λόγια στῇ γλώσσα. Δὲν εἶτανε ἀρετὰ σκο-
λαστικὸς. Γιατὶ ἀπὸ ἴσια ἴσια μαθαίνει κανεὶς στὸ Παρίσι, τὴ σκο-
λαστικότητα, τὴν προσοχή, τὸν κανόνα. Τέτοιο νόμο ἀκούει, ἀπὸ τὰ
χρόνια τοῦ γιγαντένιου τοῦ Malherbe ἢ γαλλικῇ φιλολογίᾳ. Σήμερις
ἀκόμη ὁ παραμικρὸς φημεριδογράφος στὸ πὺλ μπόσιχο λαχανόφυλλο,
μπορεῖ ἄξαφνα ὅλα νὰ τὰ περάσῃ γιὰ μπόσιχα ὅξω ἀπὸ τὴ γραμμα-
τικὴ.

Ώστόσο να πουν ο ίδιος ο Μαρκουράς όταν πήγα σπίτι του βίβια, μου έκανε ίσια ίσια μια παρατήρηση για τη γραμματική μου.

Εἴτανε τὸ βράδι καὶ βρισκότανε κόσμος πολὺς καὶ
 λόνι τους. Κορίτσια, κυρίες, βεγγέρα, τί τὰ θέλετε;

Σίγουρο πώς ἐγὼ ἤθελα κάτι. Ἐ, ξαίρετε μαθὲς κανέναν ποιητὴ πού νά μὴν εἶναι, ἄς εἶναι καὶ λιγάκι, θεατρίνος; Θὰ μοῦ ἔστρεψε νὰ πῶ δυὸ τρία λόγια στὴν παρέα, πρὶν ἂπ' ὅλους στὶς κυρίες. Γιὰ τίς

κυρίες λωλαίνονται. Κουβέντα με κυρίες, υπάρχει, πήτε μου, στὸν κόσμο, ἀθόνερο πιδ ζηλεμένο ;

Τίποτα ! "Εμείνα στὰ κρύα τοῦ λουτροῦ. Ὁ Μαρκοράς, πὺν χαιρέτησα με σέβας τῶραϊο του τᾶσπρο κεφάλι, με πήρε μαζί του στὸ γραφεῖο του. Μεγάλη μου τιμή, μὰ καὶ μεγάλη μου ἐρμιά. Εἴμαστε οἱ δύο μας μονάχοι.

— «Ἐσεῖς, μοῦ κάνει, κύριε Ψυχάρη, γράφετε *ξανθὸς* χωρὶς *νῦ*.»

— «Ἐχετε δίκιο, κύριε Μαρκορά. Ἐγραψα ὥστόσο κι ἄλλα κάμποσα.»

— «Ἐμεῖς ὅμως ἐδῶ, μοῦ ἀποκρίνεται, λέμε *ξανθός*...»

— «Ὅπως λέτε, τὸν ἀντισκόφτω, καὶ *ἀνθρωπος*, καὶ *ἄνθος*, με μισὸ *ν* ὅμως».

— «Ἐ ! Τότες γιατί δὲν τὸ γράφετε ;»

— «Ἀπὸ σχολαστικισμό, κύριε Μαρκορά, καὶ μὴν προσέχετε», γιατί ἔκρινα περιττὸ νὰ τοῦ ξηγήσω τὰ καθέκαστα τῆς ἐβρωπαϊκῆς σχολαστικότητος. Κατάλαβα πὼς εἶτανε ἀδύνατο νὰ συναγρικηθοῦμε ποτές μας.

Καὶ χωριστήκαμε. Δὲ με μποδίζει ὅμως τὸ μάθημα νὰκούω ἀκόμη καὶ σήμερα τὴν παραγγελιὰ τοῦ Πολυλά, νὰγαπῶ καὶ νὰ θυμοῦμαι, ὅπως βλέπετε, καὶ τὸν ποιητὴ τὸ Μαρκορά.

Τετάρτη, 3 τοῦ Ἀπρίλη 1929

ΣΤΟ ΜΑΡΚΟΡΑ

Ἀπὸ τὶς «Πατρίδες» (Ἀπόσπασμα)

Ἐκεῖ ποῦ ἀκόμη ζοῦν οἱ Φαίακες τοῦ Ὀμήρου
Καὶ σμίγῃ ἡ Ἀνατολὴ μ' ἓνα φιλὶ τῇ Δύσει,
Κι ἀνθεῖ παντοῦ με τὴν ἑλιά τὸ κυπαρίσσι,
Βαθύχρωμη στολὴ στὸ γαλανὸ τοῦ Ἀπείρου,

Ἐκεῖ ἡ ψυχὴ μου ὠρέχτηκε νὰ γλυκοζήσῃ
Στὸ μεγαλόπετρο ὄραμα τῆς γῆς τοῦ Πύργου,
Ἐκεῖ ποῦ χύνονται σαν ὁμορφιὲς ὄνειρου
Ἡ μάγνα τῆς αὐγῆς, τῆς ἁρμονίας ἡ βούση.

Τὰ θάνατον Τυφλοῦ με νέα φωνὴ Ἑλληνίδα
Σοφὰ ἐκεῖ πέρ' ἀντιλαλοῦν οἱ ραψωδιές,
Ἐκεῖ ἀναπνέει ἀπὸ τὰ ῥόδα εὐωδίες

Τοῦ Σολωμοῦ ἡ σκιὰ σὲ Ἡλύσια, καὶ τεχνίτης
Ἐκεῖ τῆς λύρας ξαναζῇ καὶ τὴν πατρίδα
Καὶ τὴ δόξα ὁ Δημόδικος ὑμνεῖ τῆς Κρήτης.

Κωστῆς Παλαμᾶς

Κάθε ποῦ σὲ στοχάζομαι προβάλλεις μπρὸς μου Μαρκορά,
σάμπως ἓνα τετράψηλο πανώριο κυπαρίσσι.
ἀκοῦς τ' ἀγέρι ποῦ φουσσᾷ, καὶ τὰ τρεχούμενα νερά
κι' ἀκοῦς καὶ τὴν κελαϊδιστὴ καὶ σιγολάλα βούση.

Ὅτι γλυκοτραγούδησες μέσ' τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ
τώρα τὸ ζῆς ἀπὸ ψηλὰ τὰ χαίρεσαι τὰ οὐράνια
γιομάτο γνώση καὶ σιωπὴ, πέρ' ἀπ' τῆς χώρας τῇ βοή,
ρουφᾶς τὸ φῶς ἀσάλευτο με θεῖκα περφάνια.

Τὸ φάρδος καὶ τὸ ψῆλος σου τὸ καμαρώνουν οἱ ἄητοί,
νὰ ξαποστάσῃ κάθεται στὸν ἥσκιο σου ὁ διαβάτης,
καὶ ριζωμένη δίπλα σου μιὰν ἀσημένια ἐλὴν γροτὴ,
ξαπλώνει κατὰ σέβανε τὰ γέροντα κλωνιά της.

Εἶν' ἡ παλὴ συντροφισσα ἡ τρισαγάπητη ἀδερφή,
ποῦ τὰ στεγνὰ ποῦ ζέσταινε τὰ παγωμένα χρόνια...
Κι' ἀκούω νὰ λὲς σαλεύοντας τὴν ἄφιαστή σου κορυφή:
"Ἄς πέφτουν τὼρ' ἀπάνω μας γλυκαδερφή, τὰ χιόνια

Τὸ Χάρο τὸν νικήσαμε· δὲ μᾶς χωρίζει πὰ τὰ δύο.
Μέσα στὸ χῶμα σμίχτηκαν οἱ ρίζες μας γιὰ πάντα,
κι' ἂν καμμιά μέρα κατὰ μᾶς στείλει ὁ Θεὸς τὸν κεραυνό,
κεῖνες αἰώνια τῆς στοργῆς θὰ πλέκουν τὴ γιολάντα!

Μυρτιώτισσα

Στ' Ἀρκάδι

Οἱ πιὸ ὁμορφες ἱστορίες ἔχουν πατρίδα τοὺς πιὸ ὁμορφους τόπους. Φυσικὴ ὁμορφιὰ κι' ἱστορικὴ, παρουσιάζονται σὰν ἀεχώριοτο σύμπλεγμα, σὰν δυὸ νέες χάρες, ποὺ ἀγκαλιαστὲς τριγυροῦν τὰ βουνὰ καὶ τὰ δάση. Ὁμορφες ἱστορίες λέω καὶ τὶς πιὸ τραγικές, γιατί ὅλες ὁ χρόνος στ' ἀργακὺλμά του τὶς τυλίσσει μὲ μιὰ λαμπράδα, ποὺ θυμίζει τὴ γένεση τῶν μαργαριταριῶν στῆς θάλασσαν τὸ βυθὸ, μέσ' στοῦ ὀστράκου τὴν καρδιά.

Οἱ σκέψεις αὐτὲς ἔρχονται ἄθελα στὸ νοῦ, ἅμα παίρνει κανεὶς τὸ δρόμο γιὰ τ' Ἀρκάδι. τὸ ἔρακοστό, «ποῦναι τῆς Κρήτης ἡ ζωὴ καὶ τ' ἅγιο φυλακτό της». Ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ ἀμαξωτοῦ δρόμου ἔχεις νὰ διανύσης τριώρο διάστημα μὲ τὰ πόδια καὶ φαίνεται αὐτὸ πολὺ δύσκολο στοὺς ἀνθρώπους τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα, ποὺ ἡ κατάχρηση τοῦ αὐτοκινήτου ἔχει κάμει νευρικὰ ἀνυπόμονους, νὰ ποθοῦν τὴν ἀδιάκοπη ἀλλαγὴ ἐντυπώσεων καὶ τὸ γοργοπέραςμα τῶν εἰκόνων μ' ὅση θέρμη κάποιες στιγμὲς λαχταροῦμε καὶ τὸν ἐρχομὸ τῶν πιὸ μελλούμενων χρόνων. Εἶναι πραγματικὰ πολὺ κουραστικὸ νὰ πάσης βῆμα βῆμα τὸν ὁλόισο δρόμο, τὸν πλατὺ, ποὺ καὶ ἡ λίγη πρασινάδα ποῦναι φυτρωμένη στὴν ἄκρη του εἶναι λουσμένη πάντα στὴ σκόνῃ, ἀλλὰ δὲν εἶναι τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὸ δρόμο τ' Ἀρκαδιοῦ ἀπὸ τὴν Πηγὴ καὶ πέρα. Ἐκεῖ ὅλα εἶναι ἀμόλυντα, παρθενικά, σὰν σ' ἐποχὴ δημιουργίας πολὺ ἀραιὰ ἔχει ἀγκίσει ἀνθρώπινο χέρι γιὰ νὰ δώσῃ κάπου νέο ρυθμὸ κι' ἔτσι παντοῦ ἡ ψυχὴ εὐχαριστιέται στ' ἅγριο καὶ τ' ἀσκλάβωτο. Γιὰ νὰ φτάσωμε στὸ μοναστήρι περνοῦμε ἕνα φαράγκι, ὅπου τὰ πουλιὰ πλέκουν τὰ πιὸ γλυκὰ τραγούδια καὶ ἡ βλάστηση μυριόχρωμη ὑφαίνει τὰ πιὸ ὠριοπλούμιστα φασίδια καὶ τὰ βουνὰ μ' ἀπότομες κι' ἐπιβλητικὲς κορφὲς πλαισιώνουν τὸ σύνολο. Καὶ εἶναι τόσο ὁμορφα, ποὺ κάνει τὸ κορμὶ νὰ μὴ νιώθῃ κούραση καὶ τὰ πόδια ἀνάλαφρα σὰν μὲ φτερὰ νὰ προχωροῦν ὁλοένα, γιὰ νὰ χαρῇ τὸ μάτι τὶς πρωτοφανέστερες ζωγραφιές. Ἐνα μονοπάτι, ποὺ τὰ νεροπάσματα βαθοῦλῶσαν, ἀγκαλιάζει σὰν φίδι τὴ μιὰ πλαγιά, σὰν χρυσαφένια ἀπὸ τὶς ἡλιαχτίδες κορδέλλα κόβει τὴ σκοτεινὴ τῆς ἄβυσσος πρασινάδα καὶ τὴ φωτόλουστη τῆς πλαγιάς.

Τέλος ἕνα γιοφύρι φέρνει τὸ μονοπάτι ἀπὸ δεξιὰ στ' ἀριστερὰ σὲν μιὰ βρυσούλα κελαϊδίστρα, ἀπ' ὅπου ἀνηφορίζοντας ἀπότομα μᾶς φέρνει στὸ θρυλικὸ μοναστήρι. Εἶναι χτισμένο ψηλὰ σὲ ὕψος 500 μέτρων κι' ἔχει ἀνατολικά του, σὰν τιτανικὸ φρουρό του τοῦ ψηλορεῖτη τὴν κορφὴ σκαλιστὴ στὰ αἰθέρια:

«ποὺ δὲν τῆς λείπει χιόνι
καὶ πρὶν νὰ λιώσῃ τὸ παλιὸ καινούριο τὸ πλακῶνει»

Στὰ βορεινὰ ἡ θάλασσα ἀπλώνεται ἡ γαλανή, ἡ ἀνοιχτὴ ἡ θάλασσα, ἡ χαρὰ τοῦ ποιητῆ κι' ὕστερα ὁλοῦθε πρασινάδα, χαμόκλαδα, δέντρα πανύψηλα.

Ἀκόμα ἔξω ἀπὸ τὸ μοναστήρι σ' ἀρκετὴ ἀπ' αὐτὸ ἀπόσταση στηλω-
νονται οἱ σταυλοὶ, ἕνα οἰκοδόμημα παλιὸ μ' ἐντειχισμένη ἐπιγραφὴ

1610, ποὺ οἱ Τούρκοι στὴν πολιορκία τὸ εἶχαν χρησιμοποιοῦν γιὰ τηλεβολοστάσιο. Ὁ στρατηγὸς Κορωνάιος προβλέποντας αὐτὸ εἶχε συστήσει νὰ κατεδαφισθοῦν ἀλλὰ δὲν τὸν ἄκουσαν. Ἰσως γιὰ ὅλα συνωμοτοῦσαν στὸ μοιραῖο τέλος.

Μιὰ σειρὰ κυπαρίσσια ξερβόδεξα στὴν πλατεῖα, ποὺ εἶναι μπροστὰ ἀπὸ τὴν αὐλόπορτα τῆς ἐκκλησιᾶς, σὰν γίγαντες φύλακες τῆς, ἔτσι ὅπως ἀργοσάλευαν τὴ φυλλωσιά των μὲ τὸ μεσημεριάτικο ἀγέρι ἅμα φτάσαμε κι' ἔγερναν τὶς κορφές τους, νόμιζες πὼς κάτι κρυφολένε. Ὅπου τοῦ χάρου τὸ λεπίδι θέρισε δαμαδικὰ, θαρρεῖς πὼς κάθε τι ἔχει ψυχὴ, πὼς σὲ κάθε πράγμα ξαναζοῦν οἱ φευγάτες οἱ ψυχές.

Στὸ δρόμο μονάχα παραθύρια μικρά, περισσότερο φεγγίτες, βλέπουν σὰν μάτια παιδιάτικα ποὺ περιεργὰ ἀνοίγουν στὸ φῶς τοῦ ἡλίου. Καὶ μέσα σειρὲς κελῶν διώροφες τριγυρίζουν τὴν εὐρύχωρη αὐλή. Ἐχουν ἐξῶστες, ποὺ στηρίζονται σὲ τόξα καὶ τοίχους πολὺ παλιούς. Ὅσον φρουρίου, ποὺ μαρτυροῦν τὸ παλαιὸ τοῦς χτίσιμο. Μονάχα ὁ σὺν ἑνὸς ἔχει ὄψη νέα μὲ δωμάτια πολλὰ καὶ μεγάλα. Στὸ κέντρο τῆς αὐλῆς εἶναι ἡ ἐκκλησία δυσπρόστατη, τῆς Μεταμορφώσεως καὶ τῶν ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης.

Ἡ πρόσοψη ἔχει πολλὰ ἀνάφλυφα κοσμήματα ποὺ μοιάζουν μ' ἐνετικά, ὅπως τὰ θεωρεῖ κι' ὁ Ρωλὲν καὶ πάνω σ' αὐτὴ ὑπάρχει ἐπιγραφὴ μὲ χρονολογία 1586, ἡ ἀρχαιότερη ποὺ βρίσκεται στὸ μοναστήρι μὲ τὸνομα τοῦ ἡγουμένου Κλήμη Χορτάτη. Σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη τῶν περισσοτέρων ἱστορικῶν, ἡ χρονολογία αὐτὴ ἀφορᾷ μονάχα τὴν πρόσοψη κι' ὄχι τὸ χτίσιμο τῆς ἐκκλησιᾶς ποὺ ἔγινε πρωτύτερα. τὴν πρόσοψη καὶ ὅχι τὸ χτίσιμο τῆς ἐκκλησιᾶς ποὺ ἔγινε ἀργότερα ἀπὸ καμφορεῖ στὰ χρόνια τ' αὐτοκράτορα Ἀρκαδίου ἢ καὶ ἀργότερα ἀπὸ καμφορεῖ στὰ χρόνια τ' αὐτοκράτορα Ἀρκαδίου. Ἐνα καμπαναριὸ μὲ τρεῖς καμπάνες εἶναι τὸ νένα μοναχὸ Ἀρκάδιο. Ἐνα καμπαναριὸ μὲ τρεῖς καμπάνες εἶναι τὸ συμπληρωματικὸ τῆς πρόσοψης στολίδι, ποὺ ἔχει ἀκόμα τὰ σημάδια τῶν σφαιρῶν καὶ θυμίζει τὰ χιλιετηρήματα τῶν πολέμων λάβαρα. Ἐσωτερικὸ ἡ ἐκκλησία ἔχει συνηθισμένο.

Σὰν βρεθῇ κανεὶς ἐκεῖ, αὐθόρμητα τὰ μάτι στρέφεται ἐρευνητικὸ παντοῦ νὰ βρῇ τὴ λαλιὰ τῆς σιγανῆς, ποὺ δὲ τοῦ διηγηθῇ τί γίνθηκε τὴν ἀξέχαστη μέρα τῆς 8ης Νοεμβρίου 1866, τότε ποὺ μιὰ φούχτα Ἑλλη-
ἀξέχαστη μέρα τῆς 8ης Νοεμβρίου 1866, τότε ποὺ μιὰ φούχτα Ἑλλη-
νες, οἱ περισσότεροι δίχως ὄπλα, πολέμησαν ἐναντίον χιλιάδων Τούρ-
κων. Μὰ τὰ ἐρεῖπια ποὺ μιλοῦν τὰ χάλασαν, τὰ ξανάχτισαν ἀμέσως ὕστερα ἀπὸ τὴν καταστροφὴ μὲ τὶς χίλιες ὀθωμανικὲς λίρες, ποὺ ἔστει-
λεν ὁ σουλτάνος γιὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν. Μονάχα ἕνα κομμάτι τοῖχου ἔξω ἀπὸ τὴν αὐλὴν ἔφυγε ἀπὸ τὰ χέρια τῶν ἀνακαινιστῶν καὶ σώζεται ὅπως ἔπεσε τὴν ὥρᾳ τῆς ἀνατίναξης, τότε ποὺ κατὰ τὸ Μαρκοῦ «ἡ
πατρίδα γύρευε τέτοια θυσία μεγάλη». Ἐτσι οἱ καλογέροι μόνον μᾶς
μίλησαν γι' αὐτὴ. Φτάνουν σήμερα τοὺς 18 ἀπὸ τοὺς 300 ποὺ ὁ Τουρ-
nif rt ἀναφέρει πὼς ἦταν στὰ 1700. Ἐκεῖνοι μᾶς ἔδειξαν πλάι στὴν
δυτικὴ αὐλόπορτα ποὺ εἶχαν παραβιάσει οἱ Τούρκοι, τὸν τόπο ποὺ
ἀνατινάχθηκε στὸν ἀέρα ἅμα ὁ Γιαμπουδάκης, ἐκτελεστὴς τοῦ σχεδίου
τοῦ ἡγουμένου, ἔδωσε φωτιὰ στὸ μπαρούτι. Ἐπειτα πήγαμε στὸ σκευ-
οῦ ἡγουμένου, ἔδωσε φωτιὰ στὸ μπαρούτι. Ἐπειτα πήγαμε στὸ σκευ-
φυλάκιο ὅπου βρίσκονται τὰ φυλαχτάρια τ' ἀξέτιμητα τῆς μονῆς, ἅμ-
φια χρυσοκέντητα ἀριστῆς τέχνης τοῦ 17ου καὶ 18ου αἰῶνα, τ' ἅμφια
τοῦ ἐθνομάρτυρα Γαβριὴλ κι' εὐαγγέλια ἀμύθητης ἀξίας. Ἀνάμεσα στ

ἄλλα εἶναι κι' ἓνα εὐαγγέλιο μὲ πέντε εἰκόνες ἀπὸ σμάλτο πὺν εἶχε στείλει ἀπὸ τῆ Ρωσσίας ὁ Γαβριήλ (ἄλλος ἀπὸ τὸν μάρτυρα), ὑπότροφος ἐκεῖ τῆς μονῆς, στὸν ὁποῖον εἶχεν ὁ ἡγούμενος σχεδὸν ἐξομολογηθῇ τῇ θυσίᾳ, ἐμποδίζοντας τὸν νὰ κατεβῇ στὴν Κρήτη νὰ καθῇ ἀναψέλευτα μὲ τοὺς ἄλλους, ἐνῶ θάταν χρήσιμος ἀργότερα στὴν πατρίδα. Ἔτσι ρίχνει τὸν ἰσχυρισμὸ μερικῶν πὺν θέλουν νὰ ἀρνηθοῦν τὸ ἔπος τῆς θυσίας. Μᾶς ἔδειξαν τὸ φυλαχτὸ τοῦ Τουρνοπατέρα, μὲ τίμιο ξύλο, ἐνὸς παλικαριοῦ ἡγουμένου, πὺν πίστευε πῶς αὐτὸ τὸν ἔκανε ἀτρωτο κι' ἔτσι πιανόταν ἀφοβα μὲ τοὺς Τούρκους, ὥσπου βρῆκε τὸ θάνατο ἀπὸ ἓνα περιβόητο γιανίτσαρο.

Βγαίνοντας ἀπὸ κεῖ μᾶς ἔδειξαν τὸ κελλὶ πὺν εἶχαν κλειστεῖ οἱ ἐθελοντές, ἀλλὰ ἡ καρδιὰ δὲν χορταίνει. Ἀπομένει τὸ προσκύνημα στὸν τάφο τῶν ἡρώων κι' αὐτὸν ἡ ψυχὴ μας ἀποζητᾷ.

Δὲν τὸν στολίζουν αὐτὸν μάρμαρα σκαλιστὰ ἀπὸ τεχνίτη χέρια, οὔτε ἡ δόξα γράφει πάνω τὰ ὀνόματά τους σὰν οὐ ἄλλους μαρμαρόταφους. Εἶναι ἓνα μαυσωλεῖο πρόχειρο, σ' ἓνα ἀνεμόμυλο, πὺν τὸν ἐπιδιώρθωσαν γι' αὐτό. Τὰ κόκκαλα δὲν ξεχωρίζονται. ἀδελφωμένα εἶναι μαζί ὅλα, ὅπως πέσαν κι' ὅλοι γιὰ τὴν ἴδια ἰδέα. Στὰ κρανία φαίνονται ἀκόμα οἱ ξιφίες τῶν ἐχθρῶν. Ἐνα μονάχα κρανίον μᾶς λέγουν πῶς ἀνήκει στὸν Δασκαλάκι, γιὰτὶ αὐτὸ τὸ πῆγαν κεῖ ἀργότερα συγγενεῖς του πὺν τὸν εἶχαν θάψει ξεχωρὰ, τότε πὺν τὸν σκότωσαν οἱ Τούρκοι αἰχμάλωτο, μαζί μὲ τοὺς ἄλλους πὺν εἶχαν πιάσει. Δὲν ἔπρεπε νὰ μείνουν τὰ λείψανα του μακριὰ ἀπὸ κείνους, πὺν εἶχαν τὴν ἴδια μ' αὐτὸν μοῖρα.

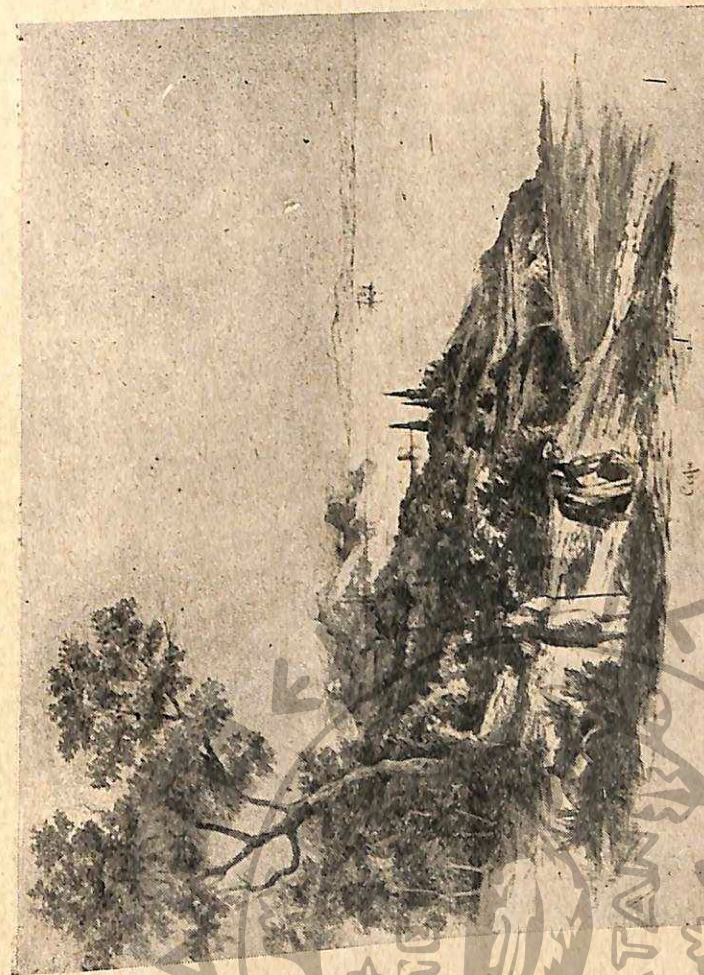
Μὲ τὴν ἐπίσκεψη στὴν ὁστεοθήκη τῶν μαρτύρων τέλειωσεν ἡ μέρα μας στ' Ἀρχάδι. Ὁ ἥλιος γέροντας σκόρπισε σὰν πάντα, τὰ ρόδα, στὸν τόπο αὐτὸ πὺν οἱ ἀνεμῶνες κόκκινες λαχταριστὲς στὸν ἀνεμῶ ἔλεγε νάταν τὸ αἶμα πὺν ἐξηλοῦσεν ἀπ' τὴ γῆ, γιὰ νὰ μιλήσῃ καὶ κείνο γιὰ τὴ ματωμένη μέρα. Τὸ κάθε τι μᾶς θυμίζει ὅσα γράφτηκαν γιὰ τὴν ἱστορικὴ μέρα ἀπὸ τὸν Οὐγκὼ πὺν γράφοντας ἀργότερα γιὰ τοὺς ἐπαναστάτες τοῦ Ὀμαλῦ καὶ γιὰ τ' Ἀρχάδι ἔλεγεν πῶς οἱ κυβερνήσεις τῆς Εὐρώπης «ἀρνοῦνται δικαιοσύνη στὴν Ἑλλάδα καὶ οἶκτο στὴν ἀνθρωπότητα», ὥς τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι πὺν παρακαλεῖ «ν' ἀφρουκαστοῦμε» τὴν ἱστορίαν του, κι' ἀπὸ τὸν Παράσχο πὺν τὸνομάζει «γλυκοχάραμα στῆς Κρήτης τὸ σκοτάδι», ὥς τὸν γλυκὸ τραγουδιστὴ τοῦ Ὁρκου.

Κι' αἶμα τὸ βράδυ πῆγα στὸ κελλὶ μιᾶς γριούλας ἐργάτισσας τῆς μονῆς γιὰ νὰ μὲ «φιλέψῃ» καὶ νὰ μοῦ πῇ παλιὲς ἱστορίες, στὸ κελλὶ τῆς Ἀγάπης, ὅπως τὴν ἔλεγον, ὄνομα ταιριαχτὸ μὲ τὴν καρδιά της, φεύγοντας ἔμεινα ὥρα πολλὴ ἀκουμπισμένη στὸν ἑξώστη καὶ πρόσμενα νὰ προβάλλῃ κάτω ἀπὸ τὸν ἴσκιον τῆς νεραντζιάς πὺν μοσκομύριστῃ, φούντωνε τὰ κλαδιὰ της μπροστὰ στὴν ἐκκλησιά, ἡ ἱερὴ σκιὰ τοῦ Μάνθου καὶ νὰ λὲν σὰν καὶ τότε στὴν Εὐδοκίαν του :

«Γιὰ μιὰ στιγμὴ, πὺν διάβηκε σὰν ἀστραπῆς ἀχτίδα
τὰ χρυσομένα ὀνείρατα τῆς εὐτυχίας μας εἶδα
καὶ νὰ προσφέρω ἡμουν σιμὰ στοῦ νοῦ μου τὴν ἀντάρα
γι' αὐτοὺς πὺν μοῦ τὰ σβύνανε μιὰ θεϊκὴ κατάρρα»

Χανιά.

Ἀγλαΐα Κυρμιζάκη.

Μελανογραφία Ἀν. Σάργης 1854.

GERASIMO MARCORAS

(Ἐκεῖθε πάνου, ὦ! κάμετε,
Πνεύματα οὐράνια, θεῖα,
Νὰ μείνουν 'ς ὁμοιο ἀγκάλιασμα
'Ελλάδα κ' 'Ιταλία,
Ὅσο τ' ὠραῖο σας ὄνομα
Θὰ ἡχολαγᾷ στὴ γῆ).

(Μαρκοράς : Ὁ πρῶτος βασιλεὺς
τῆς 'Ιταλίας

'Ε muto il labbro che cantó la fede,
e la Patria e l' Amore e la Natura,
e ascesa é l' alma alla celeste sede,
fra gli spiriti eletti, agile e pura.

Risuona il verso, al quale l' Arte diede
vita e vigor d' eterna creatura,
e d' armonia vestí, sì che non cede
al tempo (d ai nepoti l' assecura.

Dall' isola ove chiudesti i dí mortali
palpita ancora e sempre il tuo gran cuore
e con lieti occhi guardi e filiali

e Grecia e Italia con fraterno amore
oggi i tuoi ripetendo alati canti,
lauri spargere a gara ed amaranti.

Carlo Brighenti

Milano 13.12.29

Στὸ Δήμαρχο κ. Δημήτριο Κόλλα

Ἀνέκδοτα ¹⁾

Τὸ γράμμα τοῦτο Δήμαρχε,
Στὸ τοῦ σου ἄς ξαναφέρῃ
Τὸ νέον ὁποῦ σου σύστησα
Αὐτόνιο Καποτέρη

Δὲ θέλω ἀπὸ τὸ στόμα σου
Καθόλου ν' ἀγροικίσω
Τὰ κρύα, γνωστὰ μισόλογα:
Θὰ ἰδῶ! θὰ προσπαθίσω!

Μὴν ἀγαπᾷς νὰ φαίνεσαι
Πολιτικός λογόλας.
Δεῖξε πῶς εἶσαι ξάστερα
Σὲ λόγια κ' ἔργα, ὁ Κόλλας.

Ναί, τὸ γνωρίζω ἀμέτρητοι
Συρμένοι ἀπὸ τὴν πείνα,
Σὲ τριγυροῦν, γυρεύοντας
Μίγαις δραχμαῖς τὸ μῆνα

Τὸ ξέρω· σοῦ ἀντικόβουνε
Τὸν ὕπνο καὶ τὸ γιῶμα
Γιὰ νὰ σοῦ ποῦνε, ἀρχίζοντας,
Πῶς εἶναι ἀπὸ τὸ κόμμα

Μὲ κάθε μέσο, ἀκούραστα
Παντοῦ σὲ κατατρέχουν
Συντακτικὰ σοῦ φέρουνε
Πολλοὺς προστάταις ἔχουν.

Μὰ κανενοῦ, στοχάζομαι
Δὲν ἦρθι στὸ κεφάλι
Ταῖς Μούσαις γιὰ μεσότητες του
Σύμοια δουλειὰ νὰ βάλῃ.

Μὴ σοῦ φανῇ παράξενο
Εἶν' ἡ ἐποχὴ μας τέτοια
Ὅπου κ' ἐκείναις ἔμαθαν
Να κυνηγοῦν ρουσφέτια.

Καὶ θὰ ἐπιτύχουν σήμερα,
Τὶ ἀκούω ποῦ στὰ χαμένα
Γυναικες δὲν ἐξήτησαν
Χάρῃ ποτὲ ἀπὸ σένα.

1. Δεκεμβρίου 1899

(ἀντίγραφον)

Στὴν Κ.α. Εἰρήνῃ Δενδρινοῦ

Σοβαρὴ πῶς τώρα ἐγίνηκες
Μοῦ τὸ λὲς καὶ τὸ πιστεύω,
Ἄν καὶ τέτοια σοβαρότητα
Μ' ἀπορία σ' ἐσὲ γυρεύω.
Μοιάζει τάχα στὸ κορμάκι σου,
Στ' ἀλαφροῦ περπάτημά σου,
Στὴ σπιθόβολη ματιὰ σου,
Χαρακτήρισμα ὡς αὐτό;

Σὰν τ' ὦραϊο πουλάκι πῶπλασε
Γιὰ ψηλὰ ταξείδια ἢ φύση,
Βόσκη χάμον ξημερόντοιας,
Δίχως χόροτο νὰ λυγίσῃ,
Ὅλοι, ναί, τὸ κρᾶζουν στόλισμα,
Ζωντανή χαρὰ τοῦ τόπου,
Ἀλλ' ἰδέα δὲν ἦρθε ἀνθρώπου
Νὰ τὸ πράξῃ σοβυρό.

Εἶσαν τέτοια. Μὴ φαντάζεσαι,
Πῶς μορφὴ λαβαίνεις ἄλλῃ
Κάθε τόσο ἀνασηκόνοντας
Τὸ διπλό σου ματογυάλι;
Παντελῶς ἐκεῖθε ξάστερα
Τὰ ματάκια σου γελοῦνε,
Τύφλαις νᾶχουν ὅσοι ποῦνε,
Πῶς τὰ βλέπουν σκυθροπά.

Γιατὶ ξάφρον, σὰν παιδόπουλο
Ποῦ βαρέθηκε νὰ παίξῃ
Φλογισμένη πᾶς καὶ κάθεσαι
Στοῦ γραφείου σου τὸ τραπέζι;
Νὰ μοῦ δώσης ἄλλῃ ἀπόδειξη
Τώρα πὰ δὲν εἶναι χρεῖα.
Ναί, τὸ βλέπω: μ' εὐκολία
Γράφεις ἔργα σοβαρά.

1) Ἀπὸ τὰ τρία αὐτὰ ἀνέκδοτα, τὰ δύο πρῶτα μᾶς στάλθηκαν ἀπὸ τὴν Καν
Εἰρ. Δενδρινοῦ καὶ τὸ τρίτο ἀπὸ τὸν κ. Γ. Σπαταλά.

Στὸν ποιητὴ Γεράς. Σπαταλά

Στὸν ὦραϊο τοῦ νοῦ σου αἰθέρα
Τρέμει αὐγῆς ροδάτο χρῶμα.
Τὸ προβλέπω, ἐκεῖθε ἡ μέρα
Πρέπει ὁλόλαμπρη νὰ βγῇ,
Ἀλλ' ὠϊμέ, στὸ ἀνήλιο χῶμα
Τότε ὁ μάντης θὰ βρεθεῖ.

Κέρκυρα 1908

(Τὰ παρακάτω ποιήματά του δημοσιεύθηκαν σὲ διάφορα περιοδικὰ καὶ δὲν
περιλαμβάνονται στὶς δύο συλλογές του ποὺ ἐξεδόθησαν).

Τὶ ἀπαιτῶ

Δὲν ἔχω τὴν ἀπαίτηση
καθὼς τὴν ἔχουν ἄλλοι,
ἄκρα νὰ θέλω ἐντέλεια
στῆς γυναικὸς τὰ κάλλη

Ἀπ' ὅλο της τὸ πρόσωπο,
ἄπ' ὅλο της τὸ σῶμα.
Δίχως κανένα ἐλάττωμα
σὰν τί ζητάω;—Τὸ στόμα

Ἐνα ψεγάδι ἀσήμνητο
Δὲν θέλω νὰ θωριέται
Ἐκεῖ ποῦ τὸ χαμόγελο
Καὶ τὸ φιλὶ γεννιέται.

Ὠραία χειμωνιάτικη μέρα

Ἦλιν λαμπρὴ, ποῦ νίκησες τοῦ Γενναριοῦ τὸ μῆνα
Ποῖο πλάσμα σήμερα ἤμπορεῖ
ἀχόρταγα νὰ μὴ χαρῇ

κάθε γλυκεῖά σου ἀχτίνα;
Παντοῦ μὲ ἀγάπη χύνεται, τὸ θεῖο φιλὶ της δίνει
στὴν ἀνθισμένη ἀμυγδαλιά,
Κ' ἔχει γιὰ τ' ἄσπερα μου μαλλιά

τὴν ἴδια καλωσύνη.
Μιὰ τέτοια μέρα εἶν' εὐκόλο νὰ βγάλει ὦραϊο λουλουδί
καὶ στ' ἄγρια μέρη της ἡ γῆ,
ὡς ἀπὸ μέσα μου νὰ βγῇ

χαρούμενο τραγοῦδι.
Στὴ γενικὴ ἀναγállισσιν, μόλις κ' ἐγὼ νικήσω
Τὰ κρύα μου χρόνια σὰν ἐσέ,
Θ' ἀκούσεις, Ἦλιν μου χουσέ,
πῶς θέλω σὲ τιμήσω.

Ὁ Χάρος στήν ἐρημιά

Μιά μέρα ὁ Χάρος βρέθηκε βαθυά στή Σιβηρία,
Κ' εἶπε: Τί τόπος νᾶναι αὐτός;
Οὐδὲ χορτάρι· οὐδὲ θνητός·
Ὅλα λευκά καὶ κρύα.

Ἄς πάρω λίγη ἀνάσαση. Τὸ ποθητό μου χιόνι,
Στὴν ἔρημν τούτῃ κατοικιά,
Μιά κλίνη μῶστρωσε γλυκειά
Μὲ κατάσπρσ σεντόνι.

Ὡς πότε τὴν ἀστέρευτῃ ζωῇ νὰ πολεμάω,
Κ' ἐκεῖ ποῦ πρόσκαιρα νικῶ,
Ἄσβυστο γέλοιο μαγικό
Στὸν κόσμο νὰ θωράω;

Σὰν ἀπ' ἀστέρια ὀλόγυμνος μείνῃ ὁ γαλάζιος θόλος,
Σὰ χλόη δὲν ἔβγῃ πουθενά,
Δικός μου τότε ἀληθινά
Θε νᾶναι ὁ κόσμος ὅλος.

Δικός μου, ναί! — Τὸ λόγο του νὰ σώσῃ δὲν προφταίνει,
Ποῦ σκάει τὸ κρούσταλλο μὲ μιάς,
Καί, στόλισμα τῆς ἐρημιᾶς,
Ἐνα λουλοῦδι βγαίνει.

Μὲς ἀπὸ τ' ἄσπρα φύλλα του στὸ βορεινὸν ἀέρα,
Χύνει ἀπριλιάτικὴν ὁσμὴ·
Τὸ βλέπει ὁ Χάρος καὶ μ' ὄρμῃ
Πετάει σκασμένους πέρα.

— Ἀχ! μιὰ φορά, πάει σκούζοντας· θε μὲ βία διαβαίνει,
Ξάφνου, ὡς τοῦ πάγου τὸν ἀνθό,
Μὲς ἀπὸ ἀφώτιστο βυθὸ
Θὰ βγοῦν κ' οἱ πεθαμένοι.

«Παναθήναια» τόμος Α'.

Ἐκατὸ χρόνια ὀπίσω

Ὡς ναύτης, ἀν κατάπλωρα
Τὸν δέρνει ἀντάρα μαύρη,
Σκασμένος πάει ποδίζοντας
Ἀραξαβόλι ναῦρη,
Μὲ τρόμο ἀπὸ τοῦ τόπου μας
Τὸ σκοτεινὸν ἀέρα
Ἐκατὸ χρόνια πέρα
Τραβιέται ὁ λογιμός.

Ἐδῶ μὲ φόβο, ἀκούοντας
Νεκρώσιμῃ καμπάνα.
Ρωτοῦν τ' ἀθῶα παιδόπουλα:
— Μὴν εἶναι ἡ τρελλὴ μάννα;
Καί, τὸ γιαλὸ ἀγναντεύοντας,
Θαρροῦν ποῦ ἐδόθε πέρα
Μισεύει ὡς περιστέρα
Μ' ἄσπρα πανιά ἡ Ξανθή.

Καὶ ἀράζει στ' ἀνθοστόλιστο
Ζακυθινὸ ἀκρογιάλι,
Ποῦ ἐν' ἀγεράκι ἀθάνατο
Ἐχεὶ στὸν κόσμο βγάλει·
Ἐκεῖ ποῦ ἡ Μοῦσα βιάστηκε
Νὰ κατεβῇ ἀπὸ τ' ἄστρα,
Τὶ τοῦ παιδιοῦ βυζάστρα
Τὴν ἔστειλε ὁ Θεός.

Τ' ὠραῖο τοῦ τόπου στόλισμα
Μετράει φεγγάρια λίγα,
Καί—ἰδοῦ!— κοντά του στένεται
Ἡ θεία ψυχὴ τοῦ Ρήγα.
Μιά δάφνη, ποῦ στὸν ἐνδοξο
Εἶχε ὁ Τυρταῖος προσφέρει,
Σεμνὰ βαστάει στὸ χέρι
Ἡ ἀσώματῃ μορφῇ.

Ἐκεῖ ποῦ τ' ἀγγελόπουλο
Σὲ κύμα ὄνειρου πλέει
Σκύφτει, φιλεῖ τὰ χεῖλῃ του
Ἄσο τρεῖς φοραῖς, καὶ λέει:
— Τέκνο ἀκριβό, τὸ ἀμάραντο
Μαρτυρικὸ στεφάνι
Στὸ μέτωπό μου φτάνει·
Πάρε τὴ δάφνη Ἑσῷ.

Χαῖρε! ἀναπνέω ταῖς αὔραις σου
Βαλσαμωμένη χώρα,
Ὅπου τὰ φῶτα δ' ἔχτηκες
Τῆς φαντασίας του δῶρα!
Ἐδῶ ν' ἀκούω στογάζομαι,
Σὰ φέγγῃ, σὰ βραδυᾶξῃ
Πῶς τὴν παιδοῦλα κράζει
Τ' ὄρφανεμένο ἀρνί.

Παντέχω, ἀν ἄγρια κύματα
Χτυποῦν τὸ περιγιάλι,
Πῶς τὴν πνιμένη ἀγάπῃ του
Ὁ Κρητικὸς θὰ βγάλῃ·
Πῶς, ἀν τ' ἀστέρια δειχνῶνται
Σ' ὅλῃ τῇ θεῇ τῆς χάρῃ,
Ζητᾷ ἡ Μαρία νὰ πάρῃ
Μίαν αὔρα δροσερή.

Ἡ ἀπλὴ μας γλώσσα

Βοσκοποῦλα, ποῦ γιὰ χρόνια
Ἐτραγοῦδας μοναχά
Σὲ κορφαῖς γιομάταις χρόνια
Σὲ καμμὴν ἀκρογιαλιά.

Ἀν ἐντύχῃσες, — καὶ τώρα
Χύγῃς γύρω τῇ φωνῇ
Ἀπὸ μιὰ στήν ἄλλῃ χώρα
Μεῖνε, ὡς ἥσουν, ταπεινή.

Τὶ τραγοῦδατε ἀνάβραδοι,
Εὐαίσθητοι νησιῶτες;
Μιά νέα, τὸν ἄδῃ ἀφίνοντας,
Ἀναγαλλιάζει, ὡς τότες
Ποῦ τὸ λευκὸ τῆς ἔλαμψε
Τῆς παρθενιαῖς λουλοῦδι
Στὸ μοναχὸ τραγοῦδι
Ὅπου δὲν εἶπε αὐτή.

Πλάσματα ὠραῖα, γλυκόφωνα,
Σύρτε μακριὰ γιὰ λίγο·
Στοῦ Ποιητοῦ τὸ πρόσωπο
Μιά φλόγα νέα ξανοίγω.
Ὅμορός του ἀπὸ τὰ μνήματα,
Ποῦταν βαθυὰ θαμμένη,
Πετιέται ἀρματωμένη
Στὸ φῶς ἡ Ἐλευθεριά.

Λες καί, ἀγκαλὰ τὴν ἔκραξε
Τοῦ σκλάβου τόπου ὁ θρήνος,
Νὰ γεννηθῇ ἑκατέρουνε
Καὶ νὰ θεριεψῇ Ἐκεῖνος,
Ὅπου μὲ λόγια, ὡς ταίριαζαν
Στὴ θεϊκὴ τῆς φύσῃ,
Τὸ θάμα τῆς νὰ ὑμνήσῃ
Δυνότουν μοναχά.

Πᾶψε, τραγοῦδι ἀθάνατο,
νὰ ἡκολόγησῃς τώρα
Ποῦ ὁ βάροβαρος ἐπάτησε
Τοῦ Ρήγα, ὠμέ, τὴ χώρα!
Μὴ τὰ κλεισμένα μάτια του
Ὁ Ποιητὴς νανοῖξῃ
Καί, ἀναστημένος, φοῖξῃ
Στὸ θοῖμβο τῆς Τουρκιάς.

Ἀχ! μὲ σκυμένο μέτωπο
Γυμνὸ ἀπὸ περηφάνια
Ἐνφ κρεμάει σήμερα
Στ' ἅγιο μνημεῖο σιεφάνια,
Ἄς ποῦμε, ὡς πρέπει σ' αὐτοῦς
Ἀνθρώπους νικημένους;
— Χαρὰ στοὺς πεθαμένους!
Ἀλλοῖμονο σ' ἐμᾶς!

Σὲ μικρὸ καθρέφτῃ ἀγνάνια
Εἶχε στήσῃ μιὰ φορά
Στολισμένη ἀπὸ διαμάντια
Φτωχογέννητῃ δημορριά.

Τὴν εἰκόνα τῆς ἐκύττα
Καὶ συχνόλεγε αὐτή:
Εἶσαι, πῆς μου, ἡ Μαργαρίτα
Ἡ μιὰ πλοῦσια λυγερή;

Δείξου πάντα μὲ τὴν ἴδια
Πουχὲς πρῶτα φορεσιά,
Δίχως ἄπρεπα λουλούδια
Δίχως χρώματα πλαστὰ

Μόνον πάρε, γιὰ τοὺς τύπους
ὁποῦ σ' ἔχουνε δεχτή,
Στὰ κινήματα, στοὺς τρόπους
Κάποια χάρη εὐγενική.

Ἄνθια νέα σὲ περιβάλλει
Μακροστέφια μὴ ζητᾷς
Πετροστόλιστα Βραχιόλια
Μὴν, ὦ κόρη, ἐπιθυμᾷς.

Κύττα ! Κρύο Μεφιστοφίλης
Πλούτη ἀγαθὰ σοῦ βάνει ὁμπρός
Κ' εἶναι, λέει, δικός σου, ἂν θέλῃς
Ἐνας τέτοιος θησαυρός.

Τ' ἀγὰ δῶρα ἐὼς τῆς φύσης
Πάντα φύλας καθαρά,
Καὶ χωρὶς νὰ τὸ ζητήσης,
Πλούσια θάσαι ἀληθινά.

Σὰν τὰ κάλλη σου μιὰ μέρα
λάμπουν ὅλα, θὰ φανῇ
Ποιὰ σ' ἐγέννησε μητέρα
Ξακουσμένη, σεβαστή.

Πρὶν ἐγὼ τὸ στόμα κλείσω
Στοῦ θανάτου τὴ σιωπῇ,
Θέλω ἐσὲ νὰ χαιρετήσω,
Πρώτη ἀγάπη μου ἀκριβή.

Μὲ τὰ λούλουδα πού βγαίνει
Γύρω ἡ μόνη σου λαλιά.
Πλέκω, ἰδὲς, ἓνα στεφάνι
Γιὰ τὴν ὑστερη φορὰ.

Ἡ ἐργασία

Ξημερώνει. Ἀυγὴ ροδαίη
μὲ τὸ πρῶτο τῆς πουλὶ
λὲς καὶ κρᾶζει τὸν ἐργάτη
στὴ φιλόπονη ζωῇ.

Πρὶν ἀχνίση κάθε ἀστέρι,
Μὲ χαρούμενη καρδιά
Νέοι, μισόκοποι καὶ γέροι
τρῆξετ' ὅλοι στὴ δουλειά.

Πέρα ἐκείθεν ἡ φροντίδαις
Ἄς πετάξουνε, καθὼς
Ξαφνιασμέναις νυχτερίδαις
Ὅπου ἀγνάντεψαν τὸ φῶς

Μὴ σὰς εἶναι ὁ ξένος πλοῦτος
Ἐν' ἀγκάθι στὴν καρδιά,
Πέστε ἀζήλευτα : Εἶναι τοῦτος
Ἐργασίας κληρονομιά.

Σηκωνῆτε, ἡ γῆ χαρίζει
Μόνον ἀφθονο σκοπό,
Ἄν ὁ κόπος τὴν ποτίζει
Μ' ἓναν ἰδρωτὰ συχνό.

Σὰν ἐσὰς ἀδελφία ἰδρώνει
Καὶ ὁ σοφός, πού μὲ τὸ νοῦ
Κάμποσοι ἄμετροι ὀργώνει,
Γιὰ θροφή τοῦ λογισμοῦ.

Δίχως ἄνεση καὶσχόλη
Πάντα, ὡς ἄξιος δουλευτής,
Τὸ ἀνθηρό του περιβόλι
Σκάφτει, σπέρνει ὁ ποιητής.

Πάντα, ναί, τοῦ τίμου κόπου
Οἱ γλυκύτατοι καρποὶ
Νὰ ναι οἱ μόνοι, πού τ' ἀνθρώπου
Σῶμα θρέφουν καὶ ψυχῇ.

Τὸ λυχνάρι

Πρὶν ὕπνον ξάλισμα
Τὸ τοῦ μου πάρη,
Μὴν πᾶς λιγόνοντας,
Πιστὸ λυχνάρι,

Ἐδῶ πού οἱ στίχοι μου
λαβαίνουν σῶμα
Μὲ μαῦρο χρώμα
Σ' ἄσπρο χαρτί.

Ἀχ ! ὅποιος ἄναψε
τὸ φῶς ἐκεῖνο,
Ποῦ ἐγὼ καὶ σ' ἀγραφα
Τραγοῦδια χύνω.

Μὴ στέρεξη ἀδύνατο
Νὰ καταντήση
Προτοῦ τὸ σβύση
Χάρου πνοή.

Κύττα, λυχνάρι μου,
Μὲ πόση σπουδὰ
Πετάει τριγύρω σου
Μιὰ πεταλούδα !

λὲς κι' εἶναι ἀφεύγατη
Κρυφὴ τῆς μοῦρα
λάμπη καὶ πόρα
Ν' ἀποζητᾷ

Χριστέ ! καὶ ἡ Μοῦσα μας,
Ποῦ δὲ σιγάει
Σὲ φῶς ἀθάνατο
Νὰ τριγυρνᾷ,

Μὴν ὅμοιο πέταμα
Ποτέ τῆς πάρη
Πρὶν ὅλα κἀνη
Τὰ θεῖα φτερά.

Ἡ Ἀπατημένη

Γλυκοκοιμήσου, ὦ θάλασσα ! Στ' ὀλάνοιχο ἀκρογιάλι
Ὁ νοῦς μου λέει πῶς εὖρηκες ἐρωτευμένου ἀγκάλῃ.
Εἶναι κ' ἡ ἀγάπη μου βαθειά, μεγάλη σὰν ἐσένα,
Ἄλλ' ἄχ ! παρόμοιο ἀγκάλιασμα γυρεύω στὰ χαμένα.

Φεγγάρι, ποῦ μὲ δύναμη ξεθωριασμένου μάγου,
Ἀπὸ ψηλὰ τὰ κύματα φουσκώνεις τοῦ πελάγου,
Χάρισε δύναμη σ' ἐμὲ τρανότερη ἀπ' αὐτῆνε,
Γιὰ νὰ σαλέψω μιὰ καρδιά, πού ξέμακρα δὲν εἶναι.

Μὲς ἀπὸ τ' ἄστρα ὡς ἄγγελος ὁ ὕπνος κατεβαίνει,
Καί, τὰ φτερά του ἀπλώνοντας παντοῦ στὴν οἰκουμένη,
Σὰν ἓνα βάλοσμο σιρωτὸ σὲ κάθε στήθος βρέχει,
Γιὰ μέ, γιὰ μέ τὴν ἄχαρη στάλα καμμία δὲν ἔχει.

Τώρα πού ἡ γῆ προσίνισε καὶ τὸ κλαρὶ φουντώνει,
Γιατὶ νὰ σέρνη ἀδιάκοπα θλίψης λαλιά τ' ἀηδόνη ;
Μήπως τὸ ταῖρι του γοργὰ δὲν ἔτρεξε σιμά του ;
Ἄς κλάψω ἐγὼ, πού εἴμ' ἄφτερο κ' ἔρμο πουλὶ ἐδῶ κάτω.

Ἐχω στὴ μνήμη ζωντανὴ τ' ἀπιστοῦ νέου τὴ χάρη
Μνήμη γλυκύτατη, ἀγκαλὰ στὸν ἄδη θὰ μὲ πάρη
Πῶς θὰ τὴν σβύση ὁ θάνατος, δὲν στὸ τοῦ μου βάνω
Βραχνὰ φωνάζω κλαίοντας· δὲ θέλω νὰ πεθάνω.

Ὁ Γεροναύτης

Ὁ γεροναύτης κάθεται στὸ κάτω περιγιάλι
Λὲς καὶ ζητάει τῆς θάλασσας τὴ μυρωδιὰ νὰ πάρη,
Θυμᾶται τὴ γαλήνη τῆς καὶ τὴν ἀνεμοζάλη
Κ' ἤθελε νᾶναι ὁ δύστυχος ἀκόμη παλῆκαρι
Ἐκεῖ νὰ πλέξει κι' ἐπλεε στὴ δύναμη τῆς νιότης
Πρὶν τὰ μαλλιά του γίνουνε λευκὰ σὰν τὸν ἀφρό τῆς.

Ἄν καὶ λυπιέται πᾶχασε τόσοις καλοῦς συντροφους
Μ' ὅλο πού ἐκεῖ σ' ἀδιάκοπα ταξείδια

Βράχους, ἀμέτοητους βυθοὺς καὶ κύματα σὰ λόφους,
Ν' ἀκούση καὶ τὸν ἥχο τῆς γυρεύει ὁ μαῦρος πάντα
Γλυκὰ κοιτάζοντάς τωνε τῆς λέει : Παραλογοῦσα

Ἄν σ' εἶπα κάποτε σκληρὴ καὶ πικροκυματοῦσα.

Ἄσε με τώρα νὰ χαρῶ τὴν ἡσυχὴ θαυριά σου

Ὅπου ὀργισμένος ἄνεμος δὲν ἄφηκε σημάδι.

Βαρκοῦλες τώρα μοναχὰ σαλεύουν στὴ νερά σου

Σὰν πρόβατα πού βόσκουνε σὲ πράσινο λιβάδι.

Μὲ βάρκα γλήγορη κ' ἐγὼ δίχως καμιά φροντίδα

Ξεφάντωνα σταῖς ὄχθαις σου καὶ ξένους τόσοις εἶδα.

Φτωχὸς ἢ πλούσιος ἄνθρωπος τοῦ γεροναυτῆ μοιάζει

Ὅσαις κι' ἂν εἶναι ἡ θλίψις του κ' οἱ περασμένοι χρόνοι

Στὴν ἄκρη στέκει τῆς ζωῆς καὶ βλέπει μὲ μαράζι

ὁποῦ τὸ τέλος τὸ πικρὸ τοῦ ταξιδιοῦ ζυγώνει,

Χριστέ μου, λέει, ν' ἀρμένιζα πάλι στῆς γῆς τὸ κύμα

Μὰ βράχος εἶναι ἀφεύγατος καὶ τρομερὸς—Τὸ μνημὲν !

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Μ. Μινώτου	Πρόλογος	Σελ.	3
ΜΕΛΕΤΕΣ			
Ἡλ. Π. Βουτιερῖδης.—Ὁ Γ. Μαρκοῦς καὶ ἡ φήμη	>	11	
Εἰρ. Δενδρινού.—Ὁ Γ. Μαρκοῦς καὶ ἡ Κερκυραϊκὴ Σχολή	>	24	
Δ. Π. Καλογερόπουλου.—Γεράσιμος Μαρκοῦς	>	42	
Γ. Σπαταλά.—Γεράσιμος Μαρκοῦς	>	45	
Δ. Ζακυνθινού.—Ὁ Μαρκοῦς ἐπὶ ποιητῆς	>	51	
Γ. Καλοδγούρου.—Σκιαγραφίαι συγχρόνων—Γ. Μαρκοῦς	>	54	
Κ. Δαφνῆ.—Ὁ Μαρκοῦς (Στοχασμοί)	>	63	
Ph. Lebesque.—Gerasimo Marcoras	>	67	
Κ. Παλαμᾶ.—Μαρκοῦς	>	70	
Σωτ. Σκίπν.—Ὁ βάρδος τῆς Κέρκυρας	>	73	
Α. Ἀνδρεάδης.—Τὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ Μαρκοῦ	>	78	
ΓΝΩΜΕΣ			
Μπάμπη Ἀννίνου—Τέλλου Ἀγρα—Μ. Βάλα—Θ. Βελ- λιανίτη—Ρῆγα Γκόλφν—Ι. Γρυπάρη—Στ. Δάφν—Β. Δούδμανη—D. C. Hesseling—Χρ. Εὐαγγελάτου—Θρ. Καδανάκη—Γ. Λαμπελέρ—Σ. Μενάρδου—Παύλου Νιρ- δάνα—Γρ. Ξενοπούλου—Ν. Πετμεζᾶ—Λαύρα—Μαρ. Σι- γούρου—Γ. Χατζηδάκη—Ψυχάκη.	>	88—108	
ΣΤΟ ΜΑΡΚΟΡΑ			
Κ. Παλαμᾶ.—Ἀπὸ τῆς «Πατρίδας»	>	109	
Μυρτιώτιδης.—Μαρκοῦς	>	109	
Α. Κυριζάκη.—Στ' Ἀρχάδι	>	110	
Carlo Brighenti.—Gerasimo Marcoras	>	113	
ΑΠΟ ΤΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΜΑΡΚΟΡΑ			
Στὸ Δήμαρχο κ. Δ. Κόλλα—Στὴν Κα Εἰρ. Δενδρινού—Στὸν ποιητὴ Γ. Σπαταλά—Τί ἀπαιτῶ—Ὁραία χειμωνιάτικη μέρα— Ὁ Χάρος σὴν ἐρημιᾷ—Ἐκατὸ χρόνια ὀπίσω—Ἡ ἀπλὴ μας γλώσσα—Ἡ ἐργασία—Τὸ λυχνάρι—Ἡ Ἀπατημένη—Ὁ Γερο- ναύτης	>	114—118	

ΕΡΓΑ ΤΗΣ Κ^{ΑΣ} ΜΑΡΙΕΤΤΑΣ ΜΙΝΩΤΟΥ

1) *Ἡ ποιητικὴ τέχνη τοῦ Ὁρατίου* μετὰ τὶς δυὸ σχετικὰς ἐπιστο-
λὰς, τὸν ἑκατονταετηρικὸν ὕμνον καὶ πολλὰς σημειώσεις καὶ μετὰ πρόλογον
τοῦ Σπ. Δε Βιάζης (Μετάφραση σχολιασμένη. Τόμοι δύο, ἐξηντημένον)
(1921).

2) *«Αἱ γυναῖκες εἰς τὴν Ἰταλικὴν Ἀναγέννησιν»*. Ἱστορικὴ με-
λέτη. Τόμος ἓνας, ἐξαντλημένος (1922)

3) *Οὔγου Φώσκολου: «Οἱ Χάριτες»*, μετάφραση μετὰ εἰσαγωγὴν
καὶ πρόλογον, τὴ διατριβὴν γιὰ τὸν *Πέπλο τῶν χαρίτων* καὶ τὴν *Αρ-
χιτεκτονικὴν τοῦ ποιήματος* (Τόμος ἓνας, δραχ. 25—1927)

4) *Φωσκολιανὸν λεύκωμα Ζακύνθου*. (180 σελίδες 107 εἰκόνες
καὶ συνεργασία τῶν μεγαλυτέρων Ἑλλήνων καὶ Εὐρωπαίων συγγρα-
φέων.—δραχ. 50 καὶ γιὰ τοὺς συνδρομητὰς τῆς *Ἰονίου Ἀνθολογίας*
δραχ. 25).

5) Περιοδικὸν *«Εὐὰ Νικήτρια»* Τρεῖς τόμοι (1920-1923) ἐξαν-
τλημένο.

6) Περιοδικὸν *Ἰόνιος Ἀνθολογία*, μηνιαῖον. Ἐκδίδεται ταχτικὰ
ἀπὸ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1927. Συνδρομὴ ἑτησίᾳ δραχ. 50

7) *Ζακυνθινὰ Ἀγρολούλουδα*, διηγήματα. (1929 δραχ. 20).
Ἐκδοτικὸς οἶκος Κολλάρου καὶ Σια.

8) Μεταφράσεις ἀπὸ τὸ Ντάντε, Πετράρχα, Λεοπάρδε, Βιργίλιο,
Ὁράτιον, Θόμψον, Φώσκολον, Γκραίη, Καρντοῦτσι, Ρεγάλδι, δημοσιευ-
μένες σὲ διάφορα περιοδικὰ.

9) Πάνω ἀπὸ 80 μελέταις, ἱστορικὰς, κριτικὰς, συγκριτικὰς, ἀναλυ-
τικὰς καλλιτεχνικὰς.

10) Σειρὰ καλλιτεχνικῶν ἐντυπώσεων ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν (Περιοδικὸν
Ἑλληνικὴ Ἐπιθεώρηση), 1925-1926.

11) Ὑπὸ ἐκτύπωσιν τοῦ λαογραφικοῦ Ἀρχείου, δύο τόμοι λαογρα-
φικῶν τραγουδιῶν καὶ παρμυθιῶν Ζακύνθου.

12) «Οἱ ἀτυχίαι κ' ἡ παραχώρησις τῆς Πάργας» τοῦ Οὔγου Φώ-
σκολου, μετάφραση μετὰ πρόλογον καὶ σημειώσεις.

13) «Οἱ τελευταῖαι ἐπιστολαὶ τοῦ Ἰακώβου Ὁρτίου» μετάφραση μετὰ
πρόλογον (ἀνέκδοτον).

14) *Δράμα σὲ Τζελουζιές*. Ζακυνθινὸ πρωτότυπον μυθιστόρημα
(ἀνέκδοτον).

15) *Ἄννα Ἐρίτσο*. Πρωτότυπον μυθιστόρημα γραμμένον πάντῳ
σὲ μιᾷ Βενετσιάνικῃ παράδοσιν (ἀνέκδοτον).

16) Σειρὰ ψυχογραφικῶν διηγημάτων (ἀνέκδοτα).

ΜΕ ΤΟ ΤΩΡΙΝΟ ΤΕΥΧΟΣ

Η "ΙΟΝΙΟΣ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ,"

Ἐκπληρώνει μίαν ὑπόσχεσιν τοὺς συνδρομητὰς τῆς, μιά γενικὴν ἀπαίτησιν, καὶ μιά ὑποχρέωσιν στὸ γλυκὸ ἑπτανήσιο ποιητὴ.

Βρίσκεται ἀκόμη στὴν εὐχάριστη θέσιν ν' ἀναγγεῖλει πὼς συνεβλήθη μετὰ τὸν ἐκδοτικὸν Οἶκον Ἀριστ. Μαυρίδην, ὥστε ἀπὸ τὸν Ἀπρίλην νὰ ἐκδίδεται ταχτικὰ πιά καὶ θε 15 τοῦ μηνὸς στὴν Ἀθήναις σὲ 32 σελίδες καὶ μετὰ καλλιτεχνικὴν ἐκτύπωσιν. Τὸ πρόγραμμά της μένει τὸ ἴδιον : ἐκλεχτικότης στὴν ὕλη, μελέτες ἱστορικές, κριτικές, λογοτεχνικές, καλλιτεχνικές, συγκριτικές, ἐπὶ καιροὺς ἀλλὰ καὶ ἄλλες ἐνδιαφέρουσες.

Ποιήματα τῶν καλύτερον ποιητῶν μας. Συνεργασία ξένων διασημῶν συγγραφέων. Ἐπισκοδῆσις τῆς παγκοσμίας διανοητικῆς κινήσεως. Ὑποστήριξις κάθε νέου πού ἀληθινὰ ἐργάζεται. Στὶς 500 σελίδες τῆς τὸ χρόνον θὰ περιέχει ὕλη πού ἔχει τὴν πεποίθησιν πὼς θὰ μτορέσει νὰ σπρώξῃ τὸ διανοητικὸ ἐπίπεδον τῶν νέων μας σὲ μιά ἐφορτόρεσι νὰ σπρώξῃ τὸ διανοητικὸ ἐπίπεδον τῶν νέων μας σὲ μιά ἐργασία θετικώτερη καὶ ὠφελιμώτερη. Σὲ μιά παρακίνησιν σ' ἐργασίαν δημιουργικὴν ἀλλὰ καὶ μορφωτικὴν. Σ' ἓνα ἰσορροπημένον τρόπο ὠφελιστικῆς τάσεως, ὅπου κάθε ἐκδήλωσις διανοήσεως καὶ τέχνης, ζυγισμένης πάνω σὲ θετικὴ σπουδή, θὰ ἔχει τὴν θέσιν της.

Ἡ συνδρομὴ διατηρεῖται στὶς 50 δραχμὰς ἑτησίως. Διατηρεῖται ἀκόμη τὸ προνόμιον τῶν συνδρομητῶν στὴν ἀγορὰ μετὰ ἑκπτώσιν 50 ο) τοῦ περίφημου Λευκώματος τοῦ Ζακύνθου (25 δραχ.) καὶ τοῦ τωρινοῦ τοῦ Μαρκοῦ (10 δραχ.).

Ἐγγραφές, ἀνανεώσεις, ἐμβόλια, παραγγελίαι βιβλίων καὶ κάθε τι πού ἐνδιαφέρει τὴν οἰκονομικὴν διαχείρισιν ν' ἀποστέλλεται στὸν ἐκδότη :

Ἀριστείδην Μαυρίδην

Βουλγαρὴ 4 Ἀθήνας

Συνεργασία, ἀνταλλαγὴ περιοδικῶν, ἐφημερίδων καὶ κάθε τι πού ἀφορᾷ τὴν σύνταξιν νὰ διευθύνεται στὴ Διευθύντρια τοῦ Περιοδικοῦ

Καν. Μαρτίαν Μινώτου

Ζάκυνθον

Τμήμ. 20